

**T. C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

XV. YÜZYIL DİVANLARINDA METHİYELER

**Hazırlayan:
Mustafa ARSLAN**

**Tez Danışmanı:
Dr. Yasemin ERTEK MORKOÇ**

**Manisa
2007**

ÖZET

15. yüzyıl, Türk tarihi ve edebiyatı açısından dönüm noktası sayılabilecek bir dönemdir. Devletin, teşkilatlarını güçlendirerek imparatorluk halini aldığı bu yüzyılda Divan Edebiyatı bir gelenek halini almış, eserler bu geleneğin kurallarına bağlı kalınarak oluşturulmaya başlanmıştır.

Bu yüzyılda Ahmet Paşa ile yeni bir görünüme kavuşan kasidedilik, bir önceki dönemle karşılaştırıldığında hem eser sayısı, hem eserlerin niteliği bakımından oldukça mesafe kaydetmiştir.

Kasidelerin en fazla oluşturulan çeşidi olan methiyelerde şairler, sultan ve hâmelerini başta cömertlik, savaşçılık ve hükümlanlık olmak üzere yönetsel ve kişisel özellikleri bakımından övmüşler, mükemmel bir sultan portresi oluşturmaya çalışmışlardır. Bunu yaparken memduhlarının özelliklerini göz önünde bulundurdıklarından farklı memduhlar için yazdıkları methiyelerde karşımıza farklı fotoğraflar çıkarmışlardır. Elde edilen veriler methiyeciliğin kuru, sıradan bir söyleyiş geleneği olmadığını, şairlerin methiyelerde oluşturdukları portreler ile tarih biliminin verdiği bilgilerin örtüşüğünü göstermektedir.

Yüzyıl şairleri sultanlarını överken, Divan Edebiyatıyla gelen Arap ve İran edebiyatlarına ait unsurları ve İslamî öğeleri ustalıkla kullanmışlardır. Gerek şairlerin Arap ve Fars coğrafyalarında eğitim görmeleri, gerekse Anadolu'nun bir ilim merkezi olmasıyla izah edilebilecek bu durum, Divan Edebiyatının 15. yüzyılda bir gelenek halini aldığıının en önemli göstergesidir.

Anahtar kelimeler: kaside, methiye, divan şiiri, 15. yüzyıl

ABSTRACT

15th century can be regarded as a turning point for Turkish history and literature. The state became an empire by enforcing its organizations in this century and meanwhile classical Ottoman Poetry became a tradition on whose rules the works were constituted.

In this century kasida concept attained a new perspective with Ahmet Paşa and advanced a great deal in both the number of works and the quality of works if compared with the former term.

The mostly constituted type of kasidas were eulogies in which eulogist praised the sultan and his protectors primarily with generosity, warriorship and sovereignty as their administrative and individual properties, and they tried to constitute a perfect sultan concept. While doing this they took the properties of the person they praise into consideration therefore different aspects occurred for different people. Available data indicates that eulogy is not an ordinary tradition but the portraits constituted by eulogists and historical data overlap.

Poets of the century used the elements of Arabic and Persian culture and literature and the elements of Islam skillfully while praising the sultans. This situation which can be accounted for by both the poets' education in Arabian and Persian geography, and that of Anatolia being a center of science is the most significant indicator of classical Ottoman Poetry's being a tradition in this century.

Keywords: kasida, eulogy, Ottoman Poetry, 15th century.

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**15. Yüzyıl Divanlarında Methiyeler**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../2004

Adı Soyadı

Mustafa ARSLAN

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 25/09/2007 tarih ve 17/37 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Yüksek Lisans programı öğrencisi Mustafa ARSLAN'ın "15. Yüzyıl Divanlarında Methiyeler" Konulu tezi incelenmiş ve aday 17/10/2007 tarihinde saat 11.00'de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin

BAŞARILI olduğuna	☒	<u>OY BİRLİĞİ</u>	☒
DÜZELTME yapılmasına	☐ *	<u>OY ÇOKLUĞU</u>	☐
RED edilmesine	☐ **	ile karar verilmiştir.	

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

BAŞKAN
Dr. Yasemin ERTEK MORKOÇ
(Danışman)

ÜYE
Prof.Dr.Mahmut KAPLAN

ÜYE
Yrd.Doç.Dr.Şayan ULUSAN

Evet   Hayır
*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir

Tez, mutlaka basılmalıdır

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

Ö N S Ö Z

Çalışmamızın amacı on beşinci yüzyıl Divan Edebiyatı'nın Anadolu sahasına ait divanlarda bulunan methiye kasidelerindeki övgü kalıpları ile övgü konularını tespit edip kaside kültürünün asıl başlangıcı yaptığı bu yüzyılda, kat ettiği mesafeyi gözler önüne sermektir.

Bu çalışmamızda on beşinci yüzyıl Anadolu sahasına ait divanları bir araya getirerek, hanedan mensubu veya devlet adamlarına yazılmış methiyelerden bir bütün oluşturduk. Bunları; şair ve memduhlarını ayrıca bildirmek koşuluyla bir şair ve bir memduhmuş gibi değerlendirerek ortaya övgü konularının tespit edilip sıralandığı bir kompozisyon çıkarmaya çalıştık.

Çalışmamız, “Giriş” ile birlikte dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü, yüzyılın siyasi ve edebi özelliklerinin yanında bu dönemde yaşamış şairleri ihtiva etmektedir.

Birinci bölüm; kaside ve kasidenin tarihçesi ile methiye ve methiyenin, başlangıçtan on beşinci yüzyıla kadar teşekkülünü, Divan şiirinde gelenek haline gelişini, ikinci bölüm ise bu geleneğin oluşmasında rol alan on beşinci yüzyıl şair ve memduhlarını içermektedir.

Üçüncü ve son bölümde, dönem methiyelerinin övgü kalıp ve konuları bakımından incelenmesi bulunmaktadır. Bu bölümde; methiyelerde genel olarak kullanılan övgü kalıp ve konularının grafiklerle sayısal dökümü, memduhlara verilen unvanlar başta olmak üzere onların övgüye değer olan kişisel ve yönetsel özelliklerinin methedilmesi - şairlerin mükemmel bir sultan fotoğrafı oluşturmak için sarf ettikleri çaba- örneklerle incelenmiştir. Bölüm sonunda ise şairlerin, övgünün zenginleştirilmesinde kullandıkları dinî, tabî, tarihî, astronomik ve mitolojik unsurlar, örnekleriyle verilmiştir.

Çalışmamızın gayesi “kim; nasıl, ne ile, ne kadar ve niçin övülmüştür?” sorularının cevabını bulmak olduğundan, övülen kişiler ve övülen yönleri sayısal verilerden yararlanılarak gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Bu veriler, hangi memduhun en çok hangi yönleriyle övüldüğü, hangi şairin en çok hangi yön üzerinde durduğu sorularına da cevap teşkil edecek niteliktedir. Kullanılan unsurlar ise kanaatimizce, geleneğin, hangi kültürlerden faydalanılarak inşa edildiğini, henüz

kuruluş safhasında olmasına rağmen şairlerin, İnan ve Arap kültür ve medeniyetlerine ne kadar hakim olduklarını göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Çalışmamızın başından itibaren, engin hoşgörü ve rehberliklerini esirgemeyen danışman hocam Dr. Yasemin ERTEK MORKOÇ'a, destek ve teşviklerinden dolayı kıymetli hocam Prof. Dr. Mahmut KAPLAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Mustafa ARSLAN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
GİRİŞ	1
A. 15. Yüzyıl Osmanlı Tarihine Genel Bir Bakış	1
B. 15. Yüzyıl Anadolu Sahası Edebiyatı	2
1. Genel Özellikler	2
2. 15.Yüzyıl Anadolu Sahası Klasik Edebiyat Şairleri	4

BİRİNCİ BÖLÜM

KASİDE, METHİYE VE METHİYE GELENEĞİ	6
A. KASİDE	6
a. Arap Edebiyatında Kaside	6
b. Fars Edebiyatında Kaside	7
c. Türk Edebiyatında Kaside	8
d. Kasidenin Bölümleri	9
e. Konusuna Göre Kaside Çeşitleri	12
B. METHİYE VE METHİYE GELENEĞİ	14
a. Terim Olarak Methiye	14
b. Arap Edebiyatından Klasik Türk Edebiyatı'na Methiye Geleneği	14
c. 15.Yüzyıl Osmanlı Sahası Klasik Türk Edebiyatında Methiye	25

İKİNCİ BÖLÜM

A. İNCELEME KONUSUNUN ÇERÇEVESİNİN OLUŞTURULMASI	28
B. KASİDELERİ İNCELENEN DİVAN ŞAİRLERİ ve KASİDELERİNDEKİ MEMDUHLAR	30
a. Şairler	30

1. Adnî (Mahmud Paşa).....	30
2. Ahmed-i Dâî.....	30
3. Ahmed Paşa.....	30
4. Karamanlı Aynî.....	31
5. Şehzade Cem.....	31
6. Cemâlî.....	31
7. Çâkerî.....	31
8. Fakîh.....	32
9. Mesîhî.....	32
10. Mihrî Hâtun.....	32
11. Necâti Beg.....	33
12. Karamanlı Nizâmî.....	33
13. Şeyhî.....	33
14. Vasfî.....	34
b. Memduhlar.....	34
1. Padişahlar.....	34
Çelebi Mehmed.....	34
II. Mehmed.....	34
II. Bayezîd.....	34
2. Şehzadeler.....	35
Şehzade Süleyman.....	35
Şehzade Musa.....	35
Şehzade Cem.....	35
Şehzade Mustafa.....	36
Şehzade Ahmed.....	36
Şehzade Mahmud.....	36
Şehzade Selim.....	36
3. Anadolu Beyliklerinin Liderleri.....	36
Karamânî İbrahim Bey.....	36
Karamânî Pir Ahmed.....	37
Karamânî Kâsım Bey.....	37
Germiyanoglu Yakup Bey.....	37

4. Osmanlı Devlet Adamları.....	38
Müeyyed-zade Abdullah Efendi.....	38
Defterdar Ahmed Çelebi.....	38
Ali Paşa.....	38
Taci-zade Cafer Çelebi.....	39
Hamza Bey.....	39
Cezerî Kasım Paşa.....	39
Mahmud Paşa.....	39
Mesih Paşa.....	40
Mustafa Paşa.....	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

A. 15 YÜZYIL DİVANLARI METHİYELERİNDE

ÖVGÜ KALIP VE KONULARI.....	41
I. Memduhların Ünvanları.....	42
1. Osmanlı Sultanlarının Ünvanları.....	42
2. Şehzadelerin Ünvanları.....	48
3. Anadolu Beyliklerinin Liderlerinin Ünvanları.....	52
4. Bazı Osmanlı Devlet Adamlarının Ünvanları.....	54
II. Memduhların Övülen Nitelikleri.....	56
1. Adaletli Oluşu.....	56
2. Akıl ve Fikir Nitelikleri.....	68
3. Aydınlatıcı Olması.....	75
4. Benzersiz ve Yegâne Oluşu.....	82
5. Cömertlik ve İyilik Sahibi Oluşu.....	85
6. Devleti İmar Etmesi ve Zenginleştirilmesi.....	105
7. Din (İslam'ı Temsil, Yayma ve Koruma).....	108
8. Emniyet ve Asayiş.....	112
9. Gönül Güzelliği.....	117
10. Güzellik ve Fiziki Mükemmelliği.....	118
11. Heybeti ve Heybetli Görünüşü.....	131

12.Hilm, Vakar ve Vefa Sahibi Olması.....	139
13. Huy ve Ahlakı.....	142
14. Hükümrancılık ve Hakimiyeti.....	149
15. İftihar ve Övünç Kaynağı Oluşu.....	161
16. İlmî ve Nitelikleri.....	163
17. İtibar ve Şerefi.....	167
18. Kıymeti.....	169
19.Mutluluk Getirici ve Mutluluk Kaynağı Oluşu.....	172
20. Saltanat ve Sultanlık.....	175
21. Saray ve Meclisi.....	179
22. Savaşçılık, Kahramanlık ve Fatihliği.....	187
23. Söz Ustalığı ve Şairliği.....	206
24. Şifa Kaynağı Oluşu.....	210
25. Talih ve Bahtı.....	212
26. Yolu ve Ayağı Tozu ve Eşiğı.....	215
27. Yüceliğı.....	223
28. Atının Nalı.....	229
29. Halk Tarafından Sevilmesi.....	230
B. 15. YÜZYIL METHİYELERİNDE ŞAİR-MEMDUH-BÖLÜM	
İSTATİSTİK VE GRAFİKLERİ.....	233
a. Şairlerin Memduhlara Göre Methiye ve Methiye Beyti	
Sayıları Dağılımı.....	233
b. Memduhu Hanedan Mensubu ve Devlet Adamı Olan Methiye	
Kasidelerinin Bölümlere Göre Beyit Dağılımı ve Oranları.....	239
c. Övgülerin Memduhlara göre Beyit Dağılım ve Grafikleri...	240
d. Övgü Konularının Şairlere Göre Beyit Olarak Dağılımı.....	250
C. REDİFLER VE ÖVGÜ.....	257
D. BİRBİRİNE NAZİRE OLAN KASİDELER.....	259

E. DÖNEM MEDHİYELERİNDE KULLANILAN BAZI	
ASTRONOMİK, DİNİ, TABİÎ VE TARİHÎ UNSURLAR.....	259
I. Astronomik Unsurlar.....	259
1. Ay.....	259
2. Burçlar.....	260
3. Dünya.....	260
4. Felek, Gökyüzü, Arş.....	261
5. Güneş, Mihr, Afitab.....	261
6. Keyvan (Zuhal).....	262
7. Zühre.....	263
8. Diğer Seyyareler (Bercis, Utarid, Behram).....	263
II. Dinî Unsurlar.....	264
1. Peygamberler.....	264
Nuh Peygamber.....	264
Süleyman Peygamber.....	264
Yusuf Peygamber.....	265
Musa Peygamber.....	265
İsa Peygamber.....	266
Hz. Muhammed.....	266
2. Dini Mekanlar.....	267
Ka´be.....	267
Mescid-i Aksa.....	268
Cennet.....	268
Arafat.....	268
Cehennem.....	268
Levh-i Mahfuz.....	269
3. Dört Halife.....	269
4. Sureler ve Ayetler.....	270
5. Mübarek Geceler.....	271
6. Melekler, Cin ve Şeytan.....	271
7. Kıyamet.....	272

III. Tabiat Unsurları.....	272
1. Bulut.....	272
2. Çiçekler.....	272
3. Dağ.....	273
4. Deniz,Okyanus.....	274
5. Ebem Kuşağı.....	274
6. Ekvator.....	274
7. Hayvanlar.....	275
8. Müşg-i Çin, Ahu-yı Çin, Nafe-i Tatar.....	278
9. Nevruz.....	278
10. Rüzgar.....	278
11. Şimşek.....	279
12. Su.....	279
13. Yağmur.....	279
IV. Tarihî ve Mitolojik Unsurlar.....	280
1. Acem Kaynaklı Şahıslar.....	280
Behmen.....	280
Behram.....	280
Cemşid.....	280
Dârâ.....	281
Efrasiyab.....	281
Ehrimen.....	281
Feridun.....	281
Gave.....	282
Güstehem.....	282
İsfendiyar.....	282
İskender.....	283
Kubat.....	283
Nuşirevan.....	284
Rüstem.....	284
Neriman.....	285
Zal.....	285

2. Adı Kutsal Kitaplarda Geçen Şahıslar.....	285
Karun.....	285
Lokman.....	286
Ye'cüc(ve Me'cüc).....	286
3. Tarihî ve Mitolojik Diğer Şahıslar.....	287
Bermek.....	287
Hasan Selman.....	287
Herkül.....	287
İbn-i Edhem.....	287
Mani.....	288
Nizamülmülk.....	288
Sultan Sencer.....	288
Hatem-i Tâî.....	288
4. Tarihî ve Mitolojik Diğer Unsurlar.....	289
Âb-ı Hayat.....	289
Âyine-i İskender.....	290
Bâbil Kuyusu.....	290
Bağ-ı İrem.....	291
Kaf Dağı.....	291
Semender.....	291
SONUÇ.....	292
BİBLİYOGRAFYA.....	293

GİRİŞ

A. 15. Yüzyıl Osmanlı Tarihine Genel Bir Bakış

15 yüzyıl, Türk tarihinin en önemli, bir o kadar da sancılı yüzyıllarından biridir. Yüzyıla Ankara Savaşı yenilgisiyle başlayan Osmanlı Beyliği, kendisini derleyip toplayacak lideri on bir yıl beklemiş, bu beklentinin bedelini de şehzade savaşları ile ödemiştir. Bu kısacık zaman diliminde Şehzade Mehmed ile İsa arasında 4, Şehzade Süleyman ile Mehmed arasında 1, Şehzade Süleyman ile Musa arasında 2, Şehzade Mehmed ile Musa arasında 4 olmak üzere; yakılan, yıkılan, el değiştiren şehirler hariç, Anadolu'nun değişik yerlerinde şehzadeler arasında toplam 11 savaş cereyan etmiştir.¹

Çelebi Mehmed'in 1413 yılında tahta geçmesinden sonra beylik, önce kaybettiği toprakları kazanmış, sonra da gerek Anadolu'dan gerekse Rumeli'den, topraklarına yenilerini eklemiştir.

II. Murad; döneminde, Rumeli topraklarını genişleterek Türkleştirmiş, buraları bir ilim ve kültür merkezi haline getirirken, başta Bursa ve Edirne olmak üzere Rumeli'nin birçok yerinde imar faaliyetlerinde bulunmuştur.²

Fatih'in İstanbul'u fethiyle başlayan yeni süreçte ise devlet, Anadolu birliğini sağlaması ve Rumeli'deki topraklarını genişletmesiyle bir imparatorluk görünümü kazanmış, bu büyük hadise, İslam coğrafyasında büyük yankılar uyandırarak, bilim ve sanat insanların bu merkeze yönelmelerini sağlamıştır.

Kardeşi Cem ile yaptığı mücadeleyi kazanan II. Bayezîd, fıtratı gereği barış ve sükûnet yanlısı olmuş, fetihlerin hızını kesmiş; ancak devletin gücünü, karşılaşılan felaketlerin yaralarını sarmaya ve devlete yeni katılmış şehirlerin imarında yoğunlaştırmaya çalışmıştır.³

Osmanlı Devleti açısından yüzyılın başlangıç ve bitişinin birbirine benzemesi çok ilginçtir. Yüzyıla taht kavgasıyla başlayan devlet, yine ; ama bu sefer baba - oğul

¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı: *Büyük Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, c. 1, s.328-345

² a.g.e, s. 450

³ a.g.e, s. 245-248

arasındaki bir mücadeleyle veda etmiş, Şehzade Selim, babası II. Bayezîd'i tahttan indirip Dimetoka'ya göndererek tahta çıkmıştır.

15. yüzyıl; coğrafyanın genişlemesi anlamında olduğu gibi, devletin zenginleşmesi, zenginliğini şehirlere yansıtması bakımından da önemli bir yüzyıldır. Açılan yeni eğitim kurumları, imparatorluğun bilim alanında önünü açarken, saray çevrelerinin bilim ve sanat adamlarını himaye etmeyi bir saltanat geleneği haline getirmesi, sanat eserlerinin sayı ve kalitesinin yükselmesini sağlamıştır. Devletin hazine bakımından zenginliğinin halka yansıtması, saltanat mensuplarının ve devlet adamlarının giriştikleri imar faaliyetleriyle olmuştur. Örneğin II. Bayezîd'in İstanbul, Edirne, Amasya, Osmancık, Geyve ve Saruhan'da¹; Fatih'in sadrazamı Mahmut Paşa'nın İstanbul, Ankara, Bursa, Edirne, Hasköy ve Sofya'da² birçok hayır eseri mevcuttur.

b) 15. Yüzyıl Anadolu Sahası Edebiyatı

1) Genel Özellikler

15. yüzyıl, kültür ve medeniyet bakımından ilerleme devridir. Yüzyıl başlarında, Anadolu'da, henüz tam anlamıyla bir siyasi birlik söz konusu değildir. Var olan başkentlerde ise bilim, kültür ve sanatın altyapı kurumları yeni yeni oluşmaya başlamıştır. Yüzyılın başlarında Mısır, Suriye, İran ve Orta Asya'daki ilim müesseseleri Anadolu medreselerinden üstün olduğu için Anadolu'daki ilim erbabı mesleklerinde ihtisas yapmak için adı zikredilen memleketlere gitmekte iken, ilerleyen yıllarda Anadolu dışındaki bu yerlerin itibarının zayıflaması, buna karşın, Osmanlı Devletinin ilmî müesseseleri zenginleştirme bakımından giriştiği mücadele ve doğuda Safevi Devletinin kurulması, bu hicreti Osmanlı Devleti'ne yöneltmiş, başta İstanbul olmak üzere bazı Anadolu şehirleri bu anlamda bir cazibe merkezi haline gelmiştir.³

Gerek bu durumun, gerekse divan geleneğinin tazyikiyle bu yüzyılda Türkçe, sadece halkın konuştuğu dil olmaktan çıkmış, edebî ve ilmî sahada bir yazı diline dönmüştür. Diğer yandan Türkçe bir devlet dili haline gelmiş ve diplomatik yazışmalarda kullanılmaya başlanmıştır. Şuurlu bir Türkçeciliğe sahip olan II. Murad'ın

¹ Şerafettin Turan: "*II. Bayezid*", TDV İslam Ansk., İstanbul, 1992, c. 5, s. 237

² Şehabeddin Tekindağ: "*Mahmud Paşa*", TDV İslam Ansk., c. 27, s. 377

³ İ. Hakkı Uzunçarşılı: *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. 1, s. 520-521

devrinde, devlet dile müdahalede bulunmuş, mütercimlere, eserlerinde sade ve açık bir dil kullanmaları tavsiye edilmiştir.¹

15. yüzyıl; Türk Edebiyatının, İran Edebiyatından alınan örneklerle zenginleştiği ve bu zenginlikle bir geleneğin temellerini attığı bir dönemdir. Özellikle farklı coğrafyalarda öğrenim gören sanatçıların, bu farklılıklardan bir edebiyat meydana getirmeleri, bu geleneğin en zengin tarafıdır. Bu zenginliğe, hanedan mensupları ve devlet adamlarının bilim ve sanat adamlarını davet ve himaye etmeleri de en büyük katkıyı yapmış, ortaya yüksek bir sayıya sahip sanatçı kadrosu ve eser yekunu çıkmıştır. Payitaht dışında Konya, Amasya ve Manisa'da Şehzade Cem, Şehzade Mahmud, Şehzade Ahmed, Şehzade Abdullah, Şehzade Mustafa ile Anadolu'daki müstakil beyliklerin başındakiler; İstanbul ve Edirne'de II. Murad, Fatih, II. Bayezîd gibi padişahlarla Mahmud Paşa, Ali Paşa, Mustafa Paşa, Karamanî Mehmet Paşa, Cezerî Kâsım Paşa, Tâc-zâde Cafer Çelebi, Mesih Paşa gibi devlet adamları, hem devlet geleneği gereği hem de şair ve sanatsever kişiler olarak sanatçıları himaye etmişler, etraflarında bir sanat ve sanatçı halesi oluşturmuşlardır. Bilhassa Fatih, Bayezîd, Cem, Korkut gibi hanedan mensuplarıyla Mahmud Paşa, Karamânî Mehmed Paşa, Cezerî Kasım Paşaların bizzat şair olmaları, şiire meyilli kişileri yukarıda sayılı merkezlere yönlendirmiş, şairlik konusunda cesaretlendirmiştir. Dönem şairlerinin aidiyetle anılması; örneğin Cem Sadi'si , Şehzade Ahmed şairi Mihri Hatun, Şehzade Süleyman şairi Dâi, Şehzade Mahmud şairi Necati vb. bu noktadan bakıldığında oldukça anlamlıdır. Bu durumun, ortaya kaliteli bir edebiyatın çıkmasına ön ayak olması ve nitelikli şair ve şiirlerle karşılaşmamızı sağlaması kaçınılmazdır. Öyle ki; gerek nazire mecmuaları, gerekse tezkirelerde 15. asırda yaşadıkları bildirilen ve eserlerinden örnekler verilen pek çok sanatçının adının geçmesi² bu durumu desteklemektedir.

Mesnevi ve mensur eser alanındaki gelişme de verilen eserlerin sayısından anlaşılmaktadır. Mesnevi alanında hemen her konuda te'lif ve tercüme pek çok eser yazılmış, hamse sayısında artış olmuştur. Dinî- destânî mesnevilerin yerini, bu yüzyılda daha çok tarihî mesneviler almış, yapılan fetihlerin anlatıldığı gazâvat-nâmeler

¹ Mustafa İsen - Osman Horata: *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2003, s. 71

² Mine Mengi: *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999, s. 105

yazılmıştır.¹ Şeyhî, Hümâmî, Halîlî, Abdî, Akşemseddin-zâde Hamdî, Süleyman Çelebi Süleyman Behiştî, dönemin ünlü mesnevicilerindedir.

Anadolu ve Rumeli coğrafyasına kurumlarıyla yayılan tasavvûfî anlayış, bu yüzyılda zirvededir. Çevresi, hocalarından dolayı tasavvuf erbabıyla süslenen Fatih'in bu kurumlara saygısı, II. Bayezîd'in zâhid hayatı yaşamak için çıktığı yolda ölecek kadar derviş-meşreb olması², tasavvufun siyasi irade tarafından da teveccüh gördüğünün kanıtlarıdır. Bundan dolayıdır ki Anadolu'nun bir tarikatlar coğrafyası olduğu bu yüzyılda, bu doğrultuda eser veren birçok mürşid ve derviş şaire rastlıyoruz. Başta Hacı Bayrâm-ı Velî olmak üzere Abdullah-ı İlâhî, Aydınlı Dede Ömer Rûşenî, Eşrefoğlu Rûmî ,Ümmî Kemal dönemin en güçlü mutasavvıf şairleridir.

2) 15.Yüzyıl Anadolu Sahası Klasik Edebiyat Şairleri:

Bu yüzyılda karşımıza değişik şehirlerde Anadolu sahasına ait çok sayıda şair çıkmaktadır. II.Murad, Osmanlı hanedanı içinde şiir söyleyen ilk padişaktır. Murâdî mahlasıyla şiir söyleyen bu padişaktan sonraki II. Mehmed, Avnî mahlasıyla, II. Bayezîd ise Adlî mahlasıyla divan oluşturmuştur. Ayrıca Şehzade Cem, Cem mahlasıyla, Şehzade Korkut ise Harîmî mahlasıyla şiir yazmıştır.

Devlet adamlarından Mahmut Paşa Adnî, Cezerî Kasım Paşa Sâfî, Karamanî Mehmed Paşa Nişânî mahlasıyla şiir yazmış, veya divan oluşturmuştur.

Dönemin diğer büyük şairleri ise Germiyan sahasında yetişen Ahmed-i Dâî, Şeyhî, edebiyatımıza yeni bir soluk getiren Ahmed Paşa, halk dili unsurlarını kullanan Necâtî, Şeyhî'nin yeğeni Cemâlî, genç yaşta İstanbul yolunda ölen Karamanlı Nizâmî, Bergamalı şair Sarıca Kemal, mevlid şairi Süleyman Çelebi'dir.

Bunlardan başka II.Murad'ın sarayında Şemsî, Nakkaş Sâfî, Gelibolulu Zaîfî, İvaz Paşazade Atâyî, Hüsâmî, Hassan, Bursalı Ulvî, Aşkî³ Cem şairleri Sirozlu Kandî, La'îf, Sehâyî, Haydar Çelebi Sa'dî-i Cem, Şahidî, Tûrâbî, Karamanlı Aynî, kadın şairler Zeynep Hatun, Mihrî Hatun, Ahmet Paşa'nın hocası Melîhî, Türkî-i Basitçi Aydınlı Visâlî, Ali Paşa'nın en meşhur şairi Mesîhî, Firkat-namesiyle meşhur Halîlî, Mahmud

¹ Mine Mengi: *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, s.105

² İrfan Gündüz: *Osmanlılarda Devlet – Tekke Münasebetleri*, Seha Neşriyat, İstanbul, 1984, s. 39

³ Mustafa İsen - Osman Horata: *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, s. 74-75

Paşa'dan himaye gören Hayâlî, Enverî, Necmî, Fenâî, Nurî, Hafî, Duâyî, Kudsî, Kâtibî, Nahîfî, Vâhidî ¹, Si-name'siyle meşhur Hümâmî, Fetihname sahibi Kıvâmî² mesnevi sahipleri Karışdıranlı Süleyman Behiştî, Hamdullah Hamdî, Abdürrahim, Muînî, Abdî, Hatipoğlu, Yazıcıoğlu Mehmed, divan sahibi Çâkerî, Fakîh, Edhemî, Sevdâyî, Vasfî diğer şairlerdir.

Değişik kaynaklarda karşımıza çıkan bu şairlerden, divan sahibi olduğu bilgisi verilen birçok şairin divanı günümüze ulaşmamış; ancak şiirleri farklı mecmualarda günümüze kadar gelmiştir.

---

¹ Nihat Sami Banarlı: *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB Yayınları, İstanbul, 2001, c.1, s. 447

² a.g.e., s. 503

BİRİNCİ BÖLÜM

KASİDE, METHİYE VE METHİYE GELENEĞİ

A. KASİDE

Kaside sözcüğünün anlamı “kastetmek, yönelmek”olan Arapça “kasada” sözcüğüyle ilgilidir ve “belli bir amaçla yazılmış manzume” demektir.¹ İlk önce Arap Edebiyatında ortaya çıkmış, İran Edebiyatı üzerinden Türk Edebiyatına geçmiştir. Daha çok din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla kaleme alındığından, genel olarak bu kelimeyle adlandırılmıştır.

a) Arap Edebiyatında Kaside

Yukarıda da söylediğimiz gibi, Arap Edebiyatının bir mahsulü olan kasidenin, miladî 5. yüzyıl’da doğduğu tahmin edilmekte olup, İran muhiti vasıtasıyla yayılma imkanı bulmuştur.²

Kasidenin ilk örneklerine “Seb’a-i Muallaka” adı verilen şiirlerde rastlıyoruz. Bedevî hayatını tüm detaylarını canlı ve kuvvetli bir şekilde gözler önüne serip, insana ait değişik duyguları yansıtabilen bu şiirler, dönem Arap Edebiyatının en güzel örnekleri sayılmaktadır.

İlk beyti musarrâ, diğerleri bu beytin hakimiyetine dayalı, tek kafiyeli, uzun bir tür olan kaside, genellikle 30-120 beyit arasında değişen bir beyit sayısına sahiptir.

Şekil bakımından bu özelliklere sahip klasik kasidenin iç yapısı üç aşamadan meydana gelir. Birinci bölüm; sevgilisini ve geçmiş günlerini hatırlayan şairin, ayrılık ve hatıra temleri üzerinde durarak aşktan bahsettiği bölüm olup, daha önce müstakil olarak oluşturulan aşk şiirlerinden alınmıştır. İkinci bölümde, uzun ve yorucu bir yolculukta kullanılan bineğin tasviri, üçüncü bölümde ise kabilesinin methiyesi vardır. Bu bölüm, şairin asıl konusunu oluşturur; ancak bu kasidelerde övgü kişiye değil,

¹ Cem Dilçin: *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara, 2005, s.122

² A. Gülay Keskin: *Klasik Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli*, Gazi Üniv. Sosyal Bil. Enst. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994, s.1

kabileyedir.¹ Ancak daha sonraki dönemlerde bu iç yapıda değişiklikler olmuş, nesib bölümleri şehirlerden ve çiçeklerden de bahseden bölüm olarak karşımıza çıkmıştır.²

Asr-ı Saadet'te ve onu takip eden dört halife döneminde özellikle nesib bölümündeki kadın ve aşk konularından dolayı, kasideciliğe ve şiire sıcak bakılmamıştır. Ancak Kâ'b b. Züheyr'in Hz. Peygamber için yazdığı "Kaside-i Bürde"yi bu yargının dışında tutuyoruz.

Hz. Peygamber ve dört halife döneminde kabileler arasında küllenen rekabet, Abbasiler döneminde yeniden canlanmış, bu durum, şiire duyulan ihtiyacı arttırmıştır. Başta Ahtar, Cerir olmak üzere dönem şairleri, cahiliye şairleri gibi muhaliflerini hicvetmişler, iktidarı ve devlet adamlarını övmüşlerdir. Kasidenin büyükleri övme amacına yönelik, saray ve saltanat çevresinde oluşturulan bir şiir haline getirilmesi Emeviler ile başlamıştır.³

İlerleyen yıllarda Arapların yerleşik hayata geçiş şeklindeki sosyal yaşam değişiklikleri, kasidelere yansımış, 8. yüzyıl sonlarına doğru yazılan kasideler; bedevî hayatı unsurları yerine, yerleşik medeniyetin özellik ve yeniliklerini, eğlence, şarap, av, bağ ve bahçe tasvirleri anlatmıştır.

Bundan sonraki dönemde Arapların siyasi hayatındaki çalkantı ve belirsizlik, edebiyata, dolayısıyla kasideye yansımış, Endülüs'ün düştüğü, Moğol istilasının yaşandığı bu dönemde orijinal eserler verilememiştir. Bu arada kaside, Endülüs Emevileri aracılığıyla İspanya'ya geçmiş ve romans türüne öncülük etmiştir.

b) Fars Edebiyatında Kaside

Kasidenin muhtevasının zenginleşmesi ve bir nazım türü olarak en büyük önemi kazanması İran Edebiyatı içinde oldu.⁴ İslam etkisinden dolayı kolayca Arap Edebiyatı'nın yörüngesine giren Fars Edebiyatı'nda kaside, 9. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış, 12. yüzyılda lirik yanı ağır basan bir tür olarak, en parlak dönemini yaşamıştır. Arap hakimiyetinden henüz kurtulan ve eski geleneklerini yaşatmak isteyen

¹ Nihat M. Çetin: *Eski Arap Şiiri*, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul, 1971, s. 72

² a.g.e., s. 74

³ A. Gülay Keskin: *Klasik Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli*, s. 3

⁴ Mehmet Çavuşoğlu: "Kaside", *Türk Dili Dergisi Divan Şiiri Özel Sayısı*, TDK Yayınları, Ankara, 1986, s.18

hükümdar ve devlet adamları, kendilerini etrafa tanıtacak şairlere ihtiyaç duymuşlar, Abbâsî ve Emevî sultanları gibi, saraylarında şair bulundurmaya başlamışlardır.¹

Gazneliler devrinde Sultan Mahmud'un sarayında oluşan yeni edebi çevre, kaside nazım şeklinin gelişimine de hizmet etmiştir. Bu devir şairleri arasında Ferrûhî, Unsurî, Minuçîhr Âsâdî'nin isimleri sayılabilir.

Moğollar devrinde gerileyen kasidecilik, daha sonra ikinci derecedeki saraylarda tutunmaya çalışmış, küçük devlet saraylarında -Salgurlular, Kertler, Celâhirliler- itibar görmüştür. Ancak bu olumsuzluğa rağmen İran Edebiyatı, 12.yüzyıl ile 14. yüzyıl arasında Enverî, Hâkânî, Sadî-i Şirâzî, Selmân-ı Sâvecî ve Hâfız-ı Şirâzî gibi klasikleşmiş büyük şairler ve kasideciler yetiştirebilmiştir.

16. ve 17. yüzyılda, ülkelerindeki dinî baskıdan dolayı Hindistan'a kaçan, aralarında Örfî'nin de bulunduğu İranlı şairler, Hindistan'da, bugün Sebki Hindî adı verilen bir üslup meydana getirmişlerdir.

İran Edebiyatında genellikle övgü amacıyla yazılan kasideler, bu sahada aşk ve sevgiden bahseden nesib veya tegazzül veya diğer konuları işleyen teşbible başlar, tehallus ya da güriz denilen geçiş beytinden sonra, gerçek konuya geçer ve adet üzere dua ile sona erer. Ancak bazı kasideler, doğrudan medih ile başlamıştır. Bu edebiyatta kasideler, teşbib bölümüne göre bahariyye, hazaniyye; şairin kasidede işlediği konuya göre methiye, şekvâiyye, hicviyye gibi adlar alır.²

c) Türk Edebiyatında Kaside

Anadolu'da 14.yüzyılda oluşmaya başlayan Divan Edebiyatı, Arap ve İran edebiyatlarının nazım şekillerini kabul ederken, konu yönünden eski koşuklara benzeyen kasideyi de kolaylıkla benimsemiştir.³ Zaten Türkler bu gelenek ve edebiyata, Gazneli ve Selçuklu saraylarından aşına idiler. Bunun günümüze taşınan en güçlü delili, Mevlânâ'nın Divân-ı Kebîr'inde 300 kadar kasidenin olmasıdır. Bunlar, şairin "gerçek sevgili" için söylediği tevhid ve münacâtlardır. Farsça yazılmasına rağmen; Türk şairler tarafından çok okunan, saygı duyulup sevgi beslenen Mevlânâ tarafından oluşturulduğu için, Türk Edebiyatı ve kasideciliği üzerindeki etkileri derin ve büyük olmuştur.

¹ Mehmet Vanlıoğlu: "*Fars Edebiyatında Kaside*", TDV İslam Ansk., c. 24, s. 564

² a.g.e., s. 564

³ İskender Pala: "*Türk Edebiyatında Kaside*", TDV İslam Ansk., c. 24, s. 564

Türk Edebiyatında kasidelerin ilk örneklerinin 14.yüzyılda verilmeye başlanması ve Türk beyliklerinin ileri gelenleri hakkında düzenlenmiş olması, ilk mükemmel örneklerinin ortaya çıktığı 15.yüzyılda, sultanlar ve devlet büyüklerine ithafen yazılır hale gelmesi, koşuk geleneğinin bir devamı kabul edilebilir.

15.yüzyıl kaside türü için Türk Edebiyatında açılım ve atılım yüzyılıdır. 14. yüzyılda toplam 23 kaside oluşturan Türk Edebiyatı, içinde Cem Sultan, Ahmed Paşa, Mahmud Paşa, Kasım Paşa gibi devlet adamlarının da bulunduğu kalabalık şair kadrosuyla, 15. yüzyılda 330 kaside oluşturmuştur. Dönem şairleri, divanlarında, 1 ile (Adnî) 28 (Ahmed Paşa) arasında kasideye yer vererek, bu türün Türk Edebiyatında ne kadar önemli bir yere sahip olacağını haber vermişlerdir.

İlerleyen yüzyıllarda kaside geleneği, devletin ihtişamına paralel olarak gelişmiş, 16.yüzyılda, özellikle Nef'î , Fuzûlî, Bâkî ve Hayâlî Bey gibi klasikleşmiş şairler tarafından zirveye taşınmıştır. Bu gelenek, içerik değişiklikleri olmakla birlikte varlığını Tanzimat Dönemi Edebiyatına kadar sürdürmüş, son örneklerini de Şinasi ve Namık Kemallerle bu döneme vermiştir.

d) Kasidenin Bölümleri

Nesib (Teşbib)

Kasidenin ilk bölümü olan nesib; nisbet, bağlılık mensubiyet ifade eder; soylu, asil temiz anlamına da gelir. Bu ilk bölümde şair, sevgiliye olan duygularını dile getiriyorsa buna teşbib denir ki bu kelime de ateş yakmak, bir şeyin parlaklığına parlaklık katmak demektir. Şair kasidesini süslemek, sözüne heyecan katmak ve heyecanlı bir giriş yapmak için böyle bir yola başvurursa da bu bölümde tabiat tasvirlerine, özel gün ve ayların farklılıklarına da yer vermiştir.¹ Ancak bazı şairler hiç nesib bölümü oluşturmadan doğrudan memduhlarını övmeye başlamışlardır ki bu tür kasidelere “mahdûd” veya “muktedâb” denir.

---

¹ Haluk İpekten: *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri*, Atatürk Üniv. Fen Edebiyat Fak. Yayınları, Erzurum, 1989, s. 43

Girizgah:

Şairin nesibden methiyeye geçmek için söylediği beyit veya beyitlerdir. Ancak birçok kasidede tüm bölümleri birbirine bağlamak için bölümler arasında kullanılmıştır.

“Āsafā meclîse dűrler dűkeyin dirse eger

Eylesűn bu ğazelűn maţlā’ ın ezber hâtem “ (Necâti, 19 / 25, s. 73)

beyti, Necati’nin Ali Paşa’yı övdüğü kasidesinde methiyeden tegazzűl bölümüne geçiş beytidir. Bu beyitten sonra şair sevgiliyi tasvir eden beyitlerini söylemiştir.

Methiye:

Kasidenin asıl bölümlerinden biri olup şairin amacının ortaya çıktığı, maksadını açıkladığı uzun bölümdür. Bu bölümde sanatçı memduhunu sanat gücünün imkanları ölçüsünde över. Allah’a peygambere, din büyüklerine yapılan övgüler abartıdan uzak ve samimi duygularla örölmüş iken, devlet büyüklerine yapılan övgülerin bir çoęu bu sadelik ve sessizlikten uzaktır. Şair; bir devlet büyüğünde var olan özellikleri överken, onu bu niteliklerinden dolayı tebrik eder, olmayan bir niteliğini överken ise onu yönlendirip, cesaretlendirir. Bunu yaparken ağdalı bir dil, debdebeli bir űslup kullanır.

Tegazzűl :

Şairin, şiirine değişik bir lezzet katmak, sanat gücünü ve hayal dünyasını göstermek için söylediği gazeldir. Her kasidede bulunmayan bu bölüm kaside içinde kendi başına bir bütün olup musarra kafiyele bir beyitle (tecdîd-i matla’) başlar.

“Şal kim dokuna yā cigerűme yā cāna tîĝ

Lāyık degűl ki murçelerden yacana tîĝ “ (Necâti 11/ 48, s. 51)

Bu bölüm genellikle methiyelerin içinde bulunur.

Tegazzűllerin bir kısmında mahlas söylenmiş, çoęu zaman bu, kasidenin aynı zamanda taç beytini de oluşturmuş, bir kısmında da mahlas söylenmemiştir.

Tegazzülün kasideler içinde yer alma oranı yüzyıllara göre farklılık arz etmekle beraber, yaklaşık % 10-15 arasında değişir. Bundan çıkan sonuca göre tegazzül, kasidenin olmazsa olmaz bölümleri içinde değildir.¹

Fahriye:

Kelime anlamıyla “övünme, büyülenme, şöhret, fazilet, erdem” gibi manalar ihtiva eden fahriye, edebiyat terimi olarak şairin kendini övdüğü, felekten yakındığı, yardım dilediği bölümdür ki bu bölüme genellikle bir önceki bölümden bir girizgahla geçilir. Karamanlı Aynî'nin şu beyti bu anlamda en güzel örneklerdendir:

“Minber-i ilde benüm şimdi hatîb-i şu' arâ

Ĥutbe-i sözde aduñ Dâver-i devrân diyeyüm. (‘Aynî, 27/ 31, s.152)

Şair kendisini överken, daha ziyade şiirdeki kudreti, benzersizliği üzerinde durup, bu özellikleriyle rakipsizliğini dile getirir.

“Benüm şi'rüm bigi dürler düzilmiş gûşvâr olmuş

Yaraşur şeh kulağında bu dürr-i şâhvâr olsun. (Aynî, 24/ 37, s.141)

Felekden yakındığı, memduhtan yardım ve himaye dilediği bölümlerde ise, şiirdeki üslup ve ses değişerek, yerini derin bir lirizme bırakır.

“Bilmezem tîlî' midür yoksa sitârem yok mıdır

Ya baña senden 'inâyet bilmezem yok mı iy emîr (Aynî, 30/ 22, s.161)

Duâ:

Kasidenin son bölümüdür. Kasidenin genelinin konu bütünlüğüne de dikkat edilerek memduhun ömrünün uzun olması, devletteki makamının devamı , bahtının açık olması gibi dileklere yer verilir.

“Olasın devlet ile taht-ı sa' âdetde muĥîm

Nâşır u yâr u mu' âvin ola Ĥaĥ Celle Celâl (Necâti, 16/ 45, s. 67)

¹ Yaşar Aydemir: “*Türk Edebiyatında Kaside*”, Bilig Dergisi, Ankara, 2002, Sayı 22, s. 155

Bir kasidedeki dua beyitleri sayısı 30'a kadar çıkabilmekle beraber, genellikle 1-2 beyitten oluşmaktadır.

d) Konusuna Göre Kaside Çeşitleri

Kasidede tür bakımından belirleyici unsur, methiye bölümüdür. Şairin bu bölümde övdüğü kişi, kavram veya üzerinde durduğu konu, kasidelerin değişik isimlerle anılması, onlara değişik adlar verilmesi sonucunu doğurmuştur. Kasideler işledikleri konulara göre şu adlarla anılır:

Münacât:

Muhtevası Allah'a yakarış olan şiir türüdür. İslamiyet'in kabulünden sonra ortaya çıkan bu tür, Türk Edebiyatı'nda en çok oluşturulan kaside türlerindedir.

Münacâtlarda şairler günahlarından dolayı pişmanlıklarını dile getirip bağışlanmalarını dilerler. Kimi münacâtlar ölüm, ahret, cehennem korkusu, cennet ümidinden de bahseder.

Münacât sadece kaside biçimiyle ilgili bir tür değildir. Kasidenin yanında gazel, rubâî, mesnevi vb. nazım şekilleriyle de münacâtlar yazılmıştır.¹

Tevhid:

İslâmiyet'in kabulünden sonra ortaya çıkan bu tür, Allah'ın yücelik, birlik ve kudretinin övüldüğü kasidelerdir. İnsanın yaradılış gayesinden, dünyanın faniliğinden, ebedî hayattan ayet ve kudsî hadisler örnek gösterilerek bahsedilir. Tıpkı münacât gibi, Türk Edebiyatı'nda oldukça rağbet görmüş bir kaside çeşididir. Ayrıca anlamı kuvvetlendirmek için şairin; peygamberler tarihi, efsanevî kahramanlar, gök cisimleri ve iklimlerden istifade ettiğinin de örnekleri vardır.

---

¹ Cemal Kurnaz: *Münacât Antolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1992, s.1

Na'at:

Hız. Peygamber'ı öven, ona duyulan sevginin ifadesi olan kasidelerdir. Şairlerinin hemen hepsinin na'at yazdığı Divan Edebiyatı'nda Hz. Muhammed (sav); üstünlüğü anlatan sıfatlarla, onun Allah'ın sevgilisi olduğunun ifadesi olan ayet ve kudsî hadislerle, doğumu sırasında meydana gelen işaret niteliğindeki olaylarla övülür. Onun mucizelerinden ve dört halifeden de bahseden şairler, ondan şefaata dilemektedirler.

Mersiye:

Sevilen birinin ölümünden duyulan acıyı dile getirmek için yazılan kasidelerdir. Şair; asıl bölümde, ölümünden dolayı acı duyduğu kişinin niteliklerini övmüş, ardından böyle bir kişiyi kaybetmenin acısını dile getirmiştir.

Hicviye:

Herhangi bir konuda bir kişinin veya şairin rakibinin yerildiği, kötü özelliklerinin dile getirildiği kasidelerdir. Şaire göre kötü özelliklere sahip, toplum tarafından seilmeyen bu kişiler, insanlar arasına nifak sokan iblis veya şeytana benzetilir. Zaten böyle bir yaratılışa sahip kişi de şaire göre düzgün bir fiziğe sahip değildir. Bu kişinin gözü kör, kulağı sağır, başı keldir.¹

Methiye:

Din veya devlet büyüklerinin övüldüğü kasidelerdir ki bu tür, asıl konumuzu teşkil etmektedir. Bu yüzden bundan sonraki konu başlığı altında, türü detaylı bir şekilde incelemeye çalışacağız.

---

¹ A. Gülay Keskin: *Klasik Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli*, s. 56

B. METHİYE VE METHİYE GELENEĞİ

a) Terim Olarak Methiye

Sözlükte “övmek, birinin meziyetlerini övmek” olan ve “medh” kökünün sonuna nisbet eki getirilerek yapılmış olan “medhiyye” kelimesi Türkçe’de “övgü şiiri” manasında kullanılan bir edebiyat terimidir¹.

Daha çok kaside nazım biçimiyle yazılan methiye; takdir ve şükran duygularını dile getirmek ya da maddi bir menfaat elde etmek amacıyla daha çok fertlerle ilgili olmakla birlikte, toplum, millet, ülke, şehir vb.nin güzellik, meziyet ve erdemlerinin anlatıldığı şiirler anlamına da gelir.

Şair, asıl bölümde memduhuna; onu yücelten, bazen kutsallaştıran, bazen de teşvik edici unvanlar vermiş, onu; savaşıllığı, cömertliği adaleti, akli, yöneticiliği, gibi özellikleri bakımından övmüş, dünya üzerinde benzersiz olduğuna vurgu yapmıştır.

Şair bu methin sonunda memduhtan isteğini dile getirmiş, kendisinden cömertliğini esirgememesini istemiştir. Bu tür, kaside nazım biçiminin en fazla örneği olan türüdür.

b) Arap Edebiyatından Klasik Türk Edebiyatı'na Methiye Geleneği

Methiyenin bir gelenek olarak Türk Edebiyatında müteşekkil hale gelmesinden önce, bu tür ve geleneğin Arap ve Fars Edebiyatlarındaki serüvenine bakmak gerekir.

Övülme ve beğenilme arzusu denilebilecek narsizm, insanın fitratının gerçeklerindedir. Genel olarak narsizm şeklinde ifade edilen bu olgulara arasında kibir, bencillik, prestij ve hayranlık özlemi, bir sevilme arzusu ve bununla birlikte başkalarını sevme yetisinden yoksunluk, insanlardan uzaklaşma, normal özsaygı, idealle, yaratıcı arzular, sağlığa, görünüşe, zihinsel (entelektüel) yönelik kaygılı bir ilgi gibi özellikler sayılabilir. Narsist kişi başkalarını sevmiyor veya onlardan nefret ediyor ve her şeyi kendisi için istiyor demek de değildir; ama içten içe o, kendine aşıktır ve her yerde,

¹ İsmail Durmuş: “*Methiye*”, TDV İslam Ansk., c. 29, s.406

kendi imajına hayranlık duyup kur yapabileceği bir ayna arar.¹ İşte bu psikolojik gerçeklerden dolayı övgü şiirleri insanlık tarihi kadar eskidir. Bu sebeple medih, hem Arap şiirinde hem de ondan etkilenecek yeni bir çehre kazanan İran Edebiyatında işlenen konuların başında gelir.

Arap Edebiyatında şairlerin, kabilelerini veya kendilerini tehdit ve tehlikelerden korumak amacıyla devlet başkanlarına hitaben nazmettikleri özür beyanı, af ve merhamet dileyen şiirler olarak ortaya çıkan methiye,² cahiliye döneminde gelişimini tamamlamıştır.

İslam'ın sosyal hayata en derin nüfuzunun yaşandığı Asr-ı Saâdet ve dört halife dönemlerinde, insanların mübâlağalı bir biçimde övülmesine sıcak bakılmadığından, methiye, Emeviler döneminde çeşitli kabileler arasında başlayan rekabetle birlikte tekrar eski itibarını kazanmıştır. Bu dönemde şairler, tıpkı cahiliye devrinde olduğu gibi sultan ve devlet adamlarının övgülerini dile getirmişlerdir.

Ortaçağ'da hanedanları arasındaki rekabet ve üstünlük yarışı sadece muhteşem saraylar, hadem ve haşemle değil; ilim ve sanat hâmilliğinde de kendini gösterirdi.³ Şeref ve itibarının bir göstergesi olan bu durumun tesisi için sultanlar, bilim ve sanat adamları için bir cazibe merkezi olmak ve onları etraflarında toplayabilmek amacıyla büyük çabalar sarf etmişlerdir. Bu gerçek, devletteki yüksek kültürün, genellikle yüksek saray kültürü olarak oluşması⁴ sonucunu doğurmuştur.

İşte böyle bir çevre ve süreçte Emeviler devrinde methiyeler, şairlerine verilen bol ve değerli hediyelerin de etkisiyle gelişerek Arap şiirinin en gözde türü haline geldi.

Bir tarafta ikbali kaleminin ucunda olan şair, diğer tarafta üstünlüğünü en etkili ve sanatlı söyleyişle rakiplerine iletme, halka duyurma ve halkın, kendi hükümranlılığıyla gurur duymasını sağlama endişesi taşıyan sultan olduğu halde Abbasîlere ulaşan methiye, kapılarını sonuna kadar şairlere açan bu devlet döneminde, bazıları küfre varan övgüler için kullanıldı. Yüklü miktarda servete sahip olan şairlerin ortaya çıktığı Hârûnü'r-Reşid zamanında saraya sunulan methiyeleri değerlendirip ödüllendiren Divanü'ş-Şi'r dairesi bile ihdas edildi.⁵

¹ Karen Horney: *Psikanalizde Yeni Yollar*, Öteki Yayınları, Ankara, 1999, s. 74

² İsmail Durmuş: “*Methiye*”, TDV İslam Ansk., c. 29, s. 406

³ Halil İnalçık: *Şair ve Patron*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005, s. 10

⁴ a.g.e., s. 10

⁵ İsmail Durmuş: “*Methiye*”, TDV İslam Ansk., c. 29, s. 407

Aslında matbaanın geniş kitlelere okuma imkanı verdiği, böylece edebî ve ilmî eserlerin, sahibine geçimi için yeterince gelir kaynağı sağladığı dönem gelinceye kadar bilgin ve sanatkarlar, hükümdarın ve seçkin sınıfın desteğine muhtaç idi. “Sahib-i mülk” hükümdar, bilgin ve sanatkarın en önde gelen veli-nimeti idi.¹ Bunun sonucu olarak Gazneliler ve Selçuklularda da saray çevresinde toplanan şairlerin, şu veya bu vesilelerle övdükleri hükümdarlardan caize almaları ya da eserin karşılığında caize vermek, adet haline gelmişti. Artık şairlik bir gelir kaynağı, bir meslek halini almıştı. Fakat şairlerin, şiirleri karşılığında aldıkları para veya mal şeklindeki caizelerin salt bu övgü bedeli olduğunu söyleyenleri onaylamak, hem şairlere haksızlık hem de bazıları tarihin içinde önemli bir yer edinmiş o büyük adamları, layık olmadıkları sıfatlarda övülmeğe hoşlanan bir takım budala yerine koyup, onlara iftira etmek olur.² Zira saray çevresinde bilim ve sanat adamlarını korumak, mesleklerini icra etmek için onlara uygun ortamlar hazırlamak hem Türk hem İslam devlet geleneğiydi. Örneğin; Timur, istila ettiği her memlekette en şöhretli bilgin ve sanatkarları toplayıp Semerkant’a götürmüştü.³

Böyle bir ortamda Doğudaki diğer bey ve sultanlar, kendilerini bu kurumun içinde buluyorlar, Osmanlı ve Hint sarayları, devirlerindeki diğer sarayları örnek alıyor, bilgin ve sanatkarları kendi saraylarına çekebilmek için her türlü fedakarlığı göze alıyorlardı.⁴ Kültürel anlamda yapılan bu yarış, modern dünyadaki transfer ücretinin bir benzerinin daha o yıllarda; ama bu sefer bilim ve sanat için uygulandığını göstermektedir. Zira Fatih Sultan Mehmet, İranlı mutasavvıf Molla Câmî’nin İstanbul’a gelmesi için ona 5.000 altın göndermişti. Bu; sarayları, bilim ve sanat erbabı için bir cazibe merkezi haline getirmiş, caize ve lütuftan dolayı da memleket insanının -özellikle de Rumelililerin- bilim ve sanata yönelmesini sağlamıştır.

Behçet Necatigil, caizenin müspet rolüne şu açıklamayla dikkat çeker: “Osmanlı imparatorluğu için bir çeşit fikir ve sanat eserleri kanunudur caize. Divan Edebiyatı’nın töresidir, yasaıdır. Edebiyatçının sosyal sigortasıdır bir çeşit. Bugün dergilerde gazetelerde basılan yazılara, şiirlere, çıkan kitaplara ödenen telif ücretlerinin yerini

¹ Halil İnalçık: *Şair ve Patron*, s. 9

² Mehmet Çavuşoğlu: “*Kaside*”, Türk Dili Dergisi Divan Şiiri Özel Sayısı, s. 20

³ Halil İnalçık: *Şair ve Patron*, s. 12

⁴ *a.g.e.*, s.12

tutuyor caize.”¹ Bu sahiplenme ve sanatı himaye etme, sultanlardan diğer devlet büyüklerine de geçmiş, onlar, buldukları yerleri sanat merkezleri haline getirmişlerdir. Böylece imparatorlukta, İstanbul’dan çok uzak yerlerde sanat değerleri bakımından pek de bir fark bulunmayan edebî muhitler oluşmuş, bu, tüm imparatorluk coğrafyasında sanat ve bilim alanında bir fırsat eşitliğini de doğurmuştur. Âşık Çelebi, tezkiresinde: “Rivayet ederler ki, Prizren’de oğlan doğsa adından akdem mahlas korlar; Yenice’de doğan oğlan baba diyecek vakit Fârisî söyler; Priştine’de oğlan doğsa diviti belinde doğar, derler. Binâenalâzâlik Prizren şâir menba’ı ve Yenice Fârisî ocağı ve Priştine kâtip yatağıdır.”² der. Bu mübalağalı örnekten de anlaşılacağı üzere saray çevreleri uzak diyarlardaki insanlar için bile çekicidir. Ancak ne şartla olursa olsun, merkeze dışarıdan sanatkar ve bilim adamlarının gelmesi, merkezdeki sanatkarların hoşuna gitmemiş, onların zihinlerinde “Arap ve Acem kayırılıyor” endişesi yaratmış, şiirlerinde de bunu açıkça ifade edip bundan şikayetçi olmuşlardır.³

Peki bu in’am veya câize adı verilen bahşişler, kontrolsüz ve keyfe keder dağıtılan bir zenginlik alameti miydi? Bunlar için bir seçicilik söz konusu muydu? Eldeki veriler, bunun metottan uzak bir biçimde oluşturulan bir kurum olmadığını gösteriyor. Zira sunulan her methiye veya eser, memduh tarafından kabul görmemiş, bazı eserler sanatçıya iade edilmiştir. Çünkü divan şiirinde ne söylendiği değil, nasıl söylendiği esastır. Edebi değeri ortaya koyan da caize miktarını belirleyen de bu söyleme hüneridir. Divan şiirinde doğal coşku, lirizm değil; tasannu’ esastır. Saray kültürüne sahip hükümdarlarla devlet büyüklerine, çeşitli fenlerin uygulandığı sanatkarâne eser hitap eder. Bu çeşit eserler; sembolik, zihnî incelik isteyen tasannu’ ürünü eserlerdir. Tezkirecilerin belirttiği gibi aranan şiir, edebî sanatların beceriyle uygulandığı şiir olmalıdır. Bunu yaparken latif, nazik, zarif ve matbu’ özelliğini korumalı, garabete kaçmamalı, hayal gücüyle oluşturulmuş yeni buluşlarla taze olup, taklit olmamalıdır.”⁴

Şiir meclislerinde kendilerine methiye sunan şairleri, şairlikleri bakımından değerlendirecek, ona bir “lütuf” takdir edecek, bilgi ve sanatın koruyucusu olan

¹ Cemal Kurnaz: *Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri Üzerine Bir Deneme: Türkiüden Gazele*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s. 104

² a.g.e., s. 105

³ Halil İnalçık: *Şair ve Patron*, s. 13

⁴ a.g.e., s. 37

hükümdarın, hakem sıfatını hakkıyla yerine getirebilmesi için kendisinin de ilim ve sanattan payı olması gerekirdi. Devlet işlerinin yanında böyle sanatsal bir etkinliğe katılmak zorunda olan Osmanlı sultanları, belli zamanlarda topladıkları ulema ve şû'ara meclislerinde hakem rolünü oynamak yeteneğini, şehzadelik döneminde seçkin hocalardan aldıkları yüksek kültüre borçlu idiler.¹ Cem, Ahmed, Mahmud; çevresinde şair zümresi oluşturan şehzadelerdendirler. Bu sonuç, II. Murat'tan itibaren şiir yazan, bazen de divan oluşturabilen şehzade ve sultanların ortaya çıkması sonucunu doğurmuş, sultanlara da, Türk Edebiyatı'nın dehalarını keşfetme olanağını sağlamıştır.

Osmanlı Devleti saraylarında şiir inceleme ve mükafat tespit etme işini her zaman sadece padişah veya memduhlar yapmamış, onlar bu iş için sanat ve şiirden anlayan kişiler görevlendirmişlerdir. Örneğin; Kanuni'nin oğlu Selim'in şehzadelğinde bir aralık tarihçi Gelibolulu Âlî'ye bu görev verilmişti.²

Böyle, seçicilerin kontrolünden geçen şairlere, gelenek üzere ihsanda bulunulurdu. Bu gelenek belli bir dönem sonra şairler için bir hak halini almış, methiyesi karşılığında ihsan göremeyen şairler, durumlarını memduhlarına şikayet etmişlerdir. 15. yüzyıl divanlarına baktığımızda şairlerin istek ve şikayetlerini kasidelerde dile getirdiklerini; hatta sırf şikayette bulunmak için kaside yazdıklarına şahit oluyoruz.

İncelediğimiz şairlerin memduhlarına arz-ı hal ettikleri , istek ve şikayetlerini dile getirdikleri beyitlerin, şairlere göre dağılım ve oranları ve bu oranların grafiği şu şekildedir:

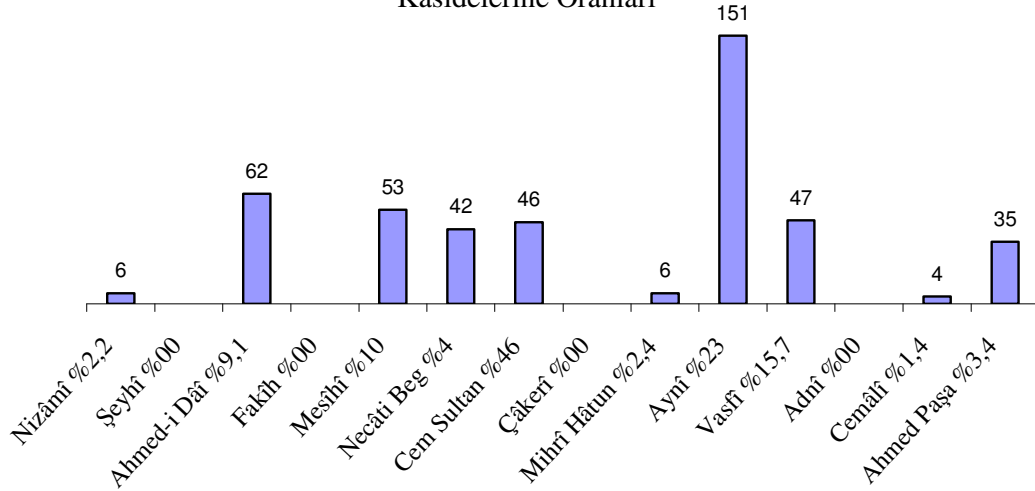
¹ Halil İnalçık: *Şair ve Patron*, s. 15

² Mehmet Çavuşoğlu: "Kaside", Türk Dili Dergisi Divan Şiiri Özel Sayısı, s. 23

Şair Adı	Toplam Methiye Kasidesi Sayısı	Şikayet ve Arz-ı Hal Ettiği Kaside Sayısı	Şikayet ve Arz-ı Hal Ettiği Beyit Sayısı	Beyitlerin Toplamına Oranı %
Nizâmî	6	1	6	2,2
Şeyhî	7	-	-	-
Ahmed-i Dâî	18	5	62	9,1
Fakîh	4	-	-	-
Mesîhî	14	10	53	10
Necâti Beg	26	12	42	4
Cem Sultan	1	1	34	46
Çâkerî	1	-	-	-
Mihrî Hâtun	11	2	6	2,4
Aynî	14	12	151	23
Vasfî	9	5	47	15,7
Adnî	1	-	-	-
Cemâlî	7	2	4	1,4
Ahmed Paşa	23	7	35	3,4

Grafik: 1
Şairlerin Memduhlara Arz-ı Hal Ettikleri Beyit Sayıları ve Kasidelerine Oranları

Bu şairlerden Karamanlı Aynî'nin divanındaki 37 numaralı 14 beyitlik kaside sadece şikayetten oluşmaktadır. Mesîhî, 31 beyitlik 14. kasidesinde memduhunu sadece 2 beyitle överken, 10 beytinde himaye görme arzusunu dile getirmiştir. Vasfî ise 40

beyitlik 6. kasidesinin 27 beytinde tüm kutsallar adına memduhundan yardım, inayet ve ihsan beklemektedir. Birincil amaç himaye olduğu için, bu tür şiirlerde sanatsal ve lirik söyleyişlere rastlayamıyoruz.

Bir zafer veya başka vesilelerle düzenlenen, saray bahçelerinde veya kasırlarda tertip edilen bu ziyafetlerde oluşturulan şu'ara meclislerinde, takdir gören eser sahibine memduh veya sultan, ödülünü orada takdir eder, eser sahibi münşi' ise katipliğe, ulemadan ise müderrisliğe tayin edilir; asker ise tımar, zeamet veya hâssına terakkî verir. Kaside sunan şairlere câ'ize, çoğu zaman gümüş akça olarak veya yünlü ve/veya ipekli hil'at verilirdi. Divan dilinde ulema ve şairlere yapılan para bağışına in'âm, câ'ize; hil'ata câme denir. Genelde câ'ize 1000 ile 3000 akça (20-60 altın) arasında değişirdi. Hem bu rakamlardan hem de padişahın her türlü kişisel masrafı yapmak üzere 1567-1568 mali yılında emrine verilen paranın 31.466.314 akça olarak tespit edilmesi, sanatçılar ve bilim adamlarının ne kadar büyük bir desteği arkalarına aldığını göstermektedir.¹

15. yüzyılın sonuna ait, aşağıda çizelge halinde sunulan in'amat listeleri, hem geleneğin işleyişini, hem listedeki şairlerin çokluğunu, hem de aldıkları câ'ize ve in'âmın miktarını göstermesi bakımından önemlidir.

İn'âm Defterlerinde h. 909-917 Yıllarında Bağış Alan Şâirlerin Menşei ve Mesleği ²

Yazar	Mesleği, Menşei
Alâ'eddîn (Şehdî)	terzi, şekerci (?), Aşık Ç. 227b, Latîfî 213
Ali Çelebi	Müşâherehoran'dan, Aşık Ç. 93a
Ali	Seyyid Ömer Oğlu
Ali	Karamânî Mehmed Paşa oğlu
Ahmed Çelebi	Müderris
Azîzî	Şâir, Aşık Ç. 170a
Basîrî	Şâir
Bayezid Çelebi	Akşemseddin birâder-zâdesi
Cevheri (Mehmed Çelebi)	Şâir
Derviş Mehmed	Kitap yazarı
Dilîrî	Şâir
Edîbî	Acem, şâir

¹ Halil İnalçık: *Şair ve Patron*, s. 28

² a.g.e., s.72-73

Firdevsî	Şâir, Münşî, Süleymannâme yazarı
Hadîdî	Şâir, tarih yazarı
Haydar	Kâtip, şehzade nökeri
İdrîs Bidlîsî	Münşî
'Iyânî	Şâir, Aşık Ç. I84b
Kâtibî	Şâir, müşâherehörân'dan
Keşfî	Şâir
Lâ'îlî, Mevlânâ	Şâir, ilmiyyeden, Âşık Ç. 105a
Mâ'îlî	Şâir, ulema soyundan, Aşık Ç. 11 1b
Mehmed	Şâir, Nişancı Mehmed paşaoğlu
Mehmed Çelebi	Şâir, Kadıasker oğlu
Mehmed	Mısır sultanının adamı
Mihrî Hatun	Şâire
Muzaffer, Mevlânâ	Müderriş, kitap yazmış
Müşterî	Şâir, kitap yazmış
Nâtıkî	Şâir
Necâtî, Mevlânâ	Şâir, şehzade Mahmud nişancısı, Âşık Ç.
Nişânî	Şehzade Mahmud nişancısı
Ömer Çelebi (Beg)	Şâir, Nişancı kâtiplerinden
Refîkî	Şâir, Aşık Ç. 238a
Revânî	Şâir, sipâhioğlanı, Âşık Ç. 240a
Ruhî	Şâir
Sabâyî	Şâir
Sâ'îlî	Şâir, Âşık Ç. 148b
Sa'dî, Mevlânâ	Şâir, ilmiyyeden, Aşık Ç. 156a
Sa'yî	Şâir
Safâyî	Şâir
Sucûdî	Şâir, Aşık Ç. 149a
Süleyman Çelebi	Defterdar
Şeffî	Şâir
Şerîfî	Şâir
Şehdî	bak. Alâ'eddin
Şehrî	Şâir, Tevârîh-i Âl-i Osman yazarı
Tâli'î	Şâir, Şehzade Mahmud adamı, Aşık Ç. 91
Visâlî	Şâir
Vasfî	Şâir
Zamîrî, Mevlânâ	Şâir, ilmiyyeden
Mevlânâ Yarhisârî oğlu (?)	Şâir

909-917 Yıllarında Kasîde veya Mersiye Getiren veya Başka Bir Vesile ile İn'âm Alanların Listesi : ¹

Padişah'a Kasîde Sunan Şâirin Adı	Verilen Akça	Hil'at
Tâli'î, kasîde	2000	Benek câme
Mevlânâ Sa'dî, müderris, kasîde	3000	Murabba' çuka
Mevlânâ Ruhî, oğlu ölmüş, ta'ziye	-	Benek
Alâ'eddin, şâir, kasîde	1500	
Sâ'ilî, kitap getirdi	2000	
Mevlânâ İdrîs (Bitlîsî) münşî, babası ölmüş, ta'ziye	-	Bursa çatması
Ömer Çelebi, kâtip, şâir, kasîde	3000	Münakkaş
Mehmed, kasîde	3000	
Mahmûd, kasîde	2000	Benek
Mevlânâ Sa'dî	3000	Murabba' bâ çuka
Keşfi, kasîde	500	
Mevlânâ Ruhî, oğlu ölmüş, ta'ziye	-	Benek
Mâ'ilî, kasîde	3000	
Ahmed Çelebi, telifi olan kitap	5000	Çatma
Mevlânâ Ruhî	3000	Benek
Kâtibî, kasîde	2000	
Ruhî	2000	Munakkaş
Mevlânâ İdrîs, münşî	10000	Çatma
Mehmed Çelebi Cevheri, kasîde	3000	Benek
Şehdî, mersiye	1500	
Ruhî, mersiye	2000	Munakkaş
Mâ'ilî, mersiye	2000	
Revânî, mersiye	2000	
Cevherî, mersiye	2000	
Sâ'ilî, mersiye	-	Mîrahûrî kırmızı kemhadan munakkaş
Refikî, mersiye	500	
Kâtibî, mersiye	2000	
Mihrî Hatun	3000	

¹ Halil İnalçık: *Şair ve Patron*, s. 81-84

İdrîs, münşî	-	Kırmızı sade frengi kumaştan mîrahûrî
Mâ'ilî, kasîde	3000	
Kâtibî	2000	
Ruhî	2000	Munakkaş
Ahmed Çelebi, Kıssa-i Yûsuf çevirisi	5000	Murabba'
Mevlânâ Sa'dî Çelebi, kasîde	3000	
Refikî, kasîde	?	?
İdrîs, Tarih -i Âl -i Osman telifi	50000	Çatmadan
Ömer Çelebi, kasîde	3000	Murabba' çuka ile
Ruhî, müşâhere	2000	Munakkaş
Firdevsî, Süleymânnâme için	3000	8 Benek
Zamîrî	3000	Murabba' çuka ile
Mâ'ilî, kasîde	3000	
Kâtibî, kasîde	2000	
Ömer, kasîde	3000	Murabba' çuka ile
İdrîs	5000	
Firdevsî	3000	Benek
Sa'dî, kasîde	3000	Murabba' çuka ile
Vaslî, kasîde	2000	Murabba' çuka ile
YIL 914		
Mâ'ilî, kasîde	3000	Munakkaş
Revânî, kasîde	2000	
İdrîs, münşî	4000	
Kâtibî, kasîde	2000	
'Âli Çelebi, Mehmed Beg oğlu,	2000	Benek
Haydar, Sultan Korkud'un telif kitabını getirmiş	5000	Murabba' çuka ile ve mîrahûrî câme
Ruhî	2000	Munakkaş
Basîrî, kasîde	2000	
Necâtî, kasîde	2000	Benek
Haydar Çelebi, Şehzade Şehinşâh'ın eski defterdarı; kasîde	5000	Çatmadan
İdrîs, münşî	4000	
Firdevsî, Süleymânnâme yazarı	3000	Benek
İdrîs, kitap verdi	10000	Murabba', samur Kürkle

Ömer Beg, kasîde	3000	Benek
Kâtibî	2000	
Sabâyî	300	
Keşfi	500	
Safâyî	1500	
Firdevsî	3000	Benek
Refikî, kasîde	1500	
Ömer, kitap getirmiş	7000	Murabba' çuka ile
Derviş Mahmûd, telif kitap getirdi	3000	Benek
Şehzade Korkud Çelebi, telif kitabını gönderdi	2000	sikke altın
Kâtibî	2000	
Mâ'ilî, kasîde	3000	Munakkaş
Ruhî	2000	Munakkaş
Kâtibî, kasîde	2000	
Basîrî, kaside	2000	
Mevlânâ İdrîs'e ölen oğlu için ta'ziye		Çatmadan hil'at
Firdevsî, Süleymânnâme yazarı	3000	Benek
Mahbûb Çelebi, kasîde	3000	
Sabâyî	2000	
Keşfi	800	
Sa'yî	500	
Kâtibî	4000	
Sa'dî Çelebi, kasîde	3000	

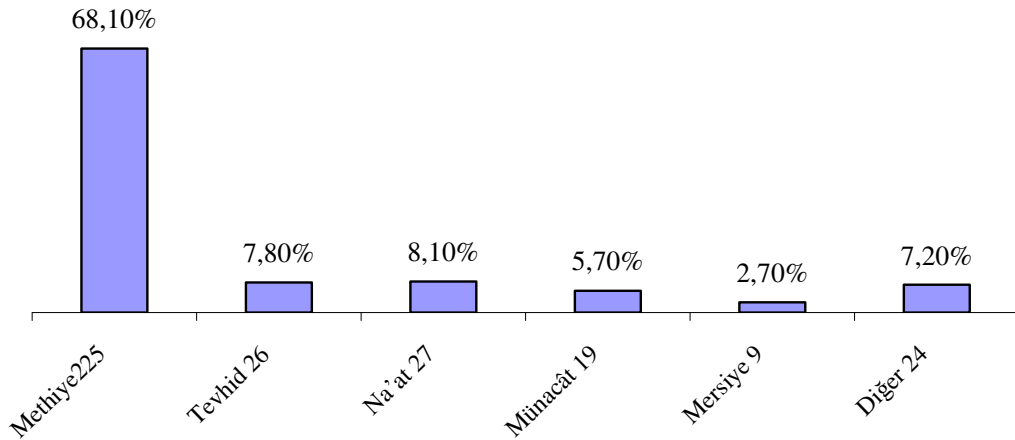
Genelde bizzat şair tarafından bazen de daha alt mevkiden bir hâminin gönderdiği methiyenin önemli karşılıklarından biri de verilen makam, en önemlisi ise musâhiptir. Musâhip; memduhun en yakını, sırdaşı olup onu yönlendiren, onun danışmanlığını, akıl hocalığını yapan kişidir. Şair Sun'î II. Murad'a, Melîhî ise Fatih Sultan Mehmet'e musâhip olmuştur.

c) 15. Yüzyıl Osmanlı Sahası Klasik Türk Edebiyatı'nda Methiye

15. yüzyıl; hem divan edebiyatı hem de kaside, dolayısıyla methiye açısından dönüm noktası sayılabilecek bir yüzyıldır. Devletin büyüyerek imparatorluk halini almasından sonra ortaya çıkan görkem, özellikle yüzyılın ikinci yarısında edebiyata da yansımış, oluşturulan edebî muhitlerde onlarca şairin yetişmesi yanında, diğer Türk ve İslam coğrafyalarından bu kültür merkezlerine sanatçı göçünü başlatmış, ortaya çıkan bu sanatçı kadrosu, hem Divan Edebiyatının hem de sanat dilinin orijinal bir kimliğe kavuşarak müstakilleşmesini sağlamıştır.

Yüzyılın kaside bir bakıma methiye açısından önemli yanı ise methiye şairlerinin söyleyişte yakaladığı mükemmelliktir. 16. yüzyıl tezkirecilerinin, Ahmed Paşa'dan önceki kasideleri beğenmeyip ilk kaside şairi olarak Ahmed Paşa'yı göstermeleri, bu yüzyılın kaside açısından öneminin birinci göstergesidir. İkinci gösterge ise bir önceki yüzyıl olan 14. asırda kasidelerin toplam sayısının 23¹ iken, bu yüzyılda sadece Anadolu sahasına mensup şairlerin yazdığı toplam kaside sayısının 330 olmasıdır. Bir önceki yüzyılın 14 katından fazla olan bu sayının % 68,1'ine tekabül eden 225'i methiye, % 7,8'ini oluşturan 26'sı tevhid, % 5,7'sine karşılık gelen 19'u münacat, % 8,1'inin karşılığı 27 tanesi na'at, % 2,7'lik bölümü olan 9 tanesi mersiye, % 7,2'lik kısmı, yani 24 tanesi de hicviye veya türü tespit edilemeyen kasidelerdir.

Grafik: 2
Yüzyıl Kasidelerinin Konularına Göre Dağılımının Sayı ve Oranları

¹ A. Gülay Keskin: *Klasik Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli*, s. 6

Bu yüzyılda methiyelerin yanında tevhid, münacât, na'at gibi dinî mahiyetli şiir türlerinde de artışın olmasının tek nedeni, divan oluşturma geleneğinde bu türlere yer verilmesi zorunluluğu değildir. Bu yüzyıl; geçmiş yüzyıllardaki tasavvuf hareketlerinin devam etmesinin yanında, yeni tasavvûfî cereyanların oluştuğu bir yüzyıl olduğu için, hem mutasavvıf şairlerin yetiştiği, hem de bu mutasavvıf şairlerin hatırı sayılır bir sayıda divan oluşturduğu dönemdir. Yukarıda oranlarını verdiğimiz kasidelerin şairlere göre dağılımı ise şöyledir:

Yüzyılın Divan Sahibi Klasik Edebiyat Temsilcileri:

Şairler	Methiye	Tevhid	Na'at	Münacât	Mersiye	Diğer
1- Dâî	21	2	-	-	3	-
2- Şeyhî	7	3	2	1	-	1
3- Cem	2	3	2	1	1	-
4- Adnî	1	-	-	-	-	-
5- Ahmed Paşa	27	-	1	-	-	-
6- Necâtî	26	-	1	-	-	-
7- Nizâmî	10	-	1	-	-	-
8- Mihrî Hâtun	11	1	1	-	-	-
9- Mesîhî	21	-	-	1	-	-
10- Cemâlî	7	1	2	-	-	2
11- Çâkerî	1	-	-	1	-	-
12- Vâsî	9	-	-	-	-	-
13- Aynî	26	3	3	1	1	7
14- Edhemî ¹	2	-	-	-	-	-
15- Fakîh	5	-	-	-	-	-
16- Sâfî ²	3	-	-	-	-	-
17- Sarıca Kemal ³	-	-	-	-	-	-
18-Avnî ⁴	-	-	-	-	-	-
19-Adlî ⁵	-	-	-	-	-	-

¹ Fırat Sevinç: *Edhemi Divanı ve Tahlili, Yüzüncü Yıl Üniv. Sosyal Bilimler Enst, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2001*

² İsmail E. Erünsal: *“Cezeri Kasım Paşa”, TDV İslam Ansk., İstanbul , 2001, c. 7, s. 545-546*

³ John R. Walsh: *“The Divançe-i Kemal-i Zerd”, TUBA, Cambridge, 1979 /3, s. 403- 442,*

⁴ Kemal Edip Ünsel: *Fatihin Şiirleri, TTK Yayınları, Ankara, 1946*

⁵ II. Bayezîd Divanı, Matba'a-i Osmaniye, 1309

Yüzyılın Divan Sahibi Tasavvuf Edebiyatı Temsilcileri

	Methiye	Tevhid	Na'at	Münacât	Mersiye	Diğer
1- Ümmî Kemal ¹	1	4	4	10	3	-
2- Ruşenî ²	-	-	2	-	-	5
3- Eşrefoğlu ³	-	-	-	-	-	-
4-İbrahim Gülşenî ⁴	-	1	1	1	-	-
5-Hamd. Hamdi ⁵	-	1	1	1	-	-
6- İlahî ⁶	-	-	-	-	-	-

Yüzyılın Divanı Olmayan veya Divanı Günümüze Ulaşmayan Anadolu Sahası Şairleri ve Kaside Sayıları ⁷

	Methiye	Tevhid	Na'at	Münacât	Mersiye	Diğer
1- Hümami	1	-	-	-	-	-
2- Süleyman Çelebi	-	-	1	-	-	-
3- Yazıcıoğlu	-	1	-	-	-	-
4- Abdî	-	-	1	-	-	-
5- Atayî	2	-	-	-	-	-
6- Hassan	-	-	-	-	-	1
7- Nâmûsî	-	1	-	-	-	-
8- Ömer B. Mezd	1	-	-	-	-	-
9- Cem-i Sadî	2	1	-	-	-	-
10- İzarî	1	-	-	-	-	-
11- Mehdî	1	-	-	-	-	-
12- Nişânî	1	-	-	-	-	-
13- Safî	1	-	-	-	-	-
14- Şehdî	1	-	-	-	-	-
15- 'Atâ	1	-	-	-	-	-
16- 'İşkî	1	-	-	-	-	-
17- Kemal	1	-	-	-	-	-
18-Kemal musannif	1	-	-	-	-	-
19- Keşfî	-	1	-	-	-	-
20- Melîhî	-	-	-	-	-	1
21- Sabayî	-	-	-	1	-	-
22- Sevdayî	3	-	1	-	-	-
23- Subhî	1	-	-	-	-	-

¹ Hayati Yavuzer : *Kemal Ümmî Divanı*, , Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enst.,Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1997

² Semra Aydemir: *Dede Ömer Ruşeni Divanı Tenkildi Metni*, Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1990

³ Mustafa Güneş: *Eşrefoğlu Rumi ve Divanı*, İnönü Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Malatya,1994

⁴ Mehmet Ayan: *İbrahim Gülşeni Divanı*, Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1998

⁵ Ali Emre Özyıldırım: *Hamdullah Hamdi ve Divanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999

⁶ İ.H. Ertaylan : *İlahî Divanı*, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul, 1961

⁷ A. Gülay Keskin: *Klasik Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli*, s. 6-7

İKİNCİ BÖLÜM

A .İNCELEME KONUSUNUN ÇERÇEVESİNİN OLUŞTURULMASI

15. yüzyıl Anadolu sahası divanlarındaki Türkçe methiye kasideleri, inceleme konumuzu oluşturmaktadır. Türk Edebiyatına ait diğer sahalardaki divanları çalışma kapsamına almayıştığımız sebebi sanat anlayışındaki ve sanat dillerindeki farklılıklarıdır. Ayrıca Mevlânâ Hamîdî, Kabûlî, Ali Şir Nevâî, Hüseyin Baykara, Lütfî, Harezmlî Hâfız ve Gedâî gibi divanlarına ulaştığımız şairlerden Hamîdî ve Kabûlî'nin divanlarının geniş hacimlerine rağmen transkribe edilmeyişleridir. Üzerinde çalışılmayan bu divanlardan Kabûlî'nin eserinde 275 sayfa,¹ Hamîdî'nin eserinde ise 289 sayfa² kasideden oluşmaktadır. Ayrıca birer çalışma konusu olarak gördüğümüz bu divanları da hem özellikleri hem saha farklılığından dolayı incelememizin dışında tuttuk.

İnceleme konumuz Türkçe divanlar olduğu için bu dönemde kaside yazıp da divanı olmayan veya divanı günümüze kadar ulaşamayan Hümâmî, Süleyman Çelebi, Yazıcıoğlu, Abdî, Atâyî, Hassan, Nâmusî, Ömer b. Mezid, Sa'dî -i Cem , 'Îzârî, Mehdî, Nişânî, Safî, Şehdî, 'Atâ, 'İşkî, Kemal, Kemal Musannif, Keşfî, Melîhî, Sabâyî, Sevdâyî, Subhî gibi şairleri de incelememizin dışında tuttuk. Bu arada, Cem-i Sa'dî ve Sevdâyî'nin şiirlerinin değişik kaynaklardan Hatice Aynur tarafından derlenerek, ayrı birer divan haline getirilmeye çalışıldığını hatırlayalım.

Ayrıca tek nüshası İsmail E. Erünsal'ın özel kütüphanesinde bulunan Sâfî Divanı'na da ulaşamadığımız için, içinde Hz. Hüseyin, Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezîd'e yazılmış üç kaside bulunan bu eseri³ de inceleme dışında tutmak zorunda kaldık.

Konumuz saltanat mensupları ve devlet adamlarını gelenek çerçevesinde öven methiyeler olduğu için, içinde devlet adamlarına methiye bulunmayan İlâhî Divanı, Hamdullah Hamdî Divanı, İbrahim Gülşenî Divanı, Eşrefoğlu Rûmî Divanı, Dede

¹ İ.H. Ertaylan: *Külliyat-ı Divan-ı Kabûlî*, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul, 1948, s. 21

² İ. H. Ertaylan: *Külliyat-ı Mevlânâ Hamîdî*, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul, 1949, s.35

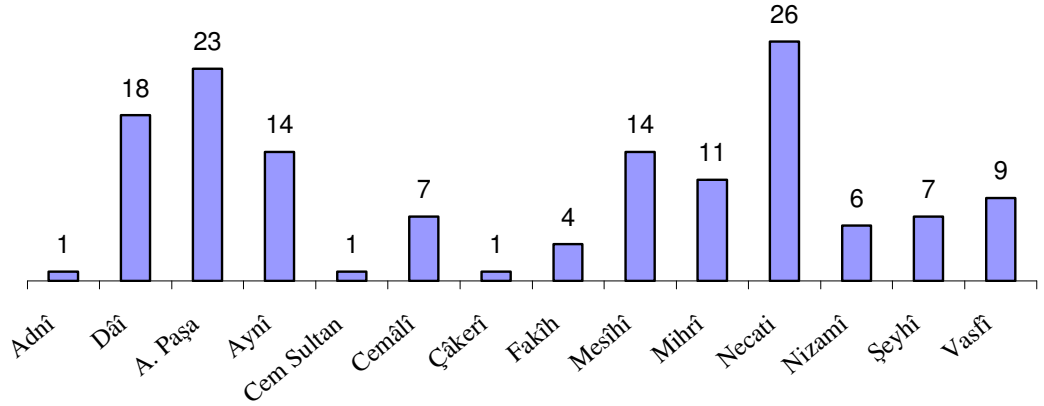
³ İsmail E. Erünsal: "Cezerî Kasım Paşa", TDV İslam Ansk., C. 7, s. 545-546

Ömer Rüşenî Divanı ve içinde şeyhine bir methiyesi bulunan Ümmî Kemal Divanı da konu çerçevemizin dışında kalan divanlar oldu.

Bundan başka içinde kaside bulunmayan Adlî (II.Bayezid) Divanı, Fatih'in Şiirleri, Sarıca Kemal Divanı ile eksik ve memduhu belli olmayan iki kasideye sahip Edhemî Divanı inceleme dışında tutuldu.

Tüm bunlardan sonra incelemeye tabi tuttuğumuz Daî, Şeyhî, Cem, Adnî, Ahmed Paşa, Necâtî Bey, Nizâmî, Mihrî Hâtun Mesîhî, Cemâlî, Çâkerî, Vasfî, Aynî, Fakîh adlı divan sahibi 14 şair, bu yüzyıldaki kaside veya divan sahibi toplam 48 şairin % 29'unu teşkil etmektedir. Ancak bu divan sahibi 14 şairin divanlarındaki 220 kaside, bu dönemde yazılan 330 kasidenin % 66,6'sını, bunlardan 174 methiye ise bu dönemde yazılan 225 methiyenin % 77,3'ünü oluşturmaktadır.

Grafik: 3
Methiyelerin Şairlere Göre Sayısal Dağılımı

Bu 174 methiye kasidesinden dört halife, Ehl-i beyt ve din adamları için yazılanlar ile Arapça ve Farsça olanları çıkardığımızda geriye kalan 142 kaside inceleme çerçevemizi oluşturmaktadır.

B. KASİDELERİ İNCELENEN DİVAN ŞAİRLERİ VE KASİDELERİNDEKİ MEMDUHLAR

a) Şairler

1) Adnî (Mahmud Paşa):

Döneminin âlim ve şairlerinin hâmisî olarak tanınır. Hayâlî, Enverî, Sarıca Kemal, koruduğu şairlerdendir. Ürünlerinin toplandığı Divan'ı Bilal Yücel tarafından yayımlanmıştır.¹ Tezkireciler Adnî'nin nâsirliğinin nâzımlığından daha üstün olduğu görüşündedir.

2) Ahmed-i Dâî:

Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan şair, Germiyan sahasına mensup olup, Osmanlı sarayına intisap etmiştir. II Murad'a şehzadeliğinde hocalık yapmış, 1424'de ölmüştür. Usta bir şair, güçlü bir nâsirdir. Eser ve çevirileri ile divan edebiyatının oluşmasına katkıda bulunmuştur. Türkçe'yi rahat ve düzgün bir biçimde kullandığı eserlerinin birçoğunu, didaktik gaye ile oluşturmuştur. Türkçe Divan, Çeng-name, Camasb-name eserlerinden yalnızca birkaçıdır.

3) Ahmet Paşa:

Babası, II. Murad'ın kazaskeri Mevlânâ Veliyyüddindir. Edirne'de doğmuş, Bursa'da yetişmiş, aldığı iyi eğitim ve kuvvetli zekası sayesinde Bursa'da müderrislik, Edirne'de kadılık yaptıktan sonra kazasker olmuştur. İlmî ve zarafeti sayesinde Fatih'e hoca, sonra da müşavir vezir olmuştur.² Fatih'in gözdelerinden birine ilgi duyması üzerine bir süre hapsedilen paşa, daha sonra affedilerek Bursa'ya gönderilmiştir. II. Bayezîd döneminde de Bursa sancakbeyliği yapmış, 1497'de ölmüştür.

15. yüzyılın ikinci yarısı ile 16. yüzyılın başında yaşayan şairler, onu, üstad saymışlar ve izinden gitmişler, gazel ve kasidelerine nazireler yazmışlardır.³

Divan'ı Ali Nihat Tarlan tarafından yayımlanmıştır.⁴

¹ Bilal Yücel: *Adnî (Mahmud Paşa) Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002

² Ali Nihat Tarlan : *Ahmet Paşa Divanı*, MEB Yayınları, İstanbul, 2005, s. IX

³ Mine Mengi: *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999, s.114-115

⁴ Ali Nihat Tarlan : *Ahmet Paşa Divanı*, MEB Yayınları, İstanbul, 2005

4) Karamanlı Aynî:

Cem şairlerindedir. Kastamonu ve Karaman valiliği esnasında Şehzade Cem'in yanındadır. Cem'in Anadolu'dan ayrılmasından sonra acısını dile getiren şair, 1490'ların başında ölmüştür.¹ Divan'ı Ahmet Mermer tarafından yayımlanmıştır.²

5) Cem Sultan:

Fatih'in küçük oğludur. 1474 yılında Karaman'a vali tayin edildi. Sanatçı ve devlet adamlarının sevgi ve saygısını kazandı. Fatih'in ölümünden bir entrika sonucu geç haberdar olunca tahta oturamadı. Taht mücadelesine giriştiği abisi II.Bayezîd'e Yenişehir Ovası'nda yenildi. Cem; Konya'ya, oradan maiyetiyle Tarsus'a, oradan Kahire'ye gitti. Hacdan sonra tekrar Anadolu'ya geçti; ancak başarısız olacağını anlayınca Rodos'a gitti. Sığındığı şövalyelerce Fransa'ya götürüldü. Fransa'da 7 yıl kaldı. Papa'nın şövalyelerle yaptığı anlaşma gereği Roma'ya getirildi. Fransa kralının Papa'dan alarak yanına kattığı Napoli seferinde hastalandı ve 1495'te öldü.

İ. Halil Ersoylu tarafından yayımlanmış Türkçe Divan'ı³, Farsça Divan, Cemşîd ü Hurşîd tercümesi ve Fal-i Reyhan-ı Sultan Cem adlı eserleri vardır.⁴

6) Cemâlî:

Asrın büyük şairi Şeyhî'nin yeğenidir. Çelebi Mehmed, II. Murad ve Fatih dönemlerinde yaşamış, II. Bayezîd döneminde ölmüştür. Nazire geleneğinin kuvvetli bir üyesi olup, Şeyhî, Ahmet Paşa, Necâtî Bey gibi birçok şaire nazireler yazmıştır. II. Murad'a yazılmış Gülşen-i Uşşak, Fatih'e yazılmış Miftah'ü'l-Ferec ile Divan⁵ eserleridir.

7) Çâkerî:

Doğum tarihi, ölüm yeri ve tarihi ile ilgili kesin bir bilgi yoktur. Ölüm tarihi Yusuf u Zeliha mesnevisini tamamladığı 1494-1495'ten sonra olmalıdır. Şehzadelerin özel hizmetinde bulunanlara "bey" ünvanı verilmesi, şairin II.Bayezîd'in özel

¹ İsmail Ünver: "Aynî", TDV İslam Ansk., c. 4, s. 273

² Ahmet Mermer: *Karamanlı Aynî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997

³ İ. Halil Ersoylu: *Cem Sultan'ın Türkçe Divanı*, TDK Yayınları, Ankara, 1989

⁴ a.g.e., s.VII-XII

⁵ İ. Çetin Derdiyok: *Cemâlî, Hayatı, Eserleri ve Divanı*, Harvard University, 1994, s. 2-33

hizmetinde bulunduğunu göstermektedir. Leyla vü Mecnun, Yusuf u Zeliha ve Divan eserleridir.¹

8) Fakih :

Hayatı hakkında bilgi yoktur. İsmi zikreden tek kaynak Sehi Beyi'in Heşt Behişt'idir. Tezkireye göre Konyalı olup, ilim sahibi bir şairdir. Karaman oğulları topraklarının Osmanlılara geçmesinden sonra İstanbul'a gitmiştir. Ölüm tarihi belli değildir. Şiirlerindeki Farsça üstünlüğünden dolayı, İran ya da Horasan kökenli olduğu söylenebilir. Divanı vardır.²

9) Mesîhî:

Divan şiirinin gözde şairlerindedir. Priştine'de doğan şair; İstanbul'a gelmiş, usta bir hattat olarak yetiştiikten sonra, Sadrazam Ali Paşa'nın divan katibi olmuştur. Derbeder mizacından dolayı mesleğini ihmal eden şair, gözden düşmüş, hâmîsi Ali Paşa'nın ölümünden sonra himaye bulamamış ve 1512'de ölmüştür. Kasidelerinin birçoğu himaye bulmak için kaleme alındığından sanat yönü zayıftır; ancak gazelleri lirik edalı, düzgün söyleyişli ve sanatlıdır. Divan, Şehr-engiz ve Gül-i Sad - Berg eserleridir.³

10) Mihrî Hâtun:

Şehzade Ahmed şairidir. II. Bayezid'in 3. oğlu Şehzade Ahmed'in Amasya valiliği esnasında onun meclisinde bulunmuştur. İyi yetişmiş güzel bir hanım olan şair, hayatı boyunca hiç evlenmemiş, hayatını Sinanpaşa-zade İskender Çelebi'ye duyduğu derin ve platonik aşk içinde geçirmiş, 16. yüzyıl başlarında ölmüştür. Mektuplarla görüştüğü devrin şairleri arasında Necâtî'ye nazireler yazan Mihrî'nin şiirleri, devrine göre sade; ama bir o kadar da içten olma özelliği taşır.⁴ Divan'ı E. I. Maştakova tarafından Arap harfleriyle yayımlanmıştır.⁵

¹ Hatice Aynur: *Çâkerî Divanı*, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1999, s. 1-6

² Ercan Sünger: *Fakîh, Hayatı, Eserleri ve Divanı*, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004, s. 1-11

³ Mine Mengi: *Mesîhî Divanı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1995, s. 1-11

⁴ N. Sami Banarlı: *Resimli Türk Edebiyatı*, c. 1, s. 454-455

⁵ E. I. Maştakova: *Divan-ı Mihrî Hâtun*, Akademiya Nauk, Moskova, 1967

11) Necâfî Bey:

Dönemin en güçlü şairlerindendir. Kastamonu'da hattatlık yapan ve şairlik şöhretini burada kazanan şair, Fatih'e ve Şehzade Abdullah'a divan katipliği, Manisa'da Şehzade Mahmut'a nişancılık yapmıştır. Şehzadenin ölümü üzerine İstanbul'a dönmüş 1509'da ölmüştür.¹

Tezkirelerin gazelciliğini övdükleri şair, şiirlerinde halk söyleyişlerini deyim ve atasözlerini ustalıkla kullanmıştır. Günümüze ulaşan tek eseri Divan'ı, Ali Nihat Tarlan tarafından yayımlanmıştır.²

12) Karamanlı Nizâmî:

Karaman'da yetişmiş, iyi bir eğitim görmüştür. Ahmet Paşa'nın gözden düşmesinden sonra tavsiye üzerine İstanbul'a çağrılmış; fakat yolda hastalanıp genç yaşta ölmüştür.³ Şairlik maharetini gazellerinde sergileyen şairin tek eseri olan Divan'ı, Haluk İpekten tarafından yayımlanmıştır.⁴

13) Şeyhî:

Germiyan sahasında, Kütahya'da doğmuştur. Şairin Germiyanolu Yakup Bey'in hususi tabibi olduğu, daha sonra Osmanlı'dan Mehmed Çelebi ve II. Murad'a intisap ettiği bilinmektedir.⁵ Çelebi Mehmed'in Ankara Savaşı'nda gözünün ağrması üzerine Ankara'ya getirilen Şeyhî, padişahın gözünü tedavi etmiş, bundan dolayı kendisine ihsanda bulunulmuştur. Ölüm tarihinin 1431 olduğu sanılmaktadır. Türkçe Divanı ile Hüsrev ü Şirin ve Har-name adlı iki mesnevisi vardır.⁶ Türkçe Divan'ı Mustafa İsen ve Cemal Kurnaz tarafından yayımlanmıştır.⁷

¹ N. Sami Banarlı: *Resimli Türk Edebiyatı*, c.1, s.468

² Ali Nihat Tarlan: *Necâti Beg Divanı*, MEB Yayınları, İstanbul, 1963

³ Mine Mengi: *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 123

⁴ Haluk İpekten: *Karamanlı Nizami Divanı*, Ankara Üniv. Edebiyat Fak. Yayınları, Ankara, 1974

⁵ N. Sami Banarlı: *Resimli Türk Edebiyatı*, c. 1, s. 456

⁶ Mine Mengi: *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 110

⁷ Mustafa İsen, Cemal Kurnaz: *Şeyhî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990

14) Vasfı :

II. Bayezid dönemi şairlerindedir. Ali Paşa'nın himayesinde Serez kadısı iken hapse atılır. Koca Mustafa Paşa'nın sadrazamlığı sırasında onunla sıkı ilişkiler kurar. Son olarak Malkara kadılığı yapmıştır. Ölüm tarihi belli değildir. Divanı vardır.¹

b) Memduhlar

1) Padişahlar

Kasidelere bakıldığında şairlerin memduh olarak övdüğü şahısların; padişahlar, şehzadeler, Anadolu Beyliklerinin bey ve devlet adamları ile Osmanlı Devletinde değişik makam ve mevkideki devlet adamları olduğunu görüyoruz. Bunlar:

Çelebi Mehmet:

Osmanlı'nın beşinci hanı olan Yıldırım Bayezîd'in oğludur. Babasının esareti sırasında Amasya'ya gitti ve padişahlığını ilan etti. Kardeşleri İsa Çelebi'yi, Musa Çelebi vasıtasıyla Süleyman Çelebi'yi son olarak da Musa Çelebi'yi saf dışı bırakarak devlete sultan oldu.² Fetret Dönemi'ni bitiren padişah, bu zaman diliminde kaybedilen toprakları geri aldı. Anadolu beylikleri üzerine yürüdü, İzmir'i ve Samsun'u aldı, sınırları genişletti. Bu arada isyanları da bastırdı. 1451'de öldü.

II. Mehmet (Fatih)

Osmanlı Devletinin en şöhretli sultanıdır. İstanbul'u fehedip, Bizans Devletini ortadan kaldırmış, Anadolu Birliğinin oluşmasına ve Balkanların Türkleşmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Devleti, adını taşıyan kendi koyduğu kanunlarla yönetmiştir. Bilim ve sanata düşkünlüğünün yanında "Avnî" mahlasıyla şiirler yazmıştır.

II. Bayezid:

Devletin sekizinci padişahı olup Fatih'in oğullarındandır. Babasının ölümünden sonra kardeşi Cem ile yaptığı mücadeleyi kazandı ve padişah oldu. Barışçı ve çekingen bir siyasetçiydi. Kendini, genişleyen imparatorlukta sükuneti sağlamaya, devleti mamur

¹ Mehmed Çavuşoğlu: *Vasfı Divanı*, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul, 1980, s. 3-15

² Ahmed Gündüz, Sait Öztürk: *Bilinmeyen Osmanlı*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1999, s.63-64

etmeye adadı. Kıtık, veba salgını ve depremler bu hedefe ulaşmasına engel oldu. Şahkulu ayaklanmasından sonra, oğlu Selim ile giriştiği taht mücadelesini kaybetti. Adlı mahlasıyla yazdığı 125 kadar gazeli küçük bir divanda toplandı.¹

2) Şehzadeler

Şehzade Süleyman (I. Bayezid'in oğlu):

Ankara Savaşı'ndan sonra Edirne'ye geldi ve padişahlığını ilan etti. Karmaşayı fırsat bilerek Osmanlı'ya saldıran Macarları yendi. Abisi Mehmet Çelebi adına Rumeli'ye geçen Şehzade Musa Çelebi tarafından 1410'da Edirne'de öldürüldü.²

Şehzade Musa :

Ankara Savaşı'nda babasıyla beraber tutsak düştü. Daha sonra Timur, 1403'te şehzadeyi Bursa emiri olarak tayin etti. Kardeşi İsa Çelebi'nin Bursa'yı almasından sonra değişik beyliklerin himayesine sığınmak zorunda kaldı. Muhafifleri çevresinde toplayan Musa Çelebi, 1410'da Şehzade Süleyman'ı yendi ve padişahlığını ilan etti. Çevresindekilerin yanlış tutumlarından dolayı iyice zayıflayan Musa Çelebi, daha önce iki kez yendiği Çelebi Mehmed'e 1412'de Çamurlu'da yenildi ve orada öldürüldü.³

Şehzade Cem :

Fatih'in küçük oğludur. 1474 yılında Karaman'a vali tayin edildi. Sanatçı ve devlet adamlarının sevgi ve saygısını kazandı. Fatih'in ölümünden bir entrika sonucu geç haberdar olunca tahta oturamadı. Taht mücadelesine giriştiği abisi II.Bayezid'e Yenişehir Ovası'nda yenildi. Cem; Konya'ya, oradan maiyetiyle Tarsus'a, oradan Kahire'ye gitti. Hacdan sonra tekrar Anadolu'ya geçti; ancak başarısız olacağını anlayınca Rodos'a gitti. Sığındığı şövalyelerce Fransa'ya götürüldü. Fransa'da 7 yıl kaldı. Papa ile şövalyelerin anlaşması gereği Roma'ya getirildi. Fransa kralının Papa'dan alarak yanına kattığı Napoli seferinde hastalandı ve 1495'te öldü.

Türkçe Divan, Farsça Divan Cemşid ü Hurşid tercümesi ve Fal-i Reyhan-ı Sultan Cem adlı eserleri vardır.⁴

¹ Şerafettin Turan: "II.Bayezid ", TDV İslam Ansk., c. 5, s. 234-237

² Ahmed Gündüz, Sait Öztürk: *Bilinmeyen Osmanlı*, s. 62

³ *Büyük Larousse*, 1986, c. 16, s. 8393

⁴ İ. Halil Ersoylu: *Cem Sultan'ın Türkçe Divanı*, s.VII-XII

Şehzade Mustafa: (II. Mehmed'in oğlu)

Manisa sancak beyliğinde bulunduğu sırada yeni fethedilen Karaman'a vali tayin edildi. Karamanoğulları'ndan Pir Ahmet ve Kasım Beylere karşı şehri savundu. Otlukbeli Savaşı'nda kumandan olarak bulundu. Hasta olarak çıktığı Niğde Seferi dönüşü yolda öldü (1474).¹

Şehzade Ahmed (II. Bayezid'in oğlu)

Babasının padişahlığı sırasında Amasya valiliğinde bulundu.(1481-1512) Devlet ricaline yakın olarak büyüyen Ahmed, padişahlığını destekleyen Hadım Ali Paşa'nın Şahkulu ayaklanmasında ölmesi ile zayıfladı.² Tüm rakiplerini ortadan kaldıran Şehzade Selim, mektup oyunları ile kandırdığı kardeşinin kendisiyle savaşmasını sağladı. Ahmed, 1514'te Bursa'da yapılan savaşta yenildi ve boğularak öldürüldü.³

Şehzade Mahmud (II.Bayezîd'in Oğlu)

II. Bayezîd'in, ölümünün acısını yaşadığı şehzadelerindendir. Kastamonu ve Manisa sancak beyliğinde bulunmuş, babasının sağlığında ölmüştür.

Şehzade Selim (II. Bayezîd'in Oğlu)

Anadolu'nun değişik vilayetlerinde görev ifâ ettikten sonra artan Şii tehlikesine karşı pasif olarak değerlendirdiği babası II. Bayezîd'i tahttan indirmiş, kardeşleriyle yaptığı taht mücadelesini kazanarak devletin başına geçmiştir.

3) Anadolu Beyliklerinin Liderleri

Karamânî İbrahim Bey:

Ağabeyi Alâeddin Ali ile birlikte hareket ederek babasına karşı ayaklandı; ağabeyinin, babasını öldürüp tahta geçmesine yardımcı oldu (1424). Ancak aynı yıl ağabeyini öldürterek tahta geçti. II. Murad'ın kız kardeşiyle evlenerek Osmanlıyla iyi ilişkiler kurdu. Macarlarla anlaşarak zararlı olmaya başlayınca, I. Murad Konya'yı aldı;

¹ *Büyük Larousse*, 1986, c. 16, s. 8403

² İ. Hakkı Uzunçarşılı: *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. 1, s. 237

³ *a.g.e.*, c.2, s.252

fakat kız kardeşinin hatırı için İbrahim Bey'e dokunmadı. Osmanlı ordusu Rumeli'ye geçince yine beyliğini ilan etti ve Kayseri'yi ele geçirdi. I. Murad tekrar Konya üzerine yürüyünce tekrar Osmanlı'ya bağlandı. II. Mehmed'in padişahlığına karşı çıkan İbrahim Bey, veliaht ilan ettiği İshak Bey'e karşı çıkan oğullarından Pir Ahmed Bey'in zorlamasıyla Konya'dan çıkarıldı ve bunun neticesi olarak hayatını kaybetti (1463).¹

Karamânî Pir Ahmet Bey:

Karamanoğlu İbrahim Bey'in oğlu. Kardeşleriyle birlikte İshak Bey'in beyliğini kabul etmeyip, ona karşı, Karaman ilinde bazı yerleri vermek şartıyla Fatih'in himayesini istedi. Venedik ve Akkoyunlularla anlaşması üzerine Fatih Karaman'ı fethetti. Uzun Hasan yardımıyla topladığı ordusu, Osmanlılara yenildi. Otlukbeli'nde Uzun Hasan'ın saflarında savaştı. Son olarak kendisine dirlik olarak verilen Bayburt'ta oturdu.²

Karamânî Kasım Bey:

Karaman oğlu Pir Ahmet Bey'in kardeşi. Fatih'in Karamanoğulları Beyliği'ne son vermesinden sonra Pir Ahmet Bey'le birlikte Osmanlılarla mücadele etti. Beyşehir'de Şehzade Mustafa'nın ordusuna yenilince İçel'e çekildi. Karamanoğulları hanedanının da bulunduğu Akkoyunlu ordusunun Fatih'e yenilmesinden sonra, Kasım Bey ortadan kayboldu. Fatih'in ölümünden sonra çıkan taht kavgasını fırsat bilen Kasım Bey, tekrar ortaya çıkarak Cem Sultan'ın yanında yer alıp, tekrar Karaman Beyliği'ne egemen oldu. Cem Rodos'a sığınınca II. Bayezîd'den aman diledi. Osmanlı'ya bağlı kalmak koşuluyla kendisine verilen İçel yöresindeki küçük beyliğinde öldü.(1483)³

Germiyanoglu Yakup Bey II:

Babası Süleyman Şah'ın ölümünden sonra (1387) beyliğin başına geçti. I. Murad'ın ölümünü fırsat bilerek babasının Osmanlılar'a bıraktığı toprakları geri almak istedi; ancak Bayezîd'e tutsak düşerek hapsedildi. Dokuz yıl sonra 1399' da hapisten kaçarak Timur'a sığındı ve Ankara Savaşı'ndan sonra topraklarını geri aldı. Karamanoğulları'nın Kütahya'ya saldırması üzerine Osmanlılar'dan yardım istedi.

¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı: *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. 2, s. 88

² *Büyük Larousse* , 1986, c.18, s. 9379

³ *a.g.e.*, c. 12, s. 6394

Çelebi Mehmed sayesinde tekrar beyliğinin başına geçti. Ölümünden sonra topraklarının Osmanlı Devleti'ne bırakılacağını bildirdi.¹

4) Osmanlı Devlet Adamları

Müeyyetzade Abdurrahman Efendi:

II. Bayezîd dönemi kazaskerlerindedir. Şehzade Bayezid'in meclisinde, şehzadeyi afyon ve sefahate alıştırdıkları bilgisinin Fatih'e ulaşması üzerine Amasya'yı terk etti. Halep ve Tebriz'de ilim tahsil etti. Fatih'in ölümünden sonra İstanbul'a döndü. Medrese müderrisliğinden sonra 1501'de Anadolu, 1505'te Rumeli Kazaskeri oldu. Yeniçeri ayaklanmasından sonra azledilmesine rağmen, Yavuz döneminde tekrar Rumeli Kazaskeri oldu. 1514'te tekaüt edildi, 1516 da vefat etti²

Defterdar (Fenerîzâde) Ahmet Çelebi:

Şeyhülislam Şemseddin Fenârî'nin oğludur. Rumeli defterdarlığı yaptı, Otlukbeli Savaşı'nda esir düştü; ancak kaçarak Hindistan üzerinden İstanbul'a döndü. 1474-1479 yıllarında baş defterdarlık yaptı Amasya valisi iken Şehzade Bayezîd'in lalalığını yaptı. İki kez nişancılık yaptı.1485'te vezir oldu; ancak iki yıl sonra azledilerek Bursa'da ikamete zorlandı.³

Ali Paşa:

Devşirme olan Hadım Ali Paşa, Mora Seferi ve Memlükler ile yapılan savaşlardaki başarılarından dolayı 1488'de Rumeli Beylerbeliğinden vezirliğe getirilmiş, 1501'de ise veziriazam olmuştur. 1503'de azledilen Ali Paşa, 1506'da tekrar veziriazam tayin edilmiştir.1511'de Şahkulu ayaklanması bastırmak üzere katıldığı Gökçay Muharebesi'nde şehit olmuştur.⁴

¹ *Büyük Larousse*, c. 23, s. 12368

² İ. Hakkı Uzunçarşılı: *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. 2, s. 663-664

³ *Büyük Larousse*, 1986, c.1, s. 220

⁴ İ. Hakkı Uzunçarşılı: *Büyük Osmanlı Tarihi*, c.2, s. 538-539

Tacizade Cafer Çelebi:

Nişancı Paşa olarak tanındı. Medrese müderrisliğinden sonra Bayezîd'in divanına nişancı olarak tayin edildi. Refah içinde yaşayan Nişancı Paşa, Selim'in isyanında Bayezid'in tarafında yer aldı, isyan sonunda görevinden azledildi. Yavuz zamanında tekrar aynı göreve getirilen paşa, daha sonra Anadolu kazaskerliği yaptı. Şah İsmail'in Çaldıran'da esir edilen karısıyla evlendirildi. Daha sonra yeniçerilerin sefere itiraz etmeleri olayında kışkırtıcılıkla itham edilerek 1514'te idam edildi.¹

Hamza Bey:

İzmiroğlu Cüneyd Bey'i öldürerek ağabeyi Bayezid Paşa'nın öcünü aldı. Fatih döneminde Gelibolu sancakbeyi oldu. Ege adalarını almakla görevlendirildi; ancak donanması yetersiz olduğu için başarılı olamadı. Uzun Hasan'ı Koyulhisar'da yenmesiyle Anadolu beylerbeyiliğine, Karaman oğlu İshak Bey'i yendikten sonra Rumeli beylerbeyliğine yükseldi. 1460'da öldü.²

Cezerî Kasım Paşa:

Şehzade Bayezîd'e önce lala, sonra nişancılık yaptı. Hamzabeyoğlu Mustafa Paşa'nın yerine vezirliğe getirilse de kısa süre sonra azledildi. 16. yüzyıl başlarında öldü. İmparatorluğun birçok bölgesinde hayrâtı bulunan paşanın, Sâfî mahlasıyla yazdığı şiirleri divanında toplamıştır.³

Mahmut Paşa (Adnî):

Fatih'in sadrazamlarındandır. İstanbul'un fethinde yer almış, Belgrat seferinden sonra Rumeli Beylerbeyi olmuştur. Birçok savaş ve seferde yer almış, iki defa sadrazam olmuştur. Savaşlarda gösterdiği başarıya rağmen gözden düşmüş ve azledilmiştir. İnzivaya çekilen Mahmut Paşa, Şehzade Mustafa'nın ölümüne sevindiği iftirasıyla Yedikule zindanlarına atılmış ve orada öldürülmüştür (1474). Türkçe divanı, Farsça divanı ve Münşeati vardır.⁴

¹ E.J. Wilkinson Gibb: *Osmanlı Şiiri Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, c. I-II, s. 471-473

² *Büyük Larousse*, 1986, c.10, s. 5005

³ İsmail E. Erünsal: "*Cezerî Kasım Paşa*", TDV İslam Ansk., c. 7, s. 545-546

⁴ Bilal Yücel: *Adnî (Mahmut Paşa) Divanı*, s. 20-21,25-29

Mesih Paşa:

II. Bayezîd'in sadrazamlarındandır. 1479'da Rodos'un fethine memur edilmiş, muvaffak olmayınca Fatih tarafından vezirlikten alınmıştır. Divan veziri iken Çandarlızade İbrahim Paşa'nın ölümü üzerine 1499'da sadrazam olmuş, 1501'de Galata baruthanesi yangınında, söndürme çalışmaları sırasında yüksek bir yerden düşerek ayakları kırılmış, birkaç gün sonra da vefat etmiştir.¹

(Koca) Mustafa Paşa:

Fransa'dan Roma'ya naklolunan Cem Sultan için Papa'nın yanına gönderildi. 1501'de vezirliğe, 1511'de ise veziriazamlığa tayin edildi. Yavuz'un sultanlığında da mevkisini koruyan paşa, Şehzade Ahmed ile işbirliği ihbarları üzerine, padişahla beraber Bursa'da bulunurken 1512'de idam edilmiştir.²

---

¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı: *Büyük Osmanlı Tarihi*, c.2, s. 538

² *a.g.e.*, c. 2, s. 539-540

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

A. 15 YÜZYIL DİVANLARI METHİYELERİNDE ÖVGÜ KALIP VE KONULARI

İncelememizin övgü kalıp ve konularının ele alındığı bundan sonraki bölümünde, konu bütünlüğünün sağlanması açısından, şair adlarını, kaside ve beyit numaraları ile bildirmek şartıyla, değerlendirmemizi, tek bir şair ve tek bir memduh üzerinden yapmaya, memduhların kimliklerini ise beyit sonlarında parantez dışına koyduğumuz numaralarla vermeye çalışacağız. Numaralar ile numaraya karşılık gelen memduhların kimlikleri aşağıda listelenmiştir:

<u>1</u>	Çelebi Mehmed	<u>16</u>	T. Cafer Çelebi
<u>2</u>	II. Mehmet (Fatih)	<u>17</u>	Mesih Paşa
<u>3</u>	II. Bayezîd	<u>18</u>	Müeyyedzade Abdurrahman
<u>4</u>	Şehzade Süleyman	<u>19</u>	Muhammed Paşa
<u>5</u>	Şehzade Musa	<u>20</u>	Hasan Paşa
<u>6</u>	Şehzade Cem	<u>21</u>	Defterdar Ahmed Çelebi
<u>7</u>	Şehzade Mahmud	<u>22</u>	Bedrüddin Bey
<u>8</u>	Şehzade Abdullah	<u>23</u>	Çaşnigir Üveys Bey
<u>9</u>	Şehzade Mustafa	<u>24</u>	Mehmed Çelebi
<u>10</u>	Şehzade Selim	<u>25</u>	Mehmed Paşa
<u>11</u>	Şehzade Ahmed	<u>26</u>	Karamani Pir Ahmed
<u>12</u>	Mahmud Paşa	<u>27</u>	Karamani İbrahim Bey
<u>13</u>	Ali Paşa	<u>28</u>	Karamani Kasım Bey
<u>14</u>	Kasım Paşa	<u>29</u>	Yakup II Bey
<u>15</u>	Mustafa Paşa	<u>30</u>	Hamza Bey

Böylece farklı kişiler için söylenen klişe ifadeler ile şair ve memduh isimlerini ve övgü kalıplarını sürekli tekrar etmemiş olacağız. Ancak memduhlara verilen

ünvanlar, onlara yakıştırılan sıfatlar “özel isim” alanına girdiği için bu bölümde memduhları ayrı ayrı değerlendireceğiz.

1) Memduhların Ünvanları

1) Osmanlı Sultanları

I. Mehmed

Āfitāb-ı devlet	: Devlet güneşi, Devleti yöneticiliğiyle aydınlatan. (Dâî Kaside: 25 / Beyit: 1)
Āfitāb-ı taht u devlet	:Tahtın ve devletin güneşi. (Dâî 5/11,12)
Ġiyāş-ı dīn	:Dinin yardımcısı, dinin yayılmasında görev alan, yardım eden.(Dâî /25/9)
Ġiyāş-ı dīn-i Hâk	:Hak dininin yayılmasında yardımcı dokunan yardım eden. (Dâî 5/11,12)
Hüdāvend-i kayser-i rümî	:Anadolu kayserlerinin hükümdarı.(Dâî 23/4)
İskender-i şānî	:İkinci İskender, cihan imparatoru. (Dâî 5/26)
Sāye-i Perverdigār	:Allah’ın yeryüzündeki gölgesi, halife. (Dâî 5/11,12)
Sultān-ı heft-kişver	:Dünyada hayat olan tüm coğrafyaların, yedi iklimin sultanı. (Şeyhî 8/35)
Süleymān-ı düvüm	:İkinci Süleyman, tüm varlıkların kayıtsız şartsız hükümdarı. (Dai 5/26)
Şāh-ı māh-peyker	:Ay yüzlü padişah, ışıyla devleti aydınlatan (Şeyhî 8/35)
Şehinşāh-ı mü’eyyed	:Allah’ın yardımını gören sultanlar sultanı. (Dâî 7/19)
Şehriyār-ı milk-i dīn	:Din ülkesinin hükümdarı. (Dâî 7/10)

Üveys-i şānī	:İkinci Veys el- Karanī, Peygamberin sevgisine mahzar olan. (Şeyhî 8/44)
Zıll-ı Girdigār	:Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, halife. (Dâî 25/1)
II. Mehmed	
Āftāb-ı felek-i ' izz	:Şeref göklerinin güneşi. (Adnî 1/18)
Āfitāb-ı salṭanat	:Saltanatın güneşi. (A. Paşa 16/29)
Cemşīd-i kâder-ḳadr	:Cemşīd gibi yüce ve kıymetli olan. (A. Paşa 12/46)
Cihāndār-ı kām-kār	:Cihanı tutan mutlu hükümdar (Fakîh 1/22)
Cihān-güşāy ü memālik-sitān-ı heft iḳlīm	:Yedi iklimin ve tüm memleketlerin fatihi (A. Paşa 22/15)
Çetr-i çarḫ-rif at-i zıll-ı zalīl-i Ḥaḳ	:Allah'ın gölgesi, geniş gökyüzünün koruyucusu. (A. Paşa 14/14)
Dārā-yı tāk-baḫş-ı salāṭin-i rüzigār	:Rüzgarlara ve sultanlara tac ve hükümdarlık veren. (Necâtî 6/27)
Dāver-i devrān-ı kerem	:Çağın cömertlik sahibi Dāver'i.(A. Paşa 21/2)
Ebr-i ḫayā	:Haya ve tevâzu bulutu. (Ahmed Paşa 21/2)
Faḫr-i salāṭin-i cihān	:Cihan sultanlarının övünç kaynağı (Necâtî 1/13)
Felek-i ' izz ü ' alā	:İtibar ve şerefin feleği. (A. Paşa 21/2)
Gül-i bāğ-ı salṭanat	:Saltanat bahçesinin gülü. (Necâtî 6/22)
Hızır-sebze-i cihān	:Cihan bahçesinin Hızırı. (Fakîh 1/21)
Ḥudāvend-i cihān-baḫş u semā-ḳadr	:Cihan bahşeden gökler kadar yüce hükümdar. (Nizâmî 5/40)

Ḥudāvendigār-ı feth ü zafer	:Fetih ve zaferlerin hükümdarı (Cemâlî 4/12)
Ḥurşîd-rāy u bahr-ı dil	:Güneş kadar aydın fikirleri ve denizler kadar geniş gönlü olan. (Fakîh 1/22)
Ḥusrev-i rû-yi zemîn	:Yerlerin ve göklerin sultanı. (A. Paşa 20/42)
İskender-i zamân u Süleymân-ı rûzigâr	:Zamanın İskender'i ve Rüzgarların Süleyman'ı. (Fakîh 1/21)
Ḳıble-geh-i ehl-i şafâ	:Keyif , esenlik ve safa sahiplerinin kıblesi. (A. Paşa 12/76)
Ma' den-i şehâ	:Cömertlik kaynağı (Fakîh 1/22)
Maṭla' -ı şubḥ-ı zafer	:Zafer güneşinin doğduğu yer. (A. Paşa 21/2)
Meh-i devlet ü câh	:Devlet ve makamın ay'ı. (Adnî 1/18)
Mir-i ḳazâ-tüvân ü ḳadr-ü-yem-yesâr	:Tüm dünyanın kaza kudretli emiri. (Necâtî 6/28)
Mîr-i milk-i ğazâ	:Cihad ülkesinin emiri. (Cemâlî 4/11)
Muhammed-âyet ü Yûsuf-cemâl	:Hz Peygamber ve Hz Yusuf güzelliğine sahip olan. (A. Paşa 22/15)
Murâd-ı ümmet-i Aḥmed	: Hz. Muhammed'in ümmetinin tek muradı olan. (Cemâlî 4/12)
Müşerref asmân-ı dil	:Gönlün göklerini şereflendiren. (Fakîh 6/6)
Penâh-ı halk-ı Ḥudâ	:Allah'ın kullarının sığınağı. (Cemâlî 4/12)
Sâye-i Yezdân	:Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, halife. (A. Paşa 17/22)
Sulṭân-ı 'âdil-dil muẓaffer-fer Sikender-der	:Adaletli ve İskender gibi muẓaffer sultan. (Cemâlî 9/13)
Sulṭân-ı kâm-yâb	:Talihli ve mutlu hükümdar. (Fakîh 1/22)

Sulṭān-ı salāṭīn-i cihān	:Cihan hükümdarlarının sultanı (A. Paşa 12/46)
Sürme-i a‘yān-ı devlet	:Devletin gözlerinin sürmesi (A. Paşa 16/30)
Şāh-ı ‘ādil-dil Sikender-der Feridūn-fer	:İskender gibi hükümrān, Feridun gibi talihli olan adil hükümdar. (Cemālî 5/47)
Şāh-ı nücūm-kevkebe ḥurşīd-i meh-rikāb	:Üzengisi güneş ile ay olan, yıldızların hükümdarı (Necâtî 6/28)
Şeh-zāde-i yegāne	:Benzersiz şehzade. (Necâtî 6/22)
Tāc-baḥş-ı ser-i sulṭān-ı salāṭīn-i cihān	:Cihan sultanlarının başına tac veren büyük hükümdar, sultanlar sultanı. (A. Paşa 21/3)
Yūsuf-cemāl-i dehr	:Zamanın Yusuf yüzlüsü, güzel ve masum (Fakîh 1/21)
Zıll-ı Ḥaḳ	:Allah’ın yeryüzündeki gölgesi, halife (A. Paşa 20/17, 21/4)
Zıll-ı Ḥudā	:Allah’ın yeryüzündeki gölgesi, halife (Fakîh 6/3)
Zīnet-i taḥt ü nigīn	:Saltanat yüzüğünün ve tahtın süsü , zineti. (A. Paşa 21/3)

II .Bayezid

Āfitāb-ı ‘adl Sulṭān ibn-i Sulṭān Bayezid	:Adaletin güneşi. (Necâtî 20/33)
Āfitāb-ı āsumān-ı salṭanat	:Saltanat göklerinin güneşi. (Mesihî 4/14)
Āfitāb-ı salṭanat	:Saltanatın güneşi. (Mesihî 3/11)
Āfitāb-ı taḥt-ı Sulṭān Bāyezīd	:Sultanlık tahtının güneşi. (A. Paşa 24/27)
Āsumān-ı salṭanat Ḥān Bāyezīd	:Saltanatın gökleri. (Necâtî 15/19)
Bahār-ı devlet-i Şeh Bāyezīd-i ferruḥ-fāl	:Devletin baharı uğurlu talihli şah. (A.Paşa 23/1)

Bülend-mertebe şeh Bāyezīd-i deryā-dil	:Denizler kadar geniş gönüllü yüce sultan. (Vasfî 1/18)
Dānā-yı sırr-ı vahy	:Vahiy ve tüm sıralı bilen, arif. (Mesihî 2/21)
Dārā-yı rûzgār	:Rüzgarların hükümdarı. (Mesihî 2/20)
Dāver-i devrân	:Devrin padişahı. (A. Paşa 33/5)
Dāver-i gîti-fürüz	:Cihanı aydınlatan hükümdar. (Necâtî 20/32)
Dāver-i rüy-i zemîn	:Yerlerin ve göklerin hükümdarı. (A. Paşa 24/27)
Ferīdūn-i fazilet-perver ü dāniş-güzīn	:Akıllı ve faziletperver Feridun. (A. Paşa 24/48)
Hākān-ı rûzigār	:Rüzgarların hakanı. (Necâtî 3/16)
Hākīm-i iklīm-i şer‘	:İslam ülkelerinin hakimi. (Mesihî 4/14)
Hāzret-i Hān Bāyezid-i ‘Oşmānī	:Osmanlı'nın sultanı. (Necâtî 25/1)
Husrev-i āfāk	:Ufukların hakimi, sultanı. (Necâtî 9/19)
Husrev-i gerdūn-ḥaşem	:Cihanın hizmet ettiği sultan. (Mesihî 4/13)
Husrev-i rüy-i zemîn	:Yerlerin ve göklerin hükümdarı. (Necâtî 20/32)
İftihār-ı milket-i ‘Oşmān	:Osmanlı ülkesinin iftihar kaynağı. (A. Paşa 33/7)
Ḳāmi‘-i şirk ü dalālet lāmi‘-i nūr-i yakīn	:Şirki yok eden ve nuruyla dalalet ve karanlığı aydınlatan (Necâtî 20/33)
Kişver-güşā-yı ‘ālem	:Alemlerin fatihi. (Mesihî 2/21)
Māh-ı nücūm-kevkebe mihr-i felek-medār	:Yıldızlar içindeki ay , feleğin etrafında döndüğü güneş. (Necâtî 8/18)
Māh-ı sitāre-kevkebe vü Müşteri-ḥıṣāl	:Yıldızlar içindeki ay, Müşteri ahlaklı (Vasfî 2/12)

Māhī-i küfr ü zalam	: Küfrün ve karanlığın yok edicisi. (Mesihî 4/14)
Mehdī-i devr-i zemān	:Zamanın Mehdisi. (A. Paşa 24/ 27)
Meh-i cihān-ı kerem	:Cömertlik aleminin ay'ı. (Vasfî 1/18)
Melāz u melce-i 'ālem	:Alemlerin sığınağı. (Vasfî 1/17)
Mihr-i āsumān-ı veķār	:Vakar göklerinin güneşi.(Vasfî 1/18)
Mihr-i sipihr-i dīn ü düvel	:Din ve devlet göklerinin güneşi. (Vasfî 2/13)
Pādişāh-ı dād-ger deryā-dil	:Adaletli ve geniş gönüllü padişah.(Necâtî 15/18)
Pādişāh-ı fazl ü 'ilm	:İlim ve faziletin padişahı.(Necâtî 20/32)
Pādişeh-i Müşteri-cenāb	:Müşteri kadar yüce itibarlı padişah. (Necâtî 3/15)
Penāh-ı milk ü dīn	:Din ve devletin sığınağı. (A. Paşa 24/26)
Sāye-i Yezdān	:Allah'ın gölgesi, halife. (A. Paşa 33/11)
Server-i zemāne	:Zamanın padişahı, lideri. (Necâtî 11/26)
Sulţān-ı bezm ü Hūsev-i rezm	:Bezmin ve savaşın sultanı. (Necâtî 11/16)
Sulţān-Rūm Hūsev-i āfāk	:Anadolunun ve ufukların sultanı. (Necâtî 3/16)
Süleymān-ı ins ü cān	:İnsanların ve cinlerin Süleymanı, hakimi. (Mesihî 2/20)
Şāh-ı 'ādil	:Adaletli şah. (Necâtî 15/17)
Şāh-ı bülend-mertebe	:Yüksek makamlı sultan. (Necât 8/18)
Şāh-ı zırgām-intiķām	:Aslan intikamlı şah. (Mesihî 4/13)
Şehensāh-ı sa'ādet-güster-i kişver-güşāy	:Ülkeler fethederek saadet yayan sultanlar sultanı. (A. Paşa 24/48)
Şehensēh-i kişver-güşā-yı giti-gir	:Ülkeler fetheden sultanlar sultanı cihangir. (Necâtî 25/27)
Şeh-i diyār-ı zafer	:Zafer diyarının hükümdarı. (Necâtî 25/4)

Şeh- i ma' dilet-me 'ab	:Adaletin sığınağı olan padişah. (Necâfî 3/16)
Şeh-i şığâr u kibâr	:Küçüklerin ve büyüklerin sultanı. (Vasfî 1/17)
Şehriyâr-ı dîn-perver	:Dini koruyan padişah. (Necâfî 25/4)
Şehriyâr-ı dîn ü devlet	:Din ve devletin sultanı. (Necâfî 20/32)
Tüvânâ-yı kün fe kân	:Yaradılanların en güçlüsü. (Mesihî 2/21)
Yeryüzinüñ halîfesi şulţân Bâyezid	:(Necâfî 11/13)
Zıll-ı Hâk	:Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, halife. (A. Paşa 33/11, 35/10)
Zıll-ı İlâh u kûţb-ı zamân	:Allah'ın gölgesi ve zamanının kutbu. (Mesihî 2/20)
Zıll-ı Yezdân	: Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, halife. (A. Paşa 24/27)
Zîb-i cemâl-i memleket	:Güzel yüzüyle memleketin süsü olan. (Vasfî 2/1)

2) Şehzadelerin Unvanları

Şehzade Süleyman

Dârâ-yı taht-ı salţanat	:Saltanat tahtının sultanı. (Dâî 17/37)
Dârende-i sa' âdet ü dârâ-yı tâc u taht	:Saadet getiren tac ve tahtın sultanı.(Dâî 19/15)
Emîr-i tâc-bağş	:Tac bağışlayan emir. (Dâî 27/11)
Ġıyâşed-dîn ü dünyâ	:Din ve dünyanın yardımcısı. (Dâî 27/11)
Hâzret-i sulţân-ı a' zam pâdişâh-ı muhterem	:(Dâî 27/10)
Hüsrev-i ' âdil-dil	:Adaletli sultan. (Dâî 17/37)
İskender-i şânî	:İkinci İskender. (Dâî 27/12)

Süleymân-ı düvüm	:İkinci Süleyman. (Dâî 27/12)
Süleymân-ı zamân	:Zamanın Süleymanı. (Dâî 9/9)
Şâh-ı � âlem Mîr Süleymân	:Alemlerin şahı. (Dâî 12/9)
Şâh-ı � âlem Mîr sül mân-ı Süleymân	:Alemlerin şahı. (Dâî 20/4)
Şah-ı zamâne Mîr Süleymân-ı nîk-baht	:Zamanın hoş bahtlı sultanı. (Dâî 19/15)
Şehenşeh mîr Selmân	:Sultanlar sultanı. (Dâî 9/9)
Şeh-i ferhunde tâli�	:Uğurlu talihli sultan. (Dâî 15/7)

Şehzade Cem

� Adl-i cihân-gîr	:Adaletli sultan. (A. Paşa 26/29)
�ftâb-ı burc-ı devlet	:Devlet burcunun güneşi. (Aynî 20/20)
�şaf-ı devrân	:Dönemin Âsafı. (A. Paşa 28/11)
Bedr�'d-dücâ	:Karanlığı aydınlatan ay. (Aynî 34/36)
Cem ü Cemşîd ü cihângîr ü cihândâr	:Devrin cihangir Cemşîdi. (Aynî 27/23)
Dâ'ire-i nokta-i c�d	:Cömertlik dairesinin merkezi. (A. Paşa 28/13)
Dâver-i devrân	:Devrin padişahı. (Aynî 27/31)
D�rr-i bahri �l-i � Oşmân	:�l-i Osman denizinin incisi. (Aynî 20/3)
�urşid-i evc-i saltanat	:Saltanat doruklarının güneşi. (Aynî 20/4)
�usrev-i c�vân baht	:Açık bahtlı sultan. (Aynî 42/30)
�usrev-i Dârâ-yı devrân	:Devrin h�k�mdarı, Dârâ'sı. (Aynî 21/1)
�usrev-i m�lk-i cihân	:Cihan m�lk�n�n sultanı. (Aynî 27/25)
�âti�-i h�kd u h�sed	:Haset ve kini ortadan kaldıran. (A. Paşa 28/1)
Kehf�'l-�mem	:�mmetin sığınadı. (Aynî 34/36)
Maţla�-ı şems-i hayâ	:Tevazu ve haya güneşinin doğduğu yer. (A. Paşa 28/12)

Māye-i ʿummān-ı kerem	:Cömertlik denizinin mayası. (A. Paşa 28/12)
Mecmaʿ -i envār-ı ʿaṭā	:Cömertlik nurunun doğduğu eşik. (A. Paşa 28/12)
Menbaʿ -i cūd u şehā	:Cömertlik kaynağı. (A. Paşa 28/12)
Merkez-i şıdķ u şafā	:Esenlik ve doğruluğun merkezi. (A. Paşa 28/13)
Muʿ in-i fużalā	:Faziletlielerin yardımcısı. (A. Paşa 28/11)
Saʿ ādet taḥtınıñ sultānı	:(Aynî 30/9)
Şehāvet baḥtınıñ ḥākānı	:(Aynî 30/9)
Skender-i gītī-sitān	:Cihanı zapteden İskender. (A. Paşa 27/10)
Sultān-ı Cem-i şānī	:İkinci sultan Cem. (A. Paşa 26/19)
Sultān-ı dīn	:Dinin sultanı.(Aynî 42/30)
Şehensāh-ı zamān	:Zaman sultanlarının sultanı. (Aynî 21/7)
Şeh-i māh-ı felek-ārā	:Felekleri süsleyen ayın padişahı. (Aynî 24/8)
Şeh-per-i ʿ Oşmān	:Osmanlının en heybetli kanadı.(Aynî 27/24)
Şehzāde Üveys	:Veysel Karānî' nin şehzadesi. (Aynî 27/30)
Taḥt-ı saltanatda Efrāsiyāb u Ḥākān	:Saltanat tahtının Efrāsiyab' ı. (Aynî 42/30)
Tehemten-i devr-i zemān	:Devrin Tehemteni.(Ahmed Paşa 27/10)

Şehzade Mahmut

Āfitāb-ı şeref-i devlet	:Devlet göklerinin güneşi. (Necâtî 12/11)
Aḥter-i burc-i saʿ ādet	:Saadet burçlarının yıldızı.(Necâtî 16/15)
Gevher-i dürc-i siyādet	:Efendilik sandığının cevheri. (Necâtî 16/15)

Gül-i gül-zâr-ı ma' dilet	:Hak ve adalet bahçesinin gülü. (Necâtî 22/29)
Melik-i mülk-i kerem	:Cömertlik mülkünün tek sahibi. (Necâtî 16/15)
Nev-bâve-i ser âmed-i Sulţân Bâyezid	:Sultan Bayezid'in hediyelerinin en güzeli, değerlisi. (Necâtî 21/18)
Pâdişâh-ı ' aşr	:Asrın padişahı. (Necâtî 5/10)
Sâye-i Perverd-gâr	:Allah'ın gölgesi, halife. (Necâtî 22/28)
Sulţân-ı dehr	:Devrin padişahı. (Necâtî 5/8)
Şeh-i ferhunde hışâl	:Uğurlu, mutlu tabiatlı. (Necâtî 16/15)
Zıll-ı Hudâ	:Allah'ın gölgesi, halife.(Necâtî 18/2)

Şehzade Ahmet

Ferîdün-ı dehr	:Zamanının Feridun'u. (Mihrî Hatun 8/9)
Hâzret-i Hâkân-ı a' zam Pâdişâh-ı bî-mişâl	:Büyük ve benzersiz hakan. (Mihrî Hatun 8/1)
Sâye-i Perverdi-gâr	:Allah'ın gölgesi, halife. (Mihrî Hatun 8/10)
Şeh-i devrân-ı ' âdil	:Devrin adaletli sultanı. (Mihrî Hatun 8/4)
Şehinşâh-ı cihân Aḥmed Hân	:Cihan sultanlarının sultanı. (Mihrî Hatun 1/13)

Şehzade Selim

Âb-ı rüy-ı ' Oşmân	:Osmanlının yüz suyu. (Mesihî 5/10)
Dâver-i devrân-ı kerem	:Cömertlik devrinin lideri. (Cem 7/2)
Husrev-i gîti-sitân	:Cihanı zapteden hükümdar.(Mesihî 5/10)
Husrev-i rüy-ı zemîn	Yerlerin ve göklerin sultanı. (Cem 7/3)
Mazhar-ı envâr-ı Hudâ	:Allah nurunun tecellisi. (Cem 7/2)
Mefḥar-ı mülk-i şafâ	Esenlik ülkesinin övünç kaynağı. (Cem 7/2)

Mesned-i taht-ı vefā	:Vefa tahtının delili. (Cem 7/2)
Mültecā-yı ins ü cān	:Tüm canların sığınağı. (Mesihî 5/9)
Pādişāh-ı baħr ü berr	:Kara ve denizlerin padişahı. (Mesihî 5/10)
Sulţān-ı gerdūn-menzilet	:Felekler kadar yüce rütbesi olan sultan. (Mesihî 5/9)
Şāh-ı şāhib-ma' dilet	:Adalet sahibi şah. (Mesihî 5/9)
Şeref-i millet ü dīn	:Din ve milletin şerefi. (Cem 7/3)
Zıll-ı ilāh-ı müste' ān	:Yardım beklenen Allah'ın gölgesi. (Mesihî 5/8)
Zīnet-i tāc u serīr	:Tac ve tahtın süsü. (Mesihî 5/9)
Zīnet-i tāc ü nigīn	:Tac ve yüzüğün süsü. (Cem 7/3)

Diğer Şehzadeler

Hurşid-i sa' ādet (Şehzade Musa)	:Saadet güneşi. (Dâî 21/2)
Sāye-i Yezdān (Şehzade Musa)	:Allah'ın gölgesi. (Dâî 21/2)
Zıll-ı Hāq (Şehzade Mustafa)	:Allah'ın gölgesi.(Fakīh 4/2)

3) Karaman ve Germiyan Bey ve Devlet Adamlarının Unvanları

Karamani Kasım Bey

Āfitāb-ı evc-i devlet	:Devlet doruklarının güneşi. (Nizâmî 7/4)
Cāmi' -ı hulk-i şiyem	:Güzel huyların toplandığı kişi. (Nizâmî 7/3)
Dürri-i çarħ-ı celāl	:Yüce göklerin yıldızı. (Nizâmî 7/3)
Dürr-i deryā-yı kemāl	:Kemal denizinin incisi. (Nizâmî 7/3)
Ķāmī' -i küfr ü dālāl	:Küfür ve dalaletin yok edicisi. (Nizâmî 7/3)

Ma' den-i lu'f u kerem	:İyilik ve cömertlik kaynağı. (Nizâmî 7/4)
Mâh-1 burc-1 sal'ânât	:Saltanat burcunun ayı.(Nizâmî 7/4)
Sul'tân-1 gerdûn-âşmet ü encüm-âşem	: Felek heybetli ve hizmetkarları yıldızlar olan sultan .(Nizâmî 7/1)

Karamani Pir Ahmed

Hâkân-1 Bijen-mertebe Pîr Aḥmed-i sâ'id	: Bijen makamlı yüce hakan.(Nizâmî 2/6)
Hâkân-1 Ğazanfer-fer	:Arslan kuvvetli hakan. (Nizâmî 2/39)
Mecma' -1 fezâ'il	:Faziletlerin toplandığı kişi. (Nizâmî 6/12)
Menba' -1 me'ânî	:Manaların kaynağı. (Nizâmî 6/12)
Sâhib-i taḥkîka	:Doğruluk sahibi. (Nizâmî 2/1)
Şehinşâh-1 felek-ḳadr	:Felekler kadar yüce ve kıymetli padişah. (Nizâmî 8/3)
Sul'tân-1 bü'l-fezâ'il Pîr Aḥmed	:Fazilet sahibi. (Nizâmî 6/13)

Karamani İbrahim Bey

Mâh-1 burc-1 sal'ânât	:Saltanat burcunun ay'ı. (Nizâmî 3/13)
Pâdişâh-1 kâmyâb	:Mutlu padişah. (Nizâmî 3/13)
Şehsüvâr-1 heft-kişver	:Yedi iklimin lideri. (Nizâmî 3/13)

Germiyanlı Yakup Bey

În'âm-1 ma' delet	:Adaletin in'amı(Şeyhî 10/30)
-------------------	--------------------------------

4) Bazı Osmanlı Devlet Adamlarının Unvanları

Ali Paşa

Âşaf-ı ‘ahd ü vezîr-i kâmrân u kâmkâr	:Devrin Âşaf’ı kutlu vezir. (Vasfî 3/10)
Gül-i güلزâr-ı mülk	:Devlet bahçesinin gülü. (Vasfî K: 3/16)
Ma‘ den-i luţf u mürüvvet	:İyilik ve cömertlik kaynağı. (Vasfî 3/6)
Mağzen-i genc-i fütüvvet	:Kahramanlık mahzeninin hazinesi. (Vasfî 3/6)
Melce‘-i erbâb-ı fażl	:Fazilet sahiplerinin sığınağı. (Vasfî 3/6)
Menba‘-ı hilm ü veķâr	Hilm ve vakurluk kaynağı. (Vasfî 3/6)
Mihr-i burc-ı ‘izz	:Kıymet burçlarının güneşi. (Vasfî 3/7)

Defterdar Bedrüddin Bey

Ma‘ den-i ‘ilm ü ‘amel	:İlim ve amel madeni. (Mesihî 13/13)
Melce‘-i aşhâb-ı fitnat	:Zeka sahiplerinin sığınağı. (Mesihî 13/13)
Menbâ‘-ı ‘izz ü celâl	:Yücelik ve itibar kaynağı. (Mesihî 13/13)
Ser-çeşme-i dîn ü düvel	:Din ve devlet pınarının başı. (Mesihî 13/13)
Mîr Bedrüddîn defterdâr-ı divân-ı kazâ	:Kaza divanının defterdarı. (Mesihî 13/12)

Cafer Çelebi

Âfitâb-ı âsumân-ı fażl	:Fazilet göklerinin güneşi. (Vasfî 7/22)
Emîr-i diyâr-ı ‘ulûv-i fażl	:Fazilet diyarının emiri. (Mesihî 7/24)
Fâzıl melâz-ı ehl-i kemâl	:Ehl-i kemalin faziletli sığınağı. (Mesihî 9/22)
Қıdve-i nev‘-i beşer	:Beşerin yeni lideri. (Mesihî 8/18)
Ma‘ den-i fażl u hüner	:Fazilet ve hüner kaynağı. (Mesihî 8/18)

Melekiyyu 'ş-şifât-ı ekmeî-i zât	: Mükemmel kişilikli ve melek sıfatlı. (Mesihî 9/22)
Menbâ ^ç -ı ser-çeşme-i cûd	Cömertlik çeşmesi. (Mesihî 8/18)
Mîr-i iqlîm-i sühan	:Söz ülkesinin emiri. (Mesihî 8/19)
Penâh-ı ^ç âlem	:Alemlerin sığınağı. (Mesihî 9/22)
Sâkin-i şadr-ı sarây-ı fazl	:Fazilet sarayının daim sadrazamı. (Mesihî 10/12)

Kasım Paşa

Pertev-i şem ^ç -i şafâ	:Esenlik mumunun ışığı. (Necâtî 17/15)
Şâhib-i mülk-i kerem	:Cömertlik ve iyilik mülkünün sahibi. (Necâtî 17/14)
Gevher-i deryâ-yı sehâ	:Cömertlik denizinin incisi. (Necâtî 17/15)
Ahter-i burc-i vefâ	:Vefa burçlarının yıldızı. (Necâtî 17/15)

Mahmud Paşa

Âşaf-ı şânî	:İkinci Asaf. (Cemâlî 11/41)
^ç Azîz-i Mısr-ı kerem	:Cömertlik Mısırının Aziz'i. (Cemâlî 11/9)
Emîr-i milk-i me ^ç ânî vü mefhar-ı vüzerâ	Manâ ülkesinin emiri ve vezirlerin övünç kaynağı. (Cemâlî 11/7)
Huceste tâlî ^ç u ferruh-ruh	:Açık talihli ve aydıklık yüzlü. (Cemâlî 11/8)
Vezîr-i Şâh-ı Süleymân	:Süleyman'ın veziri. (Cemâlî 11/41)

Mustafa paşa

Āfitāb-ı bürc-i ʿ aṭā	:Cömertlik burcunun güneşi. (Vasfî 6/2)
Āşaf-ı Cem-ʿ azamet şāhib-i gerdūn-vaḳār	:Cem gösterişli ve felek vakarlı sadrazam. (Vasfî 8/10)
Hāmī-i milk ü milel	:Millet ve mülkün koruyucusu. (Vasfî 8/10)
Mihr-i āsumān-ı vaḳār	:Vakar göklerinin güneşi. (Vasfî 6/1)
Muʿ īn-i dīn ü düvel	:Din ve devletin yardımcısı. (Vasfî 5/11, 6/3)
Muḳtedā-yı mülk ü millet Muşṭāfā Beg	:Din ve devletin önderi. (Vasfî 9/9)
Muşṭāfā-nām vezīr-i şeh-i ʿ ādil	:Adil şahın veziri. (Vasfî 4/14)
Sipīhr-i mihr-i şehā	:Cömertlik göklerinin güneşi. (Vasfî 6/2)
Şeref-i dīn ü düvel	:Din ve devletin şerefi. (Vasfî 8/11)
Ziver-i şadr-ı vezāret Muşṭāfā Paşa	:Sadâretin süsü. (Necâtî 24/11)
Vezīr-i melek-ḫaşlet	:Melek huylu vezir. (Vasfî 6/1)
Meh-i cihān-ı kerem	:Cömertlik aleminin ay'ı. (Vasfî 6/1)

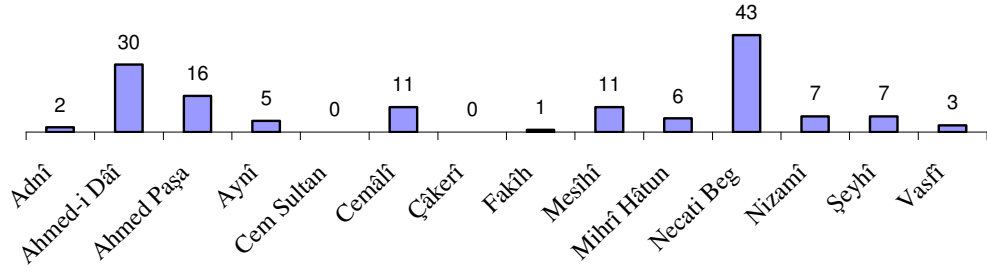
II. Memduhların Övülen Nitelikleri

1) Adaletli Oluşu

Mükemmel bir devletin en önemli özelliği adalet; büyük bir liderin ise, adil olmaktır. Dönemin cihan devleti adayı Osmanlı Devleti'nde hem devlet, hem de yetiştirdiği devlet adamları bu kurala azami riayet etmişlerdir. Fatih'in ordularının bir elma bahçesinden geçerken sergiledikleri hakkaniyet hikayesi, dönemin en kudretli padişahlarından II. Bayezîd'in "Adlî" mahlasını kullanması bu yargıyı destekler örneklerdir.

Bu vasfın bir lider için çok önemli olduğu gerçeği, methiyecileri bu konunun üzerinde durmaya, memduhları adalet bakımından överken onların adaletlerini yüceltmeye sevk etmiştir.

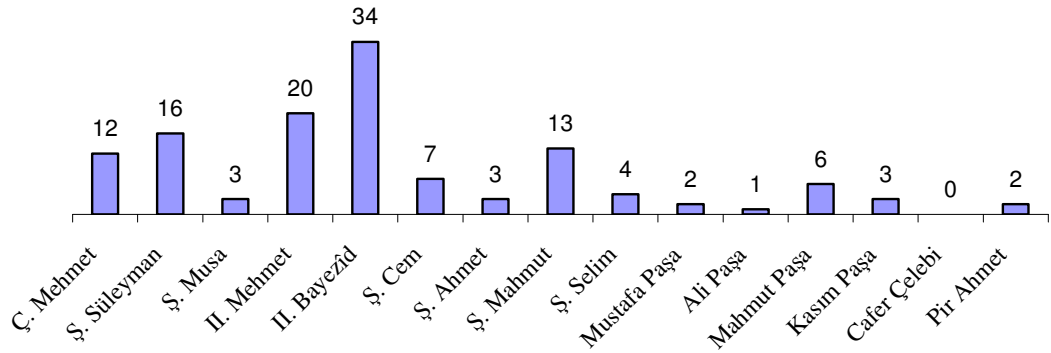
Grafik: 4
Adalet Konusunun Şairlere Göre Beyit Sayıları

Adil olmak ve adaleti övmek, kasidelerde en çok beyit işgal eden konulardandır. Gerek şairin efendisinin sergilediği yönetsel mükemmellik, gerekse şairin ondan himmet beklemesinden dolayı methiyelerde memduhlar, bazen Nûşîrevân, bazen Hz. Ömer davranışı sergilemeleriyle övülürler.

Döneminin bütün liderleri, adalet bakımından övülmekle birlikte aşağıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere bu yönden en çok yüceltilen II. Bayezîd'dir. Bunun en belirgin nedeni ise onun "Adlî" mahlasıyla şiir yazması ve fethedilen şehirleri imar ve şehirleşme bakımından yaşanabilir hale getirmesi olmalıdır.

Grafik: 5
Adalet Konusunun Memduhlara Göre Beyit Dağılımları

a) Adaletin Nitelikleri

Şaire göre efendisinin adaleti son derece mükemmeldir ve tüm cihanı kaplamıştır.

Cihânı 'adl ile kılduñ ihâtâ

Çü haqdur rahmet ü 'ilm ile vâsi' (Dai 11/31) **4**

Şair, memduhunun adaletinin doğruluk ve hakkaniyetini vurgulamak için ekvatoru kullanmıştır. Ona göre onun adaleti ekvator çizgisi kadar doğrudur.

Ey haṭṭ-ı istivāya ‘adlūñ senūñ muvāzī

Vey saṭṭ-ı āsmāna kaşruñ senūñ müşākil (Nizami 6 /18) **26**

Şairlerin adalette en etkin olarak kullandıkları şahsiyet Nuşirevan’dır. Memduh adalet bolluğundan dolayı bazen döneminin Nuşirevan’ıdır.

‘Adl-i nūşirevānı kim dirler

Aña ‘adlūñ kıatında yok miqdār (Dai 23/8) **1**

Bazen ise Nuşirevan’dan bile üstündür ki onun adaletinin ayak tozu Nuşirevan’ın başına tac olmuştur.

‘Adli hikāyetin nice taḥrīr idem ki anuñ

Kem izi tozı efser-i Nūşīn-Revān imiş (A. Paşa 27/14) **6**

Şair bazen memduhunun bu özelliğini mucizevî olarak kabul etmiş, adaletini âsâ , memduhunu ise âsâyıla mucize gösteren Musa olarak görmüştür.

Ḥazret-i Pāşāya siḥrūñden şikāyet eylerem

Kim ‘aşā-yı ‘adl ile i‘ cāz-ı Mūsā gösterür (Cemali 10/22) **12**

Bu yüzden hem o hem de adaleti büyük bir şöhrete kavuşmuş, şöhreti tüm dünyaya yayılmış, sağır insanların bile kulaklarını doldurmuştur.

Şīt-i ‘adlūñ şavtıñı şāmi‘ durur gūş-ı aşamm

Būy-ı luṭfuñ ḥulḳına şāhid durur mağz u ‘izām (Mesihî 4/20) **3**

Şīt-i ‘adlūñ sâ’ih-i şahrā-yı şahn-ı kâ’ināt

Vaşf- zātuñ sābiḥ-i deryā-yı nīl-i āsumān (Mesihî 5/16) **10**

Adaletin bu şöhreti tabiata yayılmış, heybeti canlıları bile etkilemiştir.

‘Adlũnũn heybetini bād-ı şabādan işidüp

Şaru dībā bürinür başına mi‘cer nergis (Dai 10/11) **4**

O bu üstün adaletiyle dünyadaki tüm hükümdarların takdirini kazanmış, alem sultanları onun adaletini övmüşlerdir.

Sen ol yegānesin ki selāṭin-i ‘ālemũn

‘Adl u keremde cümle muḳırr imtiyāzuñā (Ayni 28/12) **6**

Şair, memduhuyla adaletini öyle özdeşleştirmiştir ki, o; efendisinin adaletiyle yaratıldığı, adaletinin ezeli olduğu düşüncesindedir. Adı levh-i mahfuzda adalet ile yazılmıştır.

İy şehinşeh kim cemālũnden cihān pür-nürdur

Levh-i mahfũz üzre aduñ ‘adl ile meşṫurdur (Dai 5/12) **1**

O, Allah’ın adaletini yeryüzünde yayması, hakim kılması için Allah tarafından görevlendirilmiştir; bu, onun kaderidir.

Çünkü zıllu’llāhı fi’l-‘arz oldu zātı ‘adl ile

Ḥaḳ aña tefvīz idüpdür ḥükm ile fermān bugün (Dai 5/4) **1**

Şairin efendisi, bu kaderiyle görevini yerine getirmiş şeriat ile kanunu birleştirerek nizamı korumuştur.

Şer‘ ü ḳānũn riştesin bir birine ‘aḳd itmeseñ

Yire çoḳdan dökilürdi subḥa-ı silk-i niḫām (Mesihi 4/30) **3**

Onun şeriatı da kapsayan bu adaletinden dolayı herkes onun hayatı ve adaleti için dua etmektedir.

Ḥusrevā bir yol ṫutupdursın ki ‘adl ü dād ile

Hep senũñledür du‘ā-yi evvelīn ü āḫirīn (Necati 20/38) **3**

b) Adaletinın Karanlık ve Zulmü Kaldırması

Şair efendisinin adaletinın, haksızlıkları, haksızlıktan kaynaklanan karanlıkları ortadan kaldırdığı düşüncesindedir. Şair bunu memlekete musallat olmuş bir maraz olarak kabul eder ve buna derman olarak memduhun adaletini gösterir.

Eyā zulumūn marīzi ivme bir gün

Ola emrāz-ı zulme ‘adl-i dermān (Ayni 21/62) **6**

Şairin memduhu, adaletiyle hak ve hukuk binasını sağlamlaştırmış zulüm evini ise harap etmiş, yıkmış, ortadan kaldırmış,

Vāli ki ‘ahd-i saltanatında olupdurur

‘Adlūn esāsı muhkem ü zulumūn evi hārāb (Necati 3/17) **3**

dünyayı zulmün elinden kurtarmış, adliyle dünyayı mamur etmiştir.

Zulm ile zulmet cihānı hep hārāb itmiş idi

Şimdi ‘adlūn sāyesinde rūşen ü ma‘murdur (Dai 5/20) **1**

Onun adaletinın güneşi memleket üzerine doğmuş, memleketi aydınlatmıştır,

Şubh-ı ‘adli rāfi‘-i yeldā-yı zulm oldu bu gün

Mihr-i re‘yi kāşif-i esrār-ı ferdādur yine (Necati 24/13) **15**

adlinin aydınlığının yanında güneş aciz bir zerredir.

Çankı iklīme ki pertev şalsa ‘adlūn sāyesi

Ol diyār içre görünür zereden kem-ter güneş (Ahmed Paşa 20 /39) **2**

‘Adlūn güneşden azher iken ben ne diyeyin

Şol kim ‘iyān durur aña hācet degül beyān (Mesihî 2/40) **3**

Toplumdan insan gönüllerine siret eden bu karanlıklar da şairin efendisinin adaleti ile dağılmıştır.

Ḳanḳı gönül kim āyinesi tındı zulm ile

‘Adl ile ol giderdi bugün jeng ü pāsını (Dai 4 /9) 1

Onun müsamahasıyla varlıklar sevdiklerine kavuşmuşlardır.

‘Adlüñ tesāmuḥ itmese bulmazdı dünyede

Gül ḥār u genc mār u gönül zār ü mül ḥumār (Fakih 1 /43) 2

Şair sultanının adaletini benzersiz ve tek olarak kabul eder ve ona göre efendisi olmasa dünya adaletsizlik ve haksızlıklardan kurtulmayacaktır.

‘Adl-i kemālin olmasadı kim vereydi nūr

Tutar idi zamāne yüzün zulm ile zulem (Şeyhi 10/22) 29

Sultan sağladığı adaleti koruma endişesi içindedir;

Devr-i felek ki arpa kadar zulme meyl ide

Dest-i ‘adāletün şala çak kehkeşāna tiğ (Necati 11 /29) 3

onu bozacak olan felek dahi olsa sultan ona savaş açacaktır.

Kime ‘adlüñ penāh olursa aña

Zulm idimez zamāne-i ğaddār (Dai 23/10) 1

c) Adaletin Dünyayı Güzelleştirmesi

Şairin efendisinin adaleti büyük bir kuşa benzeyerek alemleri kaplamış ve tüm çirkinliklerini yok etmiş, dünyayı tertemiz yapmış,

Güy-i zemīni kapladı gerdün gibi temām

Simurğ-ı kadri şeh-per-i ‘adl ile beyzā vār (Necati 8/23) 3

Çü ‘adl ü dād eli oldu ‘āleme mi‘ mār

Bezendi yazı vü ma‘mūr kıldı virānı (Şeyhi 14/20) 30

dünyayı Firdevse, İrem bahçesine çevirmiştir.

Ḳadd-i servi ‘adl-i gül-zârında Ṭübîlik idüp

Râstî kim ‘âlemi Firdevs-i â‘lâ gösterür (Cemali 10/29) **12**

Bahâr-ı ‘adli ile rûy-ı ‘âlem

İrem gül-zârı gibi tâze vü ter (Necati 10/15) **17**

Şairin efendisi, devrinin Nuşirevan’ıdır ve ülkesini, dünyayı adaletiyle güzelleştirmiş, süslemiştir.

‘Âdil-i ‘âlemsin iy şeh nitekim Nüşin-Revân

‘Adlün ile oldı âbâd işbu baḥr u berr cihân (Ayni 22/48) **6**

‘Adl ile dünyâyı zeyn itdi ruḥ-ı dilber gibi

Şehriyâr-ı kâm-kâr ü pâdişâh-ı kâm-bîn (Necati 20/31) **3**

Ona göre dünya yaşlanmış kadındır ve onu gençleştiren, süsleyip güzelleştiren onun adaletidir.

Bugün ‘adlün bile dünyâ ḳarıyken nev-cüvân oldı

Meger ḥüsn ile Yüsufdur ki ‘akd eyler Zeliḥâyâ (Dai 21/18) **5**

Kimse baḳmazdı cihân pîre-zeninün yüzine

‘Adlünün mâşiḫası virmese luḫ ile bezek (Necati 12/15) **7**

O, adaletin bereketiyle gelmiştir. Rüzgar dünyaya yağmur yağdırmasa bile o adaletin bulutlarıyla dünyayı serinletecek suya kavuşturacaktır.

Ebr-i ‘adâletün çü saḳḳâdur ne ḡam eger

Bostân-ı dehre virmez ise rûzigâr âb (Necati 5/11) **7**

d) Adaletin Tabiatı Düzenleyip Güzelleştirmesi

Şair tabiatın ve dünyanın nizamını düzenleyen memduhunun adaleti olduğu düşüncesindedir. Zaman, feleği ıslah etmek için onun adaletini kullanır.

‘Adlũnde ider dehr mizācın felek ıslāh
Şekkerle virür fā’ide bīmāra benefşe (Necati 23/32) 7

Şarap bile kendi sarhoşluğundan onun adaletiyle ayılır.

Āb-ı ‘adlũnden ħumārını ider ıslāh mül
Būy-ı ħulkuñdan şudā’ına kıılır tımār gül (Necati 15 /30) 3

Tabiat eski görüntüsünden kurtulup çiçeklerle bezenmesini memduhun adaletine borçludur.

Ĥüsrevā ‘adlũn iledür kamu şahrā vü çemen
Tā ki sebze yirine tıoldı ser-ā-ser nergis (Dai 10/9) 4

Tabiat onun adaletinin havasıyla daha bir umutludur.

‘Adlũññ berd-i nesīmın tā ki neşr itdi şabā
Gonçe teg dil-teng olanlar gül gibi mesrũrdur (Dai 5/16) 1

Bülbül memduhun adaletiyle gülün işkencesinden kurtulmuştur.

Şāh-ı ‘ādil devridür var gūş-māl it ey şabā
Bülbüle cevr eylemekden itsün istiğfār gül (Necati 15/17) 3

Onun adaleti cihanı öyle kaplamış, öyle hakimiyeti altına almıştır ki onun izni olmadan rüzgar esmez, tabiat hareket edecek kuvveti bulamaz.

İcāzet virmese ‘adlũñ bahārı bād-ı şubĥ ile
El oynın oynamağa cānı yoğdur serv-i bostānuñ (Necati 13/23) 13

Tabiatı düzenleyen bu adalet buranın nizamını sağlayandır da. O saba yelinin güle eziyet etmesine bile müsaade etmez.

Eger ‘adlũn nesīminden ou irse gũlistāna

abā gũstalı ılmaz gũl ũ nesrĩn-i zĩbāya (Dai 21/17) 5

e) Adaletin Asayışı Sağlaması

Yukarıda da belirtildiği üzere airin efendisinin adaletin diğer bir ilevi dũnyada ve ũlkede asayışı sağlamasıdır. Onun adaleti ũlke ũzerindeki tũm fitneleri bertaraf etmitir.

‘Adlũnĩ gũrũp egilmidũr felekler geri kim

Fitne eyyāmidurur gũzler kemān ile kemĩn (Necati 20/46) 3

Heybetũn ‘adlũn elinden buldı dārũ ‘l-arb ũmũl

Fitne kim mamũd elinden buldı deyr-i sũmnāt (Dai 12/13) 4

‘Adlũn āvāzı zihĩ k’oldı revān tĩr-ıfat

Dest-i ahrũn bũkeli ya bigi add-i fiteni (Adni 1/25) 2

Artık ũlkede emniyet ve rahatlık hakimdir.

ũ rā‘ĩdũr ra‘iyyet ũzre ‘adlũn

Ra‘iyyet emn ũ rāat birle rātĩ‘ (Dai 11/42) 4

Daha ũnce aıklarına ve kendinden zayıf olana eziyet eden canlılar bu huylarını terk etmilerdir.

Sāye-i ‘adlũn ile alkı cihān āsũde

Māye-i bezlũn ile ehl-i zemāne o-āl (Necati 16/23) 7

Şalalı ‘adlũn eli mirveḥa-i aḥkāmı

Hān-ı emn üzre te‘addī mekesi açmadı bāl (Necati 16/24) 7

Senũn ḳorḳũn bile çũbān olur ḳurd

Çü dārü’l-emn olupdur hep merāti‘ (Dai 11/43) 4

Hatta bu adalet daha önce av-avcı olan hayvanları barıştırmış, onları birlikte yaşar hale getirmiştir. Arslan ile ceylan, doğan ile keklik, kuzu ile kurt esenlik içinde yaşamakta, su ateş ile aynı yerde bulunabilmektedir.

Şit-i ‘adlũnle şeref bulalı şaḥrā-yı cihān

Hem-dem olup şalınur şir-i jiyān ile gāzāl (Necati16/25) 7

Ṭoğan keklik bile oldu muvāfiḳ

Geyik aşlan ile oldu muzāci‘ (Dai 11/44) 4

Ḳarıştı mār ile mūr u barıştı ādem ü dīv

Erişti eline çün ḥātem-i Süleymānī (Şeyhi 14/17) 30

Mülkinũn zabṭın görüp ‘ādli ü siyāset birle ol

Kekligi şāhĩne ḳurdı çũbān eyledi (Dai 17/40) 4

Kuzı vü ḳurd u keklik ü şāhĩn

Bile uçar ḳonar bile otlar (Dai 23/9) 1

‘Adlũn zemānesinde ruḥı gibi dil-berũn

Bir yirde āteş ile ḳılupdur ḳarār āb (Ahmed Paşa 36/29) 3

Çerāğ-ı ma‘ dileti eyle yaḳdı kim hergiz

Deminde suḥte-pervāne yaḳmadı perr ü bāl (Cemali 11/35) 12

İnsanlar sağlanan bu asayiş ortamında mutlu bir şekilde yaşamaktadırlar.

Degme bir şāh-ı za'ife zararı degmemeye

‘Adli devrinde yemin ile girer bāğa şimāl (Necati 16/21) 7

Sāye-i ‘adlūñ ile halkı cihān āsūde

Māye-i bezlūñ ile ehl-i zemāne hoş-ḥāl (Necati 16/23) 7

f) Adaletin Esenlik ve Zenginlik Getirmesi

Şair, efendisinin adaletini dertleri ortadan kaldıracı, insanları mutlu edici bir unsur olarak görür. Sultanın adaletle birlikte gelmesiyle hiç kimsenin gönlünde sıkıntı kalmamıştır.

Şaçalı ‘adli şuyın mülke sitem yilinden

Çonmadı ḥātırına kimsenenüñ gerd-i melāl (Necati 16/19) 7

Kılıcı bu adaletin koruyucusu ve teminatıdır.

Ḥusrevā sensin bugün ol şāh-ı şāhib-‘adl ü dād

K‘āb-ı tīguñ yir yüzinde çomadı gerd-i sitem (Nizami 7/6) 28

Memleket, emniyet ve güzelliğiyle cennete benzemiştir,

‘Adlūñ cihāna zāmin olalı emān ile

Dārü’s-selāma beñzedi hoşlıkda her diyār (Dai 25/2) 1

tıpkı Nuşirevan devrinde olduğu gibi herkes umutludur, hiç kimsenin ağlamak, dertlenmek için bahanesi yoktur.

Ni‘meti ḥ‘ānı dökülmüş hoş ra‘iyyet yir içer

Sāyesinde hoş geçer şankim Nūşirevān devridür (Dai 16/8) 4

‘Adlũñle feġān itmedi bir kimse meger ney

Devrũñde ta‘ab çekmedi bir kimse meger ya (Ahmed Paşa 12/72) 2

Ni‘met ü rāḥat demidür salṭanat devrānidur

‘İş ü ‘işret nevbetidür ‘adl ü iḥsān devridür (Dai 16/15) 4

‘Adlũñ kifāyet ideli hulḫun mühimlerin

Dimez kimesne kimesneye iḥtiyācını (Dai 19 /14) 4

Onun adaletinin rüzgarı bu bahaneleri ortadan kaldırmıştır.

Arz ü semā arasına düşürdi şeb keder

‘Adlũñle virdi aralarına şafā seḫer (Necati 9 /29) 3

Kesb ideli nesāyim-i ‘adlũñle i‘tidāl

Derd ehline devā olur oldı Şehā seḫer (Necati 9/31) 3

g) Adaletinin Dini Koruması ve Güzelleştirmesi

Adaletiyle devletin kurumlarını onaran sultan, bu vasfıyla dinin temsilcisi ve koruyucusudur.

Ta‘mīr-i mülke adlin reşk-i revān-ı Kistrā

İhyā-yı dīne hükmün nutk-ı Mesīh-i Meryem (Şeyhi 8 /12) 1

Adaletiyle şeriat ve dini güçlendirmiş, din binasını sağlamlaştırmıştır.

Ḳānũn-ı ‘adl ile bugün ol muḫkem eyledi

Şer‘ũñ ḫavā‘idın daḫı dīnũñ esāsını (Dai 4/6) 1

Senüñ ‘adlün bile muḥkem esāsı dīn-i İslāmuñ

Senüñ ḥükmüñ dutar şābit binā-yı şer‘ ü fetvāya (Dai 21/12) 5

Sen çok yaşa sa‘ ādet ile iy ğıyāş-ı dīn

Dīnün bināsı ‘adlün ile olsun üstüvār (Dai 25/9) 1

Bu yapısıyla din, artık dünyada daha bir başka şöhretlidir.

Bugün ‘adlün zamānından cihān dārü’l-emān oldu

Ki şer‘ ü dīn-i İslām uş bulupdur iştiḥār andan (Dai 9/24) 4

Onun adaletiyle güzel ve güçlü olan bir dinin hakim olduğu bu dönemde bir ünvanı da gıyas-ı din olan şairin efendisi artık bu dinin süsü haline gelmiştir.

Ḥān Muḥammed kim anuñ ‘adli şehābı nemile

Tāzedür sebze-geh-i şer‘-i Resūl-i Medenī (Adni 1/19) 2

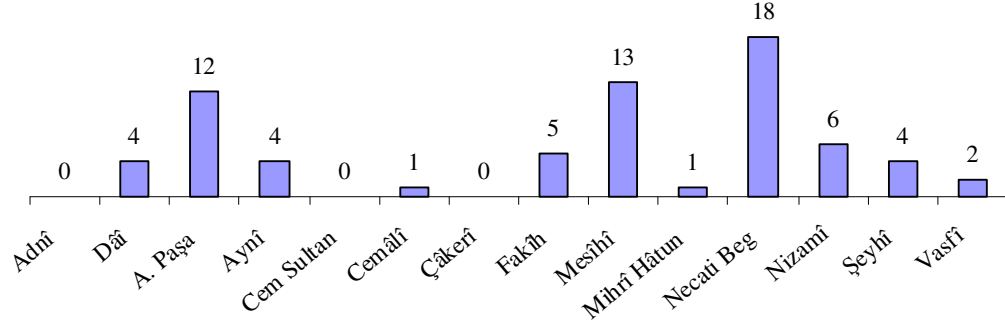
Devlet ü āyin ü resmi nāfi-i zūlm ü fiten

‘Ādet ü ḳānūn u ‘urfi zīnet-i şer‘-i mübīn (Necati 20/34) 3

2) Akıl ve Fikir Nitelikleri

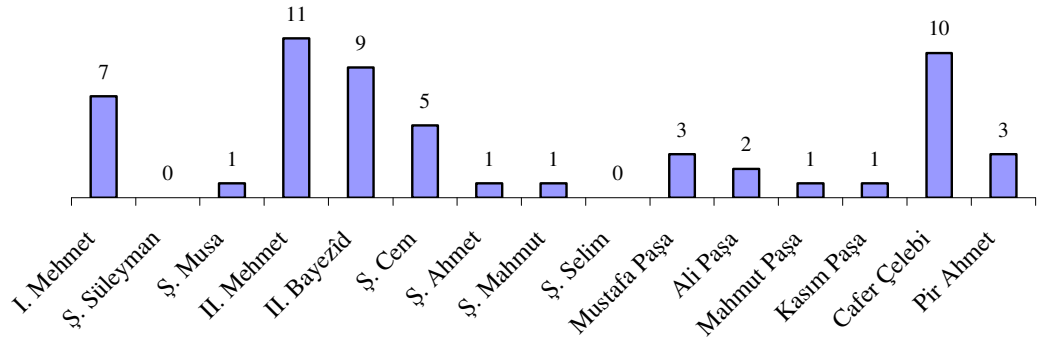
Bir kişiyi diğer insanlardan ayıran, onu toplumun önünde lider yapan, ona devletin değişik mevkilerinde makam ve görev verilmesini sağlayan akıl ve siyasettir. Şairler, hayran oldukları memduhlarının akıl ve orijinal fikirlerini yüceltmişler, onlara akıl konulu ünvanlar vermişlerdir.

Grafik: 6
Akıl ve Fikir Övgüsünün Şairlere Göre Beyit Sayıları

Özellikle 15. yüzyılda Anadolu coğrafyasındaki liderler, mevkilerini hep akıl ve siyasetleriyle kazanmışlardır. Çelebi Mehmed'in ve II. Bayezîd'in ayrıca Karamanoğlu Pir Ahmed ve Kasım Beylerin devletin başına geçmek ve orada kalmak için sergiledikleri yol onların bu özellikleriyle ilgilidir. II. Mehmed'in İstanbul'un fethinde sergilediği politika, komşularıyla ilişkileri hep aklının ürünüdür. Bu yüzden aşağıdaki grafikte de gösterildiği gibi II. Mehmet, II. Bayezîd, Çelebi Mehmet ve Cafer Çelebi Akıl ve Fikirleri yönünden en çok övülen memduhlardır:

Grafik: 7
Akıl ve Fikir Övgülerinin Memduhlara göre Beyit Dağılımları

Adı geçen memduhlar, yönetimde sergiledikleri politikayla devletin itibar ve refahını yükseltmişler, milletin huzur ve asayişini temin etmişlerdir. Şairler de memduhlarını ve onların akıllarını, fikirlerini överken bunları göz ardı etmemişler, onları devirlerinin Nizamülmülk'ü olarak görmüşlerdir.

Unutdurduñ Nizâmü'l-mülk olan 'âkılleri yoḡsa

Kitâbın oḡurlar ḡalk-ı 'âlem 'ilm-i nisyânuñ (Necati 13/29) **13**

Onun aydınlık akılı dünya üzerine bir güneş gibi doğmuş ve dünyayı aydınlatmıştır.

Cihâni şöyle rüşen itdi zihniñ âfitâbı kim

Güzeller aḡzı gibi ancaḡ adı ḡaldı bühtânuñ (Necati 13/27) **13**

Nür-ı re'yüñ var iken mihre ziyâ-baḡş dime

Her ḡasise kerem it eyleme bühtân-ı kerem (Necati 18/15) **7**

Luḡf u ḡahrı rüz u şeb tek nâzım-ı ḡalk-ı cihân

Zihn ü fehmi mihr ü meh-veş 'âlem-ârâdur yine (Necati 24/14) **15**

Hatta onun akılı ve düşünceleri güneş ve ayın ışık kaynağıdır; güneş onun aklının aydınlığının bir zerresidir,

Āfitâb-ı rāyuña olmaz muḡâbil nice kim

'Arz ide ḡabl u 'âleme nürdan leşker güneş (Ahmed Paşa 20/45) **2**

Destâr-ı şubḡ-ı re'yüñ elin ger uzatmasa

ḡurtılmaz idi varḡa-i zülmetden âfitâb (Mesihî 7/35) **16**

Rāyuñuñ nūrına nisbet ḡusrevâ bir zerredür

Gün ki tâbından cihâni ḡoldurur her şubḡ-dem (Nizami 7/32) **28**

ay ise yılın on iki ayı onun aklından ışık almaktadır.

Āfitâb-ı salḡanat Ḥân Bāyezīd ol kim anuñ

Nür-ı re'yinden ider yıl on iki ay cer hilâl (Mesihî 3/11) **3**

Onun bu aydınlığı dünyadaki aydınlık timsallerini utandırmıştır.

Çün re'y-i rüşenüñle nazar kıldı cāhuña

Altun qalemlerini yere urdı āfitāb (Mesihî 7 /30) **16**

Zihnüñe teşbîh olduğı için şems-i münîr

Hasretinden her gice 'ālem giyinür qara şāl (Mesihî 13/19) **22**

Eğer onun aklının aydınlığı olmasaydı sabah olmaz,

Luţf u qahrı rûz u şeb tek nāzım-ı hālq-ı cihān

Zihn ü fehmi mihr ü meh-veş 'ālem-ārādur yine (Necati 24/14) **15**

Rāyuñ şu'ā' ile āfāk rüşen idi

Evc-i felekde encüm yandırmadan meşā' il (Nizami 6/23) **26**

İskender'e yol gösteren güneş doğmazdı.

Ger Skender istese envār-ı rāyuñdan meded

Rāh-ı zulmetde olurdu haylına reh-ber güneş (Ahmed Paşa 20 /47) **2**

Onun aydınlık aklı tüm fikirlerin merkezi ve yörüngesi durumundadır.

Hâtırında şöyle rüşendür şavāb-ı fikr anuñ

Şanki devr-i kuţb-ı merkezdir medār ile şihāb (Nizami 3/24) **27**

Onun aklı sayesinde dünya karanlık gün yaşamamış, güneş ferini kaybetmemiştir.

Zerrece 'ālem yüzinde kalmadı gerd-i fütür

Çihre-i mülk āb-ı re'yiyle muşaffādur yine (Necati 24 /12) **15**

Ol ki zihn-i pāki eyyāmında hergiz tutmadı

Nür-ı hürşid-i yakīni zulmet-i zann u gümān (Vasfi 7/25) **16**

Tüm bunlar onun saf, pak ve temiz aklı sayesinde olmuştur.

Çünkü rāyuñ oldu şāhā Kahramānı ‘ālemüñ

Olmaya şimden gerü zulm ile gerdün müttehem (Nizami 7/40) **28**

Onun fikirleri hoş ve güzeldir.

Şāhibā kadrüñ gibi rüy-ı ‘arūs-i memleket

Şükr kim meşşāta-i re’yuñle zībādur yine (Necati 24/16) **15**

Didüm iy ‘aql-ı hoş-fikret bu şāhuñ ‘ömri pāyende

Didi hem devlet ü bahtı hemīşe pāydār olsun (Ayni 24/11) **6**

Dünyanın süsü olan bu akıl ve fikir, onun boynunda bir gerdandır.

Ol ki rāy-ı ‘ālem-ārāsiyle olmışdur anuñ

Hāne-i pür-fitne-i āhir zamān dārü’l-emān (Vasfi 7/24) **16**

Boynuna ‘aql tavç u boyuna sehā libās

Başına baht tāt u beline kemer kerem (Şeyhi 10/25) **29**

Bu yüzden gökler ve yaratılmış her şey onun aklına ve fikirlerine hayrandır.

Şāhid-i re’yuñe görünmedi ‘ālemde nazīr

Olalı cām-ı cihān-bīn ile şubḥ āyine-dār (Mesihî 8 /25) **16**

Kemāl ü ‘aql u tedbīre bugün zātuñ durur cāmī’

Bulmaz kimse ger mişlūñ cihānı düpdüz araya (Dai 21/9) **5**

İnşāf u ‘adlūñi vü şecā’atde ‘azmūñi

‘Aqluñ kifāyetin daḥi ‘ilmūñ kıyāsını (Dai 4/20) **4**

Gökyüzü, hilal, su onun aklının hayranları arasındadır.

Bir zükā-dıldür ki çeşm-i dīde-bān-ı āsumān
Her dem idrāk-i kemāl-i rāyınuñ hayrānidur (A. Paşa 6/25) 2

Sehv idüben re 'yüñe öykünmiş ol kec-rā ile
Hacletinden yeridür kıaldırmaz ise ser hilāl (Mesihî 3 /20) 3

Öykünmez idi luḫf-ı kelāmuñla zihnüñe
Olmasa cāy-gāh-ı dür-i āb-dār āb (Ahmed Paşa 37/45) 2

Onun fikirlerinin dünya üzerinde bir benzeri, aklından daha üstün bir akıl yoktur. Şairin efendisi bu aklî ve fikrî özellikleriyle döneminin Mısırlı Aziz'idir ve devletinin liderlerine rehberlik etmektedir.

Ol 'Aziz-i Mıṣr-ı dānişdür ki her gün āfitāb
Yūsuf-ı iḳbāline ḫüsn-i Zelīhā gösterür (Cemalî 10/25) 12

Açar bir barmağ ile nice iḳlīm
Kaçan kim re 'y-i Āşaf ola reh-ber (Necati 10/14) 17

Memleketi yöneten bu akılı, cihanı mamur etmiştir.

Zemān mesrūr sa 'yi ile temāmet
Cihān ma 'mūr re 'yi ile serāser (Necati 10/18) 17

Onun bu yaptıkları o kadar büyük şeylerdir ki onun karşısında Kaf Dağı bile iki büklüm olmuştur.

Umūr-ı memleketüñ 'ayn-ı luḫfidur rāyi
Zihī ki bu şıfata Ḳāf-ı Ḳadri oldı dāl (Cemalî 11/18) 12

Zekası düşman karşısında da ortaya çıkmış ve rakiplerini usta bir satranç oyuncusu gibi güzel ve akıl işi oyunlarla mat etmiştir.

Sen sa' âdet nat' ı üzre oyna bir manşûbe kim

Düşmenüñ beydâk gibi alsuñ yerinde şâh mât (Dai 12/19) **4**

Bir lu' b ile bisât-ı cihân içre âferîn

Mat eyledüñ herîfûñi taħsîn-niyâzuña (Ayni 28/14) **6**

Aklı cihanı güzelleştirmiş, fitneyi ortadan kaldırarak, memlekete musallat olan belaları def etmiş ve dünyayı cennete çevirmiştir.

Zamânı şöyle emîn itdi ħüsn-i re'y ile kim

Eline kimsene tiĝ almaya meger dellâl (Mesihî 9/25) **16**

Ol ki rây-ı ' âlem-ârâsiyle olmuşdur anuñ

Ĥâne-i pür-fitne-i âhir zamân dârü'l-emân (Vasfî 7/24) **16**

Râyıdur seyf-i belânuñ def' ine sedd-i sedîd

Tiĝidür mülk-i cihânuñ ħıfzına ħışn-ı ħaşîn (A. Paşa 24/30) **3**

Onun yüce akli ve zekası ezeldir ve tüm akıllar onun akıl mektebine devam eden küçük öğrencilerdir.

Levh ü Kalemde zeyn olalı mekteb-i ezel

Râyüñ öñinde pîr-i ħıred ders-ĥân imiş (A. Paşa 27 /29) **6**

Akl-ı küllü ger eb ü ced derler ise ' âleme

Pîr-râyî mektebinin tıfl-ı ebced-hânıdır (Şeyhî 9/30) **1**

Bundan dolayı onun fikir ve zekası cihanda merkezdir ve her şey onun yörüngesi etrafında dönmektedir.

Hâtırında şöyle rüşendür şavâb-ı fikr anuñ

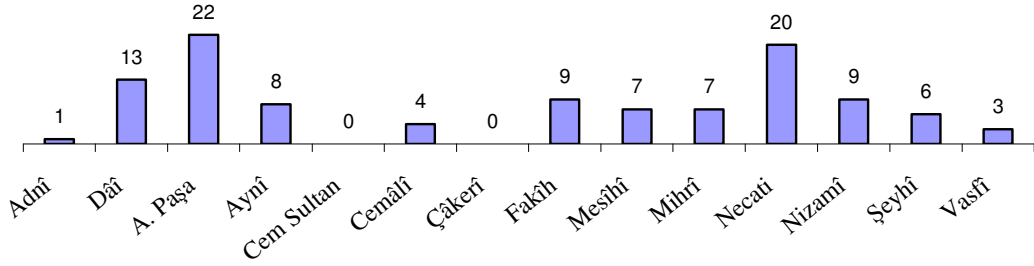
Şanki devr-i kûtb-ı merkezür medâr ile şihâb (Nizami 3/24) 27

3) Aydınlatıcı Olması

Divan şiirinde memduh; felek, asuman, keyvan gibi yüceltici unsurların yanında güneş, ay gibi astronomi unsurlarıyla da övülmüştür. Özellikle Ahmet Paşa ve Necâtî memduhlarını bu bakımdan överken onları bazen aya, bazen de güneşe ışık kaynağı olarak göstermişlerdir. Memduh, en büyük ışık kaynağını ışığıyla besleyendir.

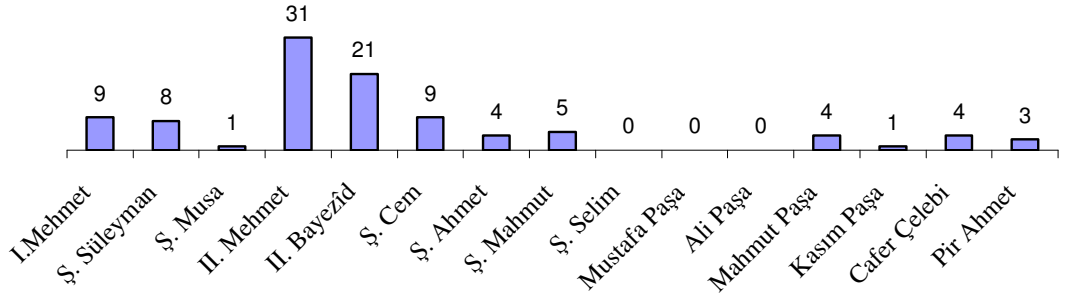
Grafik: 8

Aydınlatıcı Oluş Övgüsünün Şairlere Göre Beyit Sayıları

Grafik:9

Aydınlatıcı Oluş Övgüsünün Memduhlara Göre Beyit Dağılımları

Yukarıdaki verilere göre devleti aydınlatması bakımından en fazla övülen kişiler II. Mehmet ve II. Bayezîd'dir. Çünkü Fatih; İstanbul'u alarak sadece devleti büyütmele kalmamış, peygamber hadisinde övülen kumandan olmuştur. II. Bayezîd ise babasının

genişlettiği toprakları iskana, zenginleştirmeye çalışmış, devlet ve toprağını bu şekilde aydınlatmıştır.

a) Devleti ve Yöneticiliği ile Aydınlatması

Allah'ın gölgesi olan memduh, bir mutluluk güneşi olarak devletin üstüne doğmuş ve nuru ile halkı aydınlatmıştır.

Ne sâye sâye-i Yezdân ki hırşîd-i sa' âdetdür

Anuñ nûrı bile revnâķ irişdi dîn ü dünyâya (Dai 21/2) 5

Bahara kuvvet veren,

Seni hurrem gösterip hüsn-i bahâra fer veren

Devlet-i sultân Murâd İbni Muhammed Hâmdır (Şeyhi 9/23) 1

ışıĝıyla taşı kıymetli taşlara çeviren,

Ahcâra düşse pertev-i hırşîd-i devletüñ

Ferrinden ide her haceri şu' le-dâr la'l (A. Paşa 13/45) 2

yıldızların bile parıldamasına vesile olan onun yönettiği devlettir.

Eger burc-i sa' âdetden ĝurüb itdi ise bir kevkeb

Cihâna fer viren hırşîd-i devlet pây-dâr olsun (A. Paşa 47/8) 8

b) Kanun ve Adaletiyle Aydınlatması

Zulm hem adaletsizlik hem de karanlık demektir. Şair bu kelimeyi hem aydınlık hem de adalet için ortak olarak kullanmış, memduhun, devletini ve dünyayı adalet ve kanunlarıyla aydınlattığına vurgu yapmıştır.

Şairin efendisi, zulüm ile harap olan dünyayı adli ile aydınlatmış ve mamur bir hale getirmiştir.

Ķanķı ĝöñül kim âyinesi tundi zulm ile

'Adl ile ol giderdi bugün jeng ü pâsmı (Dai 4/9) 1

Zulm ile zulmet cihānı hep ḥarāb itmiş idi

Şimdi ʿadlūñ sāyesinde rūşen ü maʿmūrdur (Dai 5/20) 1

Onun kanun ve adaletinin ışığının yanında güneş ve ay çaresizdir.

İy ki bu devrān içinde āfitāb-ı hükmūññ

ʿĀcizdür mihr ü māh u çarḥ ser-gerdānidur (Cemali 5/26) 2

c) Işıyla Aydınlatması

Şair güneşten daha sınırsız bir ışığa sahip memduhunun tüm zerrelere aydınlattığı,

Güneşsin ʿāleme her gün ṭoğarsın

Ḳamu zerrāt olur şuʿleñde lāmiʿ (Dai 11/45) 4

yaradılan her şeyin, ışığını ondan aldığı düşüncesindedir.

ʿĀleme ferr ü ziyā viren bugün üç yüzdür

Şāh-ı ʿālem māh-ı gerdūn mihter-i aḥter güneş (Fakih 3/13) 2

Bir āfitāb-ı nūr kim anuñ ziyāsına

Hurşīd ü māh u kevkebe-i kün fe-kān irür (Fakih 6/13) 2

Ona göre sultanındaki ışık o kadar güçlü ve güzeldir ki onu gökler bile kıskanmaktadır.

Şeh ferrine bu şehre ireli ʿarş ider ḥased

Ol ḳadre ḳāsumān iremez ḥākdān irür (Fakih 6/29) 2

d) Kapı ve Dergahıyla Aydınlatması

Şaire göre güneşin sürekli dolaşması onun zihnindeki kararsızlıktır ve bunun nedeni ömründe sultanın kapısı gibi aydınlık başka bir yer göremeyişidir.

Çapuñ görelî gökde qarâr eylemeyüp gün

Dünyâyı tolanur idemez bir yeri me'vâ (Necati 1/21) 2

Onun dergahı her sabah güneşe ışık vermekte,

Niçe kim çetr-i hümâyün tuta ferrâş-ı felek

Her seher hayt-ı şu'â' -ı âfitâba vire tâb (Nizami 3/25) 27

kapısının feneriyle, mumuyla ay aydınlanmaktadır.

Çanı bâbuñ bigi yâ feneri ki ola delîl

Şem' inüñ nûrî münevver ide devr-i kâmeri (Aynî 31/11) 6

Kapısının aydınlığından sonra nergise her yer karanlık gelmektedir.

Çigzinür başı kararur gözi zulmetde meger

Südde-i 'âliyeñi eyledi manzar nergis (Nizami 5/58) 2

e) Güzelliğiyle Aydınlatması

Aydınlık ve aydınlatma ile ilgili en fazla üzerinde durulan medih unsuru güzelliğidir. Onun güzel yüzü cihanın hem süsü hem aydınlık kaynağıdır. Bu yüzden güzellik en fazla güneşle anılmıştır.

Onun güzel yüzü cihanı aydınlatan güneştir ve saadete devlet üzerine doğmuştur.

Yine âfitâbı çarh-ı gerdân

Sa' âdet maţlâ' ından itdi tâbân (Aynî 21/24) 6

Bu güneş misali güzellik olmasaydı dünya kıyamete kadar karanlıkta kalacaktır.

Tā kıyāmet sermedī z̄ulmetde alurdu eger
Olmasa ālemdede iy h̄urid-i t̄abān al atūn (Ayni 20/19) 6

Onun ḡuzelliği o kadar b̄ȳȳk bir ıık kaynağıdır ki ḡüne doğduğunda yerȳz̄unde aydınlatacak iğne ucu kadar bir yer bulamayacak,

Ȳz̄ine ol anem̄n v̄ati durur eyle m̄n̄ir
Ḡozim̄n ḡoklerini iy meh-i t̄abān diyeȳm (Ayni 27/11) 6

onun ıığından dolayı karısında utancından titreyecek,

Mihr-i ruun̄ cihānda un mihrbāndur iy meh
Mihrinde an deḡold̄ur h̄urid olursa lertzān (Ayni 42/38) 6

eheneh m̄ir Selmān ibn Omān
M̄nevver al ātından ems s̄āti (Dai 1/3) 4

̄ȳ z̄ıllu llāhi fi l-arz oldı z̄ātı
Ȳz̄inden n̄ur alur her ḡun meāl̄i (Dai 11/4) 4

hayranlığı o derece artacak ki her ḡun onun aydınlığı seyretmek iin sarayına gelecektir.

ev ile gel̄ur pencere-i aruna her ḡun
ems itmek i̄n emse-i aunı temāā (Nizami 2/15) 26

āni -i z̄̄l-men kim ol bir areden ḡuher ılır
al atın ems ū cemālin m̄ter̄i-manzar ılır (Dai 15/1) 4

Sabah onun aydınlık ȳz̄n̄n sadık aıklarındandır.

̄n ub-ı afā ıd ile mihr̄nden urur dem
R̄uen-dil olup bulsa ne an al at-ı ḡarrā (A. Paa 12/68) 2

Sādıklık ile âdem âlemde rüşen oldu

Mihrin hevâsı içre urdu çü subh-dem dem (Şeyhi 8/6) 1

Ay onun güzel yüzüne aşık olmuş ve ışığını artık onun güzelliğinden almaktadır.

Cemâlûñ bir güneşdür kim vücûdı müstedâm olsun

Kim anuñ şu' lesi ' aksin birağur gökdeki aya (Dai 21/31) 5

Mihr-i rûhuñla zülfüñ bir sevgü virdi mâha

Ol sevgü ile oldı geh gūy u gāh çevgān (Ayni 42/35) 6

Yüzine ol şanemüñ vaqti durur eyle münîr

Gözimüñ göklerini iy meh-i tábān diyeyüm (Ayni 27/11) 6

Dünya onun güzelliğiyle nurlanmıştır.

Cism-i laţîfi ile bulur zîb ü fer cihān

İsm-i şerîfi ile olur nām-ver nişān (Necati 21/19) 7

Mūy-ı pür tābuñ durur bend-i ' adū

Rūy-ı meh-tābuñ durur kişver-güşā (Ayni 34/45) 6

İy şehinşeh kim cemālünden cihān pür-nürdur

Levh-i maḥfūz üzre aduñ ' adl ile meşţurdur (Dai 5/12) 1

Hemîşe nūr-ı ḥüsnüñle bu ' âlem müstenîr olup

Hemîşe tîb-i ḥulkuñle bu dünyā müşg-bār olsun (A. Paşa 47/3) 8

İnsān-ı devlet ' aynınuñ vech-i münîrüñ nürıdur

Devlet umûrın görmege insāna şıḥḥat yaraşur (A. Paşa 33/9) 3

Dünyadaki zulmet gitmiş yerine saadet ve esenlik gelmiştir.

Ṭal‘ atũñ envār-ı raḥmetden güneşdür kim toğar

Zulmeti şavdı cihānı bāğ u bustān eyledi (Dai 17/50) **4**

f) Akıyla Aydınlatması

Memduh akıyla da alemi aydınlatmaktadır. Fikirleri ve bunların hayata geçirilmesiyle ülke ma'mur olmuş ve aydınlanmıştır.

Şubḥ-ı şādık ne yüz ağardurdu ‘ālemde eger

Almasa re‘y-i münirũñle ele şimşir ü tir (Mesihî 11/14) **20**

Çũnki rāyuñ oldu şāhā Ḳahramānı ‘ālemũñ

Olmaya şimden gerũ zulm ile gerdũn müttehem (Nizami 7/40) **28**

Aklı o kadar büyük bir aydınlatma kaynağıdır ki dünya aklına nispetle bir zerre olan güneşle aydınlatmaktadır.

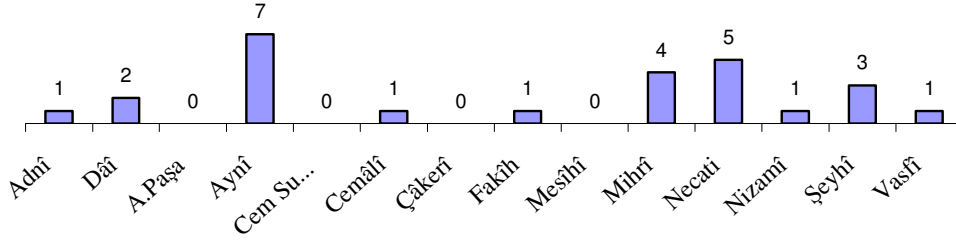
Rāyuñũñ nũrına nisbet ḥusrevā bir zerredür

Gũn ki tábından cihānı ṭoldurur her şubḥ-dem (Nizami 7/32) **28**

4) Benzersiz ve Yegâne Oluşu

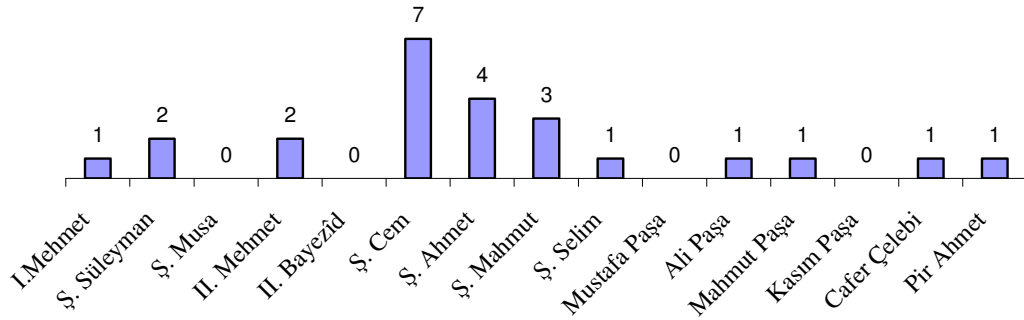
Şairin memduhla ilgili vurguladığı önemli ve can alıcı diğer bir husus benzersiz olmasıdır.

Grafik: 10
Benzersiz Oluş Övgüsünün Şairlere Göre Beyit Sayıları

Şairlerin hepsinin kullanmadığı kullananların da diğer konulara göre çok az verdiği bu konuda en çok övülenler, aşağıdaki grafikte de görüldüğü gibi merkez dışındaki şehzadelerdir. Bu; şairlerin, övdükleri şehzadeyi padişahlıkta en büyük aday olarak görmelerinden kaynaklanıyor olsa gerektir. Çünkü bu övgüyü yapanlar, “şehzade şairleri” olarak da tanıtılabilecek Aynî, Mîhrî Hatun ve Necâtî’dir.

Grafik: 11
Benzersiz Oluş Övgüsünün Memduhlara Göre Beyit Dağılımları

Felek onun gibisini görmemiştir ve dünyaya bir daha da getiremeyecektir.

Nazîrûn görmedi devrinde eflâk

Nazarlar gördi gerçi çok devrân (Aynî 21/11) 6

Ey vezâret eline râst gelen zer hâtem
Görmedi çeşm-i felek tãpuña beñzer hâtem (Necati 19/1) **13**

Mümteni' dür ki nazîrũñ getüre devr-i felek
Farz idelüm ki vücûda gele her emr-i muhâl (Necati 16/30) **7**

Yine burc-ı şerefden tãğdı bir mâh
Ki mişlin görmedi 'ömrinde devrân (Ayni 21/25) **6**

Yegâne sensin iy server dü 'âlemde şebîhũñ yok
Saña mañbûbe-i çarñı-ı siyüm yâr u nigâr olsun (Ayni 24/25) **6**

'Ârifâ zât-ı şerîfũñ bigi bir ehl-i şıfat
İsteyüp bulmadılar yıllar ile bañr u beri (Ayni 31/10) **6**

Hadiş-i vaşfını dil nice eylesün tefsîr
Bedî' olur çü beyân-ı me'ânî-i işkâl (Cemali 11/23) **12**

Vağâr u şefkat u hilm ü hayâ vü 'ilm ü 'amel
Şerîf zâtı ile kesb idüpdür istikmâl (Cemali 11/33) **12**

Ol ki hergiz dîde-i eflâk mişlin görmedi
Hâce-i gerdün-gulâm u şâhib-i şâhib-nişân (Vasfi 7/23) **16**

Anuñ zâtına yok mişl ü müşâbih
Anuñ cûdına yok şibh ü muzâri' (Dai 11/5) **4**

Saňa beñzer güher virmez netice

Eger biñ yıl dönerse çarh-ı tāsı‘ (Dai 11/35) **4**

İy ferzāne-siret çün harif olmaz saňa

Ruħ sürer şehler tapuñda sen de sür meydāna at (Dai 12 /18) **4**

Sen şehensāhuñ vücūdıyla mişāli şehlerüñ

Nitekim encüm tūlū‘ itse şeh-i hāver güneş (Fakih 3/25) **2**

Āferiniş bulalı kālīb-ı ervāh-ı şafā

Bulmadı zāt-ı şerifüñ gibi bir cān-ı kerem (Cem 7/26) **10**

‘Ale’l-ħuşūş bu begler begi yegāne-i ‘aşr

Ki zāt-ı ekremidir cevher-i kerem kāmı (Şeyhi 14/22) **30**

Mişlüñ gibi ey şāh-ı zamān rüy-i cihāne

Bu devr-i felek bir daħi göstermedi kaç‘ā (Mihri 1/15) **11**

Mişlini görmedi döneli bir daħi felek

Bunca ki māh ü sāl vü leyl ü nehārdur (Mihri 8/11) **11**

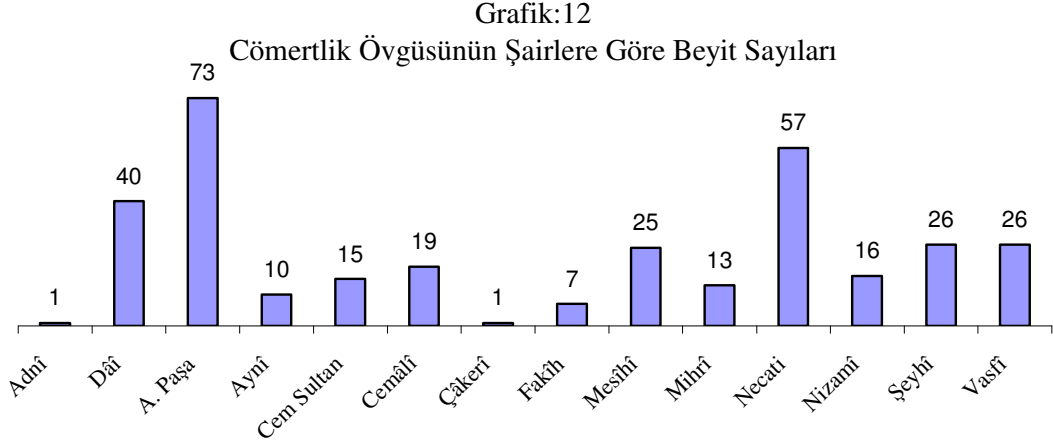
Onun benzersizliğini anlatan en güzel ifade Kehf 109. ayetin tefsirine telmihtir.

Bunuñ vaşfinda aqlām olsa eşcār

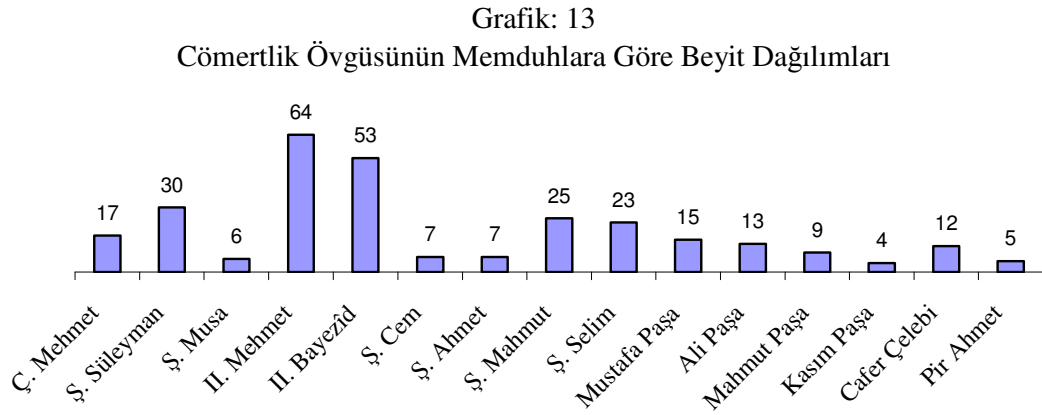
Yetişmez ger mürekkebe olsa baħrān (Ayni 21/76) **6**

5) Cömertlik ve İyilik Sahibi Oluşu

15. yüzyıl şairlerinin divanlarda memduhlarını övdükleri ilk üç konu: adalet, savaşçılık ve cömertlik; en çok üzerinde durdukları konu ise cömertliktir. Diğer övgü kalıplarında bazı şairlerin beyitleriyle karşılaşmıyorken, cömertlik konusunda tüm şairler, değişik sayılardaki beyitleriyle övgülerini dile getirmişlerdir:

Aşağıdaki verilerde görüldüğü gibi hemen her memduh değişik sayıdaki beyitle cömertlik bakımından övülmüştür; fakat çevresinde bir bilim adamı ve sanatçı halesi ören, aynı zamanda kendileri de şair olan II. Mehmet ve II. Bayezîd bu konuda en çok övülen memduhlardır. Yine çevresinde şair kadrosu oluşturan merkez dışındaki şehzadeler de bu konuda fazlasıyla övülmüşlerdir.

Şairlerin söz sanatlarını, imajları en fazla kullandıkları, hayallerini en fazla zorladıkları bölüm, cömertlik bölümüdür. Şair, efendisinin himmet ve ihsanından faydalanabilmek için onun sınır tanımaz cömertliğini, onu yüceltecek her unsurla övmüş, tarihte cömertliğiyle tanınan kişilerle karşılaştırmıştır. Mübalağa onun en fazla başvurduğu söz sanatıdır.

Şairin efendisi akla sığmayacak derecede bir cömertliğe sahiptir.

Fazluñuñ vaşfında kâşır derk-i nefis-i nâtıka

Luţfuñuñ medħinde ‘âciz pîr-i ‘aql-ı ħurdedân (Vasfî 7/33) **16**

O, devrinin en büyük cömertidir ve bu özelliğiyle kimseye benzememekte, kimse ona benzeyememektedir.

Anuñ zâtına yok mişl ü müşâbih

Anuñ cûdına yok şibh ü muzâri‘ (Dai 11/5) **4**

Mizan terazisi onun ihsan ve lütfunun bolluğunu kıyamete kadar ölçemeyecektir.

Kefi bir demde nişâr itdügi gencüñ ‘öşrin

Ĥaşre dek vezn idemez keffe-i mizân-ı kerem (A. Paşa 21 /9) **2**

a) Cömertliğin Bulut, Yağmur ve Su ile Anlatıldığı Beyitler

Şairlerin cömertlik betimlemelerinde en fazla kullandıkları öğelerden biri bulut - yağmur tenasübüdür. Memduhun cömertliği, nimeti sınırsız olan bulutlara benzetilmiştir. Nisan yağmurları ise ihsanının bereket ve bolluğunu en fazla pekiştiren unsurdur.

Dünya onun cömertlik bulutlarının bıraktığı nimetlerle doludur.

Sulţân-ı dehr Ĥazret-i Maħmûd Ĥân k’anuñ

Cûdı bulutlarından olur her diyâr âb (Necati 5/8) **7**

Nimetinin bolluğu ve enginliği yanında dünyanın tüm denizleri bir yağmur damlası kadardır.

Ey ki bārān-ı ‘aṭāyān ile yemm bir ḳaṭre
Vey ki mīzān-ı vaḳāruṇda cebel bir miṣḳāl (Necati 16 22) 7

Bu yüzden onun nisan bulutlarına benzeyen eli denizlere ve menbalara cömertlik öğretmektedir.

Elüñ bir ebr-i neysāndur ki gevher-bār olur her dem
Seḫāvet öğredür ḥaḳḳā keremden kân u deryāya (Dai 21/24) 5

Bulutlar onun eline benzemek istemişler fakat bunu becerememişlerdir. Çünkü bulutun nimeti sadece su; şairin efendisinin verdiği ise sınırsız zenginliktir.

Ey kân-ı luṭf elüñe neden öykünürmiş ebr
Ki ebrüñ seḫāsı āb elüñüñ bī-şümār la‘l (A. Paşa 13/40) 2

Onun cömertliği zenginlik alametidir. Cömertliğinin bir damlası denize düşse deniz cevhere, kıyadaki taşlar la’le ,

Deryāya düşse ḳaṭresi bārān-ı cūduñuñ
Mevc-i miyān güher ola seng-i kenār la‘l (A. Paşa 13/43) 2

ağaçlara dokunsa onun bulunduğu yeri İrem Bağlarına dönüştürür.

Eṣcārı bir dem itse seḫāñ ebri terbiyet
Bāğ-ı İrem gibi getüre berg ü bār-ı la‘l (A. Paşa 13/44) 2

Cömertliği deryaları doldurmuş dünyanın tüm sofralarını donatmıştır.

Ebr-i iḫsānuñdan olup kāse-i deryā teḫī
Şofra- i dünyāyı ṭıtdı kāse-i iḫsān-ı ‘ıyd (A. Paşa 35/25) 3

Dünya onun cömertliğini görme ayrıcalığını yaşamış, bu cömertliğin güzellik ve bolluğuyla yaşanır hale gelmiştir. Zenginlik artık herkesin sıfatı haline gelmiştir.

Açılır hulkı nesîmi ile gül-i gülşen-i cûd
 Bezenür luţfi zülâli ile gülistân-ı kerem (A. Paşa 21/6) 2

Luţfuñ zülâli sebz ide dünyâ çemenlerin
 ‘Âlemde nice kim bitüre sebze-zâr âb (A. Paşa 37/54) 3

Ebr-i neysândur elüñ cûd-ı şehâda dür-fîşân
 Kim şadefde dür düzer ney mağzını şekker kıllur (Dai 15/15) 4

Gerçi kış faşında neysân yağmurı yağmaz velîk
 Ol senüñ cümerd elüñ cûd ile neysân eyledi (Dai 17/51) 4

Berķ-ı tîġuñdan ol a‘ dâ üzre âteş yağduran
 Ebr-i cûdından dür-efşân oldu aġbâb üstine (A. Paşa 17/23) 2

Ey muġit-i keremüñ kaţresi ‘ummân-ı kerem
 Bâġ-ı cûd ebr-i kefüñden tolu bârân-ı kerem (A. Paşa 21/1) 2

Ebr-i feyzüñden irer her yaña bârân-ı şehâ
 Havz-ı cûduñdan olur toptolu kizân-ı kerem (A. Paşa 28/21) 6

Ebr-i iġsânuñdan olup kâse-i deryâ teġi
 Şofra- i dünyâyı tutdı kâse-i iġsân-ı ‘ıyd (A. Paşa 35/25) 3

Baġtuñ bahârı virmek için rûzigâra fer
 Cûduñ bulutlarından olur her diyâr âb (A. Paşa 36/14) 3

Açılır ni‘meti yağmuruyile gülşen-i cūd
 Bezenir k̄āmet-i serviyile bŭstān-ı kerem (Şeyhi 11/7) **29**

Onun bu sınırsız cömertliğinden huzursuz, rahatsız olanlar da vardır. Cömertliğini kıskananların, ona haset edenlerin rahatları kaçmıştır. Bulutun kararması sonra da ağlar gibi yağmasının sebebi şairin efendisine olan hasetidir.

Ĥasedinden görelî keff-i kerīmüñi seĥāb
 Ĥara-pūş oldu yüzi gülmez ışımaz ağlar (Mesîhi 15/20) **24**

Bulutların dağlara kaçmasının,

Keff-i keremüñ görelî ĥavf ile ĥayādan
 Kŭhsāra kaçar ebr ü güher baĥri ider cā (Necati 1/23) **2**

incinin denizde saklanmasının

Cūduñ işidüp gördi gider kendüden āĥir
 Urur yüzine dest-i seĥāb ile şu deryā (Necati 1/26) **2**

sebebi, bu cömertlik karşısında utanç duymalarıdır. Suyun, yüzünü denize vurmasının sebebi de aynıdır. O, dünyanın ve tabiatın tek zenginlik kaynağıdır. Denizlerin cevhere, inciye sahip olmalarının bile nedeni onun cömertliğidir.

Eger olmasa Şehā ebr-i kefüñden himmet
 Ĥanda bulurdı bu gevherleri ‘ummān-ı kerem (Necati18/19) **7**

b) Cömertliğin Deniz ve Okyanusla Anlatıldığı Beyitler

Denizler, okyanuslar onun cömertliğinin ölçüleridir. Zenginliği ise bu denizlerdeki cevherlerdir.

Onun cömertliği Kızıldeniz ile ölçülemez; çünkü Kızıldeniz’in sahili belli, derinliği ise sınırlıdır. Oysa onun cömertlik denizinin sınırı ve sahili yoktur.

Nisbet itme eline öziñi ey baħr-i ‘amiķ

Bu yalanuñ dibi yaķın olur olma ğāfil (Necati 14/20) **2**

Onun cömertlik denizi, zenginlikler barındıran bir okyanustur.

Luţfuñ ol kân-ı ‘aţadur kim aña yoķdur kerān

Cüduñ ol baħr-i seħadur kim aña yoķdur kenār (Vasfi 3/9) **13**

Lutfi ol kân-ı seħadur k’aña yoķ hiķ kerān

Cüdi ol baħr-i ‘aţadur k’aña yoķ hiķ kenār (Vasfi 8/12) **15**

Zehī deryā ki himmet de seħā vü cüd anuñ mevci

Alur ğod ma‘ dīn ü deryā cevāhir müste‘ār andan (Dai 9/22) **4**

Oradan nem alan bulutlar su deĝil inci yaĝdıracaktır.

Yaĝmur yerine bāĝa dürr ü güher saķaydı

Feyzin biħarı verse nīsān bulutuna nem (Şeyhi 8/7) **1**

Saħāvet deñizinden hevāya erse buħār

Nesīm kim güher eyleye ebr-i bārānı (Şeyhi 14 /26) **30**

Onun okyanusları su ile deĝil inci ve zenginlikle doludur.

Hoş baħrdürür keff-i kerīmüñ ki evāndur

Cü gibi aña her yañadan lü‘lü-i lālā (Necati 1/25) **2**

Kān anuñ ŧab‘ı seħā-pişesine göre le‘im

Baħr anuñ keff-i güher-pāşına göre sā‘il (Necati 14/23) **2**

Dürler baĝıřlasañ n’ola ğavvās u teşneye

İy baħr-i cüd āb-ı kerem-kān elüñdedür (Ayni 29/6) **6**

Kefûñle baħr arasında tefāvüt ol dürdür

Kefûñde kılmadı vü kıldı baħr içinde kārār (Vasfı 6/11) **15**

Deryāya düşdi cūduñ elinden dür-i hoş-āb

Ol kórķudan idindi kıyadan ĩşār la‘l (A. Paşā 13/36) **2**

Şaħrāda dāne yirine dür-dāneler bite

Cūduñ yeminden alsa ger ebr-i bahār āb (A. Paşā 36/19) **3**

Bir baħr-ı cūddur ki eger imtiħān için

Şuya elin şokarsa olur dür-nişār āb (A. Paşā 37 /35) **3**

Şairin efendisinin denizlerinde mercanlar oluşalı Yemen akik’i kıymetsizleşmiş, ucuzlamıştır.

Bî- bahā oldı ‘aķıķ-i Yemen-i cūd ü ‘aķā

Baħr-ı luţfuñda bitelden berü mercān-ı kerem (Cem 7/23) **10**

Onun bu cömertlik ve zenginliği ÷lkede fakirliği ortadan kaldırmış, bu sızlanmalara son vermiştir.

Feryād-ı faķr kılmadı dādıyla destüñüñ

Ancaķ kapuña baħrile kāndan fiđān irür (Fakih 6 /28) **2**

Sızlananlar ondan medet uman deniz ve menba’dır. Bu cömertlik, büyüklük ve sınırsızlığın timsali denizleri kıskandırmış, hasetinden ağlatmıştır.

Kendüden gördi gider cūduñ işidüp ‘ummān

Yüzine şu sepeler dest-i şehāb ile havā (Necati 2/28) **19**

İderler ey şehā-pişe dil ü destüñden endişe

Acıduñ cānını baħrun yüregın dođraduñ kınuñ (Necati13/20) **13**

Ögin diremez baħr ‘ aṭāñi iſidelden

Yüzine anuñçün ſu seper ebr ü semā (Nizami 2 /9) **26**

Ḥacil oldı ſeḫāñi gördi ſeḫāb

Œermesār oldı cūduñ ile biḫār (Dai 23/2) **1**

Denizler onun katreleridir.

Ḥazret-i Sulṭān Meḫemmed Ḥān ki luṭfi baħrınıñ

Ḳatresidür ſol ki kevnüñ Dicle vü ‘ Ummānidur (Cemali 5 /5) **2**

Bir zerre luṭfi aylar ile kānadur nevā

Bir ḳatre cūdı yıllar ile baħradur nevāl (Vasfi 2 /15) **3**

Zerrece yoḳdur ḳatında ṭal‘ at-ı ḫurſīd anuñ

Katrece yoḳdur ſeḫāda gevher-i ‘ ummān aña (Dai 27/18) **4**

Baħr-ı Aḫzar nedürür ḳalzüm-i cūdında ḫabāb

Ḳatre-i feyzi nedür ebr-i dūr-feſān-ı kerem (A. Paſa 21/7) **2**

Cūdun denizlerinden her katre baħr-ı aħdar

Kadrin sarāyı içre bir kubbe çerh-ı a‘ zam (Œeyhi 8/3) **1**

Onun cömertliği karſılıksızdır. Denizler buluta verdiklerini geri almasalardı, karſılıksız olarak verselerdi belki sultana benzeyeceklerdir.

Keff-i dūr-pāſına beñzerdi ola fi‘l-cümle

Ebre bađıſladuđını yine almasa biḫār (Mesihî 8/22) **16**

Ebre deryā ne ki bağışlar ise yine alur

Keff-i dūr-pāşuña ol öyle ye nice (Mesihî 15/13) **24**

c) Cömertliğin Çeşme ve Menba' ile Anlatıldığı Beyitler

Onun eli, verdiği geri almayan kaynaklar gibi cömerttir.

Kān anuñ ṭab'ı seḥā-pīşesine göre le'im

Baḥr anuñ keff-i güher-pāşına göre sā'il (Necati 14 /23) **2**

Eline gönline nisbet ola mı baḥr ile kān

Şol kerīmüñ ki ola 'āleme cūdı şāmil (Necati 14 /21) **2**

Sen menbā'-ı seḥāsın sen ma'den-i vefāsın

Sen cevher-i behāsın kānuñda luṭf-u iḥsān (Aynî 42 /31) **6**

Ey seḥā menbā'ı ser-çeşme-i elṭāf-ı kerem

Keremüñ rüz-ı ḥesāb ola vü olmaya şümār (Mesihî 12 /15) **21**

Menbā'-ı cūd olduğı ol Şāh-ı devrānuñ bu kim

Zātı iḳbāl ü sa'ādet gevherinüñ kānıdur (Cemali 5/16) **2**

Ki ya'ni muḳtedā-yı mülk ü millet Muşṭāfā Beg kim

Sa'ādet ebri devlet baḥri cūd u luṭfu kānıdur (Vasfî 9 /9) **15**

Sensin ol kān-ı seḥā kimi dest-i cūduñdan kaçup

Düşti deryā kaç rına ḳurtulmadı dürr-i şemîn (A.Paşa 24/33) **3**

Yirini bekleyenün kılıyuz ey çeşme-i cūd

‘Ayn-ı luḫ ile iden ey beni çāker ḫātem (Necati 19/2) **13**

d) Cömertliğin Rüzgar ve Yel ile Anlatıldığı Beyitler

Şairin efendisi, cömertlik rüzgarıyla havayı değiştirmiş, dünyaya nefes olmuştur.

Şemme-i luḫuñla ğālib hem-nefes oldu cihān

Kim ḫolar dehrūñ dimāęı her gice ‘ıḫr u ‘abīr (Mesihî 11/17) **20**

Bahar yelinin insanlara mutluluk ve huzur getirmesinin nedeni, bahar yelinin, onun cömertliğinden beslenmesidir.

Luḫuñ nesīmi virmese ger aña perveriş

Bād-ı bahār ‘āleme virmezdi i‘tidāl (Vasfî 2/24) **3**

Onun cömertlik yeli dünyanın düzenini değiştirmiş, bu zenginlikte Aden incisi kıymetini yitirmiştir.

Döndürdi altın üstine cūduñ yeli yemūñ

Bī-kıymet oldu dürr-i ‘Aden nitekim ḫabāb (Necati 3/25) **3**

Ger bād-ı luḫuñ itdüre baḫr-ı seḫāña mevc

‘Ālem řādef dehānı gibi ola pür-le‘āl (Vasfî 2/23) **3**

e) Cömertliğin Tabiat Unsurlarıyla Anlatıldığı Beyitler

Tabiat unsurları, methiyelerde cömertliğin güzelleştirip zenginleştirdiği ülkeyi tasvir için kullanılmıştır.

Onun cömertliğinin havası sonbaharı ilkbahara çevirmiş, alemi güzelleştirmiştir.

Cūduñ bahārı şöyle dūr-efşānlıĝ itdi kim

Bezm- i ĥazānda sebzeze zer şaçdı berg ü bār (A. Paşa 34/27) **3**

Luţfuñuñ āb u hevāsı güz günin kıldı bahār

Kim şitā ĥalbinde ol nesrīn ü reyĥān eyledi (Dai 17/47) **4**

Luţfuñuñ āb u hevāsında bahār oldu ĥazān

Bitdi bir yılda iki def a mükerrer nergis (Dai 10/10) **4**

Dünyanın baharda yeşermesi ve canlanmasının nedeni, tabiatın sultana cömertliğinden dolayı teşekkür etmek istemesidir.

Ey ol ki şükr-i ni‘ metüñe i‘ tirāf için

Olmış durur zemīnde her bir çemen lisān (Mesihî 2/29) **3**

Dünya onun baharıyla güzelleşmiştir.

Nev-bahār-ı luţfı bezl itse kerem ni‘ metlerin

Satĥ-ı sebze şaĥn-ı çini ola ĥān-sālār gül (Necati 15/21) **3**

Ger zer ü sīmi gözinden biraĝursa ne ‘aceb

Böyle kem cūduñ ile oldu tüvānger nergis (Nizami 5 /59) **2**

Ėonce yāķūt ola vü bergi zümüröd güli la‘l

Ebr-i luţfı dōke ger gül-şene bārān-ı kerem (Cem 7/6) **10**

Yine cūduñla biter verd-i gülistān-ı ‘atā

Yine sözüñle olur mīve-i bostān-ı kerem (A. Paşa 28/5) **6**

Onun cömertlik güzelliklerinden nasiplenemeyen daĝ, uğultularıyla bunu şikayet etmektedir.

Şu deñlü k̄ise-i k̄anı teñi ılupdur kim

Şadā diliyle kefinden figān ider kühsār (Vasfi 1/21) **3**

Dağlardaki delikler kaynak değil; onun nimetini kıskanıp ağlayan gözlerdir.

Bu k̄uhlarda olan k̄ān degüldür olmuşdur

Kef-i ‘aāñ ile bağrı delük delük kühsār (Vasfi 6 /5) **15**

f) Cömertliğin Kıymetli Taş ve Madenlerle Anlatıldığı Beyitler

Sultanın cömertliğinin zenginlik boyutunu şair, kıymetli taş ve madenlerle de anlatmıştır.

Onun küçük bahşişleri la’l ve altındır.

Bahşişün la’l ile zer olduğunu işideli

Gāh olur amer olur gāh olur aşfar h̄ātem (Necati19 /15) **13**

Gümüş ve altın onun zenginliğinin katında hakir ve değersiz bir avuç topraktır.

Yaraşur lufuñ bir ide iki ‘ālem begligin

Şim ü zer cūduñ atında bir avuc h̄āk-i mehin (Necati 20/39) **3**

Onun bahşişleri, in’amı o kadar boldur ki bulutlar kıyamete kadar inci yağdırsa onun bir kerede dağıttığı zenginliği karşılayamaz.

Keffi bir demde nişār eyledügin eyleyimez

Hāşre dek dürr dōke ger ebr-i dür-efşān-ı kerem (Cem 7 /9) **10**

g) Cömertliğin Astronomi Unsurlarıyla Anlatıldığı Beyitler

Astronomi unsurları, onun cömertliğinin büyüklük ve sınırsızlığının ifadesidir. Güneşin doğmasının nedeni feleğin, onun sofrasından beslenmesidir.

Virmese luṭfuñ eli raḥm-i felekde perveriş

Māder-i eyyāmdan ṭoḡmazdı tā maḥşer güneş (A. Paşa 20/30) **2**

Onun cömertliği, dergahını, güneşin ve feleklerin etrafında döndüğü bir merkeze dönüştürmüştür ve onlar bu kapıdan cömertlik ummaktadırlar.

Sen ol sipihr-i keremsin ki merkezi ḳapuñuñ

Sipihr-i cūda vü mihr-i seḫāya oldı medār (Vasfi 1/28) **3**

Ey felek-mertebe ol çarḫ-ı ‘aṭāsın sen kim

Mihr-i eflāk-ı seḫā dergehüñ idindi medār (Vasfi 8/16) **15**

Gökyüzü cömertlikte onunla boy ölçüşemez; çünkü onun sofrası dolunayla, ayda bir kez kurulmaktadır.

Bezm-i iḫsānuñ simāṭına sipihr öykünmesin

Sofrasında çün otuz günde yinür bir ḳurş-ı nān (Mesihî 5/29) **10**

Onun cömertliğinin aydınlığı olmasaydı ay hiçbir zaman aydınlanamaz,

Müsta‘îr-i nūrı olmayaydı mihr-i cūduñuñ

Şöyle ḫāli üzre ḳalurdı ebed ebter hilāl (Mesihî 3/18) **3**

onun lütuf aydınlığından bir kez alsaydı ağzını açıp güneşe ışık için yalvarmazdı.

Āfitāba bir daḫi nūr için egmezdi ağız

Mihr-i cūduñdan eger bir kez ideydi cer hilāl (Mesihî 3 /25) **3**

Güneş onun cömertliğinin yanında bir zerredir.

Meh-i cūduñ tūtalı evc-i sa‘ ādetde şeref

Kem-terin̄ zerresidür mihr-i dirahşān-ı kerem (Cem 7/20) **10**

Gecenin ay'ı ayağına halhal olarak takıp zenginliğini göstermesinin nedeni şairin efendisinin cömertliğidir.

Cihāna şöyle zer-efşānlık itdi cūduñ kim

Dağındı zengī-i şeb ayağına zer halhāl (A. Paşa 23/23) **3**

h) Cömertliğin Mitolojik ve Tarihi Unsurlarla Anlatıldığı Beyitler

Tarihte cömertlik denince akla gelen ilk kişi Hatem-i Tayy, zenginlik denince Karun'dur.

Memduh döneminin Hatem'idir. Onun sofrasından tüm cihan doymaktadır.

Ḥātem-i Ṭayysin keremde ḥ'ān virmekde Ḥalīl

Ṭañ mı ger kamu mülük olursa senüñ milletüñ (Ayni 20/7) **6**

Hatem-i Tayy'dan sonra onun ünvanını şairin efendisi almıştır.

Dir dimez Ḥātem-i Ṭayy defterini dürdi cihān

Şehriyār adına oğumalı divān-ı kerem (Necati 18/5) **7**

Dil raḥīm ü el-kerīm ü Ḥātem-i Ṭayydur k'anı

Defter-i ehl-i keremde itdi ser-defter cihān (Ayni 22 /40) **6**

Ey şehāñı fikr idüp Ḥātem Ṭay itmiş defterin

Vey ' aṭāñı zıkr idüp her gözde qalmış naqş-ı māl (Mesihî13/15) **22**

Hem saḥāvetde ider defter-i Ḥātemleri ṭayy

Hem şecā' atde kıllur ḥamle-i Rüstemleri red (Nizami 8 /8) **26**

Defterin tayy eylesün hâtim ki cûdından anuñ
İşiginde niçe hâtimler temennâ gösterür (Cemali 10/33) **12**

Hâtim görürse tay kıla ol cûd defterin
Bahşış güninde himmet içinde seḫâsını (Dai 4 /11) **1**

Himmeti hâtimler uş tay kıldı cûdî defterin
Tâ senüñ aduñ cihânda cûd ile meşhûrdur (Dai 5/21) **1**

Cûduñı hâtim görürse tayy kıllur defterlerin
Himmeti hâtimler için iftiḫâr itmiş seni (Dai 20/14) **4**

Eğer Hatem onun gününe yetişseydi utancından cömertlik defterini kapar,
Dirilse hâtim-i ḫâyi göreydi luḫf-ı in‘ âmuñ
Kıllup tayy defter-i cûdın olaydı şermsâr andan (Dai 9/19) **4**

onun zenginliğini arzu eden basit bir kişi haline gelirdi.

‘ Aḫâ vü cûd ile senden utanur Hâtim-i ḫâyi
Senüñ in‘ âmuñı belkim dutar himmetde ser-mâye (Dai 21 /23) **5**

Dünyanın en zengini Karun, bu zenginliğini memduhun verdiği bahşışlere borçludur. Karun, şairin efendisinin zenginliğini duyunca utancından hazinesini toprağa gömmüştür.

Geçer yirden yire emvâl-i Ḳârûn
Olalı ḫalḳ cûduñla tüvân-ger (Necati 10 /25) **17**

Ḳârûn yir içre gizledi genci vü mālını
Çün kim işitdi şâh-ı cihânuñ ‘ aḫâsını (Dai 4 /10) **1**

Onun cömertliği insanların üzerinde ab-ı hayat tesiri yapar.

Ḥāk-i zemīne kaṭresi eriṣse feyzinin
 Āb-ı hayāta teṣne-i sirāb eder serāb (Şeyhi 12/23) **25**

İşgüñden ne ‘aceb dirlik umarsa ‘ālem
 Ki kapuñ toprağıdur Çeşme-i Ḥayvān-ı kerem (Necati 18/10) **7**

Yā dehānuñda senüñcün ne kerāmet ḳodı Ḥaḳ
 Teşne-i cūda olur Çeşme-i Ḥayvān-ı kerem (A. Paşa 28/16) **6**

Ger luṭfuñuñ nesīmini kıla taḥayyül āb
 Bir içmesine Ḥızr meded diyü vire cān (Mesihî 2/39) **3**

Memduh o kadar zengindir ki bastığı yerden āb-ı hayat fışkırır.

Ne kerāmet ḳodı Ḥaḳ zāt-ı kerīmüñde k’olur
 Ayağıñ başduğı yir Çeşme-i Ḥayvān-ı kerem (A. Paşa 21 /11) **2**

Cömert eli Hz. Musa’nın yed-i beyza’sıyla aynı etkiye sahiptir,

Keff-i dür-baḥşı kifāyetde hemān dest-i Kelīm
 Ṭab‘-ı gevher-zāsı enfās-ı Mesīḥādur yine (Necati 24 /15) **15**

cömertlik rüzgarı tıpkı Hz. İsa’nın nefesi gibi tüm dertleri götürmekte, dünyaya yeni bir tazelik katmaktadır.

Ey Mesīḥā-dem nesīm-i luṭfuñ esse ‘āleme
 Yir yüzinde ḳalmaya derd ü elem renc ü sitem (Nizami 7 /22) **28**

Ne Mesīḥā-dem olursın ki dem-i luṭfuñ ile
 Kevşer-i cān ağıdur ravza-ı Rıdvān-ı kerem (A. Paşa 28/15) **6**

Onda Hz. Süleyman'ın cömertliği ve hükümranlığı vardır.

Göricek taht-ı şerefde seni Belkıs-ı cihân

Didi uş mühr-i şehâ ile Süleymân-ı kerem (Necati 18/12) 7

1) Cömertliğin İslamî ve Dinî Unsurlarla Anlatıldığı Beyitler

Şair memduhunun cömertliğini kutsallaştırmak için Hz. Peygamber'in, Tebük Seferi'nde parmaklarından su akıtıp ordusuna içirme mucizesini kullanmıştır.

Laḫza-be-laḫza mu' ciz-i cūd u şehâ ile

Parmaqları ucundan aḫar çeşme-i revân (Mesihî 2/26) 3

Ey kefuñ nūr benānuñ meşel-i āb-ı ṭahūr

Yaraşur bu kim ola çeşme-i kevşer ḫātem (Necati 19 /11) 13

Onda Hz. Ali'nin cömertliği vardır.

‘Osmân Oğullarından sen ey Şāh-ı muḫterem

Cūd-ı ‘Alī ‘alemsin ü ‘adl-i ‘Ömer-nişān (Necati 21/33) 7

Sen ‘Alī-cūduñ görelden tîr-i tîzi himmetin

Serd olupdur ḫiddet-i bāzār-ı germ-i Zü'lfikār (Vasfi 3 /12) 13

Sarayı, evi ihtiyaç sahipleri için, ziyaret edilen bir Ka'be olmuştur.

İşigüñ bir Ka' bedür mecmū' ḫacāt ehline

Ki olmuş aña ḫalka-i der kākül-i müşgîn-i dost (A.Paşa 19 /20) 3

Cömertliğiyle dünya cennet bahçesine dönmüş, Kevser ırmakları ile bezenmiştir.

Ḳahruñ odınuñ kıt'asıdur āteş-i dūzaḫ

Luṭfuñ şuyınuñ ravzasıdur cennet-i Me'vā (A. Paşa 12/55) 2

Luṭfuñ cihān sarāyını cennet bāğı şıfat

Hurrem tudar şafāyıla āb u hevāsını (Dai 4 /7) 1

Ne melek-ḥūy meliksin ki dem-i luṭfuñ ile

Kevşer-i cūd aḳıdur ravza-i Rıdvān-ı kerem (A. Paşa 21/10) 2

Sāgaruñdan cür‘a tamsa yidi deryā ḳā‘ rına

Hem şuyın cüllāb ider hem çeşmesin kevser ḳılır (Dai 15/11) 4

Senüñ ḳahruñ ḳılır şāhā zamāne fitnessin sâkin

Senüñ luṭfuñ bile beñzer cihān firdevs-i a‘lāya (Dai 21/14) 5

Ey ki ḥulḳuñla şabā‘ atṭār-ı bāzār-ı seḫer

Vey ki luṭfuñla cihān mānend-i gülzār-ı cinān (Mesihî 5 /15) 10

Onun bu iyilik yönü, tüm dertleri ortadan kaldırır; isterse cehennemi cennet bahçesine çevirebilir.

Kahrın yeli dokunsa ḥuşk ola bāğ-ı ravza

Lutfun nesîmi erse kevser saça cehennem (Şeyhî 8/11) 1

Nār u ḥâkin düzaḥuñ gülşen ider luṭfi şuyı

Ger eserse ḳahrı yili bîveş ditrer cihān (Aynî 22/35) 6

Tüm bu özelliklerinden dolayı o, dinin çehresini değiştirmiş, dini, cömertlik dini haline getirmiştir.

Ṭab‘ma cūd u seḫā şöyle yaḳışdı ki gören

Dise olur ki ‘atâ dînidür imānı kerem (Necatî 18/4) 7

j) Aç ve Fakirleri Dozurup Koruması

Memduhun zenginlik ve cömertliği en fazla yoksullar üzerinde kendini gösterir.
O, çıplakları giydirmiş, açları dozurmuştur.

Dergehüñde ‘ā’ilüñ gözün toyurur h̄ān-ı cūd
İşigüñde sā’ilüñ ağzın tutar dest-i nevāl (Mesihî 13/22) **22**

Şehriyār olalı sen luţf u kerem kişverine
Faqr mülkini ğınā leşkeri kıldı pā-māl (Necatî 16/29) **7**

İy ki cūduñ gül-sitānında faķır ü müflise
Keff ile dinār-ı zerdür dāimā ihsān-ı gül (Cemalî 5/53) **2**

Ki her dem hil‘ atüñden ni‘ metüñden
Tonandı toydı her ‘uryān u cāmi‘ (Dai 11/46) **4**

Cūduñ sehā vü ni‘ met ile halk-ı ‘ālemüñ
Yalıncağın tınatdı vü toyurdu acını (Dai 19/13) **4**

Fakirin yanında zengini de gözetmiş, herkese zenginlik saçmıştır.

Dilek senden diler bay ile yoğsul
‘Aţā senden umar rāci vü tāmi‘ (Dai 11 /32) **4**

Şehā sen bir melek-sīret meliksin milke kim senden
İrişür hil‘ at ü ni‘ met kamu yoğsul ile baya (Dai 21/5) **5**

Böylece fukaralığı ortadan kaldırmış, fakirlik evini harap etmiştir.

Sensin ol kim āb-ı deryā-bār-ı cūduñdan senüñ

Rüy-ı ‘ālemden yunup gitdi ğubār-ı iftikār (Vasfi 3 /11) **13**

Ey gönül mi‘ mārı cūdun cüy-ı ‘adlin zıllının

Fakr dīvārı ğarābī zulm evi vīrānıdır (Şeyhi 9/37) **1**

k) Sofrası Müdavimleri

Felek ve gökyüzü, onun sınırsız cömertliğinin ifadesi olan sofrasının müdavimidir.

Ger sitārem var ise ğalkası olam didi çarğ

İşigüñde yayıcağ sofrā-i iĥsānı kerem (Necati 18 /17) **7**

Çarğ-ı a‘ zam ğˆān-ı iĥsānuñla buldı imtilā

Gerçi kim başdan ayağa dek vücūdıdır şikem (Nizami 7/9) **28**

Güneşin de bu sofrada yeri vardır.

Çihresini reşkden zerd itdi ğurş-ı āfitāb

Sofra-i ğānuñda çün gördi müza‘ fer nān-ı ‘ıyd (A. Paşa 35/23) **3**

Bitmez tükenmez nimet sofrasının misafirleri tüm cihan halkıdır.

Çok eşige yüz urur ille ki maĥrūm döner

Yine kapında bulur hürmeti miĥmān-ı kerem (Şeyhi 11/17) **29**

Ni‘ meti ğˆān-ı ğalīlīdür dükenmez tā ebed

Hep cihān ğalkın ğamu ğˆānında miĥmān (Dai 17/43) **4**

Kīse-i āmāl luĥfuñ kāsesinden mümtelī

Şofra- i iĥsānuñuñ ğalk-ı cihān miĥmānıdır (A. Paşa 16 /35) **2**

Ni' meti h̄v̄ānı dökülmüş hoş ra' iyyet yir içer

Sāyesinde hoş geçer şankim Nūşirevān devridür (Dai 16/8) **4**

Sadece insanlar değil, tüm mahluklara onun sofrasında yer vardır.

Hırmeninden h̄ūşe-ç̄in olsa nola halk-ı cihān

Cümle maḥlūkuñ yidügi çünkim anuñ nānıdur (Cemali 5/13) **2**

Ne toy durur ki doyurdu koḡusu ni' metinin

Perī vü cinn ü melek vaḡş u ṡayr u insānı (Şeyhi 14/30) **30**

Külçe-i mihr ü mehi az göre bir mūr-ı za' ĩf

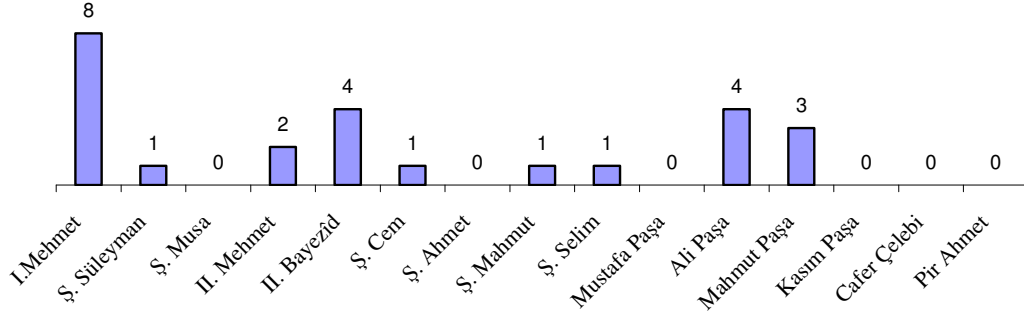
Sofra-i luṡfuñ-ıla 'āmm ola ger h̄v̄ān-ı kerem (Cem 7 /32) **10**

6) Devleti İmar Etmesi ve Zenginleştirmesi

Bir devlet adamının en önemli ve ilk sıradaki görevi devletini yaşanabilir kılmak, milletini zenginleştirmektir.

Osmanlı Devletinde hem sultanlar, hem hanedanın diğer mensupları hem de devlet adamları, devletin imar işine büyük zaman ve paralar ayırmışlar; han, kervansarayı cami, çeşme, okul, hamam, hastane vb. binalar inşa ettirmişlerdir. II. Bayezîd kendini devletin imarına adanmış, karşılaştığı afetlere rağmen bunda büyük ölçüde başarılı da olmuştur.

Grafik: 14
Devlet Övgüsünün Memduhlara Göre Beyit Dağılımları

Yukarıdaki tabloya göre devleti imar etme ve zenginleştirme konusunda en çok övgü alan padişahlar Çelebi Mehmet ve II. Bayezîd'dir. Çelebi Mehmet'in, uzun süren Fetret Devrinden sonra devleti ikinci defa kuran, II. Bayezîd'in de hayatını genişleyen devlet coğrafyasını ihyaya adayan padişahlar olarak karşımıza çıkmalarından dolayı bu övgüyü sonuna kadar hak etmişlerdir.

Memduhun yaptığı ilk iş, devlet teşkilatını kurmak ve güçlendirmek olmuştur.

Sulḫān Muḫammed kim anuñ fer ü devleti

Kaşr-ı müşeyyed eyledi milküñ bināsını (Dai 4/5) 1

Sonra toplumundaki fakirliği ortadan kaldırmıştır.

Burc-ı ḫazîzi devletinin öyledir yüce

K'ermes mürür-ı dehr il'ana gerd-i inkılāb (Şeyhi 12/26) 25

Halli müşkil olduğı andan durur tedbîrinüñ

Kim cemî' i müşkilüñ ḫalline imlā gösterür (Cemali 10/27) 12

‘Anā beriyyesi kaç‘ında çekmedi ‘aḫabe

Fakîr ki oldı ‘aḫāsile ehl-i māl u menāl (Cemali 11/10) 12

Ardından devlet coğrafyasın imar işlerine bakmış, devleti mamur bir hale getirmiştir.

Dem-i 'İsâ omuş Allah kelâmında k'olur
Luţf-i lafzuñla senün memleket-i Rûm ihyâ (Necati 2/25) **9**

Zulm ile zulmet cihâni hep ħarâb itmiş idi
Şimdi 'adlũñ sâyesinde rûşen ü ma' mürdur (Dai 5/20) **1**

Târ-ı siyâsetũñile mestür ehl-i ħâk
Ağzını gönçenũñ şü etegini yil açar (Fakih 1 /44) **2**

Devletũñ dârı cidârında düşen zerrece yok
Ĥaşre dek zeyn ide ger ravza-i Rızvân-ı kerem (Cem 7 /18) **10**

Çü 'adl ü dâd eli oldu 'âleme mi' mâr
Bezendi yazı vü ma' mür kıldı virânı (Şeyhi 14 /20) **30**

Hem devleti hem milletiyle topraklarını cennete çevirmiştir.

Vâkı'â cennet güzeldür lîk 'adl-i Pâdişâh
'Âleme cennet gibi bağışlamışdur zîb ü zeyn (Necati 20/30) **3**

'Adlũñ cihâna zâmin olalı emân ile
Dârü's-selâma beñzedi ħoşlıķda her diyâr (Dai 25/2) **1**

Artık kurduğu bu devlet herkesi etkilemekte, herkes devletine hayran olmaktadır.

Ĥusrevâ devletũñũñ şem' ine pervâne güneş
Serverâ rif' atũñũñ mihrine bir zerre cibâl (Necati 16 /31) **7**

Devletũñ mihrine olsa muķterin
Âsmânda mâh-tâb olur sühâ (Ayni 34 /41) **6**

Varduqça yüce çıqmağ için pây-ı devletüñ

Âh-ı hasûd her dem olur çarha nerdübân (Mesihî 2/30) **3**

Devletüñ bir hûbdur güyâ ki ‘ aşıklar gibi

Feth ü nuşret tarafdar anı itmişdür kinâr (Vasfî 3 /20) **13**

İy Süleymân-ı düvüm İskender-i şânî bugün

Devletüñ dîvânı dursa ins ü cin teşhîr ider (Dai 5 /26) **1**

Gerçi insânın gözüne ‘ ayn-ı devlet oldu nûr

Nûr-ı vechindir ki devlet aynının insânıdır (Şeyhî 9/36) **1**

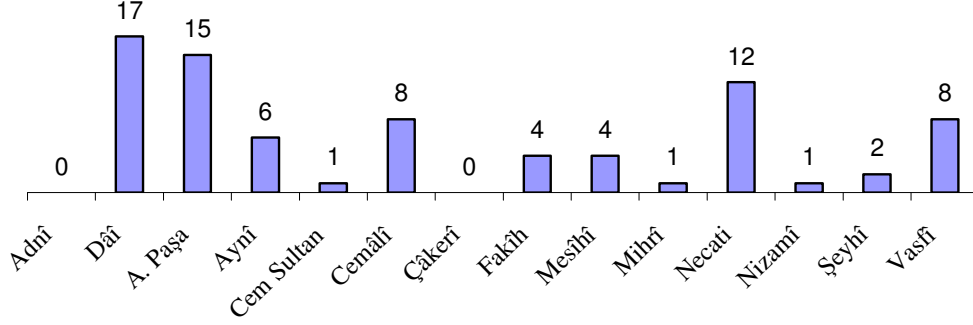
Ey devletin çerâğına pervâne âfitâb

İqbâli hırmeninde kemîn dâne mâhitâb (Şeyhî 12 /22) **25**

7) Din (İslamı Temsil, Yayma ve Koruma)

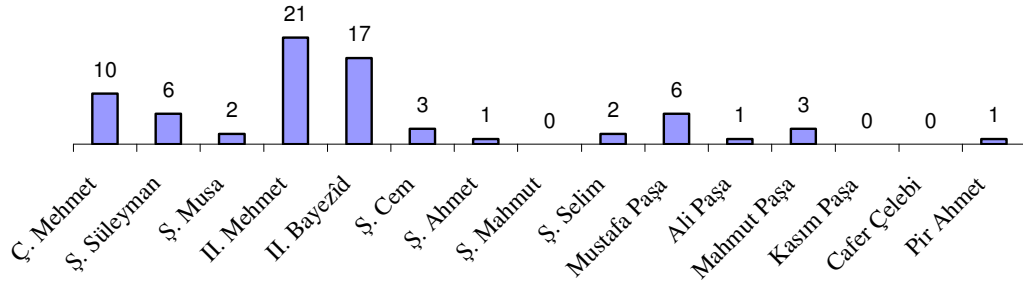
Din, takdir edilecek ki politikasını cihad ve İslam’ı yayma, “dîn-i mübîn”i hakim kılma üzerine kuran bir devlet ve toplumda çok önemlidir. Çevresi haçlı zihniyetine sahip, onları yaşadıkları topraklardan sürmek isteyen bir din ittifakı ile örülü bu yeni imparatorluk, bir yandan fetihler için uğraşırken kendi toprakları içinde sünni akideye aykırı ve anarşist zihniyet taşıyan, başta Hurûfîlik olmak üzere bir takım tarikatlerle mücadele etmiş; öte yandan hem dinî anlayışı, hem de temsil makamını muhafaza etmek için İran topraklarındaki devletlerle kararlı bir siyaset ve savaş politikası izlemiştir.

Grafik: 15
İslamî Temsil ve Koruma Övgüsünün Şairlere Göre Beyit Sayıları

Böyle bir tarihi süreçte hemen tüm şairlerin memduhlarını yüceltme, onlara şükranlarını sunma isteklerini, onları din bakımından övme ile yerine getirdikleri yukarıdaki grafikten anlaşılmaktadır.

Grafik: 16
İslamî Temsil ve Koruma Övgüsünün Memduhlara Göre Beyit Dağılımları

İslamî temsil ve koruma konusunda yukarıda da görüldüğü gibi en çok övgüye değer olan kişi Fatih'tir. Hem siyasi hem de dinî bir gaye olan İstanbul'un alınmasını sağlaması, onu bu bakımdan diğer memduhların önüne geçirmiştir. Bundan başka, Hıristiyanlarla mücadele eden Çelebi Mehmet, Özellikle Şiâ tehlikesi ile savaşan II. Bayezîd bu konuda yüceltilen diğer memduhlardır.

a) İslam'ı Küfürden Koruması

Şâire göre sultan, devletiyle birlikte İslam'ı da korumaktadır.

Mihr-i İslâmdurur tâc-ı direfşûn Şâhâ

Kim ider küfr şebîn rûy-i cihândan zâ'il (Necati 14/25) 2

Nehîb-i seyl-i belâ şaldı tîgi küffâra

Kim andan irmeye İslâma diyü gerd-i fütür (Vasfi 5 /13) 15

O, din diyarının gözetleyicisi,

Diyâr-ı dîne bu gün hâris ü nîgeh-bânsın

Bu hânedâna idüpdür Hudâ bu ihsânı (Necati 25/33) 3

küfrün önünde İslam'ın kalesidir.

Halel irerdi cihân halkına küfr elinden

Hıfzûn olmasa eger hıttâ-i İslâma hişâr (Vasfi 8/17) 15

Düzetdi kal' a-i pülâd tîgi İslâma

Ki kal' ola anuñ ile kamu kılâ' -ı Freng (A.Paşa 22/16) 2

II. Mehmed ve II. Bayezid'in yanında Hadım Ali Paşa'nın da için de bu konu övgüde yer bulmasının nedeni Paşa'nın "bir mezhep savaşıdır" denilebilen Şahkulu isyanında şehit olmasıdır.

b) Dini Güçlendirme ve Dinin Devamını Sağlaması

Zaten şairin efendisi, zühd ve takva sahibi, emîrû'l-mü'minîn ünvanına sahiptir.

Şevket ü 'adl ile Sulţân ibn-i Sulţânsın velî

Zühd ü taqvâ ile olmuşsın Emîrû'l-mü'minîn (Necati 20/51) 3

Bu özellikleriyle, koruduğu dini muhkem bir hale getirmiştir. Mücadelesiyle onun devamını sağlamış, küfrü yıkarken, din diyarını da mamur etmiştir.

Rūzigārā devletüñ var ise Sulţānum benim

‘Adl ile pāyende vü bākī ola tā yevm-i dīn (Necati 20/36) **3**

Sen ol mücāhid-i ġāzīsın oldu sa‘yuñla

Diyār-ı küfr ḡarāb u diyār-i dīn ma‘mūr (Vasfī 5/17) **15**

Senüñ ‘adlūñ bile muḡkem esāsı dīn-i İslāmuñ

Senüñ ḡükmüñ dutar şābit binā-yı şer‘ ü fetvāya (Dai 21/12) **5**

Ta‘mīr-i mülke adlīn reşk-i revān-ı Kısra

İhyā-yı dīne ḡükmün nutk-ı Mesīh-i Meryem (Şeyhi 8/12) **1**

Çün eyledüñ ol ka‘be-i ‘ālīyi ‘imāret

Oldı aña taḡvīl bu ġün Kible-i ‘ulyā (A.Paşa 12/86) **2**

Eyledi İhyā Resulüñ sünnetin vācib görüp

ġüyiyā şer‘-i şerīfüñ mezḡhebi Nu‘mānıdur (Cemali 5/18) **2**

c) Dini Yüceltmesi ve Güzelleştirmesi

Memduh, hutbe okutup sikke bastırarak devletin başına geçtiğinde onun hem kendi hem de paradaki güzel yüzü dinin de süsü olmuştur.

Vücūdı olalı erkān-ı devletüñ zeyni

İrişdi luḡf ile dīvān-ı dīne ḡüsn ü cemāl (Cemali 11/21) **12**

Anuñ adıyla zīnet bulupdur ḡutbe vü sikke

Zirā kim dīn ili devlet bulurlar i‘tibār andan (Dai 9/10) **4**

Allah, gölgesini devlet üzerine düşürerek müslümanları ve dini güzelleştirmiş, korumuştur.

Sağışsuz hamd ile şükr ol yaratğan haq ta'âlâya
Ki halk üstine rahmetden bıraktı uş yeñi säye (Dai 21/1) 5

İzhâr-ı rahmet itmek için kullarına Haq
Halk-ı cihân içinde seni kılmış ihtiyâr (Dai 25/3) 1

Şairin halife olarak gördüğü memduh; dini yüceltmiş, şeriatı güçlendirmiş,

Muştafâ dîni yüceldi emr-i şer' oldı kavî
Zînet aldı tâc u taht u defter ü dîvân bugün (Dai 5/5) 1

cihadiyla İslam coğrafyasını aydınlatmıştır.

Sensin ol kim zulmet-i zulmi götürdüñ aradan
Nitekim def'-i dalâlet kıldı Hayrû'l-Mürselîn (A. Paşa 24/49) 3

Bunu yaparken de Allah'tan yardım görmüştür.

Çün tâlib-i 'inâyet ü tevfiq-i Haqq ire
Dilber maḥabbeti ki gözden nihân irür (Fakih 6/2) 2

O artık bu özellik ve görevleriyle cennet ehli arasına katılmıştır:

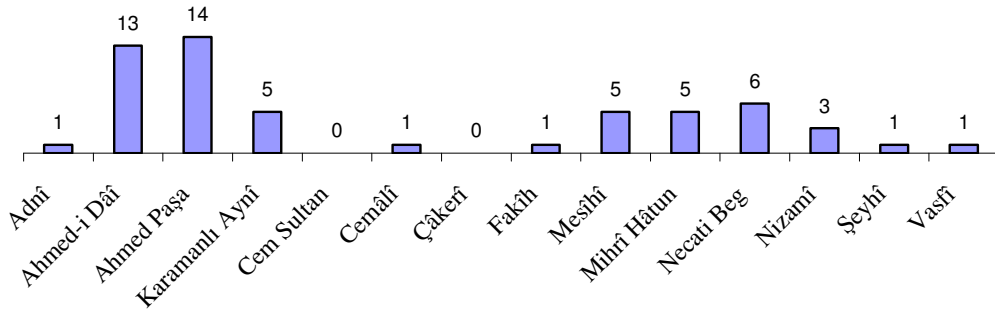
Cenneti şol deñlü ta'zîm itdi naqqâş-ı ezel
Kim senüñ nâm-ı şerîfüñ yazdı ebvâb üstine (A.Paşa 17/25) 2

8) Emniyet ve Asayiş

15. yüzyılın en önemli sorunlarından birisi emniyet ve sükunetin sağlanmasıdır. Gerek coğrafya içindeki siyasi çekişmeler, mezhep kavgaları, gerek Anadolu'da tam bir devlet bütünlüğünün sağlanamamasından kaynaklanan ve zaman zaman siyasi bir takım

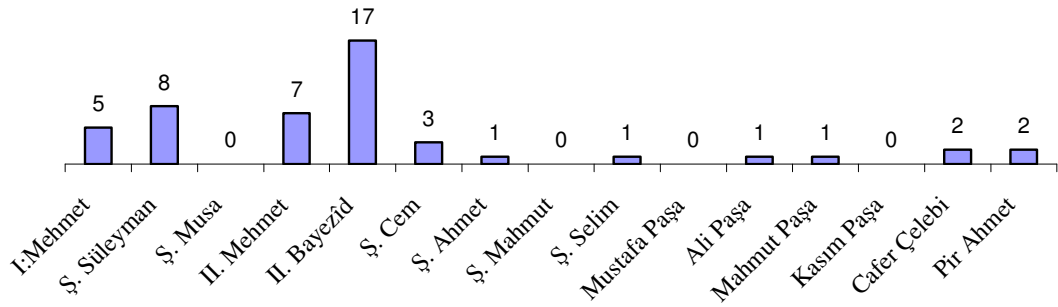
mezhep çıkarlarından dolayı komşu ülkelerin de müdahil ve teşvikçi olarak karıştıkları krizler, ülkeyi asayiş yönünden sıkıntıya sokmuştur. Unutulmamalıdır ki Fetret Devri, Bayezid - Cem kavgası ve Şehzade Selim'in iktidar mücadelesi hep bu dönemde hem de devletin tepesinde yaşanan istikrar ve asayiş sorunlarıdır. Bu yüzden, dönemin tehlikeyi farkederek şairleri, memduhlarına bu yönden de iltifat etmişler, onlara bu konuda teşvikte bulunmuşlardır:

Grafik: 17
Emniyet ve Asayiş Övgüsünün Şairlere Göre Beyit Sayıları

Memduhların, karşımıza fitneyi ortadan kaldıran, “Ye’cüc” ile mücadele eden, dönemin İskenderleri olarak çıktığı bu övgü konusuyle en çok methedilen kahramanlar aşağıdaki grafikte tespit edildiği gibi özellikle taht mücadelesi yapan Çelebi Mehmet, Şehzade Süleyman ve II. Bayezîd’dir. Şairler, taraf oldukları sultanları veya sultan adaylarını; diğer adayların önünde göstermek, onun tahtı daha çok hak ettiğini ifade etmek için bu yolu kullanmış olmalıdırlar.

Grafik: 18
Emniyet ve Asayiş Övgüsünün Memduhlara Göre Beyit Dağılımları

a) Emniyet ve Güveni Tesis Etmesi

Şairin efendisi, ülkesini “darü’l-eman” yapmış ve mazlumlara kormuştur.

‘Ahdüñde kimse eylesün çarha ilticâ

Dârü’l-emânda olana hâcet degül hişâr (Necati 6/32) 2

Tîğ-ı çengâliyle bâz irgürmesün diyü zarar

Murğ-i mazlûma zırılar giydürür ‘ahdüñde dâm (Mesihî 4/23) 3

Kanun ve dinini yüceltmış, hiç kimseyi, kendini korumak zorunda bırakmamıştır. Artık kimse kimseden kötülük görmemekte, kimse kendisini korumak için silah kullanmamaktadır.

Zamânı şöyle emîn itdi hüsni re’y ile kim

Eline kimsene tîğ almaya meger dellâl (Mesihî 9/25) 16

Hem celâl-i qadr ile qaşruñ işigidür felek

Hem kemâl-i emn ile mülküñ harîmidür harem (Nizami 7/15) 28

Bugün ‘adlûñ zamânından cihân dârü’l-emân oldı

Ki şer‘ ü dîn-i İslâm uş bulupdur iştiâr andan (Dai 9/24) 4

Çü râ‘îdür ra‘iyyet üzre ‘adlûñ

Ra‘iyyet emn ü râhat birle râti‘ (Dai 11/42) 4

b) Fitneyi Gidermesi

Sultan ya da şairin hamisi; tüm imkan, tecrübe, güç ve heybetiyle fitne ye’cucunun karşısındadır.

Neye dirlerdi kim olmaz yaluñuz taş divâr

Fitne Ye’cücına ey sedd-i Skender hâtem (Necati 19 /3) 3

Eyledi āhîr zamānuñ fitnesi ye'cûcına

Devletüñ sedd-i Skender gibi bir hışn-ı hasîn (Necati 20/45) **3**

Baht-ı bîdāruñ cihānda pāsban olalıdan

Şafha-i tîğüñ hafî hep fitneler oldı nihān (Mesihî 4/28) **3**

Heybetüñ 'adlūñ elinden buldı dārü'l-ḥarb şümül

Fitne kim maḥmūd elinden buldı deyr-i sūmnāt (Dai 12/13) **4**

Ġamze-i hūbān ider ancak diyāruñda fiten

Nāy ile ṭanbūr ider ancak zemānuñda enîn (A. P aşa 24/38) **3**

Ye'cûc-i zulm ü fitnenüñ sedd-i sedîdin çekmege

Ol mefḥar-ı İskender-i yūnāna şıḥḥat yaraşur (A. Paşa 33/6) **3**

Gece gündüz görevinin başında güçlü bir savaşçı olan memduh, bu düşmana karşı İslam'ı da koruma çabası içindedir. Mezhep karmaşasına atfen İslam da bu fitnenin karalığı içindedir ve bunu ortadan kaldıran şairin memduhudur.

Gürg-i fitne çoğ iş eylerdi şebān-ı tîrede

Gele-i İslāma 'adlūñ olmasa idi şubān (Mesihî 5/24) **10**

c) Nizamı Sağlaması, Asayiş ve Esenliği Tesis Etmesi

Zayıfın, kuvvetlinin adaletsiz pençesinden kurtulmasından sonra tesis olunan adalet ve esenlik ortamında herkes mutludur.

Devletüñde ḥalk-ı 'ālem ber-murād ü muntazam

Böyle olur Pādişāhum olıcaḥ devlet yegin (Necati 20/50) **3**

Senüñ ‘aşruñda zevk eyler maḥāfil

Senüñ sāyeñde ‘iṣ eyler mecāmi’ (Dai 11/36) **4**

Murğ-ı nuşrat şāḥ-sār-ı rāyetüñde ḥoş-nevā

Esb-i devlet ḥayl-ı ‘ālem-girüñüñ yek-rānidur (A. Paşa 16/34) **2**

Ḳarıştı mār ile mūr u barıştı ādem ü dīv

Eriştı eline çün ḥātem-i Süleymāñi (Şeyhi 14 /17) **30**

Bu mutluluk tabiata da sirayet etmiştir. Nergisler keyif içinde sallanmakta, gül keyifle oynamaktadır.

Nergis-i mestāneler cām-ı benevşī nūş ider

Gül güler oynar şanavber çün gülistān devridür (Dai 16/4) **4**

Şaire göre hāmisinin tesis ettiği devlet adı “milk-i Osman” olan bir cennet ülkesidir.

Uçmağından dünyaya bir il viribidi meger

Emn ü rāḥat birle adn milk-i ‘Oşmān eyledi (Dai 17/39) **4**

Bariş içinde yaşanan bu cennette hüznün yerini sevinç, savaşın yerini sulh ve sükunet almıştır.

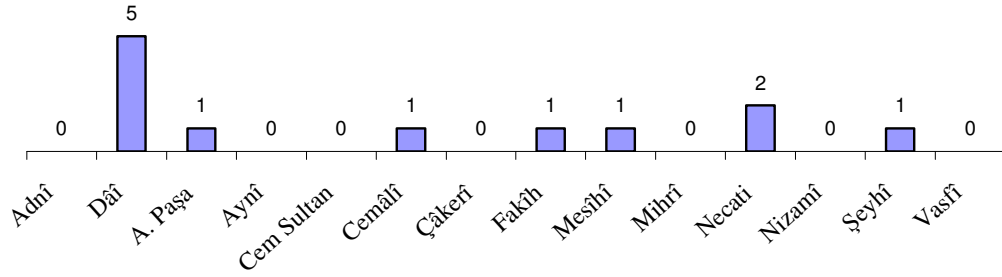
Muḥibb-i fi‘l-i ḥāsen kim niżām-ı ‘ālem için

Getürdi şulḥ u şalāḥ u götürdi ceng ü cidāl (Cemali 11/16) **12**

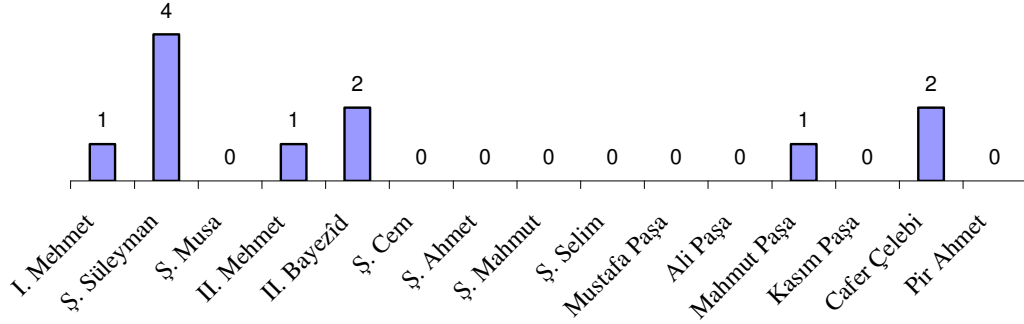
9) Gönül Güzelliği

Bazı şairler az da olsa memduhlarının gönüllerini tasvir etmişler, hayranlıklarını dillendirmişler, bunun yanında mübalağalarla onları yüceltmişlerdir.

Grafik:19
Gönül Güzelliği Övgüsünün Şairlere Göre Beyit Sayıları

Grafik:20
Gönül Güzelliği Övgülerinin Memduhlara Göre Beyit Dağılımları

Yukarıda görüldüğü gibi çok az memduh gönül bakımından övülmüştür.

Memduhlar gönül aydınlığı ve yüceliği ile övülmüş, bunlar yapılırken de güneş, ay gibi ışık kaynaklarıyla gökyüzü, yıldız, felek gibi yüksek unsurlar kullanılmıştır.

Şâha görüp zamîr-i münîrûn utanmasa

Ûtmazdı mihr âyinesin ardına seher (Necatî 9/26) **3**

Şāhā zamīrūñ āyinesin haḳ güneş gibi

Ṭutsun hemīşe rūşen añā ḳonmasun ğubār (Dai 25/6) **1**

Her sır ki ğaybı ‘ālemi şafhında yazlıdır

Rūşen zamīrine nitekim ‘ālime kitāb (Şeyhi 12 /28) **25**

Bulut yemīnūñe beñzerdi olmasa idi ‘abūs

Güneş zamīrūñe beñzerdi görmese idi zevāl (Ahmed paşa 23/8) **3**

Bil anuñ rūşen zamīrinden güneş bir zerredür

Belki kemter ḳatredür biñ baḫr ile yüz kān añā (Dai 27/19) **4**

Güneş onun gönlünün aydınlığının yanında küçük bir zerredir.

Zamīri lem‘āsıdur kim göge çıkar ḫurşīd

‘Adūsı yıldızıdur kim yire düşer jāle (Mesihi 6/29) **16**

Senüñ rūşen zamīrūñden güneş bin zerredür gökde

Cemālūñ şu‘lesin görse ider ḫurşīd ‘ār andan (Dai 9/18) **4**

Onun gönlünün kıymeti zerreyi güneşe, damlayı ise cevhere dönüştürmüştür.

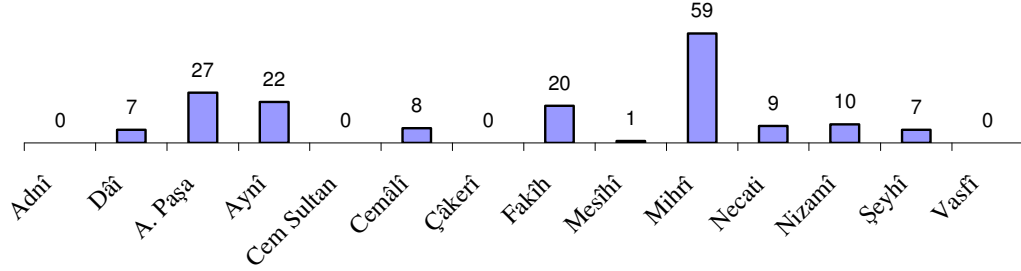
Ger senüñ rūşen zamīrūñ şu‘le ursa ‘āleme

Zerreyi ḫurşīd-i tāban ḳatreyi gevher ḳılur (Dai 15/9) **4**

10) Güzelliği, Fiziki Mükemmelliği

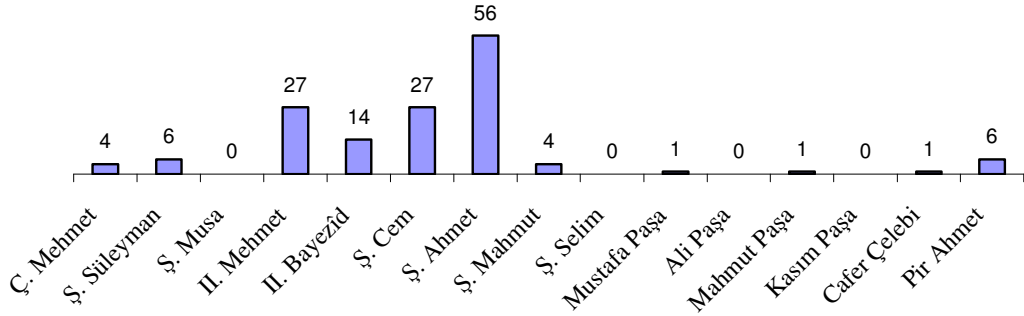
15. yüzyıl divanlarında memduhların fiziki güzelliklerinin tasvir edilmesine, onların güzelliklerinin ilahi, nuranî ve tabîî unsurlar aracılığıyla övülmesine de yer verilmiştir. Hemen her şair, memduhunun kendine göre bu eşsiz güzelliğini övmüş, ortaya cismen de harika bir fotoğraf çıkarmaya çalışmıştır.

Grafik:21
Güzellik Övgüsünün Şairlere Göre Beyit Dağılımları

Memduhların güzellik yönüyle övüldüğü beyit ve kaside sayısının oldukça çok olmasını ve ortaya gazellerdeki gibi harika fiziki tasvirlerin çıkması Divan geleneğindedir. Ancak bu dönemin en belirgin farklarından biri, karşısındakini bir sevgili gibi tasvir etme imkanına sahip bir kadın şaire, Mihrî Hatun'a sahip olmasıdır. Gerçekten de o, memduhu Şehzade Ahmed'i –karşı cinsten olduğu için – bir sevgili gibi övebilmiş, onun yüz ve endam güzelliğine ait her ayrıntıyı, bir minyatür sanatçısı gibi şiirlerine resmedebilmiştir. Şüphesiz bu imkan, devrin erkek olan diğer şairlerinde yoktur ve onlardaki bu tasvirler Mihrî Hatun'daki kadar doğal ve içten değildir. Güzellikle ilgili methiye beyitlerinin aşağıdaki grafikte görüldüğü üzere yaklaşık 3'te 1'inin Mihrî Hatun'a ait olması, onun bu konuda ne kadar üretken bir kaside şairi olduğunu göstermektedir:

Grafik: 22
Güzellik Övgüsünün Memduhlara Göre Beyit Dağılımı Grafiği

Bu durum, güzellikle ilgili övgü beyitlerinin, Mihrî Hâtun'dan dolayı Şehzade Ahmet üzerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Yine özellikle Necâtî ve Ahmet Paşa'nın şairlik özelliklerinden dolayı, güzellik övgüsünün Fatih ve II. Bayezîd etrafında da toplandığını görüyoruz.

Şair memduhunu saltanat bahçesinde yetişen bir fidan olarak görür; bu fidanlardan birisi çehresi olan yasemin, diğeri ise yanağı olan güldür.

Āb-ı elţāfuñ eger muşliḥ olursa arada
Aḳmaya āteş-i mey ḥırmen-i ‘aḳlı ebedā (Necati 2/20) **19**

Onun yüzünün güzelliğı Allah’ın onun yüzünde tecelli eden güzelliğıdir ve bu güzellik Allah’ın ayetlerince korunmaktadır.

Ziver-i şadr-ı vezāret Muştafa Paşa k’anuñ
Çihresinde luţf-ı Rabbānī hüveydādur yine (Necati 24/11) **15**

Şuret-i fātiḥa-i ḥüsnine ḥırz olmağ için
Ḳul hüv’ allāhü eḫad oḳuram Allāhü’ş-şamed (Nizami 8/5) **26**

Şair, memduhunu güzellik bakımından Hz. Peygamber’e de benzetir. Ona göre sultanının gül yüzünde Hz. Muhammed’in nuru ortaya çıkmıştır.

Gül yüzüñ bāğı cihāne ‘arz olaldan ḥusrevā
Zāhir oldı şanki nūr-ı Aḫmed-i Muḫtār gül (Mihri 7/17) **11**

Sanatçının kullandığı bir diğerk güzellik timsali Hz. Ali’dir.

Murtazā medhüñde çün gördi kemālin ehl-i dil
Didiler taḫsīn ki Ḥassāne budur nā‘ib münāb (Nizami 3/23) **27**

Böylece şair, efendisinin güzelliğini dinî bir görünüme kavuşturmuş ve bu ilahi güzelliklerden onun yüzünde bir cennet oluşturmuştur.

Gülşen-i ḥüsnüñ şehā pesdür gerekmez cenneti
Gerçi kim her kūşesinde niçe yüz biñ vār gül (Mihri 7/21) **11**

Bu güzellik eşi ve benzeri olmayan müstesna bir güzelliktir.

Olmaya zāt-ı şerīfūñ gibi bir cism-i laṭīf
Gelmeye rūḥ-ı ‘azīzūñ gibi bir kân-ı kerem (A. Paşa 28/10) **6**

Bitmedi ḥaṭṭuñ gibi gülistānda benefşe
Çeşmūñ gibi yā nergis ayā gözleri şehlā (Mihri 1/21) **11**

Ḥaṭṭuña benefşe öyküneli çeşmiñe nergis
Oldı bularuñ biri siyeh rû biri a‘ mā (Mihri 1/22) **11**

Bitmedi daḥi bitmeyiser baĝ-ı cihāne
Bir sencileyin ruḥları gül lebleri ḥamrā (Mihri 1/23) **11**

Gül ruḥlaruña kendözünü ‘arz kılmason
Ḥüsnūñ katında āña daḥi ne i‘ tibār olā (Mihri 12/6) **11**

Göreldeñ ḥaṭṭ-ı reyḥānın muḥaḥḳak
Hevā neshīn ğubār eyler benefşe (Cemali 7/20) **2**

Beşerin aklını şaşirtan bu güzellikle dünya birbaşka güzel ve süslüdür.

Muşḥaf-ı ḥüsninūñ āyātına kıldıḳça nazar
Ṭıfl-ı mekteb gibi ḥayretde ḳalur pīr-i ḥired (Nizami 8/4) **26**

Ḥüsnün letāfetinden gülzār-ı dehr handān
Hulkun nesīmiyile bāĝ-ı zamāne hurrem (Şeyhi 8/2) **1**

Onun güzelliĝi ile halkına, ülkesine ve cihana mutluluk gelmiştir.

Şubḥ-ı dīdāruñ zemāmı şöyle şādān itdi kim
Ol beşāretdeñ müzeyyendür henüz ezmān-ı ‘ıyd (A. Paşa 35/16) **3**

Cemāli cilvesi verir cihāna cāh u celāl

Yanağı pertevi pür-nür eder gülistānı (Şeyhi 14 /16) **30**

Hüsnün letāfetinden gülzār-ı dehr handān

Hulkun nesīmiyile bāğ-ı zamāne hurrem (Şeyhi 8/2) **1**

Cāy-ı ʿıyd oldu ruḥuñ kim anda diller cemʿ olup

Şalınup oynayalar kim ḥalk ola şādan-ı ʿıyd (A. Paşa 35/13) **3**

Hz. Yusuf'un karanlık kuyuyu cemaliyle aydınlatması gibi bu güzellik sayesinde karanlıklar aydınlanmış, İskerder'in aynasına benzeyen güzelliği ile tüm sırlar çözülmüştür.

Rüyuñuñ āyīnesidür var ise

Mülk-i İskenderdeki giti-nümā (Ayni 34/37) **6**

Ger cihānda olmaya leyl ü nehār

Rüy u müyuñ bes durur şubḥ u mesā (Ayni 34/47) **6**

Cemāli cilvesi verir cihāna cāh u celāl

Yanağı pertevi pür-nür eder gülistānı (Şeyhi 14/16) **30**

Fürüg-ı devletüñ itdi mażiḳ-ı çarḥı münir

Şan açdı Yūsuf-ı Mışrı bu çāh içinde cemāl (A. Paşa 23/2) **3**

Tasvir edilen bu mükemmel ve ilahi güzelliğe herkes aşıktır.

Güneş;

Ḥurşid kim tutupdur ḥüsn ile kā'inātı

Bir zerredür cemālün katında eyle bilgil (Nizami 6/27) **26**

Ol mülâzımdur yüzün sevğinde her gün mihrile
Kim kıovar olsañ kıapudan bacadan düşer güneş (Fakih 3/43) 2

Yalñuz bir meh değıldür kıapusu üftâdesi
Biñ şafâyile gelür baş üzre her şubh âfitâb (Mihri 4/5) 3

ay;

İñledi kıamer reşk-i rûhuñla şu kıadar kim
Pehlûsı süñügi görünür zâhir ü peydâ (Nizami 2/17) 26

gezegen, felek ve yıldızlar;

Sa' âdet maқdeminden buldı Bercis
Cemâlin gördi Nâhid oldu ģandân (Ayni 21/26) 6

Sebâkı aldı cemâlî defterinden
'Utârid bağıladı vaşfında divân (Ayni 21/28) 6

Cân cemâl-i dil-ğüşâsından nice irsün nazâr
Çün nazâr ehline anı eyledi mazhar cihân (Ayni 22/41) 6

Düşüpdür evc-i ģüsñünde meh üzre ģaţţ-ı Keyvânuñ
Şerefde müşteri yandı yiridür zührezâr olsun (Ayni 24/27) 6

Ĥüsñüñüñ bî-çâresi mâh-ı felek
Ĥalkınuñ âvâresi bād-ı şabâ (Ayni 34/39) 6

tabiat;

Ger cihânda olmaya leyl ü nehâr
Rûy u müyuñ bes durur şubh u mesâ (Ayni 34/47) 6

Ağız açup gözedür yoluñi ey şāh-ı cihān
Yüzüñi görmek ola diyü müyesser nergis (Nizami 5/47) 2

Sen felek-қadri melek şana eger görse gözi
Ādemī olduğıña itmeye bāver nergis (Nizami 5/48) 2

ona aşık olan varlıklardır. Bu aşk ve hayranlık, sırf yüzünü görebilmek için adı geçen varlıkları onun kapısında köle yapmıştır.

Huzūr-ı Hāzret-i Sultān Mehemmed
K'ana gül bendedür çāker benefşe (Cemali 7/15) 2

Dünyada güzelliğıyle meşhur birçok nesne ona benzemeye çalışmışlar; fakat bunda başarılı olamamışlardır.

Mihr ü meh beñzeye mi yüzüñe öykünmek ile
Ger ola lebleri pür la' l-i bedehşān-ı şekl (Mihri 11/10) 11

Bu başarısızlık onlarda, bu ilahi güzelliğe karşı kıskançlık duygusunun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Ol şehinşāh-ı felek-қadr u melek-şüret kim
Eyledi tal'atı nūrına meh ü mihr ҳased (Nizami 8/3) 26

Baht-ı ruzı rüyına Қadri şebi bir hāldür
Kim niçe hāsıdlerüñ başına sevdā gösterür (Cemali 10/30) 12

‘Aks-i ruhsāruñla düşmişdür serāyuñ havzına
Şu қadar anuñ semā saқfında kim ditrer güneş (Fakih 3/40) 2

a) Beni ve Tüyü Güzelliği

Baht-ı rûzı rûyına Kâdri şebi bir hâldür
Kim niçe hâsidlerüñ başına sevdâ gösterür (Cemali 10/30) **12**

Gönlüm kuşın esîr ider ol şekl ü şîveler
Beñzer ki dâm u dâne düzer zülf ü hâlini (Dai 19/17) **4**

Dil hatt-ı ğubâruñı görüp oğudı reyhân
Rüşen bu ki ider noқта-i hâlün amı hânâ (A. Paşa 12/77) **2**

Şöhret-i hüsnün görüp şehruñde ey şâh-ı cemâl
Tabl-ı sinem döğülür kim olına i' lân-ı 'ıyd (A.Paşa 35/28) **3**

Bu rüy u müy-ı pür-çînle müsahhardur saña şekk yok
Gerekse Rûm-ı rüşendür gerekse jengbâr olsun (Ayni 24/31) **6**

Ol ki rüyında anuñ lem' a-i nûr-ı kâmeri
Ol ki müyında anuñ süre-i Duğân diyeyüm (Ayni 27/17) **6**

Ger cihânda olmaya leyl ü nehâr
Rüy u müyuñ bes durur şubh u mesâ (Ayni 34/47) **6**

b) Dudak Diş ve Gülüşü Güzelliği

Görelî çâh zenehdânuñda düşdi dil-ü cân
Eyledi bâşıma ' âlemleri zindân-ı şekl (Mihri 11/8) **11**

Ġonce hâmuş oldu ğayretten dehânuñ görelî
Ruğlaruñ görelî hacâletten gelir nâ-çâr gül (Mihri 7/20) **11**

Dehenüñ sırrını bilmediğiçün ğonce açılıp
 Qaldı hayretde yatur hâl-i perîşân-ı şekl (Mihri 11/21) **11**

Haṭ u hâlüñ giriftârı leb-i la' lüñ esîridür
 Gerek Keşmîr ü Kâbil ü gerekse Qandehâr olsun (Ayni 24/30) **6**

Ṭoldurup sağrağ-ı zerrîn sâkiyân-ı sîm-sâğ
 Dişleri dür lebleri la' l-i bedaḥşân devridür (Dai 16/9) **4**

Qan yudar ırâğdan qabağum gibi şurâhî
 Alduqça lebüñ büselerin kâse-i ḥamrâ (A. Paşa 12/80) **2**

İRse idi Çîn diyârına la' lüñ cevâhiri
 Hergiz qomazdı leb yirine büt-nigâr la' l (A. Paşa 13/41) **2**

Bitmedi daḥi bitmeyiser bağ-ı cihâne
 Bir sencileyin ruḥları gül lebleri ḥamrâ (Mihri 1/23) **11**

Leblerüñe beñzerem didüğiçün bād-ı şabâ
 Ğoncenüñ çâk ideli ağızın qatı qorqar gül (Mihri 7/22) **11**

Mürde-i cân u dile virdi ḥayâtı ebedî
 Leblerüñ olduğiçün çeşme-i ḥayvân-ı şekl (Mihri 11/13) **11**

Leb-i meygûnı ḥayâl ile gözüm ḥânesinüñ
 Qapağı şâfi ṭolubdur yine pür-kân-ı şekl (Mihri 11/17) **11**

Ṭoldurup sağraḳ-ı zerrīn sāḳiyān-ı sīm-sāḳ
Dişleri dūr lebleri la‘l-i bedaḥşān devridür (Dai 16/9) **4**

Şevḳ-ı dendānuñ ile la‘l-i dūr-efşānuñ için
Ḥāşā Allah ki diyem lü‘lū‘-i mercān-ı şekl (Mihri 11/11) **11**

Zer ü yāḳūt bağışlar gülerək gül gibi
Ḥabbezā bāğ-ı cihān içre gülistān-ı kerem (Necati 18/6) **7**

Olma ḥāmūş yaraşmaz saña ey ḡonce-dehen
Ḳıl tebessüm ki ola her ḡuşe gülistān-ı şekl (Mihri 11/16) **11**

c) Boyu Endamı Güzelliği

Gelmedi gelmeyiser döneli dolāb-ı felek
Salṭanat bāğına ḳaddūñ gibi bir tāze (Necati 16/27) **7**

Ḳaddūñe lāyık sa‘adetden kemer
Ḥaddūñe şādık leṭāfetden ḳabā (Ayni 34/38) **6**

Ol ḳadd ü ḳaşa çeşmüm sā‘at dutarsa ṭañ mı
Vaḳt ehlidür cihānda ḥoş-demdür aña ol ān (Ayni 42/40) **6**

Ḳametūñ yādınadur serv ile sūsen āzād
Mest ü şehlā gözüñe cān ile çāger nergis (Dai 10/16) **4**

Direm görelī ḳāmetinūñ i‘tidālini
Yā rab hemişe tāze ṭut ol serv talımı (Dai 19/16) **4**

Ney-şekker oldı ğayret-i ħameñle telḥ-‘ ayş
Reşk-i ḥaṭuñla ḳaldı siyeh ḥānumān-ı misk (A. Paşa 14/19) 2

Bezenür serv boyuñla yine bu bâĝ-ı vücūd
Açılır gül yüzüñ ile gül-i ḥandān-ı kerem (A. Paşa 28/7) 6

Bālā ḳaddüñi gördi meger ṭarf-ı çemende
Ḥayretde ṭurur serv ü şanevber daḥi yek-pā (Mihri 1/19) 11

Baĝ-ı iremde ruḥları gül la‘ li goncedür
Şahn-ı çemen de ḳāmeti serv ü çenardur (Mihri 8 /12) 11

d) Kaşı ve Gözü Güzelliĝi

Gözinde şiveler öğrendi Behrām
Saçından büyü aldı Keyvān (Ayni 21/27) 6

Ḥüsn dīvānında şeh-beytise çeşm-i sāḥiri
Ḥuld ṭāvūsında şeh-per kākül-i miskīn-dost (Fakih 4/4) 9

Siḥrile bil çāh-ı Bābil çeşm-i cādū-yı nigār
Küfrile şan burc-ı Ḥayber kākül-i miskīn-dost (Fakih 4/7) 9

Ya çekmesün āḥū göziñe mekr ile ḳaşuñ
Kim ḳıldı Ḥarem gūşesini menzīl ü me‘vā (A. Paşa 12/82) 2

Bitmedi ḥaṭṭuñ gibi gülistānda benefşe
Çeşmüñ gibi yā nergis ayā gözleri şehlā (Mihri 1/21) 8

Haṭṭuña benefşe öyküneli çeşmiñe nergis
Oldı bularuñ biri siyeh rû biri a' mā (Mihri 1/22) **11**

Sen kaşı kemān ğamzesi oq çeşmi ḥarāmî
Bir tır ile kıldı dil ü cān mülküni yağmā (Mihri 1/26) **11**

Çeşmiñüñ kaşdı eğer cān ise ey şāh-ı cihān
Yoluna olsun fedā bir cān nedür biñ cān añā (Mihri 2/15) **11**

Çeşmiñüni görmez meger nergis ki olupdur bî-başar
Hüsnüñe kılip nazar oldı ülü 'l-ebşār gül (Mihri 7/15) **11**

e) Saçı Güzelliği

Gözinde şiveler öğrendi Behrām
Saçından büyı aldı Keyvān (Ayni 21/27) **6**

Ser-i ser-geşte-i men zülfüñ ile nisbeti var
Birine gūy anuñ birine çevgān diyeyüm (Ayni 27/26) **6**

Mihr-i rüḥuñla zülfüñ bir sevgü virdi māha
Ol sevgü ile oldı geh gūy u gāh çevgān (Ayni 42/35) **6**

Haṭṭuñla iki zülfüñ bir yirde vāki' olmış
Görmiş degül kimesne ' aqreb yanında reyḥān (Ayni 42/43) **6**

Gönlüm kuşın esir ider ol şekl ü şiveler
Beñzer ki dām u dāne düzer zülf ü ḥālını (Dai 19/17) **4**

Zülf-i siyehüñden görünür tâb-ı cemâlün
Şan leyle-i kıadr içre kıılır nür tecellâ (A. Paşa 12/81) **2**

Ebr-i zülfün çetr-i sulţân gibi ey şâh-ı cemâl
Sâye-bânlar tıtdı hırşîd-i cihân-tâb üstine (A. Paşa 17/21) **2**

Devlet cemâli hattı tîgin yüzünde nokta
Nusret arûsu zülfü nîzen ucunda perçem (Şeyhi 8/4) **1**

Yüzüñde iki zülfüñi gördükce şanuram
Bostân-ı Şâh içinde iki sâye-bân imiş (A. Paşa 27/8) **6**

Bu zülfî mi yâ hâme-i Şeh-zâde midür kim
Kâfûr-ı ter üzre ider işâr-ı benefşe (A. Paşa 26/18) **6**

Gülşen-i hüsñinde zülfün depredüp båd-ı şabâ
Gösterür tãvus-veş her dem-be-dem cevlân añâ (Mihri 2 /13) **11**

Dil murğı bend-i zülfüne tılaşsa vech-vâr
Zîrâ kemend-i dâmene cânlar şikârdur (Mihri 8/13) **11**

Her can şehâ ki olmaya kıurbânı hüsñüñüñ
Taḥkıķ belki âhir ânuñ yeri nârdur (Mihri 8/14) **11**

Buy-ı zülfüñden eger virmese gülşende şabâ
Gül gülistânda bu cihân ḥalkına vırmezdi şemîm (Mihri 9/11) **11**

Lâle haddünde irüp zülf-i siyâhuña sabâ

Gör ne zînetler ider sünbül ü reyhân-ı şekl (Mihri 11/3) **11**

Zülfî fâvusını gör gülşen-i hüsn içre nice

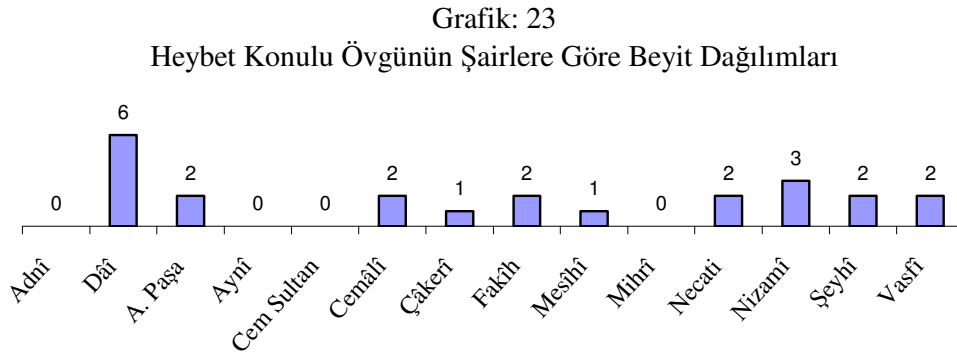
Cilveler ' arz kıılır her yaña cevân-ı şekl (Mihri 11/14) **11**

Cânâ cihân dimâgını hoş meşk-i bü kıılır

Zülfün ' ızârûñ üzre kaçan târ u mâr olâ (Mihri 12 /8) **11**

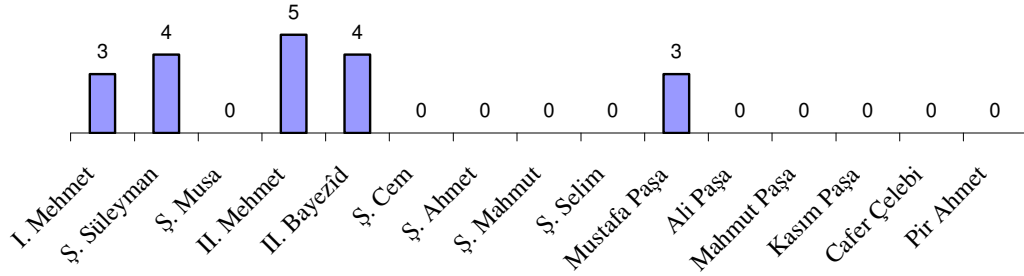
11) Heybeti ve Heybetli Görünüşü

Heybet övgüsünün şairlere göre dağılımı şöyledir:

Hemen her şair heybet konusunda bir veya birden fazla beyit yazmıştır. Liderlik fotoğrafının en etkileyici yönünü oluşturan bu konuda beyit yazmayanlar; sadece bir methiyesi bulunan Adnî, meramını anlatmak için methiye yazan Cem ve fitratı gereği resmi güzellik üzerine çizen Mihri Hatun'dur.

Grafik: 24
Heybet Konulu Övgünün Memduhlara Göre Beyit Dağılımları

Heybet konusunun memduhlara göre dağılımına baktığımızda ise övgünün belli kişilerde toplandığını görüyoruz. Bunlar padişahlar veya yönetime talip olan şehzadelerdir. Bunlardan başka, Koca Mustafa Paşa, bu konuda övülen devlet adamı olarak karşımıza çıkmaktadır.

a) Heybeti

İnsanın fiziki görünüşü anlamındaki heybet her devrin önemli avantajıdır. Kuvvetin belirleyici olduğu bir dönemde fiziki intiba çok önemli olduğu için insanlar bu özelliğe önem vermişler, “heybetli”, “haşmetli” kelimeleriyle gurur okşamışlardır.

Çuvvette şevketin ger eflâkden yiğindir

‘İzz ü şerefte ola bin mertebeyle aqdem (Şeyhi 8/21) 1

Haşmetün bārında şunduk-ı pelengi çerm-i çarh

Çadrün ordusunda gerdün çetr-i a‘lâdur yine (Necati 24/18) 15

İşte dönem şairleri de efendilerini heybet bakımından tasvir etmişler, onları heybet ve vakarın timsali Hz. Ali ile anmışlardır.

‘Alî heybetlüdür ol Şeh ki atı Reşk-i Dülüldür

Dutıcağ rezme ruḥ tigin mişâl-i Zül’l-fikâr eyler (Cemali 9/10) 2

Şıdık ile şiddik olupdur ‘adl ü dād içre ‘Ömer
Ol ‘Alī heybetlü Sultān ibn ‘Osmān devridür (Dai 16/6) **4**

Ol ‘Alī-himmet ‘Ömer heybet kılcı kıhırı-la
Gösterür ‘Osmān elinde hüccet ü bürhān bugün (Dai 5/6) **1**

Heybetin bir diğerk timsali ise dağlardır.

Kūh-peykerdür Burāk-ı bād-pāyı berķ-seyr
Seng-sümdür ‘ūd-demdür hemdemidür müşk-i nāb (Nizami 3/20) **27**

Hz. Ali’yi andıran, dağlardan daha gösterişli olan bu heybetin en etkili olduğı yer düşmanın akli ve gönlüdür. Onun heybeti düşmanın rahatını kaçırmış, gecesini gündüzüne karıştırmıştır. Artık o, korkusundan titremektedir.

Ehl-i küfr üstine düşer heybet
Kılsa kaçd-ı ğazā Muḥammed-vār (Çakeri 5/18) **3**

‘Adū-yı dīne içürdi mehābetüñ bir mey
Ki ḥaşr olunca ola ser-girān u yata ḥumār (Vasfi 6/9) **15**

Onun heybeti, gücüyle birlikte tüm dünyayı sarmıştır.

Düşürdi heybet-i āvāzı şark u ğarba şadā
Çün aldı baḥr ile berrden kenār-ı feth ü zafer (Cemali 4/19) **2**

Heybeti ormandaki aslanın bile gönlüne düşmüş ve aslan artık kendi mülkü olan ormanda rahat yatamamaktadır.

Heybetüñden ğaybet idüp bişede yatmazdı şir
Rāh-ı tığuñ uğrasa bir kez eger ğāb üstine (A. Paşa 17/30) **2**

b) Saldığı Korku

Bu heybet ve her yeri fethedecek bir askeri güce sahip olmasından dolayı o, ona ait olmayan herşeyin ve herkesin yüreğine bir korku düşürmüştür.

Güneşin titremesinin sebebi yüreğine düşen kılıç korkusudur ve bu yüzden dünyada geceler ve gündüzler oluşmuştur.

Şöyle **kor**kutmuş yüregın **han**çerüñ **tiz**-âbı kim

Çanda bir şu görse berg-i bîd-veş ditrer güneş (A. Paşa 20/32) **2**

Ditreden **hür**şîd-i tîğî **hav**fidür her şubh-dem

Bî-sebeb şanmañ ki bu eflâke dâyim inqılâb (Mihri 4 /3) **3**

Korku denizlere düştüğünde balıklar zırhlanı, sedefin içindeki ateş parçasının yüzü ağararak inci haline dönüşür.

Çavf-ı gürzüñle felekde ışık urundı güneş

Zahm-ı tîrüñle deñizlerde zırh geydi semek (Necati 12/17) **7**

Korkunun en fazla egemen olduğu yer düşmanın kalbidir. Düşman onun kılıcını görse korkusundan imana gelecektir.

Bir yaluñ yüzlü güzeldür **ç**ılcıuñ kim görse

Yüzini göricek imâna gelür çok küffâr (Mesihî 8/29) **16**

Rüstem onunla savaşmaktan kaçmakta,

Bir cihângîr-i zamândur ol bu gün ' âlemde kim

Rüstem ü Zâl olsa rezmüne gelüp itmez cidâl (Mihri 8/13) **11**

Efrasiyab korkudan kim olduğunu unutmaktadır.

Ol cihân-gîr-i zamânuñ görse tîğî lem' âsın

Çorçusundan kendözünü bilmeye Efrâsiyâb (Mihri 4 /15) **3**

Düşman ise memleketinde rahat rahat su bile içememektedir.

Çek tîğ-i âb-dârı ki kôrkuñdan içemez
Kâfir diyâr-ı küfrde bir hoş-güvâr âb (A. Paşa 37/42) **3**

Ordusunun çıkardığı sesler düşmanın gözünü korkutmuş,
Hâşm gürzün görüben tîğüñe cân virdüğü bu
Kim ecel irse olur her kişi mâya mâyil (Necati 14/28) **2**

sancağı, aslanı yerinde titretmiştir.

Rezm içinde deprede çün râyetün şîrîn şabâ
Havfdan hummâ dutup lertzân ola şîr-i garîn (A. Paşa 24/43) **3**

c) Azap ve Kızgınlığı

Şairin efendisinin hışmından nasibini en fazla alan yine düşmanlardır. Onun bir bakışıyla düşmanın ödü patlar, onun hışmı düşmana sürekli ölüm getirmektedir.

‘Adû kim serd ü ser-keşdür aña hışm eylemek hoşdur
Bilürsin tâb-ı âteşdür gülistânı zemistânüñ (Necati 13/19) **13**

Lutfi ‘aynı dostâ âb-ı hayât eyler ‘atâ
Hışmı havfi düşmene merg-i mecâfâ gösterür (Cemali 10/32) **12**

Rüyîn-ten âteş-i ğazabuñ görse nerm olur
Tîğüñle kan olur dil-i sengîn-i pür-ı Zâl (Vasfi 2 /22) **3**

İşidüp aduñı kôrkar şıdar ödi mahâfetden
Huşûşâ hışm ile bir kez nazar kılursañ a‘dâya (Dai 21/21) **5**

Onun hışmı sadece düşmana değildir. Kıyametin kopacak olması feleğin; güneşin yere inmesi güneşin onun hışmından korkmasındandır.

Meger hıřmuñ ezel eflāke dūřdi
Anuñçün tā kıyāmet aldı lerzān (Ayni 21/9) **6**

Cevrũñ caımi yansa dūřer yerlere gũneř
Luřfuñ nesımi esse ıkar gklere ğubār (Fakih 1/27) **2**

O, hışımlı bakışıyla mermeri suya evirir, hışmının ateşi yũzũnden tũm sular kurur.

Eğer hışm ile basañ kũh-ı āfa
Eriye seng-i ħārā ola māyi^c (Dai 11/25) **4**

Ger ħāke şalsa zerresini hıřmuñ āteři
Huşğ ola yir yũzinde ne deñlũ ki var āb (A. Paşa 37/39) **3**

d) Kahhar oluşu

řairin efendisi, kahharlık zelliğini genellikle dūřman yzerinde gstermektedir. Onun kahrının rũzgarı dūřman memleketine ulařsa, orayı yerle bir edecek, onların kıyameti olacaktır.

Bād-ı muālif esdũre ger ahruñuñ demi
Baħr-ı fenāya ğar ola keşti-i kũn fe kān (Mesihi 2/38) **3**

Onlara karanlık gũnler yaşatacak,

Kāfire ahrı anuñ kũfr-i zālālet ebedĩ
Mũ'mine luşfi anuñ pertev-i ĩmān diyeyũm (Ayni 27/21) **6**

topraklarını kendi okyanusunun bir parası yapacaktır.

Olsa revāne řarřār-ı ahruñ ' adũ-yi mũlk
Deryā-yı memleketde ide ħas gibi kenār (Necati 8/33) **3**

Kahrının kılıcı fitneyi ortadan kaldırmış,

Senüñ qahruñ kıılır şāhā zamāne fitnessin sākin

Senüñ luḡfuñ bile beñzer cihān firdevs-i a' lāya (Dai 21/14) 5

firavun gibi davranan düşmanın oyununu bozarak onu yok etmiştir.

Gerçi fir'avn ola düşmenleri kahr etmek için

Yed-i beyzâdır elin hüccet-i bürhân-ı kerem (Şeyhi 11/14) 29

Ḥükm-i seyâsetinden baş çekse çerḡ-i serkeş

Qahrın bozar esâsın olsa ne denli muḡkem (Şeyhi 8/18) 1

Qahrı kılıcı zaḡmıyla pāyimāl ider

Erlık güninde düşmenüñ başı qafâsını (Dai 4/8) 1

Ḥançerüñi qan içmege her diş bileyeni

Qahruñ qatına qoya eyâ şāh-ı tüvānā (Nizami 2/48) 26

O iyiliksever bir kimse olmasaydı onun kahrı tüm semavatı yakar,

Eṡbâq-ı āsmānı qahruñ oda yaqardı

Ger ara yirde luḡfuñ olmasa idi ḡā'il (Nizami 6/20) 26

rüzgarıyla cihanı titretir, sallar,

Nār u ḡākin dūzaḡuñ gülşen ider luḡfi şuyı

Ger eserse qahrı yili biveş ditrer cihān (Ayni 22/35) 6

gökyüzü ve güneş simsiyah olurdu.

Nā-gehān irse sipihre nār-ı qahruñ zerresi

Āsumān dūd-ı siyāh olurdu ḡākister güneş (A. Paşa 20/31) 2

Gülün kırmızı, yangın renginde olması onun kahrı yelinin gül bahçesine ulaşmasındandır. Onun kahrı istese bahçeleri kurutur, sudan, havadan ateş çıkar.

Gül-zâra güzer eyler ise şarşar-ı qahruñ

Āteş ola gül dūd ola hemvāre benefşe (Necati 23/34) 7

Semūm-ı qahrı eseydi riyāz-ı ‘āleme ger

Yanardı āteş-i gülden seher seher jāle (Mesihî 6/31) 16

Şu‘le-i qahruñ eger düşse gülistān şahnına

Āteş-i gülden tutardı şekl-i hākister nesīm (Mesihî10/21) 16

Ger semūm-ı qahruñ ide taraf-ı gülşenden güzer

Gül şerār olup duhān ile ola hem-ser nesīm (Mesihî10/24) 16

Kahrın yeli dokunsa huşk ola bāğ-ı ravza

Lutfun nesīmi erse kevser saça cehennem (Şeyhî 8/11) 1

Tiğ-i qahruñ qanda kim oynada berq-i sūz-nāk

Bir ‘azāb ebrin sürer ki anuñ ecel bārānıdur (A. Paşa 16/31) 2

Qahrı emr itse çıkar āb u hevādan āteş

Mihri luṭf itse olur āteş-i āzer nergis (Dai 10/7) 4

Çünkü cehennem ateşi onun kahrının sadece bir parçasıdır.

Qahruñ odınuñ kıt‘asıdur āteş-i dūzah

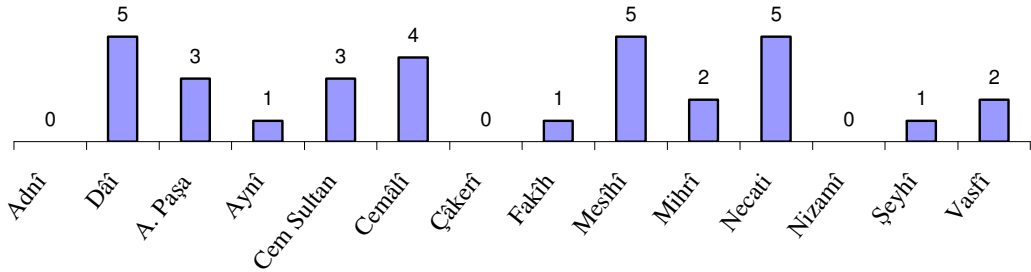
Luṭfuñ şuyınuñ ravzasıdur cennet-i Me‘vā (A. Paşa 12/55) 2

12) Hilm, Vakar ve Vefa Sahibi Olması

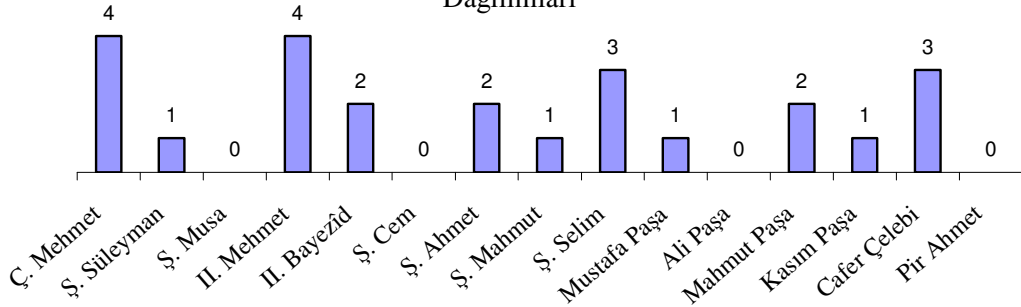
Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olması ile kutsal, tüm sultanların sultanı olması ile yüce ve hükümran olan şairin hâmisî, en güzel hasletleri üzerinde toplayan müstesna bir kişiliktir. Onda hasletlerin en güzelleri, en büyükleri ve en safları terkiib olmuştur. Hilm ve vakar da bu hasletlerdendir. Grafikte olduğu gibi şair, mücadele zamanlarında heybetiyle düşman ve rakiplerini kahreden memduhunun, aslında ne kadar yumuşak ve tevazu sahibi bir mizaca sahip olduğunu övmüştür:

Grafik: 25
Hilm ve Vakar Övgüsünün Şairlere Göre Beyit Dağılımları

Bu arada şair, memduhunun vakur duruşuyla insanları ne kadar etkilediğine vurgu yapar. O, şairin gördüğü en merhametli ama en vakur, ahde vefasıyla en dürüst insandır.

Grafik: 26
Hilm ve Vakar Konulu Övgülerin Memduhlara Göre Beyit Dağılımları

Hem fiziki hem de gönül güzelliğinin bir parçası olarak da kabul edebileceğimiz bu övgü konusunun hemen her memduh için kullanıldığını görüyoruz.

a) Vakarının Özellikleri

Memduhunun vakarını müşahhaslaştırmak için en çok “dağ” unsurunu kullanan şaire göre veli-nimetindeki vakar, dağlardan daha büyük ve gösterişli olup,

Mizān-ı vekāruñla sebük sengi cibālūñ

Mi‘yār-ı zamirūñde seher simi key ednā (Necati 1/22) 2

Ḥurşid nūr u kūh-sükūñ fi’l-meşel senūñ

‘Ahdūñdeki vefā ola ṭab‘uñdaki vaqār (Necati 8/31) 3

Ben vaqāruña zemīni nice teşbih ideyin

Kim zarūrī sākin itmiş anı evtād-ı cibāl (Mesihi 13/20) 22

Vaşf idemez kimesne kemālāt-ı zātuñı

Ḥilm ü vaqāruñı daḫi ‘ahdün vefāsını (Dai 4/19) 1

dağlar ondan edep ve vakarlı duruş öğrenmektedir.

Ḳarşu ger ḫilm ü vaqāruñdan edeb öğrense

Söyledükçe kişiyi yañşılamazdı kuhsār (Mesihi 8/28) 16

Ondaki bu dik ve doğru duruş o kadar tartışılmazdır ki zemin yani dünya onun kadar vakur olabilseydi asla dünyada deprem olmazdı.

Vaqārı mülki eger bir gün eylese ıslāḫ

Zemīne bir daḫi irmezdi ‘illet-i zezāl (Mesihi 9/26) 16

b) Hilm’inin Özellikleri

Şair; memduhunu yumuşak huylu, merhametli ve masum oluşuyla gönüllerde ayrı bir yer edinen Hz. Osman’a benzeterek över ve böylece onun bu özelliğini tartışılmaz yapar.

Anuñ içündür ‘Alî-veş hulkı vü hüsni hasen
Kim kemâl-i luţf ile hilm ü hayâ ‘Osmânıdur (Cemali 521) **2**

Onun bu özelliği o kadar şöhretlidir ki rüzgar onun bu şöhretini tüm gökyüzüne ulaştırmıştır.

Halka ızhâr itmege hilm ü kemâl ü fazluñı
Tolanur şîtuñ gibi âfâkı tâ maşşer nesim (Mesihî10/8) **16**

Dağlar onun hilmini kıskanmışlar, ona benzeyemeyince utançlarından üzerlerinde laleler açarak yüzleri kızarmış, başlarına yıldırımlar düşmüştür.

Yıldırım başına odlar yaçar anuñ her gâh
Yeñilüp hilmine öykündi meger kim kühsâr (Mesihî 12/11) **21**

Küh öykündügiçün hilmüne urdı lâle
Hânımânına anuñ başdan ayağa âzer (Mesihî 15/19) **24**

Hilmi merhametiyle birleşmiş ve böylece düşmanları ömür sürebilmişlerdir.

Düşmen-i kem-‘ömre hilmüñdür senüñ mühlet viren
Gerçi ol gâfil niçe gün kendüye mağrûrdur (Dai 5/19) **1**

Gerçi a‘dâ-yı sebük-pâ yil gibi çok yiltenür
Kaf tağı teg halim ü bürdübâr itmiş seni (Dai 20/12) **4**

O tüm bu özellikleriyle yegânedir ve mükemmeldir.

Vaşf idemez kimesne kemâlât-ı zâtuñı
Hilm ü vaqâruñı daħi ‘ahdün vefâsını (Dai 4/19) **1**

Hulk u luţf ile müretteb bî-naẓîr ü bî-bedel
‘İlm ü hilm ile mükemmel ahsen ü şâhib cemâl (Mihri 8/3) **11**

Ḥilm ü vaḳar ü luḡf u ṣecā' at didükleri

Bu dehr-i dūn içinde meger sende vār ola (Mihri 12/10) **11**

c) Vefasının Özellikleri

Genellikle hilm ve vakarla aynı beyitlerde ve aynı özelliklerle anılan vefa memduhun dürüstlüğünü, her yönden kusursuzluğunu ortaya koymak için tamamlayıcı bir unsur olarak kullanılmıştır.

Ḥurşid nūr u kūh-sükūn fi'l-meşel senūñ

‘Ahdūñdeki vefā ola ṭab‘ uñdaki vaḳār (Necati 8/31) **3**

Sen menbā'-ı seḫāsın sen ma' den-i vefāsın

Sen cevher-i behāsın kānuñda luḡf-u iḫsān (Ayni 42/31) **6**

Vaşf idemez kimesne kemālāt-ı zātuñı

Ḥilm ü vaḳāruñı daḫi ‘ahdūn vefāsını (Dai 4/19) **1**

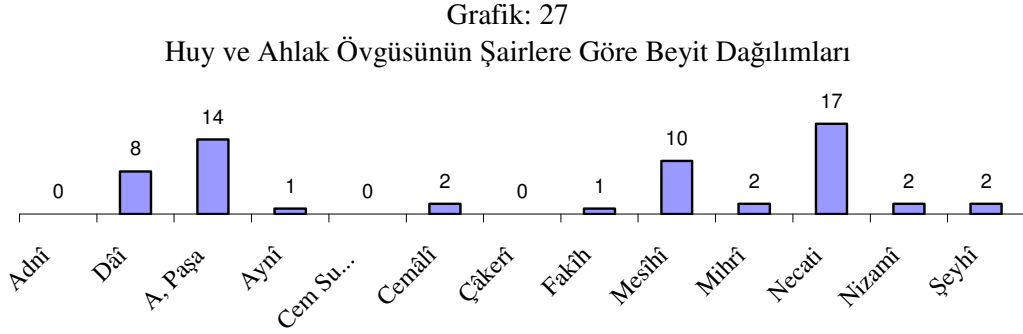
Vefā vü ḫulḳu yelidir hevā-yı nevrūzī

Şafā vü ḫulḳu şuyudur zülāl-i nīsāñı (Şeyhi 14/24) **30**

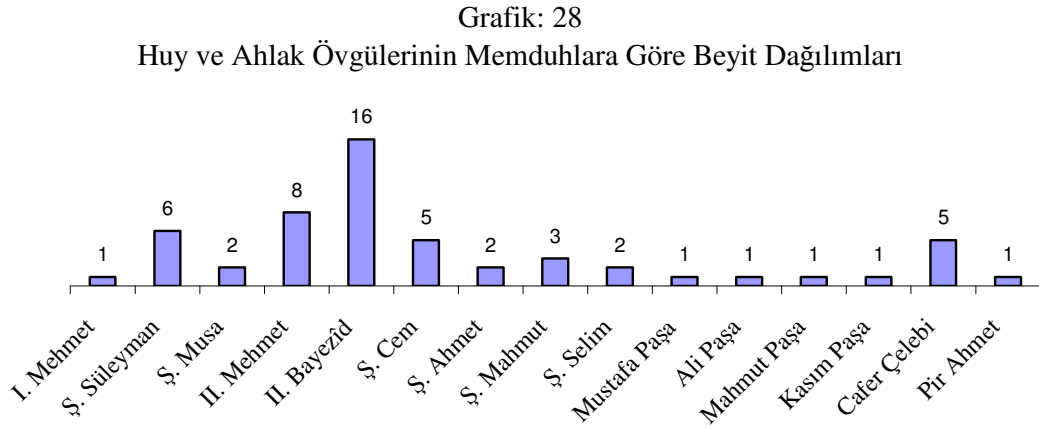
13) Huy ve Ahlakı

İnsanlık tarihinde davranış, alışkanlık ve özellikleriyle ön plana çıkan, örnek alınan şahsiyetler, liderler vardır. Güzel ahlak ve olgun tabiatın en önemli timsali ise Hz. Muhammed'dir. Güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderilen Hz. Muhammed'in yanında Hz. Ali, Hz. Osman ve Hz. İsa bu hasletin diğer temsilcileridir. Şairlerin bu övgü konusunu kullanmalarının en güzel ve cezbedici tarafı da hayranı oldukları memduhlarını yukarıda zikredilen isimlerle birlikte anmaktır.

Ayrıca şairler, sultanlarını bu özellikleriyle yükseltirken, memduhlarından bu güzel yaradılışlarını kendilerinden esirgememelerini beklemektedirler:

Aşağıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere, yukarıda bazı şairlerin özellikle kullandığına şahit olduğumuz bu övgü konusunun asgari düzeyde de olsa her memduh için kullanıldığını görüyoruz. Bu grafik, huy ve ahlak güzelliği konusunun methiyelerde temel övgü konusu olacağını göstermektedir:

Sultan veya hâmisini güzel ahlak ve tabiatıyla öven şairler, onları yukarıda zikredilen dinî şahsiyetler ile birlikte anmış, memduhlarının bu özelliklerini onların mucize veya örnek davranışlarıyla özdeşleşmişlerdir.

Anuñ içündür ‘Alî-veş hulkı vü hüsni hasen

Kim kemâl-i luğ ile hilm ü hayâ ‘Oşmânıdur (Cemali 5/21) 2

Kâm- gârâ dil ü tab‘ uñ dem-i luğfuña niğîn

Hâtem-i bezm-i kerem resm-i Mesîhâ mı degül (Necatî 17/20) 14

Ḥūyuñda luṭf-ı Aḥmed ḥūyuñda bŷy-ı ʿİsā
Rūyuñda nār-ı Mūsā mŷyuñda sırr-ı şüʿbān (Ayni 42/33) **6**

Şaire göre sultanın güzel huyu ölüyü diriltten Hz. İsa'nın nefesi gibidir.

Mesīh enfāsıdur ḥulḳuñ müʿeyyed ruḥ-ı ḳudsīden
Kefīl olursa ḳādirdür bugün iḥyā-yı mevtāya (Dai 21/16) **5**

Huy tasvirindeki bir diğerk unsur, günahsız nurani varlıklar olan meleklerdir.
Ahlakın saflığı, huyun masumiyeti “melek-siret” sıfatıyla taçlandırılmıştır.

Şehā sen bir melek-sīret meliksin milke kim senden
İrişür ḥilʿat ü niʿmet ḳamu yoḥsul ile baya (Dai 21/5) **5**

Ḥulḳıle ḥalḳ-ı ʿālemi ḥandān tutar ki ḥiç
Bir tīre-ḥāl görmezem illā ki ḥāl-i yār (Fakih 1/39) **2**

Zaten onun güzel ahlakı Allah tarafından verilmiş bir ödüldür.

Ḥaḳ taʿālā eylemiş ismi gibi ḥulḳın ḥasen
Cümle ḳavli müstakīm ü cümle fiʿli dil-peḳīr (Mesihî 11/13) **20**

Onun güzel ahlakına aşık olan teba onun kapısında kölesi olmuştur.

Eyā meḳārim-i aḥlāḳa zāt-ı menbaʿ olan
Ki ḥalḳı ḥulḳ ile ḳılduñ ḳapuñda bende mişāl (Cemali 11/39) **12**

Ḥulḳıle ḥalḳ-ı ʿālemi ḥandān tutar ki ḥiç
Bir tīre-ḥāl görmezem illā ki ḥāl-i yār (Fakih 1/39) **2**

İnsanlar onu görmeyi arzulamakta, diğerk varlıklar da ona benzemeye çalışmaktadır.

Yañılup çün ṭabʿ-ı gevher-pāşına öykündi kân
Tīşe aña şol ḳadar ḳarḳ urdı kim ḳuşdurdı ḳan (Mesihî 5/11) **10**

Ṭab^ç -1 pākine sen anuñ niçün öykündüñ diyü

Bîd yanından geçer āba urur ḥançer ḥazān (Mesihî 14/10) **23**

Müstağnîdür ahlâkı anuñ şerḥ ü beyāndan

Muḥtâc degül şem^ç ü çerāğa şeb-i ḳamrā (Nizami 2/4) **26**

a) Ahlakının Kokusu

Divan Edebiyatında memduhun ahlakı genellikle koku ile birlikte söylenmiş, bu özellik karşımıza çoğu zaman “buy-ı hulk” olarak çıkmıştır. Şair hafif bir rüzgarın getirdiği bu kokuyu tüm benliğiyle hisseder, ona sonsuz bir hayranlık duyar.

Şimden gerü götürse revādur şuda^ç 1 gül

Büy-i bahār-1 ḥulḳuñ ile ṭoldı her diyār (Necati 8/36) **3**

Bu ifade ediş biçiminde en çok kullanılan, tabiat unsurlarıdır. Rüzgar, gül, yasemin menekşe vb. Kimisi onun güzel kokusunu getirmekte, kimisi onun güzel kokusuna benzemektedir.

Āb-1^ç adlūñden ḥumārını ider işlāḥ mül

Büy-1 ḥulḳuñdan şudā^ç ina ḳılır ṭımār gül (Necati 15/30) **3**

Ni^ç met-i ḥulḳuñ ḳoḥusından ire diyü naşīb

Dāmenin açup gedālar gibi durur zār gül (Necati 15/34) **3**

Bād-1 şubḥ ol deñlü ḥulḳuñ ṭībini pür itdi kim

Çāk çāk olmuş görür dāmānını her bār gül (Necati 15/35) **3**

Ṭīb-i ahlâkı havāsı ile cinān oldu cihān

Cāri aḥkāmı şuyı niteki cennetde zülāl (Necati 16/20) **7**

Her şehergāh cihān bāğını seyr eylemege
Nükhet-i hülķuñ olup esb-i şabā üzre süvār (Mesihî 8/38) **16**

Sulţān Muḥammed-ibn-i Murād ol ki hülķinuñ
Bir şemmesi ile tıtdı meşām-ı cihānı misk (A. Paşa 14/15) **6**

Ger terbiyet itse idi cihān bāğını hülķuñ
Olurdi zeminden çıķanuñ dārı benefşe (A. Paşa 26/33) **6**

Şair, sultanının ahlakı kokusunu öyle yüceltir ki dünyadaki tüm güzel kokular birleşse, onun dünyaya kattığı bu süse ulaşamazlar.

Būy-ı hülķı ‘āleme bir veche zīnet virdi kim
İttifāķ itse viremez nev-bahār ü müşg-i Çīn (Necati 20/35) **3**

Onun güzel ahlakının hikayesiyle bile kokuyu dimağında hissedenden yasemin ferahlamış ve göğşe ulaşmıştır.

Ṭīb-i hülķuñdan ḥikāyet eyledi gülşende bād
Bu feraḥdan göke degdürdi külāhın yāsemīn (A. Paşa 2/39) **3**

Menekşenin dünyaya yaydığı koku aslında sultanın tabiatının kokusudur.

Hülķuñ ḳoḥusın alduğı için bād-ı şehirde
Hoş būy ile müşgīn ide eşcārı benefşe (A. Paşa 26/30) **6**

Rüzgarın esme nedeni bu güzel kokuyu aleme yayma endişesidir.

Gül yaprağını şehir idinür nesīm-i şubḥ
Tā būy-ı hülķuñ ile kıla her yaña şitāb (Mesihî 7/29) **16**

Tuḥfe iltür çemene şemme-i hülķuñı şehir
Göñline girmek için goncalaruñ bād-ı şabā (Necati 2/26) **19**

Hem alem, hem insanlar, kendilerini terbiye eden, mutluluklarına mutluluk katan, kendi ahlak ve mizaçlarını düzelten bu kokuyla yaşamaktan dolayı sultana minnettardır.

Şīt-i ‘adlũñ şavtını şāmi‘ durur gũş-ı aşamm

Bũy-ı luţfuñ ħulķına şāhid durur mağz u ‘izām (Mesihî 4/20) **3**

b) Ahlakın Rüzgarı

Şairlerin, ahlak ve yaradılış özelliklerini bir diğerk sunma biçimi de rüzgardır. Yine tabiat unsurlarıyla iç içe kullanılan bu yaklaşımda, memduhun mizaç rüzgarı, zaman bahçesinin tüm sakinlerini sonsuz bir mutluluğa sevk etmiştir.

Şehā ħulķuñ nesiminden dīmāğ-ı cān mu‘atţardur

Meger bir şemmedür gũyā nesim-i nev-bahār andan (Dai 9/11) **4**

Hũsnũn letāfetinden gũlzār-ı dehr handān

Hulkun nesimiyile bāğ-ı zamāne hurrem (Şeyhî 8/2) **1**

Çünkü kışın kalbini yumuşatarak baharı getiren, tabiatın canlanmasını sağlayan onun ahlakı rüzgarıdır.

İrişse ħulķuñuñ bād-ı şabāsı

Şitā ħalbinde gösterde merāyi‘ (Dai 11/27) **4**

Āb-ı luţfi irmese ser-sebz olmaya çinār

Bād-ı ħulķı esmese bitürmeye gũl-zār gũl (Necatî 15/20) **3**

Bād-ı ħulķuñ itmeyince řa‘n ile bağrını şan

Virmedi gũlşende bũy-ı nāfe-i tātār gũl (Necatî 15/33) **3**

Çün senüñ hülkuñ nesîmin neşr ider bād-ı seher
Yir yüzün pür lāle vü nesrîn ü nîlûfer kıllur (Dai 15 /12) **4**

Hülkuñ nesîmi āba eger eylese güzer
Her dem virürdi nükhet-i misk-i tâtar āb (A.Paşa 36/17) **3**

Vefâ vü hülku yelidir hevâ-yı nevrûzî
Şafâ vü hülku şuyudur zülâl-i nîsânî (Şeyhi 14/24) **30**

Onun rüzgarı öyle kuvvetli ve değerlidir ki toprağı “abir”e suyu “zülal”e çevirir.

Nesîm-i hülkuñ eger āb u hāke kılsa güzer
‘Abîr olurdu türâb ü gül-âb olurdu zülâl (A. Paşa 23/12) **3**

Şairler huy ve ahlakı su ile de somutlaştırmışlar, onu bazen bahar nemine, bazen de nisan yağmuruna benzetmişlerdir.

Pâdişâh-ı dād-ger deryâ dil ü vâlâ güher
Kim nem-i hülkından eyler sebzeler içhâr gül (Necati 15/18) **3**

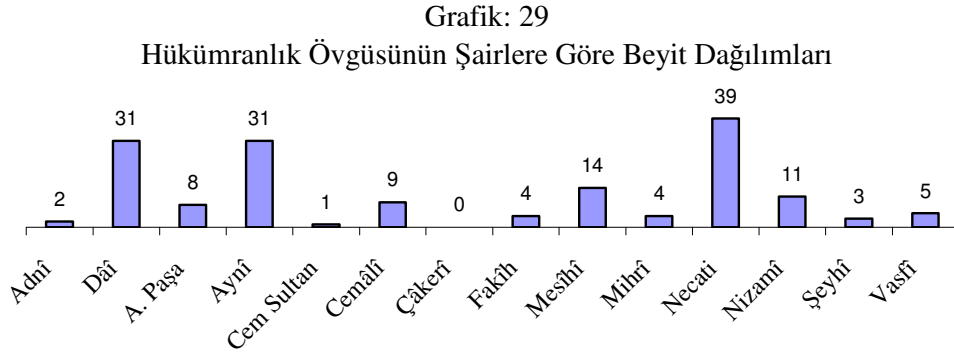
Vefâ vü hülku yelidir hevâ-yı nevrûzî
Şafâ vü hülku şuyudur zülâl-i nîsânî (Şeyhi 14/24) **30**

Tüm bunların yanında belki de en çarpıcı olan ahlakın ayete benzetilmesidir. Dâî, Şehzade Süleyman için yazdığı methiyede ahlakı ayetini nazil etmiş ve alem halkına duyurmuştur.

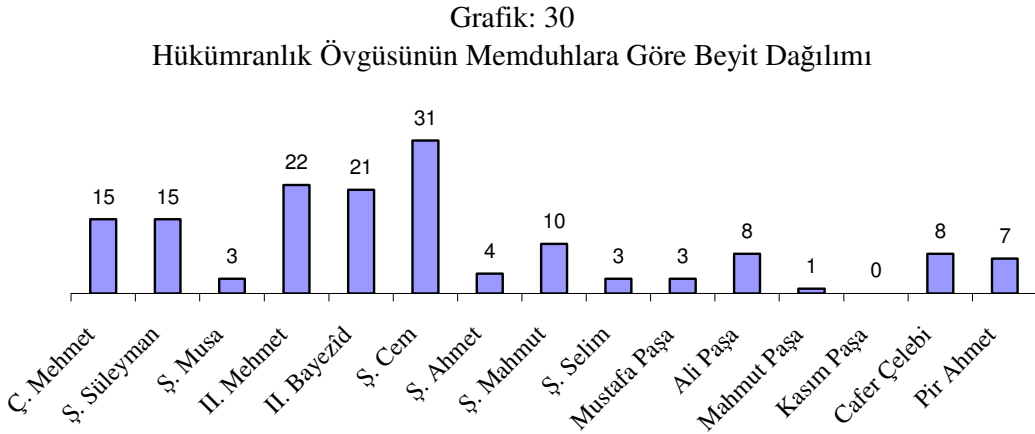
Şânına münzel olupdur âyet-i hülq-ı ‘azîm
Kıldı ‘âlem hülkîn anuñ luţfi-la ikrâmı dâm (Dai 18/9) **4**

14) Hükümrânlık ve Hakimiyeti

Fetih ruhunun en canlı, fethin ise devlet politikası olduğu, devletin topraklarına beylik toprakları kattığı, Bizans'a ait şehirleri aldığı, hatta Bizans'a son verdiği bu 15. yüzyılda şairlerin methiyelerde en çok rağbet ettikleri konuların başında hükümrânlık, hakimiyet gelir. Aşağıda gösterildiği üzere şairler, memduhlarını, sultanlık beklentisi anlamına da gelebilecek bu konuda hatırı sayılır bir beyit sayısı ile övmüşlerdir. Şehzadeler çevresinde bulunan şairlerin bu konuya daha çok değinmeleri, memduhlarının, bu övgü üzerinden tahta daha çok yakıştığını iddia ettikleri düşüncesi oluşturmaktadır:

Hükümrânlık konusunun memduhlarına göre dağılımının gösterildiği aşağıdaki grafikte ise padişah memduhlar kadar şehzadelerin de bu konuda yüceltildiğini görüyoruz. Bu dağılım, şairlerin, şehzade memduhlarını tahta en güçlü aday olarak görmeleri fikrini desteklemektedir. Bu konuda en çok yüceltilen memduhın Cem Sultan olması oldukça önemlidir.

Şairler sultan veya hâmelerini bu bakımdan övmekle kalmamışlar, onun sultanlığını tüm dünyaya, hatta tüm evrene teşmil etmişlerdir.

a) Gökyüzüne Hükümlanlığı

Şair evrene ait tüm unsurları onun hizmetkârı olarak görmüştür.

Sen ol cihân-ı keremsin ki oldı hıdmetüne

Zemîn mutî' ü zamân bende vü felek me' mür (Vasfi 5/16) **15**

Baht-ı bernâ çarh-ı pîr olsa mu'tî' üñ tañ degül

Emrüne vâcib mu'tî' olmak durur pîr ü cüvân (Vasfi 7/31) **16**

Burçlar ve yıldızlar onun egemenliğindedir.

Bunuñdur berre vü Şevr ile Cevzâ

Serafân u Esed ' Azrâ vü Mîzân (Ayni 21/73) **6**

Bunuñdur ' Akrab ü Kavş ü Cedî hem

Bunuñdur Delv ü Hüt u Sa' d u Su' dâñ (Ayni 21/74) **6**

Bunuñdur mihr ü mâh u tîr ü Mirrîh

Bunuñdur kaçır-ı eflâk üzre keyvân (Ayni 21/75) **6**

Bu çâr u penç ü şeş tâ kim olur âfâk u enfüsde

Bu heft iklîme çün Keyvân senüñ hükümünde var olsun (Ayni 24/22) **6**

Ol kim mu'tî' i oldı felek kim hilâlden

Barmağ kodı başın ide emrine imtişâl (Vasfi 2/14) **3**

Felek onun boynuna hilali gerdan olarak takmış ve tabiiyetini bildirmiştir.

Bir muğarnes günbed-i nüh-tüy çarh-ı şeş-cihet

Mağbah-ı gerdün-remâduñ âteşindendür buğâr (Vasfi 3/13) **13**

b) Dünyaya Hükümlanlığı

Tüm dünyanın hakani olan sultan, sesini ve hükmünü tüm dünyaya duyurabilmektedir.

Şehā sen ol şeh-i kişver-güşāsın

Ki āvāzuñ kamu ‘āleme şāyi’ (Dai 11/9) 4

Altunlu geydi çıkdı gümüş taht üstine

Hükm eyledi cihāna Feridun-fer nişān (Necati 21/20) 7

Bunu sağlayan ise onun savaşıci ruhudur.

Didüm pâyında her dāyim riķāb-ı hımk-ı devrān

Didi destinde hem anuñ ‘inān-ı ihtiyār olsun (Ayni 24/15) 6

Tiġuñ ‘aceb mi tutsa rüy-ı zemīne yek-ser

Hüccetle kâti’ oldı oldur delīl ü bürhān (Ayni 42/32) 6

Tutsa çevgān-ı sa’ādet nola ol Şāhuñ eli

Çünkü devlet topın urmaġa cihān meydānidur (Cemali 5/20) 2

Dünyadaki mevsimler bile ona verilmiş kullardır. Her birisi bir özelliğinin, bahar ise güzelliğinin timsalidir.

Yıl virilmiş kullaruñdur çār-faşl-ı kâ’ināt

Līk hüsn ile kâmusından bahār olmuş güzīn (Necati 20/49) 3

c) Sultanlara Hükümlanlığı

Şairlerin söylemekten en çok keyif aldıkları, sultanın diğeri liderlere ve tarihte kahramanlık ve hükümlanlıklarıyla meşhur kişilere hakimiyetleri, onların, sultanın hizmetinde olmalarıdır. Söyleyişin en yüksek sese ulaştığı konuların başında bu, sultanlara hükümlanlık gelmektedir.

“Sutanü’s-Selâtin” ünvanına sahip memduhun kapısında diğer cihan beyleri ya iftihar ederek hizmet etmekte veya intizar çekmektedir. O, bütün beyleri kapısında memur yapmıştır. Her biri onun dergahına her gün yüz sürerek kulluklarını ifade etmektedir.

Ey tâc-dâr mülk-i cihân begleri senüñ
 Kapañda kuluñ olmağ ile ider iftiḥâr (Necati 8/26) **3**

Uş el dege ayağuña yüz urmağa diyü
 Çeker kapañda kayser ü fağfūr intizâr (Necati 8/27) **3**

Kul oldı işiginde selâtin-i nâm-dâr
 Bel bağlayalı hıdmet-i Şâh-ı cihâna tîğ (Necati 11/19) **3**

Çok tâc-dârı tavk-ı ‘ubūdiyyete çeker
 Çok şehriyârı halka be-güşı ider nişân (Necati 21/21) **7**

İtmez ise kalem gibi yoluñda doğruluk
 Ey nice şehirüñ belin iki büker nişân (Necati 21/31) **7**

Akıdur ayağına şu gibi salaḫini
 Şalınsa serv-şifat rāyet-i hırāmānı (Necati 25/10) **3**

Didüm ‘ālemde bî-ḥaddür şeh ü sehzāde mefḥarlar
 Didi bu şeh kamasına emîr i iftiḥâr olsun (Ayni 24/16) **6**

Ṭurreñüñ tarrârlığın ‘arz idem ol Hāna kim
 Devlet ü baht ile kamu şehirüñ sulṭānidur (Cemali 5/46) **2**

Ulu Şehdür ki da' vetsüz kamu ' âlem tufeylîdür
 Kapusunda kul olmağ ile şehler iftiḥâr eyler (Cemali 9/12) 2

Şevketüñ vaşfin işidüp pâdişehler cümlesi
 Hükümüñe münkâd olupdur emrüñe me' mürdur (Dai 5/18) 1

Ol şehensâh-ı mü'eyyed kim selâṭin-i cihân
 Hükmine münkâd olup erkân-ı ḥazretdür bugün (Dai 7/9) 1

Nedür kayşer yâḥûd ḥâḳan ki mansıbdan uralar dem
 Kapuñda kullaruñ vardur ziyâde şad hezâr andan (Dai 9/25) 4

Selâṭin-i cihân emrüñe münkâd
 Şehenshler kamu hükümüñe râci' (Dai 11/11) 4

İy şeh-i ferḥunde ṭâli' kim selâṭin-i cihân
 Ḥazretüñde özlerini bende-i kemter kılar (Dai 15/7) 4

Selâṭin-i cihân küllî olupdur hükümüñe münkâd
 Gelüben yüz sürer her gün bu der-gâh-ı mu' allâya (Dai 21/7) 5

Onun hakim olduğu kullarının büyük bir bölümünü Şeh-name ve İran kahramanları oluşturur. Dârâ, Keyhüsrev, Zal, Rüstem, İsfendiyar Behmen, Behram, Ehrimen hep onun kullarıdır.

Senüñ destür olduđuñ bu gün İskender-i Rûma
 'Acem Dârâları gibi yerin dar itdi Dârânuñ (Necati 13/33) 13

Ḥan Muḥammed ki o gerdūn-‘ azamet der-gehinūñ
Bendesi olmağa Keyḥusrev ü Dārā ḳâyil (Necati 14/18) **2**

Ḳıble-i iḳbāl iderdi ayağūñ toprağına
Bulsalardı Ḳayser-i Rūm ile Kisrā-yı ‘Acem (Nizami 7/12) **28**

Diyār içinde nola ḳılsa Zāl u Rüstemlik
Ki kem ḳulı durur İsfendiyār-ı fetḥ ü zafer (Cemali 4/25) **2**

Tañ mıdur emrine olsa Behmen ü Behrām rām
K’ol Şehūñ Kisrā vü Dārā bende-i fermānidur (Cemali 5/9) **2**

Etdügi ḥükmile Ḥaḳ seni Süleymān-ḥātem
Bu ki rām ola senūñ emrüne dehr Ehrimeni (Adni 1/29) **2**

Ḥükmi efgendesidür Rüstem-i destān-ı cihān
İşigi bendesidür Ḥusrev-i ḥaḳan-ı kerem (Cem 74) **10**

Bir şehinşāh zamānidur kim cihān ḥusrevleri
Her cihetden lâ dimez emrine eyler imtişāl (Mihri 8/10) **11**

Ger sen semend-i devlete olsañ süvār ey şāh
Rüstem önünce biñ dil ile gāşiyedār olā (Mihri 12/13) **11**

Kulları ve hizmetkarları arasında Bizans hükümdarları, fağfurlar, kayserler de vardır. Şah Sencer ve Tuğrul da onun kapısında hizmet edenlerdendir.

Uş el dege ayağūña yüz urmağa diyü
Çeker қаpuñda ḳayser ü fağfūr intizār (Necati 8/27) **3**

Husrev-i mülk-i cihân şâh Cem oldur ki anuñ
Kemterin bendesine Kayser ü hâkân diyeyüm (Ayni 27/25) **6**

Şâh-ı ‘âdil-dil Sikender-der Feridün-fer k’ anuñ
Bendesidür ger cihānuñ kayşer ü hâkânıdur (Cemali 5/47) **2**

Qullar gibi kapuñda tapuñ iderler idi
Bu ‘aşra kalsa şâhâ Şeh Sencer ile Toğrı (Nizami 6/43) **26**

d) Geniş Coğrafyalara Hükümranlığı

Fethin yaygın olduğu bu dönemde şairin efendisi onun bildiği tüm coğrafyaya hakimdir. Çin’den Afganistan’a ve buradaki tüm Türk boylarının yaşadığı topraklara, Mısır’dan Anadolu’ya, Irak ve İran’a geniş bir coğrafyanın hakimidir ve buraların haracını almaktadır. Doğudan batıya tüm milletler onun egemenliği altındadır.

Çin ü Hıta’ya ger vara tevki‘ -i nâfizün
Baş üzre yiri var nitekim zülf-i tâb-dâr (Necati 8/29) **3**

Çün ebrü çin ide yazduğı tevki‘
Harâc-ı Çin ü Mâçin ola mağzar (Necati 10/22) **17**

Rismân-ı zer ile haşre dek ölçerse güneş
Bulmaya devletinün baırına ‘umk u sâhil (Necati 14/19) **2**

Qodı keffinde mizân şarq u garbı
Zuhal emläki oldı vezzân (Ayni 21/37) **6**

Budur ol şeh bunuñdur şarq u garbı
Cihānuñ ser-be-ser tâ hadd-i ‘imkân (Ayni 21/64) **6**

Bunuñdur rub^ç -i meskūn u eķālīm

Bunuñdur saḥḥ-ı arz üstinde büldān (Ayni 21/65) **6**

Bunuñdur taḥt-ı Rūm u taḥt-ı Ervām

Bunuñdur mülk-i Mıṣr u silk-i Ken^ç ān (Ayni 21/66) **6**

Bunuñdur Ḥıṭṭa-i Tāyif ser-ā-ser

Bunuñdur Hind ü Sind ü Furs ü Kirmān (Ayni 21/68) **6**

Bunuñdur Çin ü Māçin deṣt-i Kıpçaķ

Bunuñdur kişver-i İrān u Turān (Ayni 21/69) **6**

Bunuñdur mülk-i Ḥarezmi ü Buḥārā

Semerķand u Herāt u ōehr-i Cürçān (Ayni 21/70) **6**

Bunuñdur cümle-i mağrib temāmet

^ç Irāķeyn ü Hucend ü mülk-i Kırvān (Ayni 21/71) **6**

Bunuñ emlakinüñ dercinde ḥadd yok

Bunuñ eflākinüñ burcında pāyān (Ayni 21/72) **6**

Ḥaṭ u ḥālün giriftarı leb-i la^ç lün esiridür

Gerek Keşmir ü Kābil ü gerekse Ḷandehār olsun (Ayni 24/30) **6**

Ol Sikendersin kim oldı ōarķ u ğarb aña muṭi^ç

Ol Süleymānsin kim oldı ins ü cin aña ḥadem (Nizami 7/14) **28**

Hāl-i ‘ālem şöyle bula nazm rāyuñdan k’ola

Merta‘ ı āhū-yı Çīnūñ pīşe-i şīr-i ‘Acem (Nizami 7/31) **28**

Saña himmet cihānında şu deñlü memleket var kim

Yedi gök kal‘ası burcı degüldür bir hışār andan (Dai 9/20) **4**

Siyāset yarlıgın şāhā yörütdün yidi iqlīme

Kim uş āvāzesi yirden irişdi çarḡ-ı mināya (Dai 21/20) **5**

Türkmen dilküdür sen aşlan ile

Ne it ola ki dem ura tātār (Dai 23/26) **1**

Aduña sikke huṭbe-i İslām

Mülküñe bende hıṭta-i küffār (Dai 23/27) **1**

Āfitāb-ı salṭanatsın yüri heft iqlīme kim

Tiḡuñuñ maşrıqla maḡrib tābi‘ -i fermānidur (A. Paşa 16/29) **2**

Şan ki maḡribdür şaçuñ k’anda ġurūb eyler kamer

Şan ki maṭla‘ dur yaḡañ k’andan ṭulū‘ eyler güneş (A.Paşa 20/52) **2**

Ol şāh-ı māh-peyker Sultān-ı heft-kişver

K’emrindedir serāser Efrenc ü Türk ü Deylem (Şeyhi 8/35) **1**

Kem çākerinüñ mañşıbidur maşrıḡ u maḡrib

Kem-ter ḡulnuñ baḡşīşidür milket-i dünyā (A.Paşa 12/49) **2**

e) Tabiata Hükümranlığı

Onun hükmü altındakiler sadece coğrafyalar ve buradaki insanlar değildir. O tıpkı Hz. Süleyman gibi tabiata, cin ve meleklere de hükümandır.

Ol Sikendersin kim oldı şarḡ u ğarb aña muṭī^c

Ol Süleymānsın kim oldı ins ü cin aña ḥadem (Nizami 7/14) **28**

Ḳamu cinn ü şeyāṭin oldı sācid

Ḳamu ins ü melā'ik oldı rāki^c (Dai 11/16) **4**

Devlet-i dīvānına fermān olupdur ins ü cin

Bāde-i şāfī iḡer āşaf Süleymān devridür (Dai 16/2) **4**

İns ü cin cümle budur diye Süleymān-ı devrān

Her ḡaçan kim ḡurıla ḡarşuña dīvān-ı kerem (Cem 7/17) **10**

Vaḡş u ṡayr u ins ü cin tābi^c oluban emrine

Berr ü baḡr u mülk ü millet tābi^c -i fermānidır (Şeyhi 9/26) **1**

Belḡis-ı ḡāṡıruñ ne dilerse buyur şehā

Teshīr-i ins ü cin ḡü Süleymān elüñdedür (Ayni 29/2) **6**

Rüzgar onun askerlerinden biridir ve kapısına kul olmak için ta Şam'dan gelmiştir.

Bir cüñdidür ki memleket-i Şāmdan gelür

Ḳul olmaġa ḡapuña giyer aḡ^c abā seḡer (Necati 9/43) **3**

Daġlar ve taşlar onun hizmetindedirler. Kapısı o kadar kalabalıktır ki oradakiler okyanus, her bir kişi ise onu oluşturan sel, deredir.

Ḳalḡa-ı mār degül kühdaki piḡ-a-piḡ

ṡaġ u ṡaş ḡidmetüñi itmege baġlandı kemer (Mesihi 15/16) **24**

Baħr-ı muħiṭ olupdur apuhn gedalarından

Görmez misin ki dirler her kişi aña sayil (Nizami 6/19) 26

f) Hüküm ve Kanununun Gücü

Onun bu geniş hükümranlık alanında hükümleri her yere aynı şiddet ve güçle ulaşmaktadır. Hükümü hüküm-i ezel gibi kesindir.

Hüküm-i ezel gibi alemin hakimü'1-ibad

Ṭav-ı ecel gibi ılıcın malikü'r-rikab (Şeyhi 12/25) 25

Gökler onun emirlerine karşı iki büklündürler.

avze-i hükümün çü semavata irişdi

İki büklüp didi *semi'na ve ea'na* (Nizami 2/12) 26

Yasakları yedi iklim ve tabiatta etkindir.

Yaşağuhn cami' -i ezdad idügin işideli

Penbe içinde nihan eyledi aker nergis (Nizami 5/64) 2

Hilafet tahtına sen şah olalı

Yaşağundan yedi ilim haşi' (Dai 11/14) 4

Emir ve yasaklarına uymayanlar onun güçlerince cezalandırılacaktır.

Ger 'izam-ı dehr bir dem emrüne ılsa 'inad

Ḍarb-ı řemřirüñle bir dem dökile mağz u 'izam (Mesihı 4/21) 3

İşaret itseñ ebabil kuşları gibi tiz

'Aduñna ceng günü yağdura acer jale (Mesihı 6/33) 16

Ger emrüne hilâf ide şâhâ gîlâveş
Atıla nâra şu' leyîçün şu' be-i enâr (Fakih 1/52) 2

Onun ol dediği her şey olacaktır. Kurt ve koyun barışacak doğan ve çil kuşu arkadaş olacaktır.

Serverâ ahır yaşağün irişe bir hadde kim
Bâz u tîhû hemdem olup şulh ide zi' b ü ğanem (Nizami 7/30) 28

Su ile ateş kucaklaşacak,

Hükm eyleriseñ ala kenârına hûki bād
Emr ideriseñ ide der-âğüş âbi nâr (Fakih 1/50) 2

zaman kendi akışını değiştirecektir.

Eger hükmün berâtından zamâne bir mişâl alsa
İde müstağbeli mâzî bugün emr ide ferdâya (Dai 21/19) 5

Dağlara, taşlara tabiata ve çiçeklere hakim bir hükmü vardır onun.

Bir kerre men' ideydün eger aqmasun diyü
Mismâr olurdu tahta-i âb üzre habâb (Mesihî 7/28) 16

Şu deñlü ta' ne taşın urdu dest-i hükmün kim
Şadâ diliyle şikâyet ider hemîşe cibâl (Mesihî 9/27) 16

Hükmün katında şâhâ kûh-ı girân sebük-seyr
'Azmün katında haqqâ berç-ı 'acül kâhil (Nizami 6/21) 26

Mülâzım hazretünde 'aql-ı 'âşir
Musahhar hükmüne iklîm-i sâbi' (Dai 11/34) 4

Egmezdi boyun olmasa hükümün yeli çavuş
Ol sancağ-ı jengâri-i zer-kâra benefşe (Necati 23/35) 7

15) İftihar ve Övünç Kaynağı Oluşu

O, varlığıyla, yaptıklarıyla devletinin övünç kaynağıdır.

Sezâdur ser-zeniş sâ'ir salâḫine vücûduñla
Revâdur iftiḫâr iderse faḫrı Āl-i 'Oṣmānuñ (Necati 13/25) 13

Devletüñden faḫr ider çok rûzigâr oldı cihân
Lâ-cerem devletde faḫr-ı rûzigâr itmiş seni (Dai 20/2) 4

Şairlerin ve şiirlerin methettiği, adını tespih ettiği.

Sübḫa-i nazmını alduḫça eline şu' arâ
Dilde tesbîḫi olur her birinüñ istiḡfâr (Mesihi 8/23) 16

Ḳalem dilini budur tercümân idindügi kim
Medâ'ihüñde olupdur zebân-ı nâḫıka lâl (Mesihi 9/28) 16

Zer devât ile zümürüd ḫalem a müşk midâd
Tutduğı bu ki senüñ medḫüñi yazar nergis (Nizami 5/45) 2

Şairin efendisi tabiatın methettiğidir.

Medḫüñ oḫuduğı çün kürsî-i eşcâr üzre
Muḫrı-i ḫumrıyı el üzre ḫutar serv ü çenâr (Mesihi 8/27) 16

Bülbül gibi biñ dürlü dil açardı şenâna
Bulsa idi bu gün ḫudret-i güftarı benefşe (A.Paşa 26/20) 6

Güş eylemese midhadüni cân kulağı ile

Çandan daçınurdı dür-i şeh varı benefşe (A.Paşa 26/40) **6**

Medhini yād itmese kumrı çenār u servden

Depredür üstine berg-i bidden hañcer nesīm (Mesihî10/13) **16**

Görev ve temsil ettikleriyle halkının iftihar kaynağıdır.

Devām-ı devleti dā' isidür vazī' ü şerīf

Şenā-yı ' izzeti meşğulidür nisā vü ricāl (Cemali 11/34) **12**

Hüsrevā yir gök benī ādem içündür ādemün

Neslinün fañrı çü sensin kāyināt u cev nedür (Dai 7 /15) **1**

Senün medhün kamu dillerde mezkūr

Senün vaşfuñ kamu illerde zāyi' (Dai 11/40) **4**

Dinin iftihar kaynağıdır.

Şehenşeh mīr Selmān kim Süleymān-ı zamān oldur

Ki devlet tācı dīn tañtı iderler iftiñār andan (Dai 9/9) **4**

Meleklerin adını tespih ettiğı, övdüğü kişidir.

Rūh-ı kudsi ħalvetinde zıkr ile tesbīh için

Her seher vañtı melā'ik medhüni ezber kıılır (Dai 15 /17) **4**

Gāh medh okur yüce der-gāhuña ervāñ-ı kuds

Geh tutar şaff-ı melā'ik karşıña dīvān-ı ' id (A. Paşa 35/26) **3**

O, yaşadığı toprağın iftihar ettiğı kişidir.

Sulţān Muḥammed ol ki behişt-i sarāyınıñ

Toprağı cevherinden ider iftiḥār la‘l (A.Paşa 13 /21) 2

Memduh rüzgarın methettiği insandır.

Ne kıtlu rüzigār ol kim bugün ol faḥr ider senden

Reh-i sulţān ki faḥr eyler bugün uş rüzigār andan (Dai 9 /31) 4

Ama kim, ne kadar överse övsün iftiḥār ederse etsin isterse kıyamete kadar tespiḥ etsin onun kıymetini ortaya koyamayacaktır.

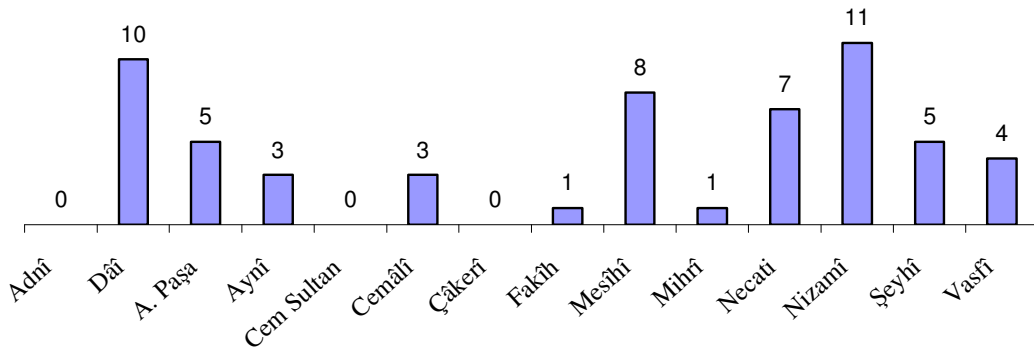
Ḥusrevā ger medḥ idüp evşāfuñı ‘add eylesem

Biñde birisi tamām olmaya tā yevmü‘l-ḥisāb (Nizami 3/12) 27

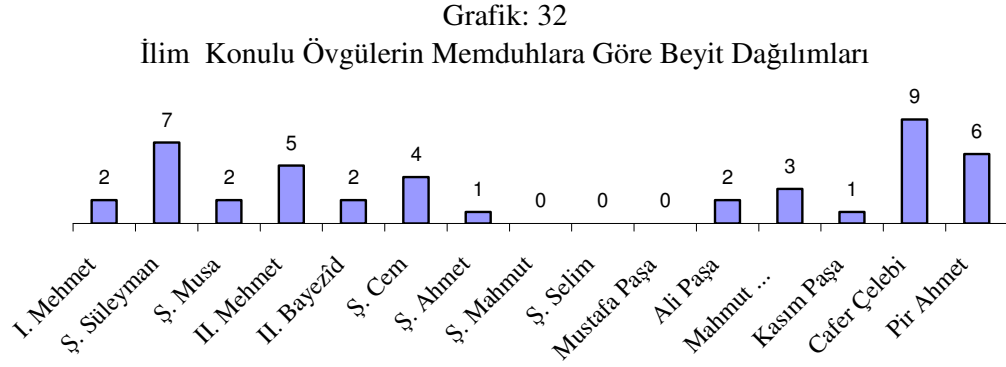
16) İlmî ve Nitelikleri

Şairler; sultan ve devlet adamlarının, Anadolu’yu Türk İslam normlarıyla inşa edip süslerken bu binaların arasına öğretim kurumları serpiştirip günümüzün üniversitelerini kurmalarını görmezden gelmemişlerdir. Onların bu faaliyetlerini, derslerine devam ettikleri devrin en ünlü bilim ve din adamlarından aldıkları yüksek eğitim ve bilimle birleştirmişler, ortaya çıkan bu büyük terkipden dolayı onları övmüşler, bu konuda teşvik edici olmuşlardır:

Grafik: 31
İlim Övgüsünün Şairlere Göre Beyit Dağılımları

Memduhların, aldıkları eğitim oranında saltanat veya devlet adamlığı liyakatı elde edebilecekleri düşünüldüğünde, yine bu konuda yüceltilenlerin saltanat taliplisi şehzadeler veya siyaset sahibi devlet adamları olduğunu görüyoruz. Gerek II. Mehmet ve II. Bayezîd'in gerekse Mahmut Paşa'nın, sağlıklarında yaptırıldıkları medrese veya okulların, grafiğe gerçekçi olarak yansımadağını görüyoruz:

Memduhlar hem nazarı hem de batınî ilimlerle övülmüşlerdir. Bunun önemli sebepleri ise ; tarikat ve tasavvufun bu yüzyılda en parlak dönemini yaşaması, bazı mutasavvıf bilim adamlarının hanedan mensuplarına hocalık yapıyor olması ve memduhların bizzat tarikat mensubu olmalarıdır.

a) Ma'rifet, İrfan ve İlm-i Ledün Bilgisine Sahip Olması

Şairin efendisi, döneminin tasavvuf deryasından nasiplenmiş ma'rifet sahiplerindendir.

İnşâ-ı haţţ-ı ma'rifet in'âm-ı ma' delet

Ġayrında lâ dedi vü seni ancak ne' am (Şeyhi 10/30) **29**

İrfân içinde çekmeye yayını tîr-i çerh

Kişi anun haţâ gibi fikrin senin şevâb (Şeyhi 12/27) **25**

O, dersini “Ruh-i Kudsî”den aldığı için marifet dersinde tarikat kurucularına dahi üstün gelir,

Mekteb-i devletde almış Rūh-ı Kudsiden sebāk

Ma'rifet dersinde söz kor ııtıb-ı aıtıāb üstine (A. Paşa 17/24) 2

Çü ma'rifet 'Arafatında eyledi Lebbeyk

Ne ola ger Harem-i Muhteremde bulsa viřāl (Cemali 11/12) 12

fazilet sahiplerine dersler verir.

Söyleşür iken kemāl-i ma'rifetden ehl-i fazl

Hazretüne oldu her yerden hitāb-ı müstetāb (Necati 4/9) 18

Bilgisinin oluşturduğu söz deryası onu devrinin Lokman'ı yapmış, melekler onun hikmetlerini okumuşlardır.

Yazılır fülk-i felekde Nūh-veř saña necāt

Oķınur mülk-i melekde hem-çü Loķmān hikmetün (Ayni 20/6) 6

Onun bilgisi dahilinde olan bir diğer ilim sahası ledünnî ilimdir. Onun gönlü gizli ve açık tüm bilgilere sahiptir.

Hadişün rekz ile muhbir kamu ğayb u řehādetden

Żamirün 'ilm ile vāķıf kamu pinhān u peydāya (Dai 21/11) 5

b) İlminin Büyüklüğü ve Aydınlığı

şair memduhunu döneminin en büyük ālimi olarak över.

Bercīs kim olupdur aķze'l-ķuzāt-ı gerdün

İRmez saña ne deñlü 'ilm içe olsa kāmil (Nizami 6/25) 26

'İlmi iķlīminde hükmi fetħ ü nuşret kesb ider

Hilmi gül-zārında ķaddi ser-i bālā gösterür (Cemali 10/34) 12

Şaire göre efendisi veya sultan; ilim sahiplerini, ulemayı kapısında hürmetle bekletecek kadar yüce bir ilmî değere sahiptir.

İhrâm bağıladı kamu fażl ehli apına

Maħrem midir arĩmin ile sat-i arem (Şeyhi 10/24) **29**

Bu yüzden zahirĩ ve batnĩ ilim ile ilgilenen tüm insanlar ona intisap etmişlerdir.

Ol Şems õĩindedür  ulemā nitekim nücũm

Ol baħr õĩindedür ükemā nitekim atār (Fakih 1/24) **2**

Onun ilmiyle Őereflenen geceler artık kadir gecesidir.

Bugũn ol  aql u baŐiret bile çũn dānādur

Lā-cerem adr olur her gice dānā gicesi (Dai 14/22) **4**

Döneminin tüm ilimleri onun bilgisiyle aydınlanmakta, İbni Edhem bile ondan nasihat ve ders almaktadır.

Kılsan  adũ Őikārın per dōke bāz-ı eşheb

Gelsen verā sōzũne pend ala İbni Edhem (Şeyhi 8/19) **1**

Hatta dünyadaki tüm ilimlerin itibarını da koruyan, Kur'an ayetlerinin en doğru biçimde anlaşılıp insanların gũnahtan sakınmasını sağlayan, tüm gizli ilimleri aŐikar eden de onun ilmidir.

Senũn  ilmũn durur āfız revāc-ı  ilm ü  irfāna

Senũn nehyũn durur nāŐır Őalaħ u zũhd ü avāya (Dai 21/13) **5**

Şöyle rũŐen eyledi āyātı Őem-i  ilmi kim

Bir adem bir kimse gitmez oldu rāh-ı nā-Őavāb (Necati 4/6) **18**

icāb-ı  ālem ğayba olalı mutali  ilmũn

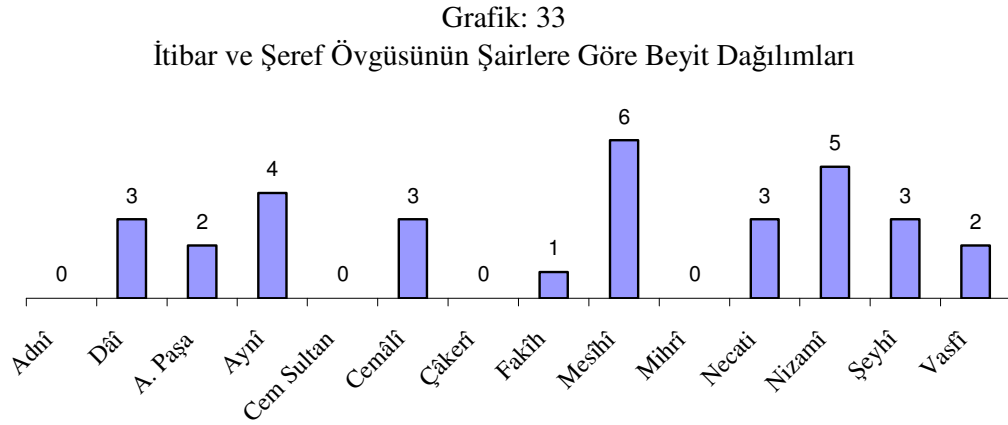
Ne kim penhāni sın vardur olupdur aŐikār andan (Dai 9/17) **4**

O ilmiyle ve ilme olan düşkünlüğüyle cehaleti ortadan kaldırmış, ülkesini bir ilim memleketi yaparak aydınlatmıştır.

Ġāzī-i šāhib-ķırān oldur ki devrinde anuñ

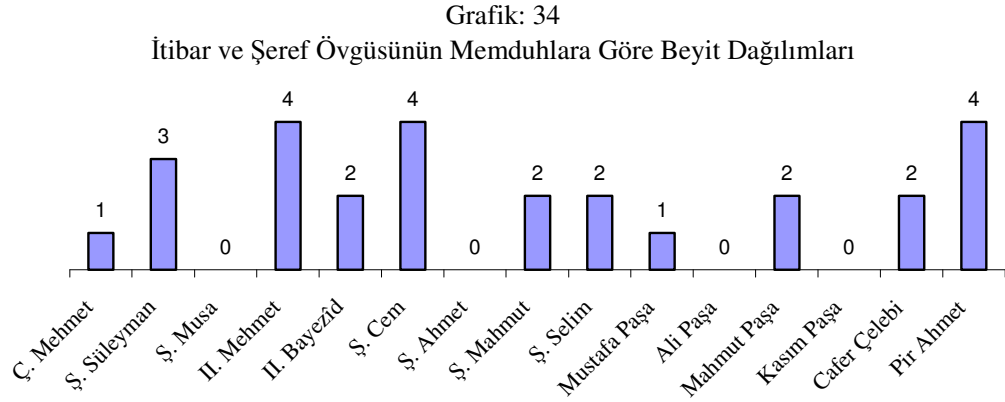
Küfr dāru'l-cehli Şimdi 'ilm Őehristāndur (A.Paşa 16/27) 2

17) İtibar ve Şerefi

Grafikten de anlaşılacağı üzere her Şair bu konuda beyit oluŐturmamıŐ, övgüde bulunanlar da konuya küçük katkılar yapmıştır. Şairlerin, memduhların bu vasıflarından Şüphesiz olmaları, bu sonuca sebep teşkil edebilir. Varlığıyla devletin de dinin de itibar ve Şerefi olan sultanın bu bakımdan övülmesi Şairlerce gereksiz görülmüŐ olabilir.

AŞağıdaki grafikte yer alan sayısal veriler de Şairler ve memduhlar için düŐündüklerimizi teyd eder niteliktedir.

Şairler efendilerinin itibarlarını ve şereflerini gökyüzüyle anlatmışlardır.

Keyvan, yükseklik ve itibarını onun eşliğinden alır.

Keyvāna işigūnden irür rif' at ü şeref

Hem-sāye sāyesinde irür kıadre hem-civār (Fakih 1/32) **2**

Onun itibar ve şerefi felek atının süvarisidir.

Kadrūn atıdır bu çarḫ k'encümle hilāl

Oldı güyā añā cevherdār zīn-i zer-nigār (Vasfi 3 /18) **13**

Hilal ve çarh ise kapısında dilencidir.

Olalı kıadr-i bülendūn sūvār-ı ḫıng-i felek

Hilāl ğāşiyedür añā çarḫ ğāşiyē-dār (Vasfi 1/34) **3**

Felek onun itibar sarayının eşliğidir.

Hem celāl-i kıadr ile kıaşrūn işigidür felek

Hem kemāl-i emn ile mülkūn ḫarimidür ḫarem (Nizami 7/15) **28**

Geh burāk-ı berḫ ile kıadri semendi hem-riḫāb

Geh meh-i gerdūn-sūvār ile celāli hem-ı inān (Mesihî 5/12) **10**

Meger ki gülşen-i adrũn durur bu bg-ı sipihr
Ki anda encũm olupdur nefer nefer jle (Mesihî 6/35) **16**

Rif at-i adri semendi ide çũn kim ceveln
Yeridũr ger iriŖe htĩr-ı gerdũna gũbr (Mesihî 8 /21) **16**

Derzi-i adrũn çũ tĩguñ Ŗindusın ala ele
met-i hŖmuñ libs-ı  mrini eyler aŖĩr (Mesihî 11/18) **20**

adrũn felegũn çehresine urdı tpnça
Yũzi anuñ iũn ggerũpdũr çemen-s (Nizami 2/42) **26**

Gũl, onun kapısına hizmet iin gelmiŖtir.

apuna hdmete gi geldi ise gũl  afv it
K'ĩnende yũriyemez ayağında vardur hr (Vasfî 1 /27) **3**

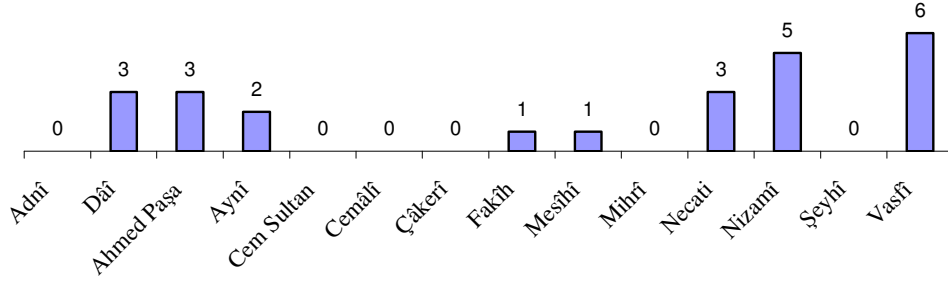
Onun izzet ve celaline hayran olanlar kapısına kle olmuŖlardır.

 İzz ü cell iinde fazl u keml iinde
Her ul apunda Dr her ıl tenũnde Herıl (Nizami 6 /42) **26**

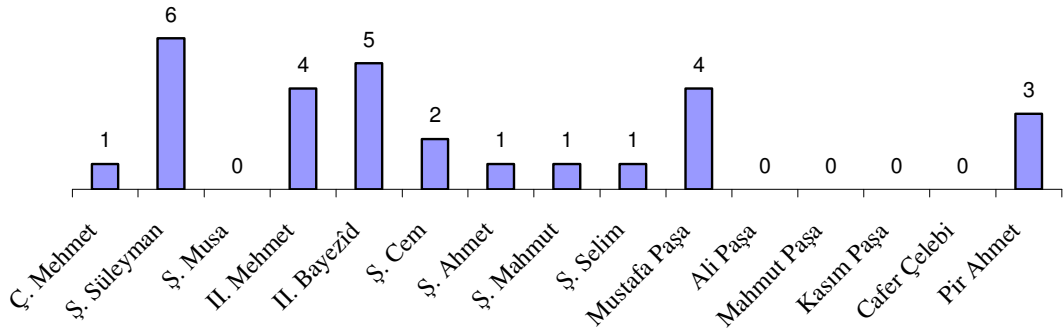
18) Kıymeti

AŖađıda hem Ŗairler hem de memduhlar iin verilen grafiklerden ortaya ıkan sonu, kıymet vgũsũnũn Ŗairlerce ok sık kullanılmadığıdır. Kıymet genellikle zenginlik konusuyla iŖlenmiŖ, zenginliğin getiği beyitlerde ise Ŗair sultanını cmertliği ile yũceltmiŖtir. Bu noktadan bakıldığında kıymet vgũsũ, zenginlik ifadesinden dolayı cmertlik vgũsũnũn glgesinde kalmıŖtır diyebiliriz.

Grafik: 35
Kıymet Övgüsünün Şairlere Göre Beyit Dağılımları

Grafik: 36
Kıymet Övgüsünün Memduhlara Göre Beyit Dağılımları

Memduhun kıymetini ortaya koymak için şair, astronomiyi ve kıymetli madenleri kullanmıştır.

Memduhun kıymeti yürüdüğü toprağa, baktığı eşyaya yansır. Onun ayağının bastığı toprak “kibrit-i ahmer”dir ve birleştiği toprağı altına çevirir.

Ayağun başduğı toprak meger kibrit-i ahmerdür

Virür hâşiyet-i ahmer doğinsa seng-i hârâya (Dai 21/30) 5

Altın eğer sikke olarak onun yüzünü ve adını yansıtmasaydı kıymetsiz bir şey olacaktı.

Yüz sürmese idi sikkeñe bulmazdı zer bahâ

Bulmasa nâmuñ olmaz idi nâm-dâr la^c1 (A.Paşa 13 /27) 2

Eline almağa dīnār-ı mihrī ‘ār eyler

Ki mu‘teber degül iñende sikkəsüz dīnār (Vasfı 1/23) **3**

Şairin sultanı kara toprağa bir baksa taş la’l ve akik; kil ise ‘abir ve mûşk olacaktır.

Her yaprağı bir göz bebegi gibi olupdur

Çadri güline itmege nezzāre benefşe (Necati 23/31) **7**

Ger terbiyet göziyle hāk-i siyāha baksañ

La‘l ü ‘aķıķ ola seng müşk ü ‘abir ola kil (Nizami 6/40) **26**

Onun kıymetini ortaya koymak, yüceltmek isteyen şair, gökyüzüne yönelmiştir.
Onun ayak bastığı yer gökyüzüne yörünge olmuştur.

Her ne yir kim oldı menzil pāy-ı gerdün-sāyeñe

Āfitāb-ı āsumān-ı ‘izzete olur medār (Vasfı 3 /15) **13**

Yedi gezegen onun yoluna fenerdir.

Bir çader çadr ü çazā-rādur ki rāh-ı çadrinüñ

Meslekinde seb‘a-i seyyāre ser-gerdānıdur (A.Paşa 16/24) **2**

Felek onun kıymet sayfasında bir nokta, dünya onun terazisinde küçük bir zerredir.

Felek şaħıfe-i ‘izzünde oldı bir noķta

Zemīn terāzū-yi çadründe oldı bir mişķāl (A.Paşa 23 /6) **3**

Onun kıymeti keyvana kadar yücelmiştir.

Olupdur Āşafā ‘ahdüñde çünkim

Kemālün çadri keyvāna berāber (Necati 10 /28) **17**

Tüm bunlardan sonra ezel sarrafı, onun kıymetini ve ayarını tespit etmiş, onu cevher kabul etmiştir.

Ol ezel şarrafı gör kim halkı temyîz itmege

Zātuñi gevher kılup şāhib-i ‘ayār itmiş seni (Dai 20 /16) **4**

Ƙadrüñi Ƙader yazmağa eṭbāƘ-ı sipihrüñ

EvrāƘın ider mühre-i mihr ile mücellā (Nizami 2/49) **26**

Ʀoldurur aƒzını dürr ile seher-geh şebnem

Vaşf-ı zātuñda meger oldı suhan-ver nergis (Nizami 5/60) **2**

Ol kim Ƙatında dünyā bi-Ƙardür nitekim

Cāhil Ƙatında ‘ālim ‘ālim Ƙatında cāhil (Nizami 6/14) **26**

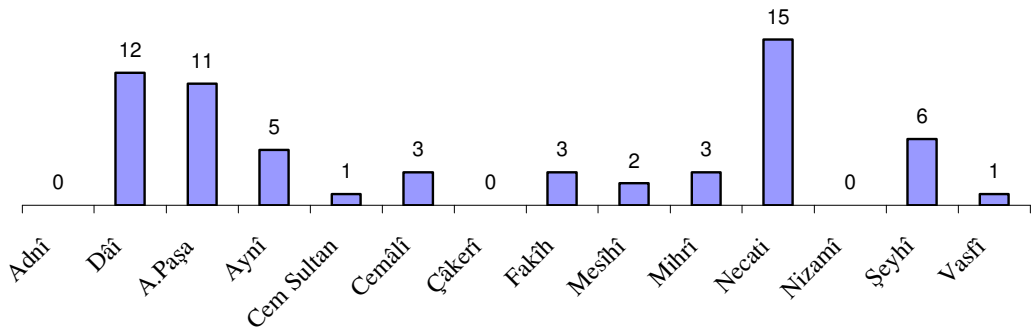
Ger meclisüñde sāƒı cur‘añ yire dökeydi

‘Azm-ı remīm olurdı fi’l-hāl rüha Ƙābil (Nizami 6/39) **26**

19) Mutluluk Getirici ve Mutluluk Kaynağı Oluşu

Grafik: 37

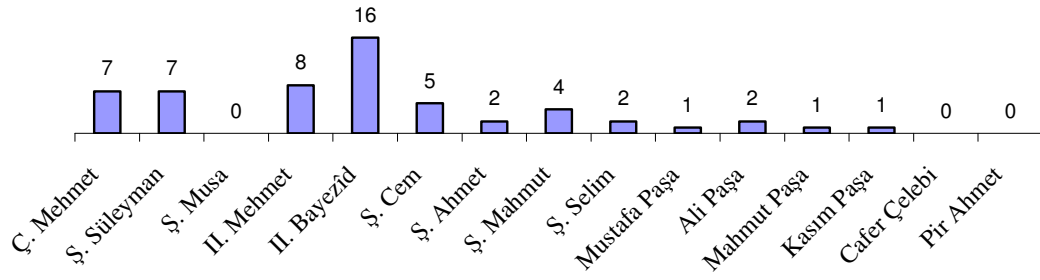
Mutluluk Övgüsünün Şairlere Göre Beyit Dağılımı

Memduhların mutluluk ve esenlik getirdiği kişiler sadece sanatçılar, himaye ettikleri bilimadamları veya saray çevresi değildir. Onlar sahip oldukları taht ve verdikleri mücadeleler, yaptıkları çalışmalarla devleti, halkı ve dini mutlu etmeye

çalışmışlar, işlerini bunu amaçlayarak gerçekleştirmişlerdir. Tesiri bu kadar geniş kitlelere ulaşan bir konuda şairler, övgülerini, icraatlarını halkın sosyal hayatına doğrudan yansıtabilen Fatih, II. Bayezîd, Mahmut Paşa gibi memduhlarda yoğunlaştırmışlardır.

Grafik: 38
Mutluluk Övgüsünün Memduhlara Göre Beyit Dağılımları

Bu noktadan bakıldığında sultan; varlığı, yaptıkları ve niteliklerinden dolayı memleketi için mutluluk vesilesidir. Onun bulunduğu yerde bulunmak, ona bakmak, onun hükümranlılığı altında bulunmak, ona hizmet etmek hep mutluluk vesilesidir. Ancak sultan bunlarla yetinmemiş, devlete ve milletine hizmet edip onları zenginleştirerek de onları mutlu etme çabasına girişmiştir.

Şairin efendisi, yöneticiliği ve aydınlık aklı ile devleti mutlu etmiştir.

Zihni pür-nûru ile mülk-i emâret hürrem

Zât-ı mesrûrî ile şadr-ı vezâret ziba (Necati 2/15) **19**

Onun varlığı bile saadet bahanesidir.

Bi-ğamdi'llâh hümâyün devlet ile

Bu fâvus-ı sa'âdet kıldı cevân (Ayni 21/48) **6**

Sultanın devrinde kederler gitmiş, yerine mutluluk gelmiştir.

Şâhî kim ol getürdi sa'âdet livâsını

‘Âlemde ‘adl ile ‘alem itdi hüdâsını (Dai 4/1) **1**

Senüñ yümn ü yesāruñdan sa' ādet birle devletdür
Zehî devlet sa' ādet kim yemīn eyler yesār andan (Dai 9/13) **4**

Bugün eyyām-ı devletüñde senüñ
Çengden artuğ kim ola inleye zār (Dai 23/11) **1**

Gölgeñ olara devlet ile sāye-bān olup
Olsun cihānda bāki vü pāyende bahtiyār (Dai 25/12) **1**

Bāğ-ı emel vüçüde buldı nemā vü neşv
Şāh-ı ümīd cüde buldı berg ü bār (Fakih 1/25) **2**

Sensin ol şeh-nişān ki kullaruñuñ
Eñ kemin şāh-ı kām-rān bulduñ (A.Paşa 25/23) **3**

Onun hizmetinde olanlar bundan dolayı son derece mutludurlar.

Çok şükr Hālika ki zamān ber-murāddur
Şeh kām-rān ü bendeleri cümle kām-yāb (Necati 3 /30) **3**

Mevsimi bahar yapmış, bu yüzden kalplere bir sevinç gelmiştir.

Hurrem kulüb-ı halk nite mevsim-i bahār
Handān cihān-ı pīr ' ālem-i şebāb (Necati 3/31) **3**

Yār olsa baht u devlet-i Sulţān-ı rüzigār
Gün bī-zevāl ola vü cihānı tuta seher (Necati 9/18) **3**

Hulķile halk-ı ' ālemi handān tutar ki hīç
Bir tīre-ḥāl görmezem illā ki ḥāl-i yār (Fakih 1/39) **2**

Cân meşâmına irür bÿy-ı şafâ-yı ebedî

Bâğ-ı luğfinda bitelden berü reyhân-ı kerem (Cem 7/11) **10**

Dâ' imâ ' âlem cemâlin gül gibi hurrem tutan

Nev-bahâr-ı devlet-i Sulţân Muhammed hânıdır (A.Paşa 16/23) **2**

O, memleketini cennete çevirmiştir.

Baht ü sa' âdet tahtını erkânın iĥkâm itmege

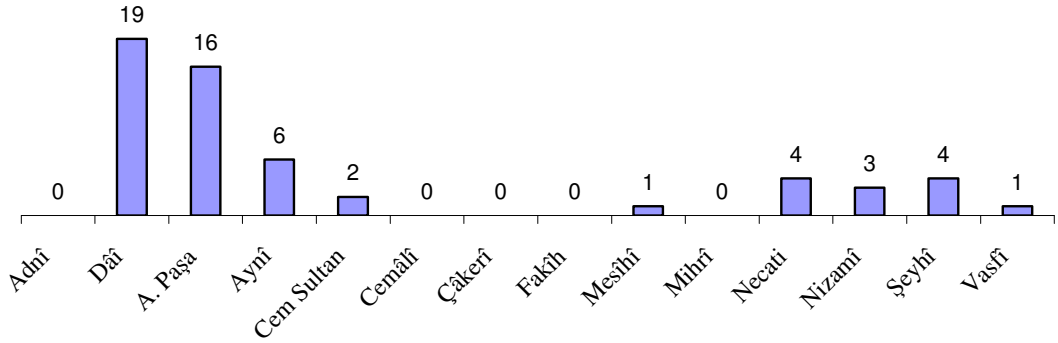
Dâr-üş-şafâda dâver-i devrâna şıĥhat yaraşur (A.Paşa 33/5) **3**

20) Saltanat ve Sultanlık

15. yüzyıldaki saltanat mücadelesi, şehzade kavgaları, üstünlük yarışı onların himayelerindeki şairlerin şiirlerine yansımış, her birisi, şiirlerinde kendi memduhunun saltanat için gereken liyakatı taşıdığını iddia etmiştir.

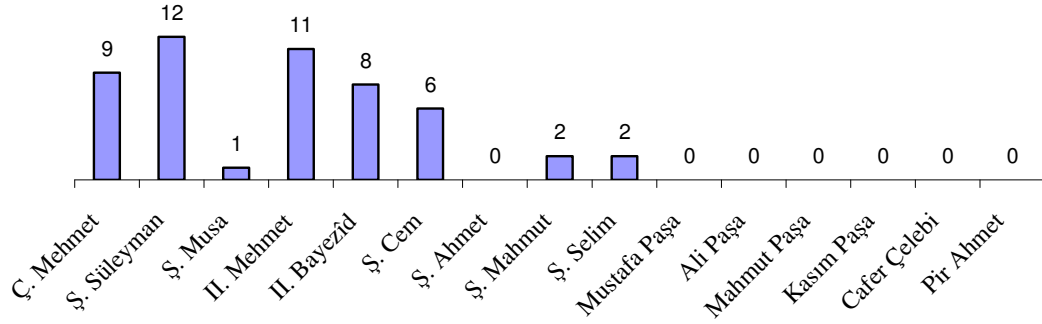
Grafik: 39

Saltanata Layıklık Övgüsünün Şairlere Göre Beyit Dağılımı Grafiği

Hem yukarıdaki hem de aşağıdaki grafik, bu övgünün genellikle şehzadeler çevresinde bulunan şairler tarafından yapıldığını, övgülerin ise tahta aday şehzadelerle saltanat kavgası veren padişahlar etrafında yoğunlaştığını görüyoruz.

Grafik: 40
Saltanata Layıklık Övgüsünün Memduhlara Göre Beyit Dağılımları

Bu yüzden şaire göre, onun memduhu dururken sultanlık ve saltanat kimseye yakışmamaktadır.

Sen тұrurken kimseye lâyıq degüldür saltanat

Gün var iken aya lâf-ı hüsn degmez lâ-cerem (Nizami 7/11) **28**

Bu yüzden saltanat tahtı onundur.

Saltanat tahtı senüñdür mülküñe nisbet bugün

Қайşер ü Cimşid kimdür Sām u Keyhusrev nedür (Dai 7 /18) **1**

Zaten taht da tac da başkasına yaraşmayacaktır.

Gördi devlet ke efser-i şāhī yaraşmaz ğayruña

Bende-i muqbil gibi göñlin saña virdi hemin (A. Paşa 24/53) **3**

Şairin efendisi padişah soyundan gelmektedir

Ol ebā-‘an-ced Skender tahtına sultān olan

Ayağı toprağı Hızruñ Çeşme-i Hayvānidur (A. Paşa 16/26) **2**

ve devlet ona atasından miras kalmıştır.

Saña mīrāşdur aşlī sa‘ādet saltanat devlet

Zehī devletlü cān ol kim özüñdür yādigār andan (Dai 9 /23) **4**

Sa' âdet salṭanat senüñ mevrüş milküñdür

Ḳılıcuñ hüccet-i ḳāṭı' yiter bu şıdḳ-ı da' vāya (Dai 21/22) **5**

Memleket yidi atadan mülkidür mevrüş anuñ

Tāc u taḥt u salṭanat hem defter ü dīvān añā (Dai 27/13) **4**

Onun adı levh-i ezelde sultan yazılmıştır.

Zātını baḥt u sa' âdet birle uş te'yīd idüp

Adını levḥ-i ezelde Mīr Süleymān eyledi (Dai 17/36) **4**

Bu unvan ona Allah'ın bir hediyesidir ve o, Allah'ın yardımıyla sultan olmuştur.

Hüsrevā ḥaḳdan ' aṭādur baḥt ile devlet saña

Salṭanat menşürına aduñi ' ünvan eyledi (Dai 17/44) **4**

Devlet ehline naşībin virse ḳassām-ı ezel

Cümlesi üzre seni sulṭān-ı ser-leşker ḳılur (Dai 15/10) **4**

Zirā kim Tañrı ta' ālā raḥmeti birle bugün

Ḥalḳa ḥulḳuñ yigini ' āleme sulṭān eyledi (Dai 17/35) **4**

Sultanlığa Allah'ın yardımıyla oturan sultan, bunu halka hutbe ve sikke ile duyuracaktır.

Minber-i ilde benim şimdi ḥaṭīb-i şu' arā

Ḥuṭbe-i sözde aduñ Dāver-i devrān diyeyüm (Ayni 27/31) **6**

Sikke-i nām-ı şerīfün ursalar seng üstine

Ġālibā sīm ü zere ḳalmazdı ayruk iḥtirām (Mesihî 4/22) **3**

Huṭbe vü sikke anuñ adıyla faḥr eyler uş

Ol biri ʿālī şenādur bu biri ḥandān bugün (Dai 5/7) 1

Yüz sürmese idi sikkeñe bulmazdı zer bahā

Bulmasa nāmuñ olmaz idi nām-dār laʿl (A.Paşa 13/27) 2

Şehriyāra aduñı minberde yād itse ḥaṭīb

Nūr ile mescid ṭolar fi'l-ḥāl olur minber güneş (A.Paşa 20/48) 2

Oķınan minber-i saʿ ādetde

Huṭbe-i Bāyezīd Ḥān bulduñ (A.Paşa 25 /20) 3

Huṭbe-i medḥ oķudı ise devletüñe nola kim

Minber-i gerdūnda dikdi rāyet-i nūrānī ʿıyd (A.Paşa 35/19) 3

Gördi dīnāruñdaki elķābı çeşm-i āfitāb

Yüzi zerd oldı ki yazıla ol elķāb üstine (A. Paşa 17/26) 2

Artık o devletin sahibi, milletinin efendisidir. Tüm sultanların sultanıdır.

Ḥayāt-ı memleketde zāt-ı menşūr

Berāt-ı salṭanatda adı ʿ ünvān (Ayni 21/2) 6

Baḥş-ı saʿ ādet olduğı dem illere naşīb

Serverlik indi devlet ile ser-efrāzuña (Ayni 28/13) 6

Ol kim ķuşandı biline cürʿet ķuşağını

Ol kim ṭonandı egnine devlet ķabāsını (Dai 4/3) 1

Virdi eline baht u sa'adet 'inânını
 Koydı başına devlet ü iqbâl tâcını (Dai 19/10) **4**

Ahmed cemâli gibi bahtın yüzü münevver
 'Îsâ makâmı gibi tahtın yeri mükerrerem (Şeyhi 8/15) **1**

Ol kim hitâb-i 'izzet ile kullarına haq
 Farz eyledi itâ'at ile iktidâsını (Dai 4/4) **1**

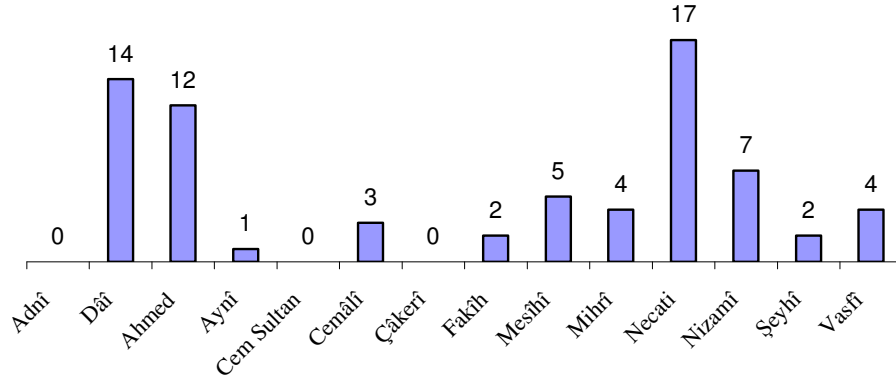
Muhtedâsın sen selâtin hükümüne peyrevdür uş
 Pîş-rev katında bellüdür kim ol peyrev nedür (Dai 7/17) **1**

Salânat tâcın urur başına biñ i'zâz ile
 Memleket tahtında anı Hüsrev ü Sencer kıılır (Dai 15/3) **1**

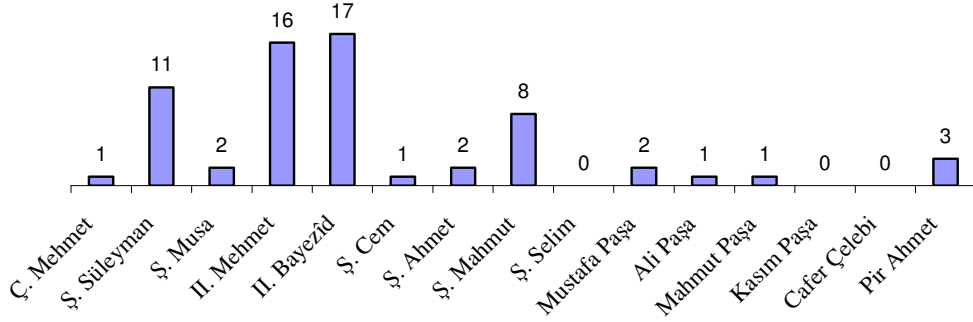
21) Saray ve Meclisi

İstanbul ve devletin değişik merkezlerinde saltanat mensuplarının ve devlet adamlarının saraylarına girip çıkan, onların meclislerine devam eden şairler, kendilerine gösterilen bu teveccühe, yine sık sık misafir edildikleri meclisleri överek karşılık vermişlerdir. Bu, memduhun övülmesi anlamına geldiği gibi saraya ve saray meclislerine kabul edilmesinden ötürü şairin de kendi gururunu okşamaktadır. Padişah ve şehzade saraylarına aşına olan sanatçıların bu övgüyü diğerlerine göre daha fazla kullanmaları bu açıdan bakıldığında önemlidir. Dâî, Şehzade Süleyman'ın, Nacati, Şehzade Mahmut'un sarayında bulunmuş şairlerdi.

Grafik: 41
Saray ve Meclis Övgüsünün Şairlere Göre Beyit Dağılımları

Grafik: 42
Saray ve Meclis Övgüsünün Memduhlara Göre Beyit Dağılımları

Bu övgünün tek sebebi şairlerin saraylara davet edilmesi, meclislerde bulunması değildir. Yukarıdaki grafiğe bakıldığında beyitlerin, sayılan şehzadelerden başka, dönem padişahlarında da yoğunlaşması ve övgünün her şair tarafından yapılması bu konunun klasik övgü konuları içine girdiğini göstermektedir.

Sultanın devlet işlerini gördüğü, devletin azamet ve debdebesini taşıdığı, ilim ve sanat adamlarıyla sohbetler düzenlediği meclisine girmek, oranın müdavimlerinden olup her cömertliğinden istifade etmek, her şairin öncelikli hedefidir. İşte bu yüzden şair, hayal dünyasını süsleyen bu mekan yine hayal unsurlarıyla süslenmiş, mübalağalarla tasvir edilmiştir.

a) Sarayı Hizmetçileri

Gördüğünde Şah Kubad'ın yüzünü kızartacak kadar güzel olan ve güneş ile ayın süslediği sultanın sarayı, hep yüceltici unsurlarla betimlenmiştir.

Bezmine inse h̄ac̄il̄ ola gide Şāh K̄ubād

Rezmine binse meşāf idemeye Rüstem-i Zāl (Necati 16/18) 7

Hilāl bāb-ı şerīfūñde halka-i sīmīn

Güneş sarāy-ı refī'ünde şemse-i zer-kār (Vasfi 1/29) 3

Bir soffa ki süpründüsini kuhl̄ ide havrā

Cārūbı cenābında nedür bārī benefşe (A. Paşa 26/25) 6

Güneş o sarayın penceresidir. Oradan giren ışık değil bizzat güneşin kendisidir.

Güyā ki mihr revzenesidür sarāyuññ

K'andan ider zemānede kesb-i ziyā seher (Necati 9/39) 3

Sensin ol kim şeh-nişīni bezm-gāhuñda müdām

Yā Süleymān tahtıdır yā cām-ı İskender güneş (A. Paşa 20/24) 2

Çeşmesi yine güneş şadırvan ve havuzu ise aydır.

Kadrin eflāk üstüne bir kasr-ı 'ālī yaptı kim

Çeşmesi şems ü kamer havzı vü şadırvānıdır (Şeyhi 9/29) 1

Bekçisi bazen güneş, bazen ay, bazen Satürn'dür.

Halāyık iy felek-ārā-yı hūrşid

Dutar encüm-şifat kapuñda dīvān (Ayni 21/5) 6

Harīm-i hürmetine mäh gece meş' ale-dār
Sarāy-ı haşmetine mihr tanla derbānı (Şeyhi 14/18) **30**

Dergehinde pās-bān olalı keyvān ol mehūñ
Gelmedi devrinde bir seyyārenūñ çeşmine h̄āb (Mihri 4/6) **3**

Şaire göre onun sarayına, dergahına yakışan cennet hurileridir.

Ravza-i kūyuñı gördükde derim huld-i na' im
Yaraşur hür ile ğilmān ola der-bān-ı şekl (Mihri 11/22) **11**

Onun sarayı, meclisi o kadar güzel ve yücedir ki her varlık orada hizmet etmek için birbiriyle yarışır.

Hıdmetin itmek için dergehūñūñ nevbetle
Zengī vü Rūmī iki bende leyl ü nehār (Vasfi 8/18) **15**

Ay, gece; güneş, gündüz hizmet eder.

Gice gündüz āsitānuñda gelür hıdmet ider
Māh ü hürşīd iki kullaruñ dururlar şaruşm (Necati 20/48) **3**

Güzellikler bahçesi olan bu yerin diğer hizmetkarları ise çiçekler ve tabiattır.

Meclisūñde bāğ bir maḥbūb hıdmet-gārdur
Çeşm nergis ḳad şanavber ḥaṭṭ çemen ruḥsār gül (Necati15/25) **3**

Şāh Sulṭān Aḥmedūñ devrānıdur bezminde gör
Lāle sāḳī ḡonce bāde oldu hızmekār gül (Mihri 7/11) **11**

Onun meclisinde içlerinde şairin de olduğu müdavimlere sâkîlik yapan yine yüksek ve aydınlık varlıklardır. Seyyareler ve güneş bu sefer sâkîlik yapmaktadırlar.

Meclisün burc-ı şeref ħurşid-i devletdür yüzün

Sâķiler seyyârelerdür meclis ehl-i şabitât (Dai 12/12) 4

Sâķi-i bezmün ele cām alduğınca dir ħired

Yâ güneş sāğardadır yâ gezdürür sāğar güneş (A.Paşa 20/25) 2

Cennet sarayının diğerk sâķileri hurilerdir ve kadehte “Kevser” sunmaktadırlar.

Cennetü'l-me'vâ olupdur meclisün kevşer kadeğ

Ol şarābuñ sâķisi vildān u ğilmān devridür (Dai 16/14) 4

Meclisün cennet-şifatdur karşıña kevşer kadeğ

Şoğbetün sâķilğın ħür ile ğilmān eyledi (Dai 17/46) 4

Cām- ı yâķütî içinden iç şarāb-ı la' ligün

Meclisi cennet durur sâķisi rızvān devridür (Dai 16/3) 4

Misafirlere ab-ı hayat sunulan bu İskender meclisinin öteki sakisi Hızırdır.

Bu Sikender şoğbetidür içilür āb-ı ħayāt

Ĥızr sâķi' oldı lā-büd āb-ı ħayvān devridür (Dai 16/10) 4

Bu fotoğrafı Zühre mutrip serv ise rakkas olarak tamamlar.

Zühre muṭriblik ider serv-i sehi' raḳḳās olur

Sāz içün def ṭutmağı cem' inde beyzā gösterür (Cemali 10/37) 12

b) Saray veya Meclisinin Güzelliğı

Yukarıda sayılan fiziki özellik ve hizmet kadrosuyla artık şairin efendisinin sarayı tanımlanamaz bir güzelliğe sahiptir. Orasının güzelliğini ifade etmek için şair tabiatı kullanır. Orası bir gül bahçesidir ve orada her nefeste bir gül yetişir. Orayı güzelleştirir.

Meclisine nice gülşen dimesün her kişi kim
Her nefesde açılır gönca-i handân-ı kerem (Necati 18/7) 7

Gül-zâr-ı sarâyuñda zihî dâr-ı sa‘ âdet
Kim oldu laķab çarķ-ı perestâra benefşe (Necati 23/39) 7

Bu mekanı süsleyen ise kutsal güçtür.

Bahâr-ı bâĝ-ı devletsin yed-i kudretle bezmüñe
Hemişe bezm-i akdesden gül-i şādî nişâr olsun (A.Paşa 47/2) 8

Oranın güzelliĝini güneşin başını döndürmüş ve onu kapı üftadesi yapmıştır.

Yüz şafâ ile güneş daĝı gelür baş üzre
Ķapuñ üftâdesi Şâhâ yaluñuz mâh degül (Necati 14/34) 2

Ķanda beñzer kaçruña bir âfitâbı ile felek
Ki anda bir câm olupdur bir zıyâ-güster güneş (A. Paşa 20/43) 2

Ķaşd-ı seyr-i bâm-ı kaçruñ itse her gün âfitâb
Pâye-i evvelde ‘ârız ola vehminden düvâr (Vasfi 3/14) 13

Şairin meclisi bu güzellikleriyle cenneti andırmaktadır.

Gülbin-i devlet behişt-i dergehüñde tâ ebed
Şâhib-i neşv ü nemâ mânend-i Tübâdur yine (Necati 24/17) 15

Bâĝ-ı sarâyuñı kıla ger cennete şebîh
Rıdvâna anca söz ata kaçruñda bâĝbân (Mesihî 2/31) 3

Mübârek meclisi cennet-serâdur
Mu‘ allâ der-gâhı ĝırzü‘l-mefâzi‘ (Dai 11/7) 4

Meclisün her kıanda kim teşrif iderse ol yiri

Cennetü'l-me'vâ-şıfat hürrem gülistân eyledi (Dai 17/49) 4

Câm- ı yâķütî içinden iç şarâb-ı la' ligün

Meclisi cennet durur sâķisi rızvân devridür (Dai 16/3) 4

Bir bâbdur esâs-ı sarâyuñda heşt-huld

Bir fařldur ĥadıķa-i kūyuñda nev-bahâr (Fakih 1/31) 2

Bezmüñi gör ki ravza-i rızvân

Meşrebinden iderler istizhâr (Dai 23/17) 1

Bu meclise giren herkes bu şereften dolayı kendisiyle iftihar etmektedir.

Ķaşr-ı behişt âb ile iderken iftiĥâr

Ķasruña girdüğinden ider iftiĥâr âb (A.Paşa 36/23) 3

Oranın tütsücüleri güneş ve aydır; bu yüzden orası insanın dimağına ulaşan güzel kokularla doludur.

Meclisinde micmere gerdân olalıdan güneş

Dest-i 'aĥĥâr-ı şabâ 'üd u 'abir eşşânıdır (Cemali 5/14) 2

Her gice encüm sipendinden şolar şâs-ı felek

Bezm- i şehde yaķmađıçün her seşer micmer güneş (Fakih 3/32) 2

Eyâ sipihr-i ma'âlî bu çarĥ u encüm-i çarĥ

Sarây-ı kıadr-i refi' üñdedür buĥâr u baĥûr (Vasfi 5/15) 15

Mâh olmağ için meclisüne micmere-gerdân

Her meh pür ider kâsesini 'anber-i sârâ (A. Paşa 12/73) 2

Bu güzel meclisin kadir gecesi kadar mübarek sohbetleri vardır.

Çadr dirdüm şoĥbetüne her gice olsa idi çadr

‘Iyd dirdüm devletüne olmasa pâyân-ı ‘ıyd (A. Paşa 35/15) 3

Sarayın müdavimleri ise bazen huriler ve melekler, bazen Zühre, bazen de seherdir.

Gündüz ü leyl şafâ ‘îş ile idi şoĥbeti

Giceler ĥūr u melekdür çü kıla miĥmân aña (Dai 27/17) 4

Müşterîdür Zühre bezmine anuñçün her gice

Meslisine nâzır olan ‘aynınuñ insânıdur (Cemali 5/23) 2

Şahn-ı sarây-ı ‘izzetün içinde Ĥusrevâ

Bir murğdur ki erzen idinür ĥidâ seĥer (Necati 9/25) 3

Hem güzelliği, hem yüceliği hem de ihtiyaçlarını karşılayan padişahın bulunduğu yer olduğu için orası halk için ayrı bir anlam kazanmış, adeta kutsallaşmıştır. Halk orayı Ka’be’ymiş gibi tavaf etmekte, Mescid-i Aksa’ymiş gibi yüz vurmaktadır.

Der-gehün bir ka‘bedür kim ĥalk ider her dem tavâf

Leşkeründe her zamân mevcüddur ĥacc u ĥuzât (Dai 12/17) 4

Mânend-i ĥâk-i Ka‘be-i dergâh-ı Şehriyâr

Olur şafâ-‘ atıyyet ü ĥâcet-revâ seĥer (Necati 9/21) 3

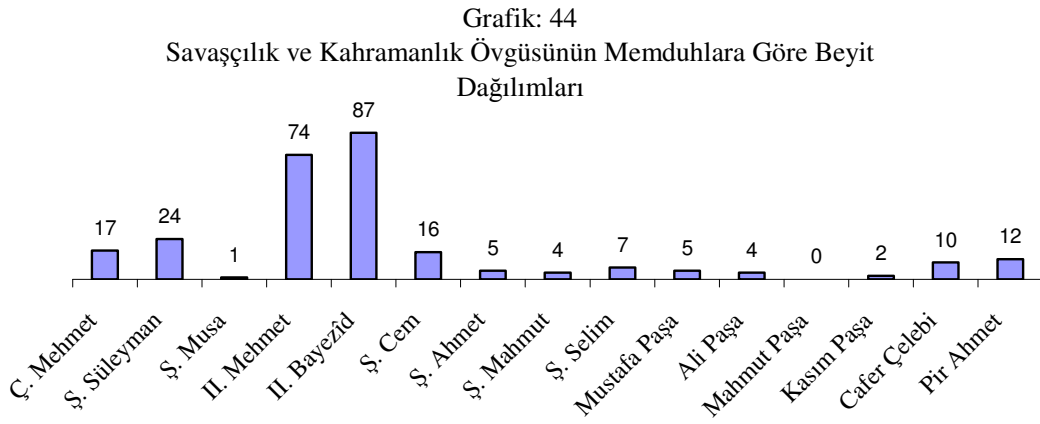
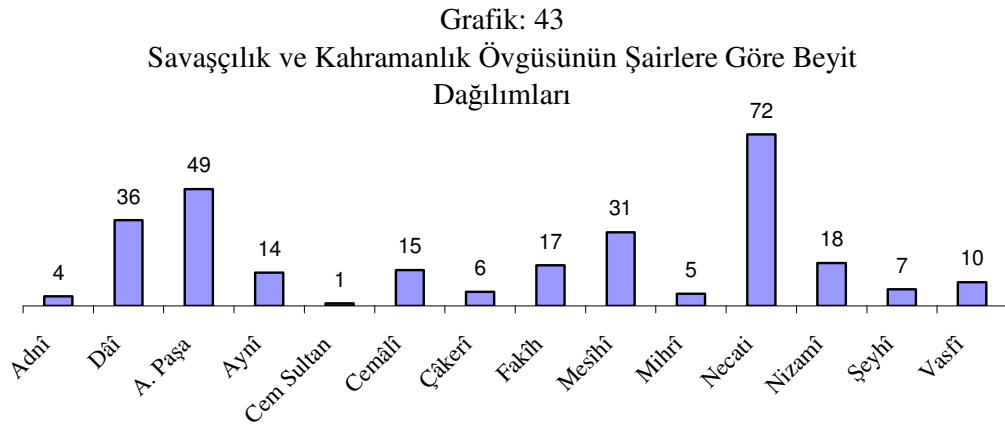
Şâhâ ne var oldı ise evvelki sarâyıñ

Çudsîlere yüz urmağ için Mescid-i Akşâ (A. Paşa 12/85) 2

22) Savaşçılık, Kahramanlık ve Fatihliği

Savaşçılık ve kahramanlık dönem divanlarında en çok yer işgal eden konudur. Gerek şairlere gerekse memduhlara göre hazırlanan aşağıdaki grafikler, övgünün Fatih ve II. Bayezîd etrafında yoğunlaştığını, en çok beytin de adı zikredilen memduhlar etrafındaki şairler tarafından (Ahmet Paşa ve Necati) yazıldığını gösteriyor. Bununla birlikte her şair bu konuda beyit yazmış, her memduh da değişik sayıdaki beyitlerle övülmüştür.

Osmanlı Devletinde padişahlar ve diğer hanedan mensuplarının, henüz şehzadeyken aldıkları eğitimin önemli bir bölümünü savaş ve savaş sanatları oluşturuyordu. Bilek gücünün yanında orduya kumanda etmenin de önemli olduğu bu

eğitimin pratiğini, şehzadeler, padişah babalarının ordu kanatlarını kumanda ederek gerçekleştiriyorlar, bizzat çarpışmanın içinde yer alıyorlardı. Başta padişah olmak üzere hanedan mensuplarının ve yüksek rütbe ve görev sahibi devlet adamlarının savaşlarda sergiledikleri cesaret ve kahramanlık, hem ordunun moralini yüksek tutuyor, hem de halkın hayranlık ve minnettarlığını artırıyordu.

Cihat ve dünya imparatorluğu kurma fikrinden dolayı çevrelerindeki devletlerle sürekli savaşıp toprağını genişleten bir devlet olan Osmanlı'nın edebiyatında da savaş önemli bir yer tutar. Gazavat-namelerle savaş hatıralarını canlı tutan bir yapıya sahip divan edebiyatında kahramanlık, cesaret ve savaş methiyelerde de çok önemli bir yer işgal etmiştir. Dönem şairlerinin memduhlarının mutlaka katıldığı bir savaş veya fethettiği bir şehir vardır. Fetret devrinde şehzadelerin mücadeleleri, bu arada Karaman ve Germiyan beyliklerinde beyliği muhafaza etme gayretleri, tüm dönemlerin en büyük olayı İstanbul'un fethi, Cem - II. Bayezid mücadelesi hep kasidelere ilham kaynağı olmuş, memduhların kahramanlıkları uzun uzadıya tasvir edilmiştir. Dönem kasidelerinde en çok yer işgal eden bu konu; savaş sahneleri, savaş aletleri ve fetih tasvirleriyle süslenmiş, kahramanlara, cesaret, fatihlik ile ilgili onlarca unvan ve sıfat verilmiş, memduhlar en çok bu özellikleriyle övülmüştür. Tarihin kahramanlıklarıyla meşhur savaşçıları, fethedilen devletler, fethin, fetih ayetinin anlamı olduğu, silahlar methiyelerde en çok karşılaşılan unsurlardır.

a) Kahramanlık ve Cesareti

Şairin efendisi savaş meydanlarının en kahramanıdır. Beline kahramanlık kuşağını kuşanmış ve meydanda yerini almıştır.

Ol kim kuşandı biline cür'et kuşağını

Ol kim ınandı egnine devlet ıabāsını (Dai 4/3) **1**

Deste-keş oldı çü bāzuña şehā kıavs-i murād

Ol kemānuñ yaraşur kim ola kıurbānı kerem (Cem 7/21) **10**

Onun kuvvetinin yanında düşman sayısının bir önemi yoktur. İster bin saf olsun, isterse yıldızlar kadar kalabalık olsun; bunun, şairin efendisi için bir önemi yoktur.

Biñ saf olursa eger dīv-i ‘adūdan ne zarar

Aldı barmağına çün āsaf-ı şafder hātem (Vasfi 4/13) **15**

Düşmen ne kadar çoğ ise yıldız gibi durmaz

Sen ‘azm-ı neberd eyleyicek gün gibi tenhā (Nizami 2/51) **26**

Çünkü onun kahramanlığı Rüstem’i bile korkutmuş, bu büyük savaşçı şairin sultanıyla savaşmaktan korkmuştur.

Hem saḥāvetde ider defter-i Hātemleri tayy

Hem şecā‘ atde kıllur ḥamle-i Rüstemleri red (Nizami 8 /8) **26**

Dāstān senin durur kim kıssası pür-ḥiṣşedir

Zıkr olan Rüstem den ancak ḥīle vü destāndır (Şeyhi 9 /41) **1**

Eğer Rüstem bugün yaşasaydı ona hayranlığını dile getirirdi.

Bu şecā‘ at kim anuñ var āferīn olsun aña

Ger dir imişse göreydi Rüstem-i destān bugün (Dai 5 /8) **1**

b) Ordusu ve Askerleri

Şairler, efendilerinin askerlerini kalabalık ve fetih ordusu olmaları ile övmüşlerdir. Onun askerleri yıldızlar kadar kalabalıktır ve alemlerini yağmalayacak, fethedecek güçtedir.

Çarḥı yağma itseñ ey Şeh leşkerüñ ılduz gibi

Şeb kemendi ile çıkardı burcı meh-tāb üstine (A.Paşa17/31) **2**

Leşkerüñ ılduz-şifatdur ılduzuñ leşker-şiken

Anuñ için böyle bī-ḥad bī-şümār itmiş seni (Dai 20 /10) **4**

Ṭal' atüñ âfitâb-ı devletdür

Leşkerüñdür kevâkib-i seyyâr (Çakeri 5/17) 3

Kalabalık ordusunun çıkardığı tozla karanlığa bürünen savaş meydanı onun kılıcı ışığıyla aydınlanmıştır.

Gerd-i sipehüñ zulmeti ile şu' le-i tîguñ

Gösterdi Şehâ harb günin leyle-i kâmrâ (A. Paşa 12/61) 2

Onun bu büyük ordusunun haşmetine ve görevine hayran olan astronomik unsurlar; Merih, Güneş artık onun ordusunun bir neferidir.

Mirriḥ kim tütupdur hışm ile elde haçer

İster ki düşmenüñle ola senüñ muqâbil (Nizami 6/26) 26

Altun üsküflü silah-dâruñ durur hürşid kim

Çanda gitseñ götürür yanuñca tîg-i zer-nişân (Mesihi 5/19) 2

c) Fatihliği

Dönemin en önemli askeri olayı Hz. Peygamber'in hadisiyle müjdelediği İstanbul'un fethidir. Bu olay şairlerce çok kullanılmış, tasvirler yapılmıştır. Methiyelerde görülen fetih ve savaşlar bu büyük olaya benzetilmiş, fetih ayetlerine, hadislere telmihler yapılmış, “nusret” ifadesi ile savaşa kutsal bir anlam yüklenmiştir.

Şaire göre efendisinin yapacak olduğu fetih İslam adınadır ve o bu yüzden İslam sancağını açmış, “gaza-yı ekber” için ordusunu savaş alanına çıkarmıştır.

Ġazâ-yı ekberi oldı beyân-ı feth ü mübin

Cihâni tütmağ için iştiḥâr-ı feth ü zafer (Cemali 4/17) 2

“Fetih” suresi onun şanı için nazil olmuştur ve onun amacı ayetin tecellisini sağlamaktır.

Rāyāt-ı ʿizz ü devlet rāyında oldı ʿālī

Āyāt-ı fetḥ ü nuşret şânında oldı nāzil (Nizami 6 /15) **26**

Āyet-i innā fetaḥnā çün senüñ şānuñdadur

Fetḥ u nuşret āyetidür rāyetüñde beyyināt (Dai 12/15) **4**

Rāyetüñde şol kerāmet var ki yād itse ḥaṭīb

Yazılur Fetḥ āyeti fi'l-ḥāl miḥrāb üstine (A. Paşa 17/28) **2**

Kutsal bir görev için çıktığı bu savaş meydanında, uğruna savaştığı kutsal değerler onun yanındadır. Fetih müjdesi için Allah nusretini, yardımını ondan esirgemeyecektir.

Ger seferdür ger ḥazar elḥamdü-lillāh kim olur

Fetḥ ü nuşrat hem-ʿinān ü baḥt ü devlet hem-nişīn (Necati 20/42) **3**

Çehār sancaḥ-ı Şāhī ki fetḥe merkezdür

Binā-yi nuşratuñ oldı çehār erkānı (Necati 25/9) **3**

Kimine bendesinüñ yāri nuşret ü ruḥşār

Kimine çākerinüñ yiri dār-ı fetḥ ü zafer (Cemali 4/20) **2**

Nuşret ü fetḥ ü zafer saña naşīb oldı diyü

Leşker içre vay ki çalar çağırur tığ ü nefīr (Mesihî 11/16) **20**

Zamān miḥrābınuñ āḥir imāmı sensin iy Mehdī

Saña hem fetḥ u hem nuşret yemīn olsun yesār olsun (Aynî 24/29) **6**

Hāşşa kim devrān-ı emn ü ʿahd-i sulṭān-ı cihān

Kim nişānı rāyetinde fetḥ u nuşretdür bugün (Dai 7/6) **1**

Yüri gün gibi heft kişvere kim

Nuşrat u fetḫi hem-‘ inān bulduñ (A. Paşa 25/27) **3**

Fethin övüldüğü beyitlerde başta İstanbul olmak üzere fethedilen toprakların ve milletlerin adları da anılmıştır. Macaristan (Diyar-ı Engürüs), Budin, Buğdan, Yunan zikredilen coğrafya ve milletlerdir.

Göçürdi menzil-i Kōnşantāniyyeden küfri

Ki ehl-i dīn ideler iftiḫār-ı fetḫ ü zafer (Cemali 4/14) **2**

Diyār-ı Engürüs ile idersin ‘ ahd ü peymānı

Gele küffārı Budinūñ bula teşrīfin ĩmānuñ (Necati13/21) **13**

Rezm- i Behrāmī-li Yūnān taḫtını fetḫ eyleyüp

Kaşr-ı Keyḫüsrevde Dārā gibi ḫtdı bezm-i Cem (Nizami 7 /2) **13**

Yunan serîr ü efserini bîn sürürile

Atdı göge ki ḫusrev ü şāh-ı cihān irür (Fakih 6/5) **2**

Onun kahramanlığı tarihin gördüğü en heybetli kahramanlıktır. O, kahramanlığıyla Şehname kahramanlarını gölgede bırakmış, onları savaş meydanlarında yenmiştir.

Rezm- i Behrāmī-li Yūnān taḫtını fetḫ eyleyüp

Kaşr-ı Keyḫüsrevde Dārā gibi ḫtdı bezm-i Cem (Nizami 7/2) **28**

Saña ḫaḫdan ‘ atādur bu ‘ ināyet fetḫ ile nuşret

Seni tercīḫ ider devlet bugün Cimşīd ü Dārāya (Dai 21/6) **5**

Sultan, zamanının Musa’sıdır ve yed-i beyzası olan fetihleriyle alem ufuklarını aydınlatmıştır.

Şehinşeh Mîr Mûsî kim yed-i beyzâsıdur mu'ciz
Anuñ fetihı durur şahid yed-i kudretde beyzâya (Dai 21/3) 5

Hurşîd-i zâfer tâli' olur fetih ufukından
Çün şubh-şifat keşf ide tîguñ Yed-i Beyzâ (A. Paşa 12/62) 2

O, bu azim ve kararlılığıyla hem dünyaların hem de göklerin fatihidir.

Bir dem içinde zâhir olar âfîtab-ı fetih
Çün dest-i devletüñ çeke tîg-i gâzâ seher (Necati 9/41) 3

Ümîd bâgına yağmağa fetih yağmuru
Olupdur ebr kefi berç tîg-i rahşânı (Necati 25/12) 3

Donandı lâle gibi haşm kanı ile zemîn
Nite ki müjde-i fetih ile şehir dükkânı (Necati 25/21) 2

Hîşârı burcına ol resm ile çıkardı beden
Ki evce irdi hevâdan ğubâr-ı fetih ü zafer (Cemali 4/15) 2

Çü tîr ü nîze çekildi mişâl-i haţt-ı şecer
İrişdi gül-şen-i nuşretde bâr-ı fetih ü zafer (Cemali 4/18) 2

Ne yirde na' l-i semendi ki vaz' ide mihrâb
Fütûh şaf şaf olup qorlar anda pişânı (Necati 25/8) 3

Devlet ü ikbâl ile her kıanda kim 'azm eylesen
Yoldaşuñ fetih ü zaferdür leşkerüñ mansûrdur (Dai 5/13) 1

Ol şehensâh-ı mu‘azzam kim haķuñ izni bile
Her yaña kim ‘azm ide hengâm-ı furşatdur bugün (Dai 7/8) 1

Devletüñde her tarafından cem‘ olur her gün harâc
Himmatüñde her diyârı fetḥ ider her gün ğuzât (Dai 12/16) 4

Düşmen üstine çün hücum idesin
Fetḥ yoldaş saña zaferdür yâr (Dai 23/20) 1

Düşürdi heybet-i âvâzı şark u garba şadâ
Çün aldı baḥr ile berrden kenâr-ı fetḥ ü zafer (Cemali 4/19) 2

Bir âsumâni kazâdur havâyı topı Şehüñ
Ki dönderimez anı nüh sipihr çevgâni (Necati 25/14) 3

Kevkeb gibi her bürc tolar kevkeb-i Şâh
Çarḥuñ yidi kat kal‘ âsını ger kıla yağmâ (A. Paşa 12/53) 2

Bu savaş ve fetihleri, devleti ve dini güzelleştirip yüceltmiştir.

Bahâr-ı fetḥi ile Pâdişâh-ı Ğâzîñüñ
Açıldı devlet ü dîñüñ gül ü gülistâni (Necati 25/2) 3

Melekler onun din adına yaptığı bu savaşta zafer kazanması için dua etmektedirler.

Fütûḥ-ı devletine Rûḥ-ı Kıuds fâtiḥâ-ḥ‘ân
Şabâḥ-ı nusretinin çerḥ sübhâ-gerdâni (Şeyhi 14 /19) 30

Tüm bunlardan sonra yapılan fetihlerden dolayı devlet genişlemiş, din güzelleşmiş,
sultan ise Osmanlı ülkesinin iftihar kaynağı olmuştur.

Tedbîr ile leşker şıyup mektûb ile iklîm alan

Ol iftihâr-ı milket-i ‘Osmâna şihhat yaraşur (A. Paşa 33/7) **3**

d) İslam Adına Savaşı ve Muzafferiyeti

İslam’ın yüzünü gayri müslimlerin zulmünden koruyan şairin efendisi, ülkedeki şirki ortadan kaldırmıştır.

Ġubâr-ı küfrden İslâm dâdesin şakınup

‘Adû kıanı ile şular ‘arşa-gâh-ı meydânı (Necati 25/6) **3**

Kılıcı şuyı ile yundı çirk-i câme-i şirk

Zihî zihî şeref-i kisvet-i müselmânı (Necati 25/3) **3**

Bu savaşlarda birçok düşmanı aman dilemiş, bir çoğu ise İslamlaştırılmıştır.

Doyurdu hûn-ı ‘adû ile vaşş ü tayrı temâm

Müsellem olmağ için milket-i Süleymânı (Necati 25/5) **3**

Atıldı tîr-i sa‘âdet kemân-ı gayretten

Kim ehl-i küfre varup ‘arza kıla imânı (Necati 25/25) **2**

Bunca kâfir kim müselmân itdi tîguñ mu‘cizi

Ġâlib oldı hücetüñ a‘câm ü a‘râb üstine (A. Paşa 17/29) **2**

Zihî Sikender ü Dârâ ki dâr-ı İslâmuñ

Sa‘âdetinde olupdur medâr-ı fetḥ ü zafer (Cemali 4/21) **2**

O, girdiği her savaştan, çıktığı her seferden zaferle dönecektir; çünkü şaire göre o, kaderi olduğu için, ezelde yazıldığı için muzafferdir.

Zātuñi çünkim ezelde Hâk mü'eyyed eylemiş
Sen muzaffersin hemîşe düşmenüñ mağhürdur (Dai 5/14) 1

Anuñ ki zātına Hâk zamm-ı feth kıla ezel
Ne yire eyler ise 'azm 'adū olur meksür (Vasfi 5/14) 15

Düşmanların savaşta hile veya sahtekarlık yapması sonucu değiştirmeyecektir.

Dost ger kıılır yā mekr ider düşmen ne ğam
Çünki manşūr u muzaffer kirdigār itmiş seni (Dai 20/6) 4

Müdde'î dillü şıfat ger mekr idüp kıuyruk bular
Avlağıl sen anı ki şır-i şikār itmiş seni (Dai 20/18) 4

e) Savaşçılığının Nitelikleri

Şair efendisinin savaşçılığını överken Şehname kahramanlarını kullanır. Cem, İsfendiyar, Rüstem adı geçen kahramanlardır. Zaloğlu Rüstem onun savaşçılığıyla baş edememektedir.

Bezmine inse hacîl ola gide Şāh Kıubād
Rezmine binse meşāf idemeye Rüstem-i Zāl (Necati 16 /18) 7

Rezm-i Rüstem edicek alsa ele tır ü kemān
Uğradur sehm-i kıazā vü kıadere Tehmeten'î (Adni 1/20) 2

Dünyada kahraman olarak tanınan tüm şahıslar onun heybetinden beslenirler.

Görürse rezmüñi Rüstem olaydı 'āleme destān
Zirā heybet alır her dem Cem ü İsfendiyār andan (Dai 9/30) 4

Zaten onlar sultanın zamanına yetişselerdi onu takdir eder, ona hayran olurlardı.

Āferīn eyler idi görselerdi rezmüni

Erdeşir ü Rüstem ü hem Pürişeng ü Güstehem (Nizami 7/35) **28**

Onun savaştığı alanlar düşman kanından geçilmemektedir.

Yiridür olsa ‘ adū ḥāk ü ğarḳ-ı baḥr-ı belā

Ki virdi bāda gülin yine nār-ı fetḥ ü zafer (Cemali 4/26) **2**

Āteş mişālūn āb aḳsa düşmene

Şarşar zemīni niteki şarşar revān irür (Fakih 6/23) **2**

Dokunduğu düşman yıkılmakta, sultan silahlarıyla harikalar yaşatmaktadır.

Düşmene ger doḳına sengi kemān-mühresinūn

Ṭop-veş yıḳar eger burcisa daḥı bedeni (Adni 1/21) **2**

Bir cām içürdi cevher-i tīḡuñ ‘ adūya kim

Her cür‘ asından oldı yemīn ü yesār la‘ l (A. Paşa 13/50) **2**

Berḳ-ı tīḡuñdan ol a‘ dā üzre āteş yaḡduran

Ebr-i cūdından dūr-efşān oldı aḥbāb üstine (A. Paşa 17/23) **2**

Rezmüni gör ki düşmenūn başına

Ḳılıç urur ḳamu yemīn ü yesār (Dai 23/18) **1**

f) Düşmanına Korku Salması

Onun bu savaçılığı düşmanın yüreğine korku salmış ve düşmanın rahatı kaçmıştır. Düşman, şairin efendisinin kılıcı korkusundan evinde rahat rahat su bile içememektedir.

Çek tīḡ-i āb-dārı ki ḳorḳuñdan içemez

Kāfir diyār-ı küfrde bir hoş-güvār āb (A. Paşa 37/42) **3**

Savaşçılığının korkusundan düşman su yerine kan yutmuş,

Şol deñlü haşm anı dökduñ ki orudan

an yutdı kn içinde ne deñlü ki vr la1 (A. Paş 13/49) 2

gözleri mızrağı korkusundan su yerine kan akıtmıştır.

Nzeñ haylini ala ger eřme eřmine

T haşr llesinden aa şu yerine an (Mesih 2/37) 3

Onun kılıcı lafı geince Rstem ve İsfendiyar'ın yreğine korku dşmüştür.

Şeh Byezd ol ki anuñ tğın añıca

Olur dern- Rstem  İsfendiyrb (A. Paş 36/13) 3

Korkusu alemi yle kaplamıştır ki aslan bile ormanında rahata yatamamıştır.

Heybetnden gaybet idp bşede yatmazdı şr

Rh- tđuñ uğrasa bir kez eger gb stine (A. Paş 17/30) 2

g) Savaşlarından Sahneler

Şair, savaş sahnelerinin ağırlıklı rengini kırmızı olarak belirlemiştir. Dnem methiyelerinde yapılan bu meydan tasvirleri modern betimlemelerden uzak olmayacak derecede canlı ve fotografiktir.

Ordu hareket etmiş, her yer toz dumandır. Gneş bu toz bulutunun ardında artık grnmez olmuştur.

Şeb ki encm her araf yğrişe rezmñ şanuram

Kim ekilp tğlar tozdan olur muğber gneş (Fakih 3/34) 2

Onun bu byk ordusunun tozunda Hzır ve İskender karanlıkta kalmıştır.

Gerd-i rezm ire nazar eylese tğnle saña

Zulmet iinde gre Hzır u Sikender nergis (Nizami 5/54) 2

Sultanın savaşa karar vermesi, sahranın kıızıla dönüp gurup rengini alması anlamına gelir.

Ol gün ki ‘ adū cengine leşger idesin ‘ arz

Eflâke döner beyzâ-i pûlâd ile sahrâ (Nizami 2/45) **26**

Savaş sona ermiş, her yer kıızıla boyanmıştır. Şairin efendisi, güneşin doğması için gereken şafak kızılığını sağlamış, güneşin doğmasını beklemektedir.

Nite k’ a‘ dâ ölür eşfaķile kılsañ ‘ azm-i rezm

Ƙana ğarķ olur şafaķ çün toğmaya başlar güneş (Fakih 3/33) **2**

Bunca hareket, kalabalık cesur insanlar için hiç de korkutucu değildir. Onlara göre savaş meydanı gül bahçesi, gül siper, diken mızrak, gonca ise oktur. Yani bir kahramanın aradığı her şart oluşmuştur.

Bu gün dilîrlere rezm-gâh gülşendür

Güli siper dikenî nîze gonca peykânî (Necati 25/18) **3**

Hatta şaire göre savaş meydanı düğün meydanı, sancak ise bu düğünün damadıdır.

Ġazâ düğün gibidür sancaķı Şehüñ dāmād

‘ Arūs fetħ ü zafer ma‘ reke şebistânî (Necati 25/22) **3**

Savaş ne kadar çetin ve zor olursa olsun kahramanın üzüldüğü tek şey düşmanın imansız ölmesidir.

On iki burclu bir muhtaşar hişâr tutar

Ĥired bu ķal‘ alara göre çarĥ-ı gerdânî (Necati 25/29) **3**

Cân virürken derlese düşmen ‘ araķ şanma anı

Kim anuñ ĩmânsuz öldüĝine aĝlar meşâm (Mesihî 4/26) **3**

h) Kılıcının Özellikleri ve Kılıç Kullanması

Şairin memduhun kılıcının en etkin tavsifi onun Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikar olmasıdır.

Tîġ-i Sulţān Muḥammed Ġāzi

Zü'l-fikār ola ber-ser-i eṣrār (Dai 23/19) **1**

Hatta onun darbesinin etkinliğinin yanında Zülfikar utancından yedi kat yere geçmiştir.

Kılıcuñ berġ-ı ḥāṭıfdur görürse zārbesin ḥaġġā

Geçeydi yidi ħat yire utanup zü'l-fikār andan (Dai 9/26) **4**

Şair efendisinin düşman zırhından çıkan kılıcını, posttan çıkan yılanı,

Düşmān günü ki ħından el urup çıkara Şāh

Beñzer Őu pūstdan çıkan ef' i yılanı tîġ (Necati 11/17) **3**

bazen de kıvrak balıklara benzetmiştir.

Baġr-ı kefinde ħılıcı Şol māhi gibidür

Kim arkasında naẓm-ı zemīn ola üstüvār (Necati 6/31) **2**

Onun kılıcı düşman zırhlarını, suyun kalburdan geçmesi kadar rahat geçer.

Tîġüñ ne ħadar eġlene düşmen zırhında

Ne deñlü ħarār ide Şu ġalbirde Őāhā (Nizami 2/47) **26**

Kılıcının yakıcı ateşi feleġi kızıl yapar, güneşi yakar.

Ne yirde k'āteŐ-i tîġüñden ire bir Şu' le

Felek duġān görünür anda āfitāb Őirār (Vasfı 1/30) **3**

Düşmanın sayısı ne kadar çok olursa olsun yenilmek onların kaderidir.

Ne deñlü ħarġa derneġi gibi çoġ ise ḥaŐm

Őebbāz-ı tiz-bāldürür ḥusrevāne tîġ (Necati 11/37) **3**

Memduh kılıcını düşmanın üzerinde kullanırken tüm savaş hünerlerini kullanır;
düşman ise onun azabı karşısında çaresizdir.

Yanar od gibi girer alb-i ‘adūya nizeñ

u yerine ılıcuñ anlar ier rūz-ı azā (Necati 2/23) **19**

Tīguñ olın bñrehne ılup albler yarar

Rūz-ı azāda hñn-ı ‘adūdan idüp hızb (Necati 3/27) **3**

Meydān yñzine hım anından mekr sñrñp

Yir yir ‘adū afasın ider hñn-dāne tīg (Necati 11/22) **3**

ol kadar dñktñ kılıcın dñmen anını

K’āsyā-ı āsumān ol ırmağın gerdānıdır (eyhi 9 /35) **1**

Dñmenññ anın dñkñp tīg-i zer-endñdın siler

Ki atas-ı gerdñnuñ eyler dāmenin amer gñne (A. Paa 20/37) **2**

ılıcuñ dñmenññ anın u deñlñ dñkdi her yire

Ki ağ u a ile āhrā aıtdı cñyibār andan (Dai 9 /28) **4**

Dñmenññ cānına iy‘ayne’l-ayāt

Ber-i tīguñdan irer mevt-i fucā (Ayni 34/46) **6**

Girdñke alb-i dñmene imīri tīz olur

a ile bilenñr nitekim tīg-i hñn-feān (Mesihı 2/27) **3**

Düşmenün başını tekerek gibi her yâna döker

Tîğ-ı qahruñ ki qaçan berq ura ‘üryân-ı şekl (Mihri 11/27) **11**

Düşmen qanına şuşaduğı qanmadı meger

Ol dem qana ki bağrına nük-ı sinân irür (Fakih 6/20) **2**

Rûz-ı rezm içre gelüp düşmen sipâhı bî- hesâb

Cümlesin tañşîf ü taz‘ if eyledi qarab-ı hüsâm (Mesihî 4 /27) **3**

1) Hançerinin Özellikleri

Şairin efendisinin hançeri düşman kanıyla beslenen bir canlı gibidir.

Hançerüñi qan içmege her diş bileyeni

Qahruñ qatına qoya eyâ şâh-ı tüvânâ (Nizami 2 /48) **26**

O, Hızır’ın karanlıkta ab-ı hayatı içmesi gibi düşmanın bedeninde, ihtiyacı olan kanı içer.

Sensin ol şâh-ı şaf-şiken ki senüñ

Hançerüñden ecel diler zinhâr (Çakerî 5/16) **3**

Düşmanın kanı onun üzerindeki kızıl bir giysi gibidir ve o, onunla çok güzeldir.

Ġarq oldı ‘adû qanına o hançer-i sîr-âb

Güya ki geyer câme-i gül-nâri benefşe (A. Paşa 26/32) **6**

O, bedenine girdiği düşmanını Çah-ı Bijen’e düşürür ve onu ebedi kararlığa mahkum eder.

Sebeb nedür ki giriftâr-ı Çâh-ı Bijen olur

Meger ki cânib-i a‘ dâya başdı yan hançer (Necati 7/28) **3**

j) Oku ve Yayının Özellikleri

Düşmanlarına karşı önemli silahlarından olan oku, zamanının en kahramanıdır. Hızlı ve isabetli gidişini üzerindeki kartal kanatlarına borçludur.

Tirün kadar dilir mi vardur zemānede

Başına tañ degül taqınursa per-i 'uqāb (Mesihî 7 /32) **16**

Ondaki diğer bir kanat ise Azrail'in kanadıdır ve geride cesetler bırakmaktadır.

Ey tırine per şehper-i bāl-i melekü'l-mevt

Kaynağı uci naşl-ı perî merg-i müfa'cā (Nizami 2/44) **26**

Onun gazabından sadece aman dileyenler kurtulacaktır.

Oqūñ müste'mine sehm-i sa'ādet

Velikin harbiye şerrü'l-mebāzi' (Dai 11/21) **4**

Onun yayı, düşmana ölümden haber verecek haberci olan oku düşman üstüne gönderir.

Kılmağ için düşmene merg-i müfācātdan haber

Tirün ağızından kemānuñ gönderür her dem peyām (Mesihî 4/25) **3**

Ve sonunda düşmanın göğsünden girerek onun ömür evini harap edecektir.

Her çarbeti ki tirün ura şadr-ı düşmene

Ol rahnedden ecel girüp eyler evin harāb (Mesihî 7/33) **16**

Başına yünler taqınsa tır-i perrānuñ n'ola

Haşmuña leşkerden öñdin ol olur çün kim revān (Mesihî 5/21) **10**

Nev-'arūs-ı nuşretün 'ışığına bezm-i rezmde

Sīnesine tirden n'ola elif çekse kemān (Mesihî 5 /22) **10**

Ne şāhbāz durur t̄ir-i cān-şikāruñ kim
Ne yire kim vara eyler hayāt-ı haşmı şikār (Vasfi 1/33) **3**

T̄irüñ nigārlar gibi h̄ün-ı ‘adū ile
‘Iyd-i zaferde parmağı ucın ider h̄ızāb (Mesihî 7/37) **16**

Tecn̄isdür güzel gözile oğlaruñ gezi
K’ol kalbi pāre düşmene bu b̄i-amān irür (Fakih 6 /18) **2**

Ne ‘aceb murğ olur oğuñ ki aña
Cān-ı a’ dā olur hem̄iše şikār (Çakerî 5/19) **3**

Ḳazā gibi ne ḳādar t̄ir ki atasın haşma
Ecel gider haber itmege öñce biñ ferseng (A. Paşa 22 /18) **2**

k) Mızrağı veya Kargısının Özellikleri

Mızrak tasvirlerinde de diğ̄er silahlarda kullanılan ifadelere rastlıyoruz. Mızrağının başı, zırhtan çıktığında bostandan, bahçeden çıkan bir yılanı andırır.

Ser-i n̄izeñ zırıhdan itse güzer
Büstāndan çıkar şanurlar mār (Çakerî 5 /20) **3**

Onun gıdası düşman kanıdır ve o, o kanla beslenmektedir.

Bel̄i rümh̄üñ ḡidāsı düşmenüñdür
Yılanuñ ḳūtıdur lā-büd zafādi‘ (Dai 11/22) **4**

Düşman zırhı ne kadar mukavemet ederse etsin onun mızrağı hiç zırhta eylemez, deler geçer.

Ger āhenin siper ola ‘ādū-yi sengin-dil
Geçer bu n̄ize-i ser-tizüñ itmez anda direng (A. Paşa 22 /19) **2**

O, düşman göğsünde açmış küçük bir nihaldir.

Zemīn-i sīne-i düşmanda rümh-i ser-tizūn

Nihāldür ki aña fetḥ berg ü nuşrat bār (Vasfi 1/32) **3**

Onun mızrağını hışmı her zaman zırhın gözlerinden kanlı yaşlar akmasının sebebidir.

Geh ta' n-ı nīzesinden çeşm-i zırh döker kan

Geh ḥançeri şuyından a' dā içer helāhil (Nizami 6/35) **26**

Götürdi miğfer-i ḥūnīn-i ḥaşmı nīzelerūn

Mişāl-i lāle-sitān oldı rüy-i şaff-ı kıtāl (A. Paşa 23/22) **3**

Cenk içre ne bir ' adū gizlene rumḥūn

Barmağ ile gösterüp ider ' āleme rüsvā (Nizami 2/43) **26**

1) Savaş Topunun Özellikleri

' Adū ḥisārı degül bürc-i çarḥa doḳunsa

' İmāret olmaya maḥşer olunca vīrānı (Necati 25/15) **3**

Ġazā güninde Şehūn topı ḥaşma atmağ içün

Zemīni şekl-i küri kıldı şun' -ı Yezdānī (Necati 25/15) **3**

Söyündüre diyü şem' -i sipihri şarşar-ı top

Veğā günü yüzün örter gubār dāmānı (Necati 25/17) **3**

Ne deñlü gül gibi la' lin siper tutarsa ' adū

Havā'ı top ile anuñ başm yarar jāle (Mesihî 6/18) **16**

m) Atının Özellikleri

Divan Edebiyatında savaş ve savaşçılıkta kullanılan en anlamlı unsur Hz. Ali'dir. Bu yüzden şair memduhunun atını, Hz. Ali'nin atı "Düldül" olarak adlandırır.

‘Alî heybetlüdür ol Şeh ki atı Reşk-i Düldüldür
Dutıcağ rezme ruḡ tîḡin mişâl-i Zül'l-fiḡâr eyler (Cemali 9 /10) 2

Bu at, her yönüyle bir savaşçıdır. Onun kara yağız atının çıkardığı sarsıntı dünyada zelzelelere sebep olur.

Ol Ḥusrev-i zamân ki ‘azm-i neberd idicek
Şebdîzi cünbişinden ‘âlem ṡolar zelâzil (Nizami 6/34) 26

Onun çıkardığı tozdan felek karanlığa gömülmüştür.

Rezme binseñ gerd-i ḡaylünden siyâh olur felek
Bezme inseñ çetr ü çâderden sifîd olur zemîn (A. Paşa 24 /41) 3

Savaş meydanlarına alışkın bu at, düşman kanına gark olmuştur.

Ḥün-ı ‘adü içinde ya ḡod ḡark olup durur
Na‘l-i semend-i ḡazret-i şâh-ı ḡuceste-fâl (Vasfi 2 /11) 3

Çü şaldı atını ol Şâh ḡalb-i â‘ dâyı
Piyâde eyledi çâbüḡ-süvâr-ı fetḡ ü zafer (Cemali 4/27) 2

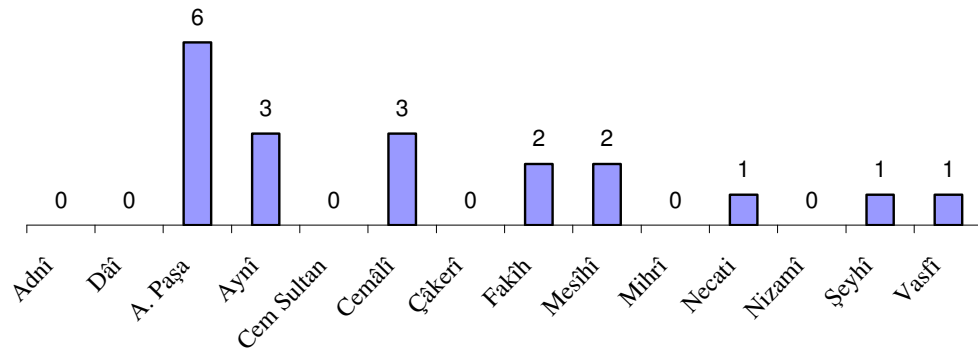
23) Söz Ustalıḡı ve Şairliḡi

Şairlerin memduhlarında beğendikleri, takdir edip tüm hünelerini sergileyerek yücelttikleri, bunu yaparken de şairlik yeteneklerini de gözden geçirmek zorunda oldukları özellik, onların, yani sultanlarının şairlik kabiliyetleridir.

Osmanlı'da sultanlar şehzadelik dönemlerinde her türlü ilmî terbiyeden geçerken, edebiyat ve şiirle de meşgul olmuşlar, bir şiir aşığı olarak gazeller yazmışlardır. Hatta eserlerini divanda toplayan II. Bayezid, II. Mehmed, Cem Sultan Kanuni gibi padişah veya hanedan mensubu şairler de vardır.

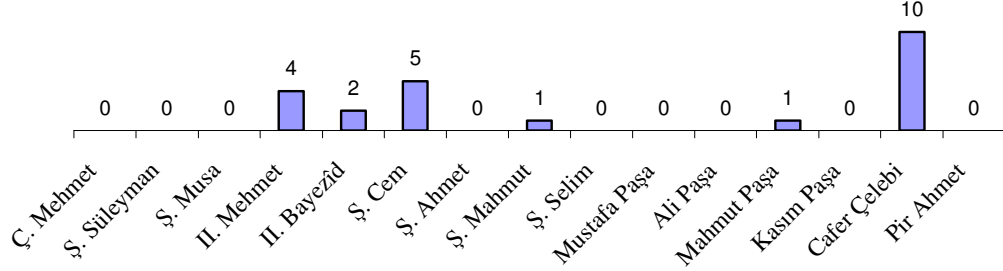
Bu durum, şiirin çok sevildiği bir saraya sahip devlete mensup olan şair için avantaj iken; sunduğu eserin bizzat şair bir sultan tarafından değerlendirilip, kalitesinin tespit edilmesi de dezavantajdır. Bu arada, şair olan saray mensuplarının sadece hanedan üyeleri olmadığını, değişik rütbede devlet adamlarının da şiirle meşgul olup divan sahibi olduklarını hatırlamak gerekir.

Grafik: 45
Söz Ustalığı ve Şairlik Övgülerinin Şairlere Göre Beyit Dağılımları

Yukarıdaki grafik, her şairin şairlikle ilgili beyit oluşturmadığını, belli şairlerin bu konuya katkıda bulunduğunu göstermektedir. Ancak aşağıdaki grafikte birlikte değerlendirildiğinde, yukarıdaki şairlerin, belli memduhlara, şair olan; hatta divan sahibi olan bazı memduhlara kaside yazan şairler olduğu anlaşılacaktır. Zira Ahmet Paşa, Cemâlî ve Fakîh'in Fatih; Aynî'nin Cem Sultan, Mesîhî'nin de Cafer Çelebi'ye yazılmış methiyeleri vardır.

Grafik: 46
Şairlik ve Söz Ustalığı Övgüsünün Memduhlara Göre Beyit
Dağılımları

a) Şairliği

Dönem methiyelerinde şairlikleri övülen memduhlar yine şair olup divanı bulunan sultan, saray mensubu ve devlet adamlarıdır. Bunlar, II. Mehmed, II. Bayezid, Cem, Mahmud Paşa ve Tacizâde Cafer Çelebidir.

Rişte-i nazmuñla örülse eger şîrâzesi

İdemezdi güllerüñ mecmû'asın ebter nesîm (Mesihî10/25) **16**

Kelâmı 'ağd-i sühân silkinüñ cevâhidür

Şıfatı zâtınuñ oldur ki oldı nazm-ı le'âl (Cemali 11/22) **12**

Tab' uñ görünür kâmet-i dil-ber gibi mevzûn

Şi' rüñ okınur hañ-ı şanem gibi dil-ârâ (A.Paşa12/57) **2**

Şi' rüñ için bir mu'anber dil-sitân mecmû' adur

Şuret- i Çinle muşavver kâkül-i müşğîn-i dost (A.Paşa 19/32) **2**

Şaire göre sultanının şiiri Hızır'a ömür bahşeden ab-ı hayattır.

Nazmuñ zülâlidür viren Hızra yine 'ömr-i ebed

Sen âşinâ-yi Çeşme-i Hâyvâna şihhat yaraşur (A. Paşa 33/13) **3**

Onun mucize sözleri Babil kuyusundan mürekkep alan sihirli kalemlerle yazılmıştır.

Ey lisānuñ çü Kelīm ü kelimātuñ mu'ciz

Vey devātuñ çeh-i Bābil ser-i kilkūñ saḥḥār (Mesihî 8/24) **16**

Ṭab'ı mevzūn çün Ḥasen Selmān-fesāḥat çün Kemāl

Naẓm-ı dürr-bārından anuñ oldu pür-gevher cihān (Aynî 22 /39) **6**

b) Sözü Güzelliği

Şair memduhunun konuşma ve söz güzelliğini de övmüştür. Onun güzel sözleriyle kendinden geçenler, kendinden utananlar çoktur.

Ağzuñ haberlerinden bir kez işitdüğüçün

Utandı geçti yire yoğ oldu āb-ı ḥayvān (Aynî 42/36) **6**

Bülbül onun sözlerini duyduğunda gülistanı unutmuştur.

Ḥusrevā virdi yüziñ ḳand-ı sözüñ añdı nesīm

Bülbül unuttı gülistānı ve ṭūṭı şekerî (Aynî 31/4) **6**

Su onun sözlerinden sonra utancından inciye dönüşmüştür.

Gūş itse dürr-i lafzuñı ey pādīşāh-ı 'aşr

Olurdu şermden güher-i şāh-vār āb (Necatî 5/10) **7**

İRse deñiz ḳulağına sözüñ cevāhiri

Olur şadef içinde dür-i şāh-vār āb (A.Paşa 37/46) **3**

Yākūt u la' l sırısa sözüñ dür ü cevherin

Ḳan gibi ğark-ı känd'ede ğayret odu müzāb (Şeyhî 12/29) **25**

Onun sözleri tıpkı Hz. İsa'nın nefesi gibi cana can katmaktadır.

Can virür 'İsâ'bnî Meryem bigi gerçi sözleri

Lîk devrũn pâk zâtî Mûsi-i 'İmrânıdur (Cemali 5 /7) 2

Böyle bir güzellik ve manâ derinliğine sahip sözler karşısında akıl çaresizdir.

Manţık-ı şîrîn-keleâmında ne hikmet var k'anuñ

'Aql hayrânı ma'ânî-i bedî'itse beyân (Vasfi 7/26) 16

Yüzüñle âfitâb-ı cihân tâbı münfa' il

Sözüñle çeşmesâr-ı hayât âbı şermsâr (Fakih 1/60) 2

Tâb virür rîsmânına şâhumuñ medhîn gören

Tâ k'ola manzûm-ı cevher kâkül-i miskîn-dost (Fakih 4/31) 9

Ṭavr-ı gâzelde hâmesi ol Şâh-zâdenũn

Bâğ-ı İremde tũṭî-i şîrîn-zebân imiş (A.Paşa 27/15) 6

Tũṭî-i nuṭkuña lâyıḳ şekeristân-ı maḳâl

Bûlbûl-i ṭab'ũna lâyıḳ bu gülîstân-ı kerem (A.Paşa 28/8) 6

24) Şifa Kaynağı Oluş

Aşağıdaki beyit grafikleri, şifa övgüsünün çok sık kullanılmadığını göstermektedir. Bazı sanatçılar bu övgüye kasidelerinde yer vermemişler, diğerleri ise çoz beyitle katkıda bulunmuştur. Şifa övgüsüne en çok Fatih ve Cem'e yazılan kasidelerde rastlanılmaktadır.

Memduh dertlere şifadır, dermandır.

İtse mülâzemet n'ola dermândeler saña

Dârü'ş-şifâ ḳapuñda vü dermân elüñdedür (Aynî 29/10) 6

Rûhul-ķudûs-şıfat ider ol derdi dillere

Her bir nefesde her kişinin her ‘ilâcını (Dai 19/11) **4**

O, dünyanın ağrılarını dindiren merhemdir.

Şişe-i eflâk aķıtmasun gül-âb-ı şebnemi

Kim şudâ‘ın ‘âlemün sen def idersin ey emîr (Mesihî 11/15) **20**

Ger ‘ilâc eylerse luţf idüp Mesîh-i himmetün

Va‘de şahşından gidüp def ola renc-i intizâr (Vasfî 3/19) **13**

Nazar-ı merĥametün cevher-i iksîr-i ĥayât

Āsitānuñ tozıdur mihr-i dıraĥşân-ı kerem (A. Paşa 28/4) **6**

Hız. İsa'nın nefesi gibi ölüleri diriltmekte , âb-ı hayat gibi ömrü uzatmaktadır.

Bitmeye ekme vü ebraş daĥi gülşende şehâ

Ger Mesîh-i nefesünden bula bâver nergis (Nizami 5 /63) **2**

Müher için adın eger ağzuña alsañ bir kez

Dirile Āb-ı Ĥayât ile berâber ĥâtem (Necati 19/24) **13**

Nazar-ı merĥametün cevher-i iksîr-i ĥayât

Āsitānuñ tozıdur mihr-i dıraĥşân-ı kerem (A. Paşa 28/4) **6**

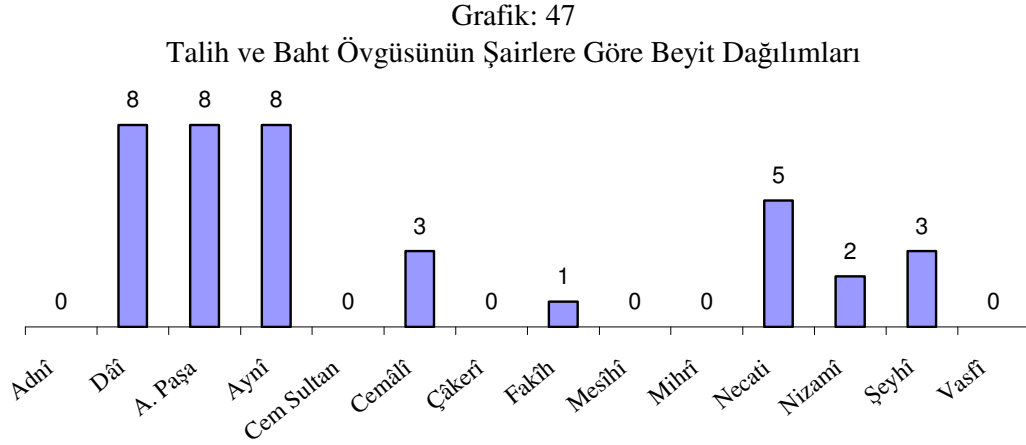
Tapusı eşref-i küllî maķâşid

Ĥapusı ġâyet-i küllî merâci‘ (Dai 11/8) **4**

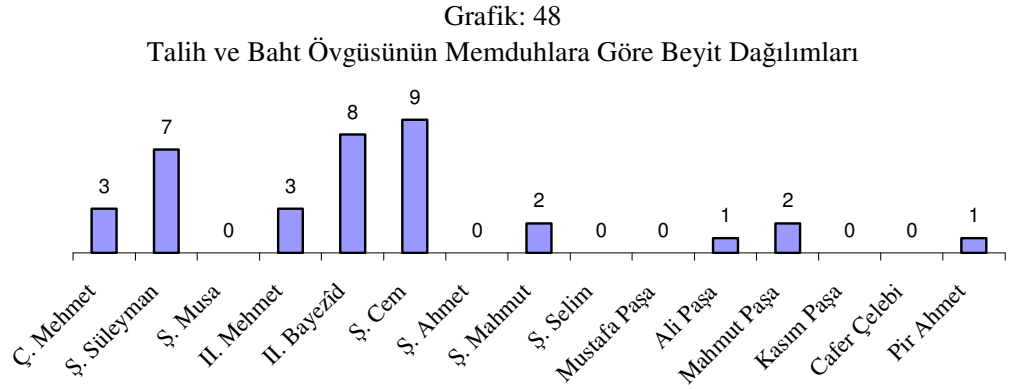
Kankı gönüle k'ura gerdün-ı dñn cerâhat

Ursun yüzün izine kim bula zaĥma merhem (Şeyhi 8 /23) **1**

25) Talih ve Bahtı

Memduhun genellikle sultanlığa çıkarılan talihi, genellikle şehzade şairleri tarafından övülmüştür. Aynî, Cem'in; Dâî, Süleyman'ın bahtında sultanlık görmek isteyen şairlerdir. Yine Bayezîd ve Fatih mücadele ve icraatlarından dolayı efsanevi kahramanların talihlerine benzetilerek övülen mehdudlardır.

Yücelik, itibar ve şeref konusunda kullanılan unsurlar burada da kullanılmıştır. Şair, efendisini; devleti, saltanatı ve özelliklerinden dolayı bahtlı bir kişi olarak tasvir eder. "Ferruh-fal, ferhunde-tali" en çok kullanılan kalıplardır.

Çam bir sencileyin saltanat atına süvâr

Şeh-i ferhunde-cemâl ü melik-i ferruḡ-fâl (Necatî 16/26) 7

Aña beytü'l kamer ferhunde-ṭāli'
Zihī ṭāli' zihī lāmi' zihī şān (Ayni 21/29) 6

Şerefde müşteri' vü ṭāli' inde
Zihī şāhib zihī ḳālīb zihī cān (Ayni 21/30) 6

Cihānda ṭāli' -i mes'ūd dirler
Bu ṭāli' dūr bu ṭāli' aña bürhān (Ayni 21/31) 6

Yedi iklimle sultanlığıyla o, noksansız bir talihe sahiptir.

Bu bir ṭāli' durur kim ked-ḥudānın
İder āḥir yidi iḳlīme sultān (Ayni 21/47) 6

'Atiyyet-baḥş olup sehmü's-sa'ādet
Ḥayāt-ı cāvidānī eyler iḥsān (Ayni 21/34) 6

Ne ṭāli' dūr bu kim heylāc-ı kāmīl
Ne ṭāli' dūr bu kim yok bunda noḳşān (Ayni 21/46) 6

Şair, gezegen ve burçları onun talihi için kullanır.

Bunuñdur 'Aḳreb ü Ḳavs ü Cedī hem
Bunuñdur Delv ü Ḥūt u Sa'd u Su'dān (Ayni 21/74) 6

'Uṭarid 'Ayn-ı 'ömründe budur ḳor noḳta Ğayn eyler
Ki 'ömrün 'aynıdur devr-i kamer bigi hezār (Ayni 24/26) 6

Onun bahtı bazen Hz. Süleyman'a,

Bir Süleymān-baḥtlu ten cān-ı'ālemsin senüñ
Yoluña olsun fidā biñ cān u İskender cihān (Ayni 22/49) 6

bazen İskender'e,

Ḥuceste-ṭāli' u ferruḥ-ruḥ u Sikenderdür
Sa'īd-aḥter u şāhib-veḳār-ı fetḥ ü zafer (Cemali 4/13) 2

bazen Hz. Yusuf'a benzetilmiş;

Hevā-yı Yūsuf-ı baḥtuñla nev-cevān oluban
'Acūz-ı dehr Züleyhā-veş itdi 'arz-ı cemāl (A.Paşa 23/3) 3

bahtının aydınlığı ise Hz. Peygamberin nurlu yüzü ile anlatılmıştır.

Ahmed cemāli gibi bahtın yüzü münevver
'İsā makāmı gibi tahtın yeri mükerrerem (Şeyhi 8/15) 1

Bahtının güzelliği için tabiat unsurları da ölçüdür. Bahar, gül, menekşe kullanılan tabiat unsurlarıdır.

Devlet gibi bahtuñı görüp hıdmete durdı
Ḥ' āb-ı 'ademüñ oldı çü bīdārı benefşe (A.Paşa 26/31) 6

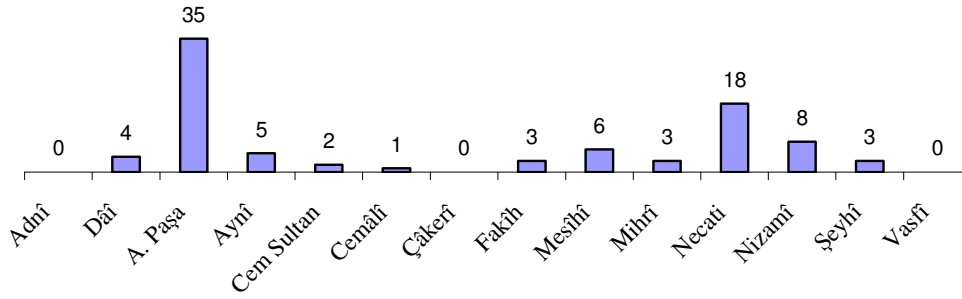
Dīvāne olmadı ise baḥarına baḥtıñuñ
Devrüñde ni için ağlar imiş zār zār āb (A.Paşa 37/47) 3

Hiçbir şey onun bahtını karartamayacaktır. Çünkü onun mutluluğu ezelde Allah tarafından yazılmıştır ve asla değişmeyecektir.

Ḥālīḳ-ı zül-menn ezelde iḥtiyār itmiş seni
Ṭāli'-i hoş fāl-ı hürrem baḥtiyār itmiş seni (Dai 20/1) 1

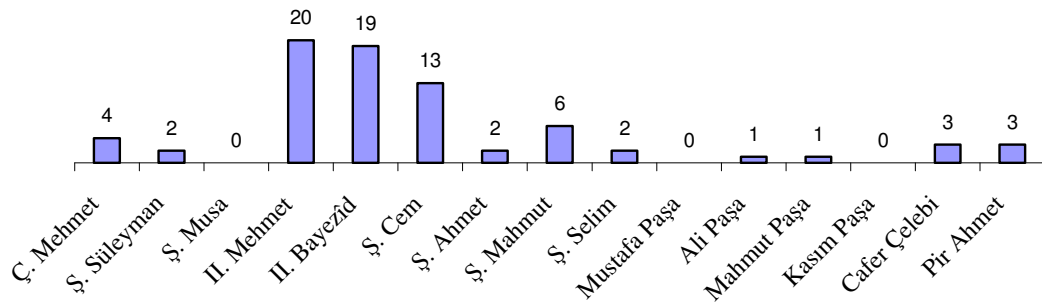
26) Yolu ve Ayağı Tozu ve Eşiği

Grafik: 49
Yolunun Tozu ve Eşik Övgüsünün Şairlere Göre Beyit Sayıları

Yukarıdaki grafik, eşik ve toprak övgüsünün, dönemin en kudretli iki şairi tarafından sıklıkla kullanıldığını göstermektedir. Bu övgünün özellikle divan geleneğine kaside konusunda yeni bir soluk ve milat getiren Ahmet Paşa tarafından sıklıkla kullanılması gelenek ve konu bakımından önemlidir.

Grafik: 50
Yolu Tozu ve Eşik Övgüsünün Memduhlara Göre Beyit Dağılımları

Memduhlara göre düzenlenen yukarıdaki grafik ise bu konuda en çok övülen memduhların Fatih ve iki oğlu olduğunu göstermektedir. Necâtî'nin övdüğü Şehzade Mahmut bu konuda ismini söyleyebileceğimiz kişilerdendir. Yine bu dağılımın yukarıdaki gibi gerçekleşmesinde yukarıdaki grafikte zikrettiğimiz, devre yeni bir çehre kazandıran şairlerin önemi büyüktür.

a) Eşiği

Şairler sultan veya hamilerini en fazla yücelikleriyle övmüşler onları makam olarak gönüllerinin en güzel ve yüksek yerlerine yerleştirmişlerdir. O yüce ve kıymetli olan memdahun eşiği bile onu sevenler, ona muhtaç olanlar için büyük bir mükafat, onun ayağına ve ayak toprağına ulaşmak sonsuz bir mutluluk kaynağıdır. Bu yüzden himayeye ulaşmanın ilk basamağı, meclisine girmenin ilk emaresi olan eşik ve eşik toprağı, yüceltilen, efsaneleştirilen hatta kutsallaştırılan bir övgü unsurudur.

Onun aydınlık eşiği her gün güneş tarafından ziyaret edilip yüze sürülmekte,

Gün zer döküp yoluña sürer yüz işigüne

Diler ki ide der-geh-i ‘ulyāña intisāb (Necati 3/29) **3**

Āsitānuñ her kudüretden zihī ‘ālī-cenāb

Pāk ider cārüb-ı zerrin ile her şubḥ āfitāb (Necati 4/1) **18**

Ḥıl‘at-i zerrinle germ olmazdı her gün āfitāb

Ger ḵonmasa her seḥer ḥāk-i cenābuñde cebin (A.Paşa 24/46) **3**

tabii ve astronomik unsurlarca Ka’be gibi tavaf edilmektedir.

Secde yirin pāk ider şubḥuñ ridās’ile güneş

İşigünde her seḥer çün şofi-i tāhir-şiyāb (Necati 4 /2) **18**

Oldı sipihre Ka‘be işigün tavāfı farz

Kim sīm ü zerle kesb idüpdür ğinā seḥer (Necati 9/33) **3**

İşügünde bilünür her kişinüñ miḵdārı

İşidürüz bunu kim ādemedür Ka‘be miḥāk (Necati 12/23) **7**

Halkının her derdiyle ilgilenen sultanın dergahı eşiği, halkı için bir şifa kaynağıdır.

İşigün dār-ı şifāsından umar dirliği halk
Kerem-i Şāh Mesīhā-yı zemān olsa gerek (Necati 12/13) 7

Onun eşiği öyle yücedir ki felekler ve güneş oraya intisap etmiş,
Cāfer Beg ol emīr-i diyār-ı ‘ulūv-i fazl
Kim āsitānına ider eflāk intisāb (Mesihī 7/24) 16

menekşe oraya yüz sürdüğü için şereflenerek göğe ulaşmıştır.
Çadr ile şeref buldı yetişdi göge başı
Şah işigine süreli ruhsarı benefşe (Necati 23/27) 7

Eşiğine yüzvuranlar, ebedi hayat ve saadeti yakalamış talihli kişilerdir.
İşigüne yüz uranlar ebedī kalmağ için
Silsile luḡf-ı dem-ā-demdür ü zindān kerem (Necati 18/9) 7

Didüm kim itdi leblerüni Çeşme-i Hayāt
Didi ki buse-i der-i der-gāh-ı Şehriyār (A. Paşa 34/19) 3

Eşiğinden ab-ı hayat aktığı için İskender’in oraya yüzünü sürmesi şaşılacak bir şey değildir.

Ne ‘aceb ger yüz ura Hızr u Sikender kapına
K’eşiginden aqar uş çeşme-i hayvān-ı kerem (Şeyhi 11/13) 29

b) Ayağının Tozu Ve Toprağı

Şairin memduhunun ayağının tozu ve toprağı, hakimiyeti altındaki diğer sultanların başlarına tac olmuştur.

Hāk-i pāyında koyup ser kākül-i miskīn-dost
Oldı hūsn ilinde server kākül-i miskīn-dost (Fakih 4/1) 9

Ḥusrevā sen şol Ferīdūnsın ki ednā bendeñüñ

Ḥāk-i pāyi cevher-i tāk-ı ser-i Ḥākāmdur (A. Paşa 16/37) 2

‘Adli hikāyetin nice taḥrīr idem ki anuñ

Kem izi tozu efser-i Nūşīn-Revān imiş (A. Paşa 27/14) 6

Nite ki tāk ü taḥt ile salāṭīn iftiḥār eyler

Ayağūñ toprağı tāk ü serīre iftiḥār olsun (A. Paşa 47/7) 8

Güneş de onun altından kıymetli ayak toprağını başına tac edinmiştir.

Pādişāh-ı heft iqlīm-i sa‘ ādetdür k’anuñ

Ḥāk-i pāyi cevherin idindi tāk-ı zer güneş (A. Paşa 20/19) 2

Sultanın veya hâminin ayağı tozu, toprağı; aşık, bende ve himaye ettikleri için en kıymetli varlıklardan biridir. Şaire göre onun yolu, izi, ayağı toprağı veya havalanan tozu göze fer veren, gözü aydınlatan, güçlendiren sürmedir.

Gözüme sürme revādur ayağūn toprağını

Ki sevād olsa yaraşur bilürüz her ḥātem (Necati 19/31) 13

Çü tütüyālīga lāyıkdur ayağı tozın

Revā durur göze ger sürme eylese keḥḥāl (Cemali 11/15) 12

Āsitānuñ toprağına her ki yüz sürdi bugün

Ġuşşası şādiye döndi mātemi hep sūrdur (Dai 5/17) 1

Ḥāk-i deri a‘ yān gözine kuḥl-i cevāhir

Gerd-i rehi devlet yüzine dīde-i bīnā (A. Paşa 12/48) 2

Ya' ni kim Āşaf-ı devrān mu' in-i fużalā

Ki ayağı toprağıdur sürme-i a' yān-ı kerem (A.Paşa 28 /11) **6**

Rüzgarlar onun ayağı tozu için kendi aralarında kavga etmekte,

Yollar üstinde semā' uran degüldür gird-bād

Kim ayağıñ toprağı üstine ceng eyler nesīm (Mesihî10/23) **16**

Yire düşürmeyüp ıapışur tütüyā gibi

Kuĥl-i ğubār-ı dergehüñ a' yān-ı rüzigār (Necati 8/30) **3**

Aldı çün bād-ı şabā yine ayağıñ tozını

Şaldı bu dīdelere kıldı münevver başarı (Aynî 31/5) **6**

güneş gözlerini onun ayağı toprağı ile güçlendirmekte,

Tütüyā-yı ĥāk-i pāyuñdan eger bir kez çeke

Çeşme-i ĥürşīde vire nūrlar çeşm-i zarīr (Aynî 30/10) **6**

Sürme idineli izi tozını mihr ü māh

Çarĥ iki gözi gibi ıutar anları hemān (Mesihî 2/25) **3**

İrgüreldeñ göklere kuĥl-i ğubār-ı rāhuñı

Eylemişdür mihr ü māhuñ dīdesin enver nesīm (Mesihî10/19)**16**

melekler gözlerini onun ayağı toprağıyla nurlandırmakta,

Āsitānı Ka' besidür secde-gāh-ı Rūĥ-ı Kuds

Ĥāk-i pāyi cevheridür tütüyā-yı ĥür-ı 'ıyn (A. Paşa 248/31) **3**

yıldızlar ise onun toprağından sürdükleri için gece olduğunda ortaya çıkmaktadır.

Sen ol şehsin ki ayağın toprağını
İder gerdin kevâkib kuhl-ı a' yân (Ayni 21/10) 6

Şairlere göre kimilerince hastalara şifa olarak kullanılan ayak ve eşiği toprağı göze fer vermekle kalmaz, tasaları ortadan kaldırıp insanların mutlu olmasını da sağlar. Hatta felek, izi tozunu sürme edindikten sonra güneş ve ayı gökyüzünde kendini aydınlatan iki göz, ışık kaynağı olarak tutmaktadır.

Sürme idineli izi tozını mihr ü mâh
Çarh iki gözi gibi tutar anları hemân (Mesihî 2/25) 3

Mihr ile mâhı iki gözi gibi tutar felek
Ayağın tozın idindükleri için iktihâl (Mesihî 13/16) 22

Sadece değerli değil güzel de olan bu toprağı menekşe, nergis gibi çiçekler de sürme olarak kullanmakta, güzelliklerine güzellik katmaktadır.

Kimdür ol husrev-i âfâk Mehemmed Hân kim
Gerd-i râhından ider dîde münevver nergis (Nizami 5 /41) 2

Ayağın toprağın nergis gözine tütüyâ eyler
Nesîm-i şubh eger bâğa götürürse gubâr andan (Dai 9/12) 4

Ayağın toprağı binâ ide nergis gözini
İdinürse ger anı sürme-i ağber nergis (Dai 10/12) 4

Bir şoffa ki süpründüsini kuhl ide havrâ
Cârübı cenâbında nedür bârî benefşe (A.Paşa 26/25) 6

Fazilet sahipleri, bu toprağı yüz suyu olarak kullanmaktadır.

Na' l-i süm-i semendūñ t̄ac-ı ser-i selāñin

Hāk-i der-i sarāyuñ āb-ı rüy-ı efāz̄il (Nizami 6/16) **26**

Şair bu toprağı o kadar yüceltir ki sultan'ın düşmanları yani diğcr devletlerin liderleri bu toprağı kendilerine kible yaparlar.

Qıble-i iqbāl iderdi ayağıñ toprağına

Bulsalardı Qayser-i Rüm ile Kisrā-yı 'Acem (Nizami 7/12) **28**

Şairin sosyal, ekonomik ve mesleki hayatında önemli ve olumlu yere sahip bu meclisin eşiğı toprağı, ona göre cana can katan, insanı ölümsüzlüğe ulaştıran ab-ı hayattır.

İşigi toprağı iksir-i hayātuñ cevheri

Hāk-i pāyı menbā' -ı luṭf u mürvvet kânıdır (A. Paşa 16 /28) **2**

Ayağı toprağıdır cevher-i iksir-i hayāt

Āsitānı tozıdır sürme-i a' yān-ı kerem (A. Paşa 21/5) **2**

İksir-i hāk-i pāyuñı rağbetle öpeli

Oldı ' akik iken leb-i rengin-i yār la' l (A. Paşa13/28) **2**

Dediler gel beri ṭalib-i iksir-i hayāt

Gözle şol eşiğı kim toprağıdır kân-ı kerem (Şeyhi 11/5) **29**

Hızır ab-ı hayatı değil ayağı toprağını içtiğı için ölümsüzdür.

Ol ebā-' an-ced Skender tahtına sultān olan

Ayağı toprağı Hızruñ Çeşme-i Hayvānıdır (A. Paşa 16/26) **2**

Onu öpenler kıymetlerine kıymet, itibarlarına itibar katarlar.

Gerd-i rāhı feth ü nusret çeşmesinin menba'ı

Hāk-i pāyı 'izz ü devlet cevherinin kânıdır (Şeyhi 9/27) 1

Pāye-i gerdün nedir kim ere kadrin girdine

Gerçi hāk-i pāyin anun sürme-i a' yânıdır (Şeyhi 9/34) 1

Tıpkı eşiği gibi eşiği toprağı da şaire göre en büyük ışık kaynağıdır. Her zerresi ayrı ayrı güneşten daha parlak olan bu toprak bazen de içinde güneşin ışığını saklamaktadır.

Zıll-ı Hāk Sulţān Muḥammed Ḥān ki olmuşdur anuñ

İşigi toprağınuñ her zerresi enver güneş (A. Paşa20/17) 2

Nite kim her dānenüñ zımnında muzmerdür şecer

Zerre-i hāk-i derinde şöyledür muzmer güneş (A. Paşa 20/18) 2

Yā hāk-i derüñ zerresi irişse semāya

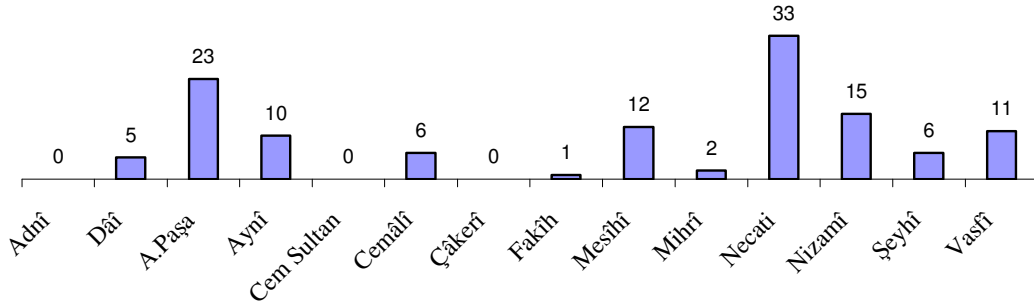
İderdi bu nüh günbed-i devvārı benefşe (A. Paşa 26/34) 6

Nazar-ı merḥametüñ cevher-i iksir-i ḥayāt

Āsitānuñ tozıdur mihr-i dıraḥşān-ı kerem (A. Paşa 28/4) 6

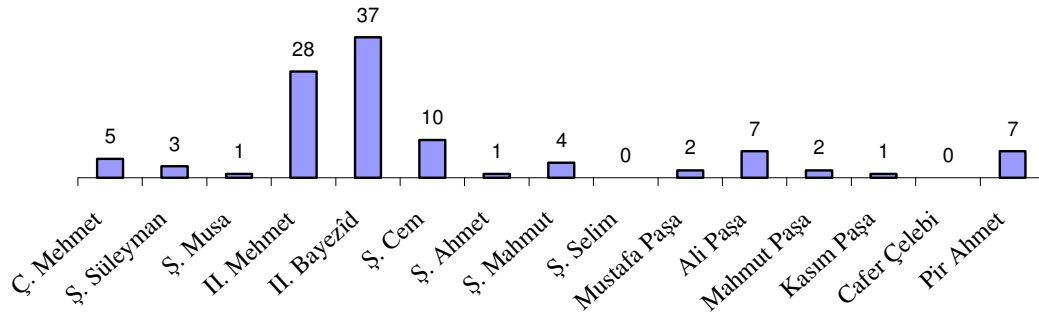
27) Yüceliği

Grafik: 51
Yücelik Övgüsünün Şairlere Göre Beyit Dağılımları

Hem yukarıdaki hem de aşağıdaki verilere baktığımızda yücelik övgüsünün methiye geleneğimizin en fazla kullanılacak konularından biri olduğunu görüyoruz. Hemen tüm şairlerin az da olsa kullandığı bu övgü kalıbını yine devrin en önde gelen iki şairi tarafından sıklıkla kendi dönem memduhların övmek için kullanılmıştır. Bu konunun II. Mehmet, II. Bayezîd ve Cem Sultan'da yoğunlaşmasının açıklaması da bu memduhların en çok yukarıda adı geçen iki şair tarafından övülmesidir.

Grafik: 52
Yücelik Övgüsünün Memduhlara Göre Beyit Dağılımları

Şairin efendisinin makamı şairin gönlü, tebaasının kalbidir. Ancak şair bunu yeterli görmez. Çünkü kendisi de dahil olmak üzere tüm tebaaya rızık veren, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, Hz. Peygamber'in halifesi olan kişinin makamı, şaire göre sadece kemter kullarının gönülleri olmamalıdır.

Bu yüzden şair, efendisine öyle bir makam inşa etmiştir ki orası göklerin en yükseği, en parlağı ve en güzel yeridir.

Şeh Birâhim bin Mehemmed Hân ki olmuşdur aña
 Āsmân ħargeh kamer kürsî vü efser âfitâb (Nizami 3 /14) **12**

Şairler memduhlarının yüceliklerini hep astronomi unsurlarıyla anlatmayı yeğlemişlerdir. Onlara göre yıldızlar, burçlar, gezegenler, güneş, ay hep onun makamının altındadır.

Onun yüceliğinin yanında gökyüzü ayağının tozu kadardır.

Ey Şâh-ı cihân gerd-i rehûn gibi görünür
 Dâmân-ı celâlünde bu nüh tāk-ı mu‘allâ (Necati 1/17) **2**

Sınırsız gökyüzü, onun yüceliği deryasında küçük bir gemidir.

Rif atûn deryâsı içre bir gemidür âsumân
 Bâd mellâh ebr yelkendür aña lenger hilâl (Mesihî 3 /19) **3**

Onun yüceliğinin dağları çoktan “Sidre”ye ulaşmıştır.

Müntehâdur Kâdri- Kâfi kim irelden Sidreye
 ‘Ayn-ı ‘adli rif atı rây ile ra‘nâ gösterür (Cemali 10/41) **12**

Eğer İsa peygamber onun gökyüzündeki yüce makamını görseydi göğe çıktığına utanırdı.

Ger kaçır-ı felek-rif atüne kıla nezâre
 Yok yire göke çıkdığına utana ‘İsâ (A. Paşa 12/74) **2**

Akıl onun felekten yüce oluşu karşısında çaresizdir.

Rif atin eflâke teşbîh eyledim ‘aqlım dedi
 Bir nice anca yüceltirsen biraz oranıdır (Şeyhi 9/39) **1**

Seyrāna ıkısa aşr-ı sarāyına pīr-i ‘ aql
Ala grine gözine eyvān-ı āsumān (Mesihî 2/23) **3**

Ay, onun yüceliği için kullanılan unsurlardandır. Ayın geceleri alçaktan geçerek kaybolmasını şair, ayın memduhun dergahının kapısını görmek istemesine bağlamıştır.

Tāğ-ı dergāh-ı mu‘ allāñı grpdr var ise
Anuñ içün böyle aladan gelür ekşer hilāl (Mesihî 3/16) **3**

Ay onun kapısının üstünde gümüşten bir halkadır.

Ey ki bāb-ı rif atnde ala-i sīmīn hilāl
Vey ki devr-i ubbe-i ‘ izznde zer çenber güneş (A. Paşa 20/26) **2**

Onun yücelik pazarında ay geçmez; çünkü ay onun yüceliğinin yanında ayarı bozuk akçe gibidir.

Bāzār-ı celālnde ‘ ayārın mehn eksk
Gösterdi şeb-i tār miħakdr aña gya (Necati 1/19) **2**

Ay ve gneş onun kapısında iki bklm dilencilerdir.

Pādiřāhā apuña dervāzeye gelmiş durur
arħ sā‘ ildr yanında kekle beñzer hilāl (Mesihî 3 /15) **3**

şekliyle de atının nalıdır.

Geh na‘ leñe řebīh olur gāh na‘ lne
Ya‘ ni diler yoluñda senn ola pāymāl (Vasfî 2 /20) **3**

Gneş ise onun ordusunun altın davulcusudur.

Ey şeh-süvār oldı bu gün adrn atına
Hřīd şabl-ı bāz-ı zer  māh-ı nev rikāb (Necati 3/ 22) **3**

Onun makamı güneşin makamıdır.

Yedi sa'âdet encümi içinde sen şehüñ

Hürşid-rütbet olduğudur hüb-ter nişân (Necati 21/35) 7

Güneş her sabah kalkıp onun eşiğine secde eder, duvarına yüzünü sürer.

Pây-i divâruña sürer ruḥ-i zerdin hürşid

Ya' ni kim muhkem olur ḥalḫ olıcaḫ kâh ile gil (Necati 14/33) 2

Her şubḫ gelüp eylemese secde ḫapuñda

Olmazdı yüzinde güneşüñ revnâḫ-ı seccâ (Nizami 2/14) 26

Gezegenler ve gökyüzü onun altındaki unsurlardır. Şair, efendisinin makamını Keyvan ile karşılaştırmış, bazen onunla müsavi, bazen de ondan üstün görmüştür.

Olupdur Aşafâ 'ahdüñde çünkim

Kemâlün ḫadri keyvâna berâber (Necati 10/28) 17

Keyvan onun ayağı seviyesindedir.

Ṭañ mı iy hürşid-i evc-i salṭanat Sultân Cem

Efser-i Keyvâna ṭa' n eylerse pâ-y-ı rif atüñ (Ayni 20/4) 6

Ol ḫıyâşed-dîn ü dünyâ ol emîr-i tâc-baḫş

Kim denîdür nisbet içre rif at-i keyvân aña (Dai 27/11) 4

Onun yüceliğinin diğeri ifadesi burçlar ve yıldızlardır.

Cedîdür beyt-i enbâzı vü Mirriḫ

Mu' inîdür mu' ayyen rûz-ı meydân (Ayni 21/40) 6

Ne ḫam ger şâmini burc-i Zuḫalse

Ṭoludur Delvi anuñ âb-ı ḫayvân (Ayni 21/41) 6

Süheyl-i ʿizzetini bām-ı ıaşr-ı salıanata

Çııardı zülfiyile nev-bahār-ı fetı ü zafer (Cemali 4/24) **2**

Bendeñ gibi ʿUtārid almış eline hāme

Medıūñ yazup düketmez ey řāh-ı mihribān-dil (Nizami 6/29) **26**

Kemāl-i Mihrine anlar ki Müşteri olmaz

şafaları günine řāñ mı ola irse zevāl (Cemali 11/38) **12**

Sultanın yücedir ve onun yücelik bahçesinde Acem şahının tacı küçük bir lale kadardır.

Zihī rifʿat ki řadrūñ gülşeninde

Görinür tāk-ı Key bir lāle-i ter (Necati 10/24) **17**

şair efendisinin yüceliğini bir ayet tefsiriyle kutsallaştırır. O, öyle yüce, anlatılamaz biridir ki tüm ağaçlar kalem, tüm denizler mürekkep olsa yine de onun yüceliğini ifade edemezler.

Ger melāʿik ola kātipler ü eflāk evrāk

Ger mürekkep ola deryālar u aqlām eřcār (Mesihî 12/14) **21**

Biñde birin medıūñüñ yazmağa irmez řusrevā

Bahr şibr olup olursa müddet-i devrān kalem (Nizami 7/39) **28**

Onun makamı sidredir ve melekler orada onu övmektedirler.

Sidre-i cennet gibi řadrūñ maķāmı müntehā

Sāhat-ı řāh-ı harem gibi řarımūñ muřterem (Nizami 7/16) **28**

Ol kim felekde rif' atini vaşf ider melek

Ger ' arz iderse salţanat-ı kibriyāsını (Dai 4/2) **1**

Tabiat onun yüceliğinin bir diğ̈er ifadesidir. Onun yüceliğiyle dikilen küçücük fidanlar, ondan aldığı ilhamla sidreye ulaşır.

Şalardı sāyesini āsumāna sidre gibi

Dikilse nām-ı bülendüñle yir yüzinde nihāl (A. paşa 23/13) **3**

Ebem kuşağı ve bulutlar ona yücelik yüzüğü yapmışlardır.

Ebr ile kıavs-i kızağdan bedel olmuş gibidür

Alsa ' izzetle ele Āşaf-ı şaff-der hātem (Necati 19/6) **13**

Onun akıl ermez yüceliğinin makamı o kadar yücedir ki serçe bin yıl uça yine de onun makamına ulaşamaz.

Celāl-i rif' atüñ künhi bilinmez ' aql-i cüz' iden

İrişmez serçe ger biñ yıl uçarsa şāh-ı tūbāya (Dai 21/10) **5**

Altın ve gümüş onun yüce ismini para olarak üzerlerinde taşımak için can atmaktadır.

Naşş idüp nām-ı şerīfüñ sīnesinde sīm ü zer

Sikke-şüret olmağa cānlar virürdi her zamān (Mesihî 5/17) **10**

Dağlar onun yüceliğinin yanında bir zerre kadar kalmaktadır.

Yanında baħr-i şevketüññ kıatradur biħār

Cenbinde mihr-i ' izzetüññ zerredür cibāl (Vasfî 2/21) **3**

28) Atının Nalı

Şair memduhunun yüceliğini dile getirmek için atının nalını da kullanmıştır. Ona göre efendisinin atının nalı bile yüce ve değerlidir.

Onun atının nalı gökyüzünü aydınlatan hilaldir.

Atuñ ayağı na‘ li-çün hilâl eyler kamer bedrin

Yidi kat gök kulağın gör dağınmış güş-vâr andan (Dai 9/29) **4**

Atuñ ayağı na‘ li-çün halka eylemiş

Her ay başında çarḥ-ı müdevver hilâlini (Dai 19 /28) **4**

Meydân-ı âsumânda görinen hilâl midür

Yâhud şehüñ semendi süminden nişân irür (Fakih 6/24) **2**

Hilâl nünımı altun şuyı ile kâtib-i çarḥ

Yazar her ay ki na‘ l-i semendüñe ola dâl (A. Paşa 23/18) **3**

Hey’etde na‘ l-i esbüñe beñzer hilâl-i ‘ıyd

Anuñçün âsumân anı idindi güş-vâr (A. Paşa 34/24) **3**

Onun atının yüce nalı cihan sultanlarının başına tac olabilir.

Na‘ l-i süm-i semendüñ tâc-ı ser-i selâḥın

Ḥâk-i der-i sarâyüñ âb-ı rüy-ı efâzîl (Nizami 6 /16) **26**

Sultanın atının nalı o kadar kıymetlidir ki sultanın sikkesidir, adına basılan paradır.

Zer-i ruhsâruma ger na‘ l-i semendüñ ire dost

Ne durur bu diyene sikke-i sulṭân diyeyüm (Ayni 27/28) **6**

Feleğin yüz sürdüğü yerlerden biri de atından düşen naldır.

‘ Ayni olmağın şehā mihrāb na‘ l-i esbūññ

Secde için çarhuñ itmiş kâmetin çenber hilāl (Mesihî 3/24) 3

Bir meleksin ki nüh felek gözine

Sümm-i esbūñi sürme-dân bulduñ (A. Paşa 25/24) 3

Onun savaşı atının çıkardığı tozlar güneşi karanlıkta bırakmıştır.

Nür-ı vechi beñzemez sâcidlerüñ sîmāsına

Sümm-i esbūñ gerdile ger olmaya ağber güneş (Fakih 3/30) 2

Onun nalı toprakların İslamlaştığının beratıdır.

Yazıldı şol zemine berāt-ı müsellemi

Kim anda na‘ l-i sümm-i semendüñ ider nişān (Necati 21/25) 7

29) Halk tarafından sevilmesi

Şaire göre onun sultanı dünyanın, alemlerin ve kullarının en büyük hāmîsidir. Zaten şairin de amacı onunu himayesine girmektir. Onun saltanatu ona sığınanların en büyük garantisidir. Devletini ve milletini her türlü musıbetten korumuş, onlara kol kanat germiştir.

Çekdi kılıcı seyl-i havādis yolına sed

Mülküñ esāsı oldu felek gibi üstüvār (Necati 8 /24) 3

Şaqlar cihānı hāris-i inşāf-ı Şehriyār

Min ba‘ d ey sipihr gerekmez bu nüh hişār (Necati 8/25) 3

Ḥalel irişmez ebed mülküñe ki tiğüñdür

Ḥalelle mülküñ arasında āhenñ dīvār (Vasfi 1/31) 3

Gölgen cihāna çetr-i hümayūn olup gerek

Ḥalk üzre sāye-bān ide perr-i hümāsını (Dai 4/18) **1**

Mü'minlerüñ emānına tīrūñ 'imād-ı mülk

Müslimlerüñ selāmına tīgūñ demür ḥiṣār (Fakih 1/29) **2**

Genc-i diyāruña ne ḫılısm itdi rūzigār

Kim tīgūñ ejderhāsı aña pās-bān imiş (A.Paşa 27/13) **6**

Sığınak, sultanın sosyal anlamdaki unvanlarından birisidir. Sultan; sıkıntıda olanların, iman sahiplerinin, dilek sahiplerinin sığınağıdır.

Tāb-ı temūz-ı zulmden üşenmesin şu kim

Oldı penāhı sāye-i inṣāf-ı Şehriyār (Necati 6/29) **2**

Sensin ol bedrū'd-dücā baḥrū'l-ḥuzām

Sensin ol kehfü'l-ümem mīrū'l-velā (Ayni 34/36) **6**

Ḥıdmetüñdür her yarada iltiyām

Ḥazretüñdür her murāda mültecā (Ayni 34/44) **6**

Yā nice teşbīh idem işigüñe gerdünü kim

Bu melāz-ı ḥalk u ol benden beter ser-geşte-ḥāl (Mesihi 13/21) **22**

Devletüñ ḥurşīdidür 'ālemde tañrı gölgesi

Zātuñı anda penāh-ı ehl-i imān eyledi (Dai 17/45) **4**

Kaḅkı hümā ki gölgeñe şıgınuğelmedi

Taḅdīri gör ki niçe yolar perr ü bālini (Dai 19/27) **4**

Sen ol penāh-ı cihānsın ki vaşf-ı ceşşüñ ider

Firāset ehlini ‘āciz kiyāset ehlini lāl (A.Paşa 23/20) **3**

Ol kim ide sefīne-i te’yūdūñi penāh

Ne ğam añā olursa cemī‘-i diyār āb (A.Paşa 37/43) **3**

Bu yüzden şairin hāmīsi halkı ve tüm canlılar tarafından sevilmiştir. Bu sevgi onun devletinin de sevilmesini sağlamış, tebasına mensup olanlar bununla övünmüşlerdir.

Du‘āñı virdi der aşḅāb-ı ḅalvet

Şenāñı zıkr ider ehl-i şavāmi‘ (Dai 11/39) **4**

‘Arūs-ı devletüñ olmazdı mübtelāsı bu ḅalk

Sevād-ı der-geḅüñ olmasa rüy-i şevkete ḅāl (A.Paşa 23/14) **3**

Geldüğüñ işitmiş eline micmerin alup

‘Anberle buḅūr eyledi yolları benefşe (A.Paşa 26/22) **6**

Her gūşede tesbīḅ ider dillü dilince kā‘ ināt

Zıkrı budur kim ḅazret-i Sulḅāna şıḅḅat yaraşur (A.Paşa 33/4) **3**

Mīr-i yegāne şāh-ı muḅaffer ḅuceste-fāl

Ya‘ kūb Bey ki adına ‘āşık ‘Arāb ‘Acem (Şeyhi 10/21) **29**

B.15.YÜZYIL METHİYELERİNDE ŞAİR-MEMDUH-BÖLÜM İSTATİSTİK VE GRAFİKLERİ

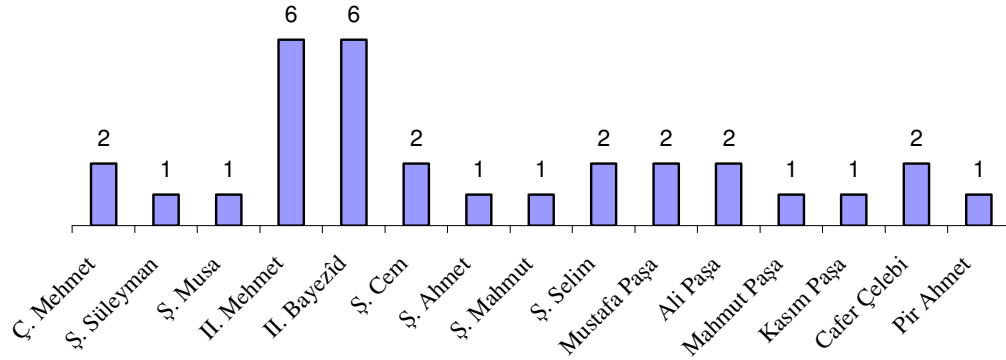
a)Şairlerin Memduhlara Göre Methiye ve Methiye Beyti Sayıları Dağılımı

Çelebi Mehmed				İl. Mehmed				İl. Bayezîd				Şehzade Cem				Ş. Süleyman			
Şair	Kaside No	Beyit sayısı	Meth.Beyti s.	Şair	Kaside No	Beyit sayısı	Meth.Beyti s.	Şair	Kaside No	Beyit sayısı	Meth.Beyti s.	Şair	Kaside No	Beyit sayısı	Meth.Beyti s.	Şair	Kaside No	Beyit sayısı	Meth.Beyti s.
D	4	23	21	C	4	33	19	A	23	51	24	A.	26	52	23	A	9	40	25
A	5	33	28	E	5	49	30	H	24	61	28	P	27	18	7	H	10	30	16
İ	6	54	18	M	6	60	21	M	25	39	11	A	28	43	21	M	11	70	46
	7	28	22	A	7	20	6	E	33	17	14	Ş				E	12	43	15
	23	60	28	L	9	17	5	D	34	38	10	A				D	14	29	2
	25	17	12	İ				P	35	33	22	-	-	-	-		15	25	16
-	-	-	-					A	36	40	19	K	20	31	20	D	16	17	12
Ş	8	41	29	F	1	76	37	Ş	37	54	18	A	21	137	60	A	17	58	17
E	9	49	20	A	3	65	26	A				R	22	57	24	İ	19	47	21
Y				K	6	45	31	N	3	50	23	A	24	25	27		20	23	21
H				İ				E	7	40	28	M	27	53	18		27	44	15
İ				H				C	8	40	20	A	28	25	14	-	-	-	-
-	-	-	-					A	9	51	31	N	29	23	21				
				A	12	105	30	T	11	64	20	L	30	35	14				
				H	13	59	33	İ	15	44	24	I	31	34	10				
				M	14	35	12	B	20	60	24		32	25	4				
				E	15	18	8	E	25	41	38	A	34	114	78				
				T	16	46	14	G				Y	42	53	17				
					17	40	13	V	1	42	18	N	37	14	13				
				P	19	47	21	A	2	41	20	İ	47	24	20				
				A	20	70	35	S					-	-	-				
				Ş	21	35	21	F											
				A	22	28	8	İ											
								M	2	48	22								
				N	1	32	18	E	3	33	17								
				E	6	38	13	S	4	31	19								
				C	14	39	18	İ											
				A				H											
				T				İ											
				İ				M	5	32	24								
				A	1	35	16	İ											
				D				H											
				N				R											
				İ				İ											
				N	5	72	32	Ç	5	32	16								
				İ				A											
				Z				K											
				A				E											
				M				R											
				İ				İ											
2	8	305	178	6	23	1064	467	6	23	982	490	2	17	783	391	1	11	422	206

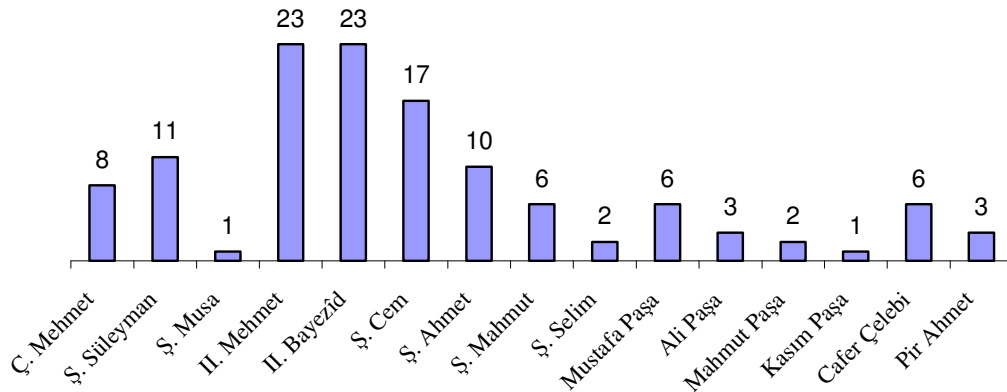

Grafik: 53
Methiye Kasidesi Yazan Şair Sayılarının Memduhlara Göre Dağılımı

Yukarıdaki çizelgelerin ışığında hazırlanan grafiğe göre en fazla şair tarafından kaside yazılan memduhlar, dönemin kudretli padişahları olan II. Mehmet ve II. Bayezîd'dir. Onların dönem padişahları olması ve merkezden uzak diğer memduhların, sadece çevresindeki belli şairler tarafından methiyelere konu edilmesi bunun en önemli nedenleridir.

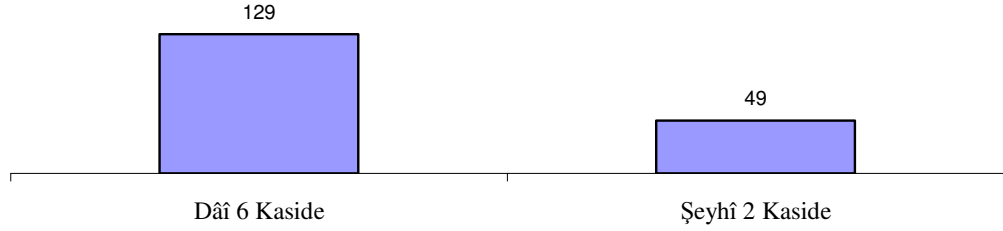
Grafik: 54
Methiye Kasidesi Sayılarının Memduhlara Göre Sayısal Dağılımı

Yukarıdaki grafikte yer alan veriler memduhlara kaside yazan şairlerin sayısı ile doğru orantılıdır. Daha çok şair tarafından methedilen kişilere yazılan methiye sayısı daha fazla iken diğer kişilerin kaside sayıları, hâmesi olduğu şairin kaside sayısı ile sınırlıdır. Kaside yazan şair sayısı az olmasına rağmen, adına yazılan kaside sayısı

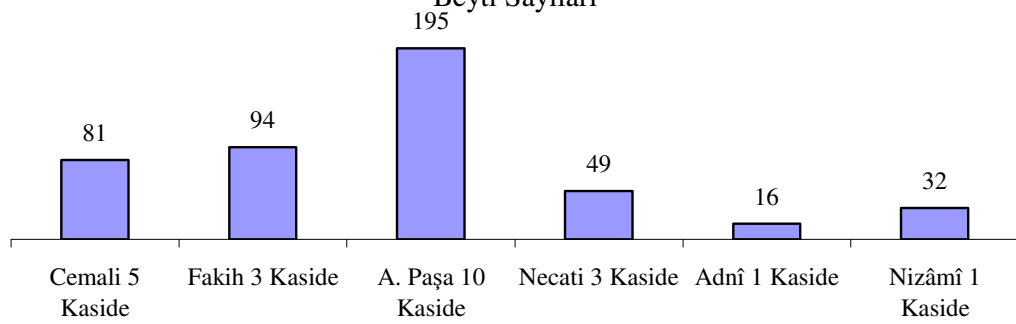
yüksek olan Cem, Şehzade Süleyman ve Şehzade Ahmet; bu farklılığı, himaye ettikleri Aynî, Dâî ve Mihri Hatun'un çok sayıda kaside yazmasına borçludurlar.

Grafik: 55
Çelebi Mehmet'e Methiye Kasidesi Yazan Şairlerin Kaside ve Methiye Beyti Sayıları

II. Mehmet'e yazılan toplam kaside sayısının %75'i, methiye beyitlerinin % 73'ü Dâî'ye aittir. Dâî'nin Şehzade Süleyman'dan sonra onun saltanat mücadelesindeki rakibi II. Mehmet'e 6 kaside yazması, hem şair hem de II. Mehmet açısından ilginçtir.

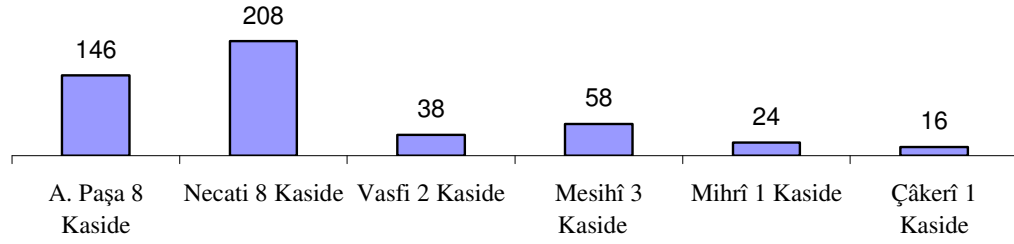
Grafik: 56
II. Mehmet'e Methiye Kasidesi Yazan Şairlerin Kaside ve Methiye Beyti Sayıları

II. Mehmet, dönemin hem çok şair tarafından methedilen, hem de adına en çok kaside yazılan sultanlarındandır. En çok kaside de gözde devlet adamı Ahmet Paşa tarafından yazılmıştır. Onun bu kadar şair tarafından methedilmesi başta İstanbul olmak

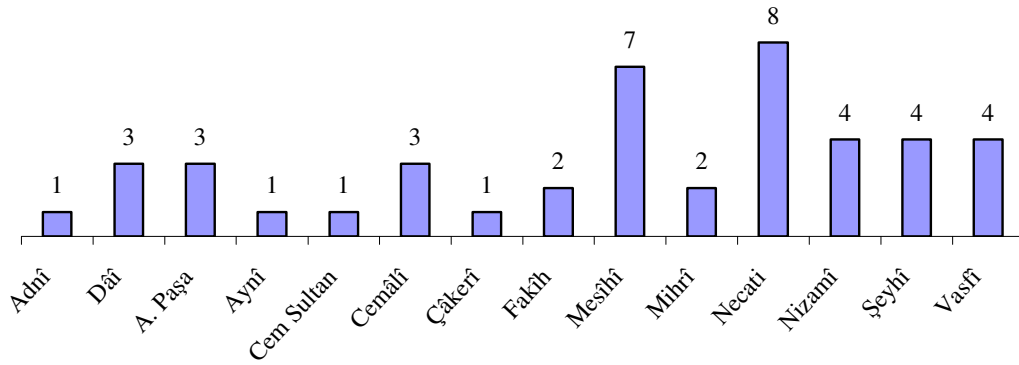
üzere devlete kattığı topraklar ve devrindeki ilmi ve sanatsal gelişmeler, sosyal atılımlar ve kendisinin de şiirle meşgul olması olmalıdır.

Grafik: 57
II. Bayezîd'e Methiye Kasidesi Yazan Şairlerin Kaside ve Methiye Beyti Sayıları

Uzun bir padişahlık süresine sahip II. Bayezîd, Fatih ile birlikte en çok kaside yazılan sultandır. En çok övgüyü devrindeki iki büyük şairden alan padişah, kendisi de şair olduğu için değişik şairler tarafından övülmüştür. Bundan başka uzun süren saltanat serüveni, Cem ile yaptığı mücadeleden galip çıkması, sanata düşkünlüğü onun çok sayıda şair tarafından çok sayıda beyitle methedilmesini sağlamıştır. O da en çok ve en mükemmel övgüleri devrin iki büyük şairinden almıştır.

Grafik: 58
Şairlerin Methiye Kasidesi Yazdıkları Memduh Sayıları

15. yüzyıl şairlerini diğer dönem şairlerinden ayıran en önemli özellik, çoğunun mecralarının himaye gördüğü kişi ve çevresiyle sınırlı olmasıdır. Bu, şairlerin kaside yazdıkları kişi sayısının sınırlı olması sonucunu doğurmuştur. Birçok şairin memduhu bellidir ve o, her kasidesinde aynı kişiyi methetmiştir. Nizamî, Şeyhî ve Dâî'nin birden fazla memduha sahip olmasının nedeni sanatlarını birden fazla sahada sürdürmek zorunda kalmalarıdır. Bundan başka memduh sayısı bakımından en fazla dikkati çekenlerden Necâtî'nin hem taşrada hem de merkezde değişik kişiler tarafından himaye görmesi onun memduh sayısını artırmıştır. Mesîhî'nin memduh sayısının fazla olması ise Ali Paşa'nın ölümünden sonra pervasızca kendine hâmi aramasından kaynaklanmıştır.

b) Memduhu Hanedan Mensubu veya Devlet Adamı Olan Methiye Kasidelerinin Bölümlere Göre Beyit Dağılımı ve Oranları

Divan Sahibi	Nesib Teşbib		Tegazzül		Methiye		Fahriye		Dua		Toplam	
	Beyit Sayısı	Bulund. Kaside Sayısı	Beyit Sayısı	Bulund. Kaside Sayısı	Beyit Sayısı	Bulund. Kaside Sayısı	Beyit Sayısı	Bulund. Kaside Sayısı	Beyit Sayısı	Bulund. Kaside Sayısı	Toplam Kaside Sayısı	Toplam Beyit Sayısı
Adnî	10	1	7	1	16	1	1	1	1	1	1	35
Ahmed-i Dâî	118	9	-	-	365	18	122	12	71	12	18	676
Ahmed Paşa	268	17	85	6	406	23	109	19	73	21	23	941
Karamanlı Aynî	95	6	12	3	310	14	192	10	37	12	14	647
Cem Sultan	-	-	-	-	32	1	34	1	8	1	1	74
Cemâlî	74	7	34	3	134	7	16	4	16	6	7	274
Çâkerî	16	1	-	-	14	1	-	-	2	1	1	32
Fakîh	36	2	25	3	128	4	28	4	9	4	4	226
Mesihî	158	14	34	5	200	14	93	14	31	11	14	521
Mihrî Hâtun	62	7	7	1	142	11	18	5	32	11	11	242
Necati Beg	299	21	54	7	534	26	104	22	56	26	26	1047
Karamanlı Nizamî	47	3	28	2	162	6	14	3	11	4	6	262
Şeyhî	90	6	17	2	125	7	12	5	15	7	7	259
Vasfî	89	8	-	-	111	9	76	9	26	9	9	298
Toplam	1362	102	03	33	2679	142	819	109	388	126	142	5535
Toplam beyit ve kaside sayısına oranı %	24,6	71,8	5,4	23,2	48,4	100	14,7	76,7	7,0		100	100

c) Övgü Konularının Memduhlara Göre Beyitsel Dağılım ve Grafikleri

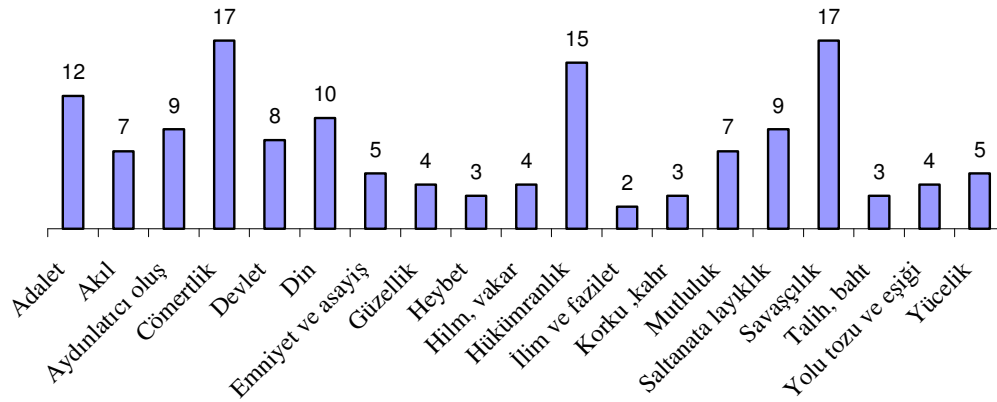
Memduh	Çelebi Mehmed	Şehzade Süleyman	Şehzade Musa	II.Mehmed	II. Bayezid	Şehzade Cem	Şehzade Ahmet	Şehzade Mahmud
Övgü Konusu	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı
Adalet	12	16	3	20	34	7	3	13
Akıllık	7		1	11	9	5	1	1
Aydınlatıcı Oluş	9	8	1	31	21	9	4	5
Benzersizlik	1	2	-	2	-	7	4	3
Cömertlik	17	30	6	64	53	7	7	25
Devlet	8	1	-	2	4	1	-	1
Din	10	6	2	21	17	6	1	2
Emniyet ve Asayiş	5	8	-	7	17	3	1	-
Gönül	1	4	-	1	2	-	-	-
Güzellik	4	6	-	27	14	27	56	4
Heybet	3	4	-	5	4	-	-	-
Hilm, Vakar	4	1	-	4	2	-	2	1
Huy ve Ahlak	1	6	2	8	16	5	2	3
Hükümlerlik	15	15	3	22	21	31	4	10
İftihar Kaynağı	1	5	-	3	2	3	-	-
İlim ve Fazilet	2	7	2	5	2	4	1	-
İtibar ve Şeref	1	3	-	4	2	4	-	2
Kıymet	1	6	-	4	5	2	1	1
Korku ,Kahr	3	3	2	14	16	4	2	2
Mutluluk	7	7	-	8	16	5	2	4
Saltanata Layıklık	9	12	1	11	8	6	-	2
Saray ve Meclis	1	11	2	16	17	1	2	8
Savaşçılık	17	24	1	74	87	16	5	4
Söz Ustalığı	-	-	-	4	2	5	-	1
Şifa	1	2	-	3	1	3	-	1
Talih, Baht	3	7	-	3	8	9	-	2
Yolu Tozu ve Eşığı	4	2	-	20	19	13	2	6
Yücelik	5	3	1	28	37	10	1	4

Memduh	Şehzade Selim	Şehzade Mustafa	Mustafa Paşa	Ali Paşa	Mahmud Paşa	Kasım Paşa	Tacizade C. Çelebi	Hasan Paşa	Muhammed Paşa	Müeyyed zade Abdurrah-
Övgü Konusu	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı
Adalet	4	-	2	1	6	3	-	-	1	1
Akıl	-	-	3	2	1	1	10	1	2	4
Aydınlık Oluşu	-	1	-	-	4	1	4	1	-	1
Benzersizlik	1	-	-	1	1	-	1	-	-	-
Cömertlik	23	-	15	13	9	4	12	1	2	-
Devlet	1	-	-	4	3	-	-	-	1	-
Din	2	1	6	1	3	-	-	-	-	-
Emniyet ve Asayiş	1	-	-	1	1	-	2	-	-	-
Gönül	-	-	-	-	1	-	1	-	-	1
Güzellik	-	17	1	-	1	-	1	-	1	-
Heybet	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-
Hilm, Vakar	3	1	1	-	2	1	3	-	1	-
Huy ve Ahlak	2	1	1	1	1	1	5	1	1	-
Hükümrancılık	3	-	3	8	1	-	8	1	1	-
İftihar Kaynağı	1	-	-	2	1	-	4	-	-	-
İlim ve Fazilet	-	-	-	2	3	1	9	-	-	4
İtibar ve Şeref	2	-	1	-	2	-	2	1	1	-
Kıymet	1	-	4	-	-	-	-	1	-	-
Korku , Kahr	-	-	3	-	1	-	7	-	-	-
Mutluluk	2	-	1	2	1	1	-	-	1	-
Saltanata Layıklık	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Saray Meclis	-	-	2	1	1	-	-	-	-	-
Savaşçılık	7	-	5	4	-	2	10	1	1	1
Söz Ustalığı	-	-	-	-	1	-	4	-	-	-
Şifa Kaynağı	-	-	-	2	1	-	-	1	-	-
Talih, Baht	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-
Yolu Tozu ve Eşiği	2	-	-	1	1	-	3	-	1	3
Yücelik	-	-	2	7	2	1	-	-	1	-

Memduh	D.Ahmet Çelebi	Bedrüddin Bey	Üveys Bey	Mehmed Çelebi	Yakup Bey	Hamza Bey	İbrahim Bey	Pir Ahmed	Kasım Bey	Mesih Paşa
Övgü Konusu	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı
Adalet	-	-	-	1	3	3	1	2	-	1
Akıl	-	1	-	1	-	-	1	3	2	3
Aydınlık Oluşu	-	-	-	-	1	-	2	4	3	-
Benzersizlik	-	-	-	-	1	1	-	1	-	-
Cömertlik	4	2	-	2	10	6	2	5	8	2
Devlet	-	-	-	2	-	1	-	-	-	-
Din	-	1	-	1	-	-	-	1	-	-
Emniyet ve Asayiş	-	1	-	-	-	1	-	2	1	-
Gönül	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Güzellik	-	-	-	1	-	3	1	6	1	-
Heybet	-	-	-	-	-	1	1	-	1	-
Hilm, Vakar	1	1	-	-	-	1	-	-	-	-
Huy ve Ahlak	-	-	1	-	-	1	-	1	1	-
Hükümlerlik	-	-	-	2	-	-	1	7	3	1
İftihar Kaynağı	1	-	-	1	1	1	1	1	1	-
İlim	-	1	-	2	1	1	-	6	-	-
İtibar ve Şeref	-	-	-	-	1	1	-	4	1	-
Kıymet	-	-	-	--	-	-	-	3	1	-
Korku ,Kahr	-	1	-	-	1	-	1	2	-	-
Mutluluk	-	-	-	1	-	3	-	-	-	1
Saltanata Layıklık	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-
Saray,Meclis	1	1	-	-	1	1	1	3	-	1
Savaşçılık	-	1	1	2	-	2	1	12	3	2
Söz Ustalığı	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Şifa Kaynağı	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Talih, Baht	-	-	-	-	1	-	1	1	-	-
Yolu, Eşığı	-	2	-	-	1	-	1	3	2	-
Yücelik	-	1	-	-	-	1	1	7	6	2

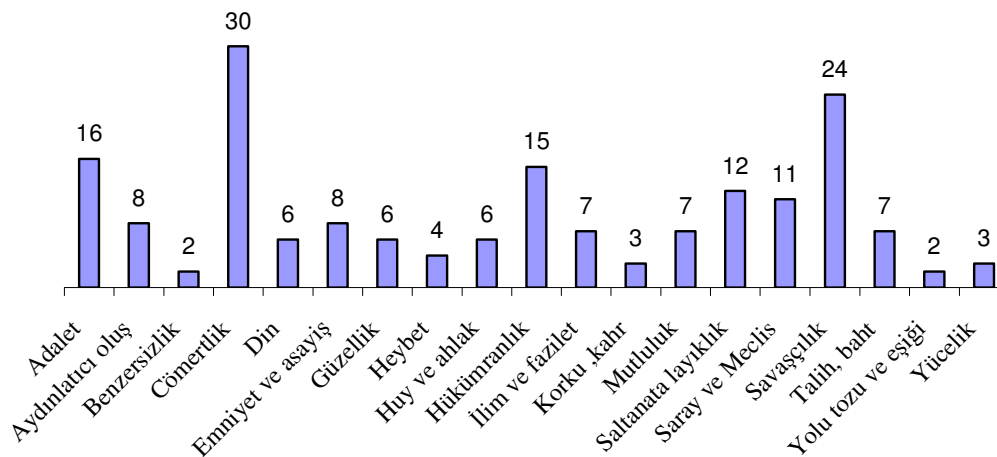

Grafik: 59
Çelebi Mehmet'e Yapılan Övgülerin Konulara Göre Beyit Dağılımı

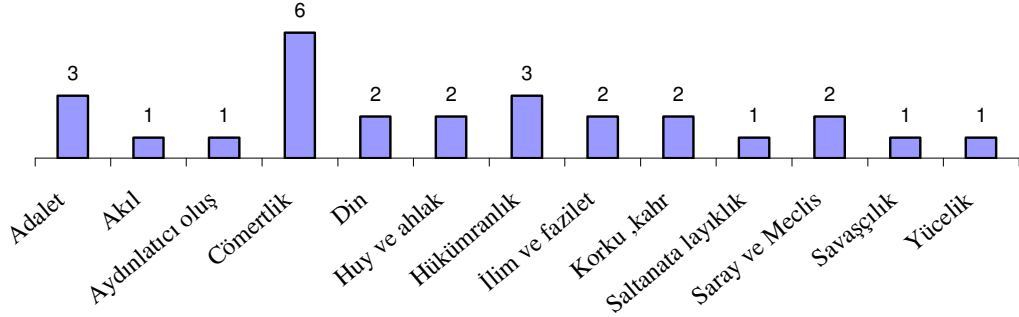
Kasidelerde kullanılan klasik övgü kalıpları olan adalet, cömertlik, hükümrancılık ve savaşçılığın yanında, yaptığı saltanat mücadelesinden dolayı II. Mehmet saltanata layıklık ve din konularıyla da övülmüştür. Devleti tekrar toparlamasından dolayı akıl ve aydınlatıcı da onun en fazla övülen nitelikleridir.

Grafik: 60
Şehzade Süleyman'a Yapılan Övgülerin Konulara Göre Beyitsel Dağılımı

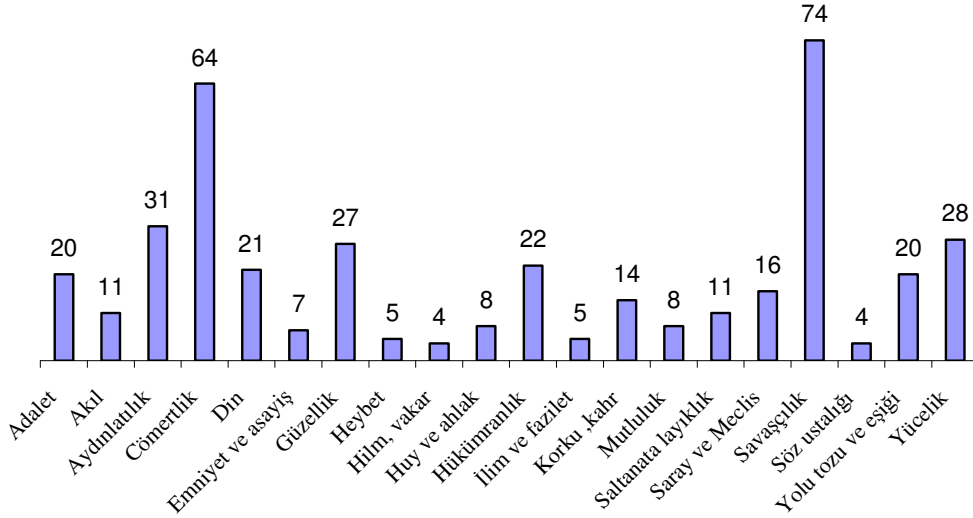
Klasik övgü konularının dışında yine saltanat mücadelesinden dolayı saltanata layıklık, bu liyakattan kaynaklanan aydınlatıcılık, emniyet ve asayiş, saray ve meclis ona yazılan kasidelerde yapılan övgülerin konu başlıklarıdır.

Grafik: 61
Şehzade Musa'ya Yapılan Övgülerin Konulara Göre Beyit Dağılımı

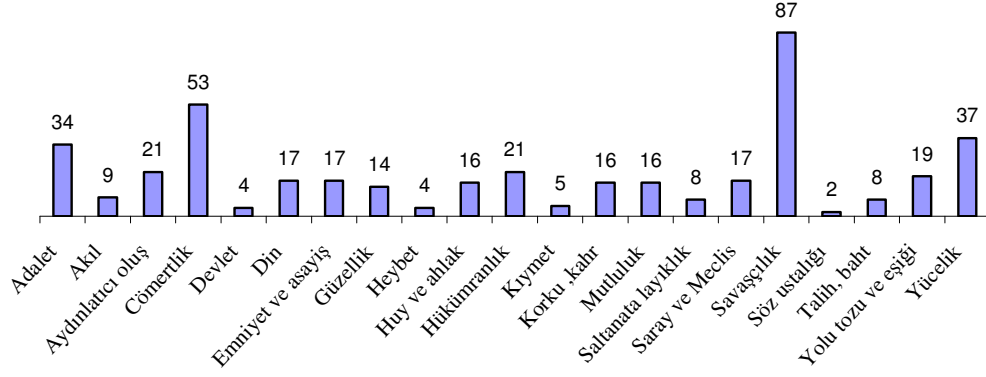
Yazılan kasidenin toplam sayısı 1 olduğu için klasik konuların dışında diğer methiye konuları, birbirine yakın beyit sayılarıyla kullanılmıştır.

Grafik: 62
II. Mehmet'e Yapılan Övgülerin Konularına Göre Beyit Dağılımı

Fatih, devrinde en çok methedilen sultanlardan olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıdaki verilere bakıldığında onun yönetici olarak yaptığı her şey şairler tarafından değerlendirilmiş, kasidelerde övgü konuları buna paralel olarak dağılmıştır. Savaşçılık, mutluluk getiricilik, din ve yüceliğinin üzerinde bu kadar çok durulmasının sebebi İstanbul'dur. Ayrıca şair bir hükümdar olduğu için bu konuda da övgüsü yapılmıştır.

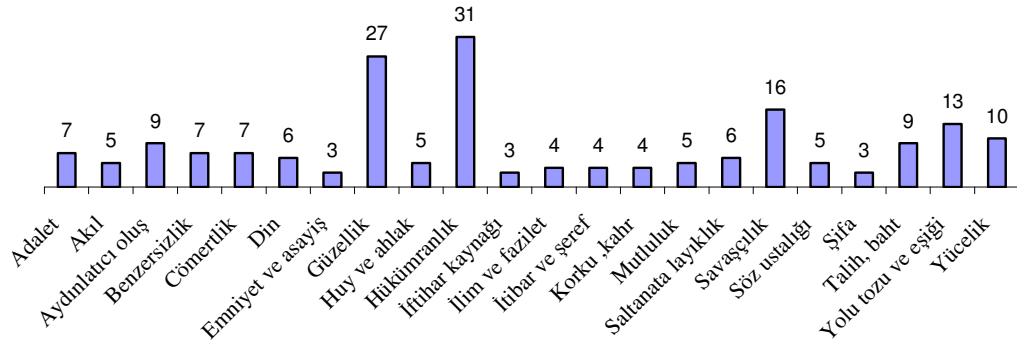
Grafik: 63
II. Bayezîd'e Yapılan Övgülerin Konularına Göre Beyit Dağılımı

Tarihçilere göre II. Bayezîd savaşçı bir şair değildir. Ancak yukarıdaki veriler onun en çok savaşçılığı bakımından övüldüğünü göstermektedir. Savaşçılık övgüsünün methiye konularından en önemlisi olması, Cem Sultan ve Şia ile yaptığı mücadeleler onun bu yönüyle övülmesini sağlamıştır. Yine devlette giriştiği imar çalışmaları, şairliği onun bu bakımlardan da övülmesini sağlamıştır.

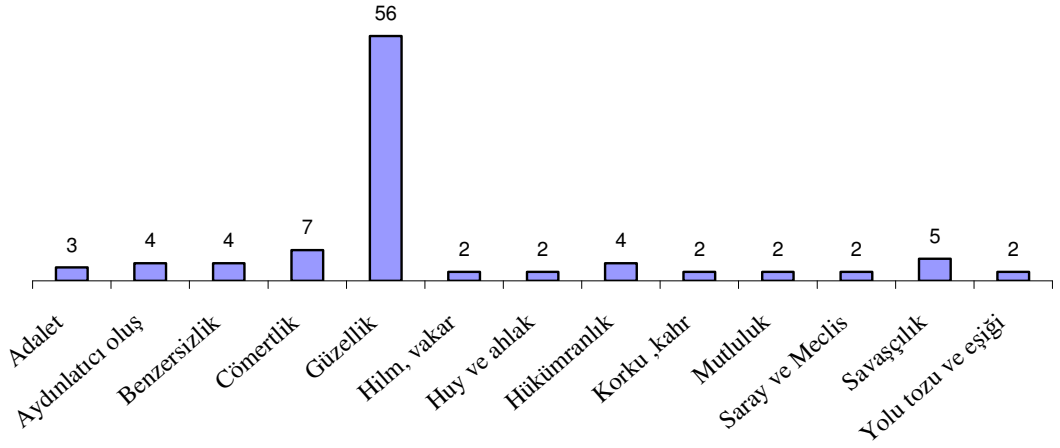
Bayezîd adalet bakımından en fazla övülen memduhtur. Bunda “Adlî” mahlasıyla şiir yazmasının da rolü olmalıdır.

Grafik: 64
Şehzade Cem'e Yapılan Övgülerin Konularına Göre Beyit Dağılımı

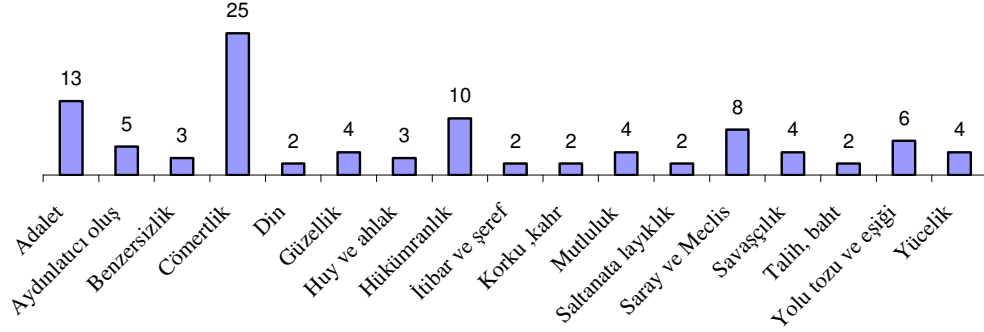
Şehzade Cem saltanata talip olan; ama saltanatı eline geçiremeyen bir şehzade olduğu için, şairler özellikle onun hükümranlığına vurgu yapmışlardır. Yine aynı nedenden dolayı savaşçılık, talih ve baht üzerinde durulan övgülerdir. Ayrıca Karamanlı Aynî'nin, astronomik unsurları sık kullanmasından dolayı aydınlık ve güzellik de vurgulanan niteliklerdendir.

Grafik: 65
Şehzade Ahmet'e Yapılan Övgülerin Konulara Göre Beyit Dağılımı

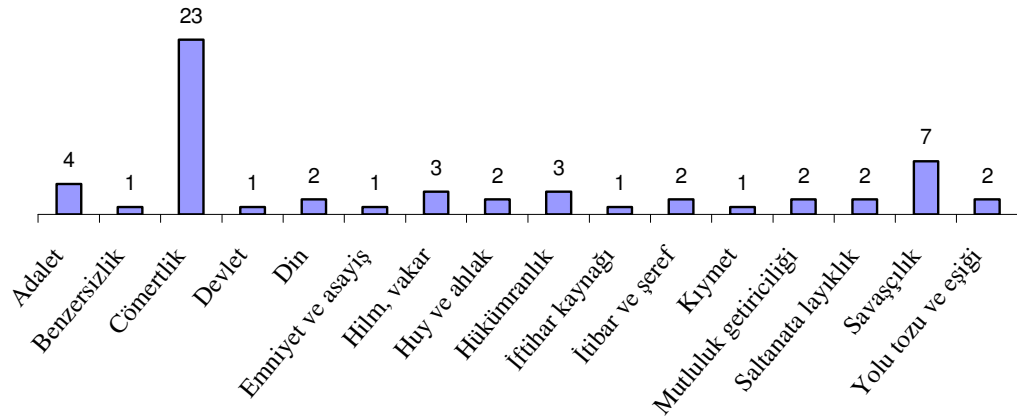
Şehzade Ahmet için yapılan övgüler onun vasıflarına ulaşmak yerine bizi Mihrî Hatun'un karakterine götürmektedir. Zira o, kasidelerini kadın duyarlılığıyla yazmış, şehzadeyi kadın gözüyle övmüştür. Bu yüzden bu methiyelerde, diğer kasidelerde karşılaştığımız savaşçılık hükümranlılık gibi konular yerine güzellik vurgusuyla karşılaşırız.

Grafik: 66
Şehzade Mahmut`a Yapılan Övgülerin Konularına Göre Beyit Dağılımı

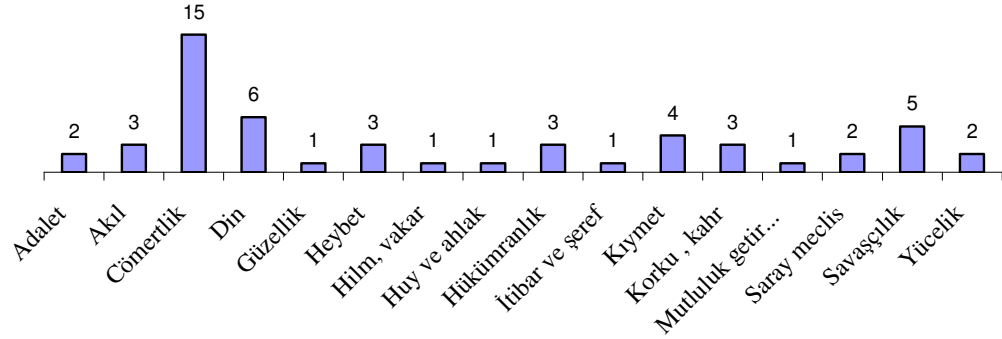
Şehzade Mahmut, Necâtî tarafından methedilmiş bir şehzadedir. Bu yüzden beyitlerin genel konu dağılımlarının düzenli olması, fazla beyit oluşturulan konuların ise genelde öne çıkan ve sık kullanılan konular olması olağan bir durumdur. Cömertlik ve adalet ile şaire açılan sarayı en fazla övülen unsur veya vasıflardır.

Grafik: 67
Şehzade Selim`e Yapılan Övgülerin Konularına Göre Beyit Dağılımı

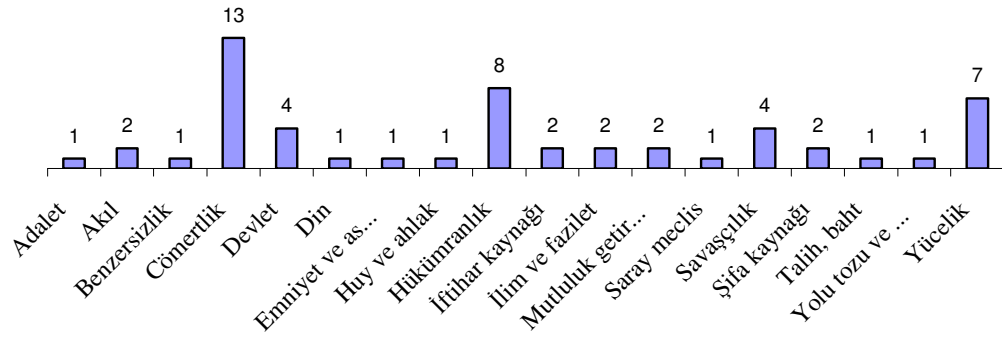
Şehzade Selim için yazılan methiyelerde sadece cömertliğin öne çıkmasının sebebi, kendisine yazılan kasidelerin ondan yardım görmek amacıyla yazılmasıdır. Özellikle Şehzade Cem`in yazdığı kaside bu fikri destekler mahiyettedir. O, Şehzade Selim`den Anadolu`da kalan değerleri için yardım dilemekte, ona halini arz etmektedir. Diğer konular ise ona methiye yazan toplam iki şairin önceliklerine göre şekillenmiştir.

Grafik: 68
Mustafa Paşa'ya Yapılan Övgülerin Konularına Göre Beyit Dağılımı

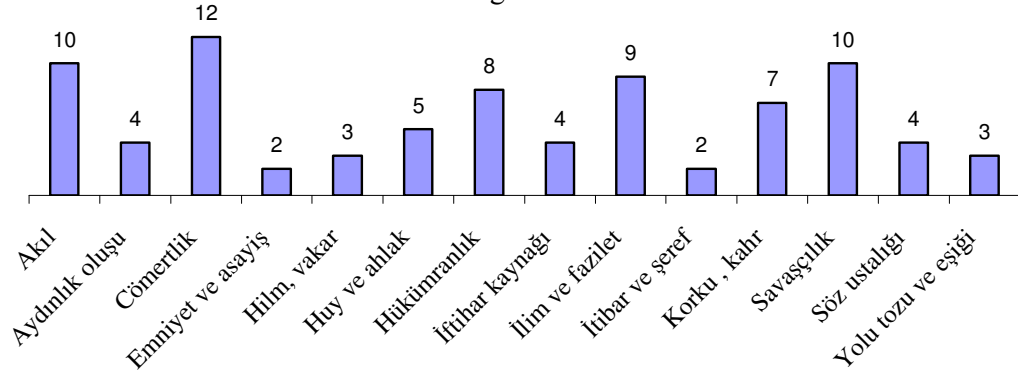
Diğer memduhlar gibi Mustafa Paşa'nın da cömertliği ön plana çıkarılmıştır. Bunun yanında orduyla beraber sefere çıkan devlet adamlarından olduğu için savaşçılığı, yine devlet adamı kimliğinden dolayı aklı ve hükümlanlığı öne çıkarılır diğer unsurlardır.

Grafik: 69
Ali Paşa'ya Yapılan Övgülerin Konularına Göre Beyit Dağılımı

Ali Paşa savaşlara katılmış ve sonunda Şahkulu Ayaklanmasında şehit düşmüş bir devlet adamıdır. Bu yüzden geleneksel konuların dışında savaşçılığının öne çıkarılması son derece doğaldır. Bir devlet adamı olmasına rağmen hükümlanlık övgüsünün yapılması başta Necati olmak üzere paşayı öven şairlerin kaside anlayışından kaynaklanıyor olmalıdır.

Grafik: 70
Tacizade Cafer Çelebi'ye Yapılan Övgülerin Konulara Göre Beyit Dağılımı

Cafer Çelebi'yi en çok öven şair, ondan himaye isteyen Mesîhî'dir. Bu yüzden ona yapılan övgüler her yönüyle daha yücelticidir. İlim ve fazilet, korku, akıl ve şairlik; onun hem akıllı bir devlet adamı hem de divan sahibi bir şair olmasından kaynaklanmaktadır. Devrinde kilit bir rol oynayan Cafer Çelebi, bu yüzden devrin şairleri tarafından Nişancı Paşa olarak övülmüş ve diğer devlet adamlarından daha fazla yüceltilmiştir.

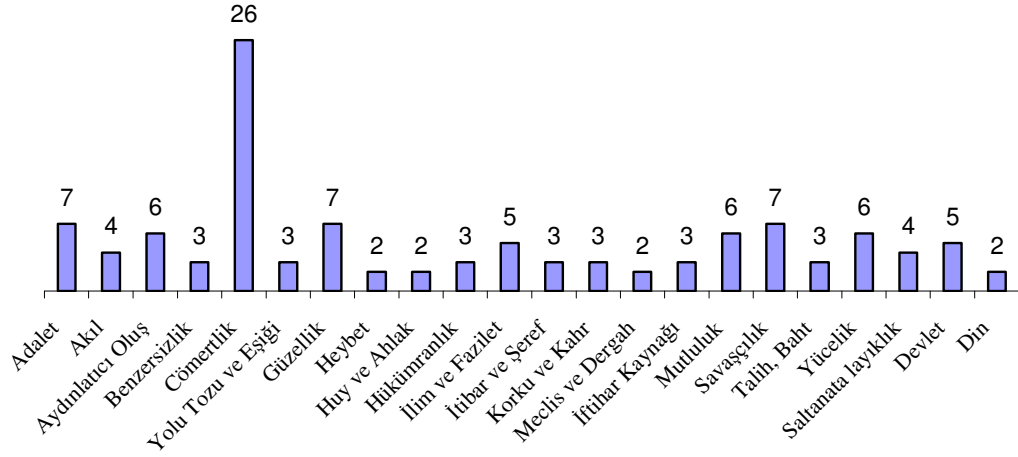
d) Övgü Konularının Şairlere Göre Beyitsel Dağılımı

Şair ve Toplam Methiye Beyti Sayısı	Şeyhi 125	D a i 365	Necati 534	A. Paşa 406	Cemali 134	Nizami 162	Fakih 128
Övgü Konusu	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı
Adalet	7	30	43	16	11	7	1
Akıl	4	4	18	12	1	6	5
Aydınlatıcı Oluş	6	13	20	22	4	9	9
Benzersizlik	3	2	5	-	1	1	1
Cömertlik	26	40	57	73	19	16	7
Emniyet ve Asayiş	1	13	6	14	1	3	1
Yolu Tozu ve Eşiği	3	4	18	35	1	8	3
Gönül	1	5	2	1	1	-	1
Güzellik	7	7	9	27	8	10	20
Heybet	2	6	2	2	2	3	2
Hilm, Vakar	1	5	5	3	4	-	1
Huy ve Ahlak	2	8	17	14	2	2	1
Hükümlanlık	3	31	39	8	9	11	4
İlim ve Fazilet	5	10	7	5	3	11	1
İtibar ve Şeref	3	3	3	2	3	5	1
Korku ve Kahr	3	6	11	9	2	2	6
Meclis ve Dergah	2	14	17	12	3	7	2
İftihar Kaynağı	3	6	2	5	2	4	-
Mutluluk	6	12	15	11	3	-	3
Savaşçılık	7	36	72	49	15	18	17
Şifa	1	2	2	1	1	3	1
Talih, Baht	3	8	5	8	3	2	1
Yücelik	6	5	33	23	6	15	1
Söz Ustalığı	1	-	1	6	3	-	2
Saltanata Layıklık	4	19	4	16	-	3	-
Devlet	5	7	6	2	3	-	1
Din	2	17	12	15	8	1	4
Kıymet	-	3	3	3	-	5	1

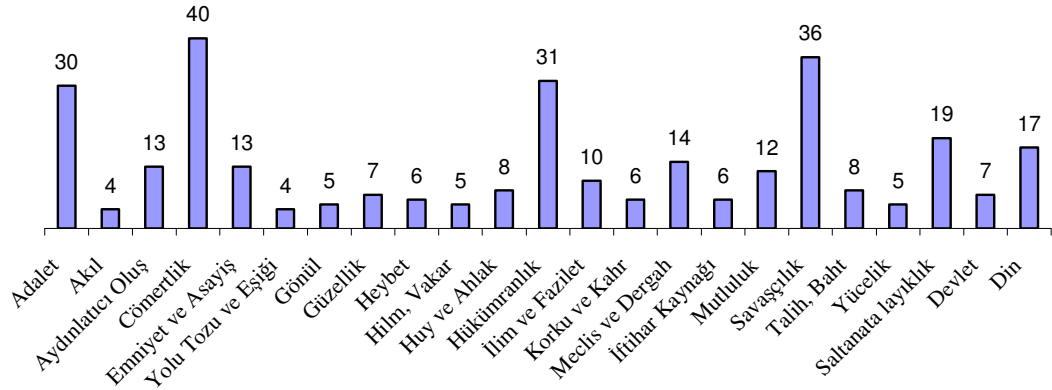
Şair ve Toplam Methiye Beyti Sayısı	Mesihî 200	Vasfî 111	Mihri 142	Aynı 310	Şehzade Cem 32	Çakerî 14	Adnî 16
Övgü Konusu	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı	Beyit sayısı
Adalet	11	3	6	5	-	-	2
Akıl	13	2	1	4	-	-	-
Aydınlatıcı Oluş	7	3	7	8	-	-	1
Benzersizlik	-	1	4	7	1	-	-
Cömertlik	25	26	13	10	15	1	1
Emniyet ve Asayiş	5	1	5	5	-	-	1
Yolu Tozu ve Eşiği	6	-	3	5	2	-	-
Gönül	1	-	-	-	-	-	-
Güzellik	1	-	59	22	-	-	-
Heybet	1	2	-	-	-	1	-
Hilm, Vakar	5	2	2	1	3	-	-
Huy ve Ahlak	10	1	2	1	-	-	-
Hükümrânlık	14	5	4	31	1	-	2
İlim ve Fazilet	8	4	1	3	-	-	-
İtibar ve Şeref	6	2	-	4	-	-	-
Korku ve Kahr	8	5	4	4	-	-	-
Meclis ve Dergah	5	4	4	1	-	-	-
İftihar Kaynağı	6	1	-	1	1	-	-
Mutluluk	2	1	3	5	1	-	-
Savaşçılık	31	10	5	14	1	6	4
Şifa	1	1	-	3	-	-	-
Talih, Baht	-	-	-	8	-	-	-
Yücelik	12	11	2	10	-	-	-
Söz Ustalığı	2	1	-	3	-	-	-
Saltanata Layıklık	1	1	-	6	2	-	-
Devlet	2	1	-	1	1	-	-
Din	4	8	1	6	1	-	1
Kıymet	1	6	-	2	-	-	-

Grafik: 71
Şeyhî'nin 125 Methiye Beytinin Konulara Göre Dağılımı

Özellikle cömertlik övgüsünün ön planda olduğu Şeyhî'nin beyitlerinde diğer klasik övgü unsurları olan adalet, hükümranlık, savaşçılık, saray ve yücelik diğer konulardan sayısal olarak pek ayrılmamıştır. Övgülerini cömertlik üzerine kurduğu anlaşılan Şeyhî, işleyiş dağılımında dolaylı Ahmet Paşa ve Necâfî kadar başarılı değildir.

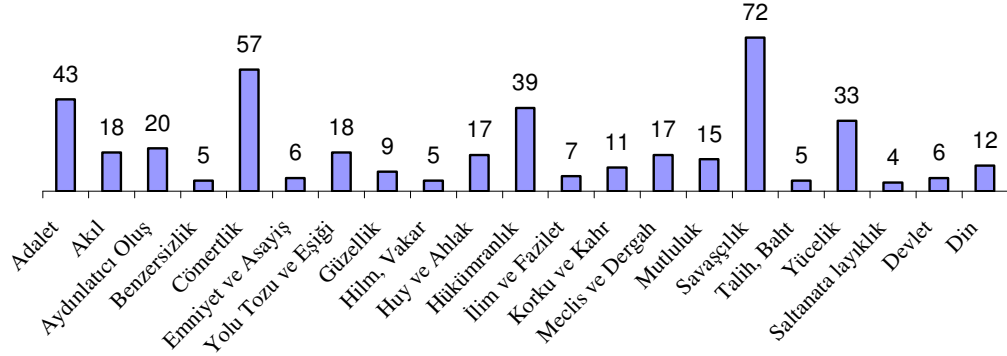
Grafik: 72
Dâî'nin 365 Methiye Beytinin Konulara Göre Dağılımı

Dâî'nin kasideleri, bazı özellikleri hariç dönem kasidelerindeki konu dağılımlarına uymaktadır. Yukarıdaki grafikte öne çıkan konular, kasidelerde en çok övgüsü yapılan nitelik ve özelliklerdir. Oluşturduğu kasidelerin hemen tamamını saltanat mücadelesi veren şehzade ve padişahlara yazdığı için "saltanata layıklık" da

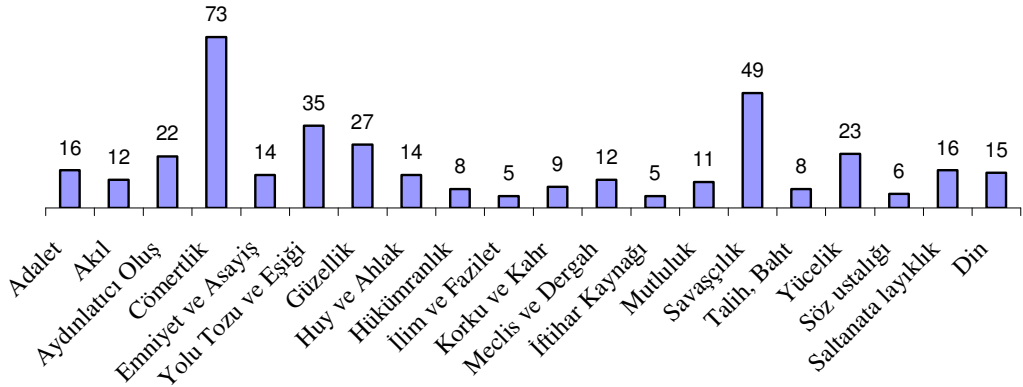
fazlaca işlenen konular arasındadır. Bunun dışındaki övgü konularının sahip olduğu beyit sayıları birbirine yakındır.

Grafik: 73
Necati'nin 534 Methiye Beytinin Konulara Göre Dağılımı

Necati'nin konu dağılımıyla Dâî'ninkileri karşılaştırdığımızda arada genel anlamda bir farkın olmadığı daha ilk bakışta anlaşılacaktır. Tek fark Necati'nin saltanat mücadelelerinin arasında kalan bir şair olmayışıdır. Temel övgü konularına fazlaca yer verilmiş, diğer konular birbirine yakın beyitlerle yerlerini almıştır. Zaten 15. yüzyılda yazılan kasidelerin genel görünümü de bu şekildedir.

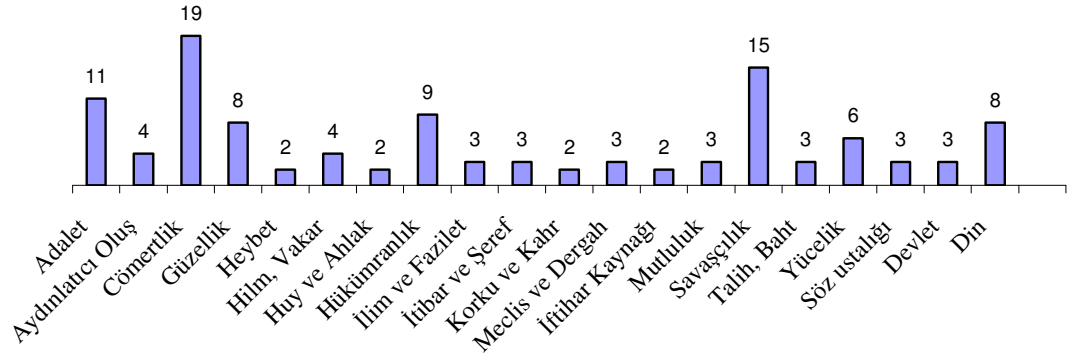
Grafik: 74
Ahmet Paşa'nın 406 Methiye Beytinin Konulara Göre Dağılımı

Ahmet Paşa'nın methiyelerinde öne çıkan bazı övgü konularına diğer şairlerde rastlayamıyoruz. Övgülerini cömertlik ve savaşçılık üzerine kuran Ahmet Paşa, gerek hayat macerası ve yaradılışı , gerekse müstesna bir padişahın devlet adamı olmasından

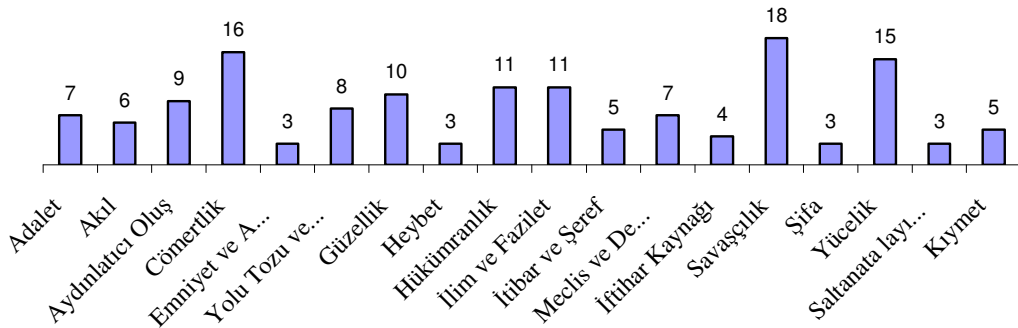
dolayı eşik, aydınlatıcılık ve güzellik övgülerini de fazlasıyla kullanmıştır. Hatta adalet övgüsü bu övgülerin arkasında kalmıştır.

Grafik: 75
Cemâlî'nin 134 Methiye Beytinin Konulara Göre Dağılımı

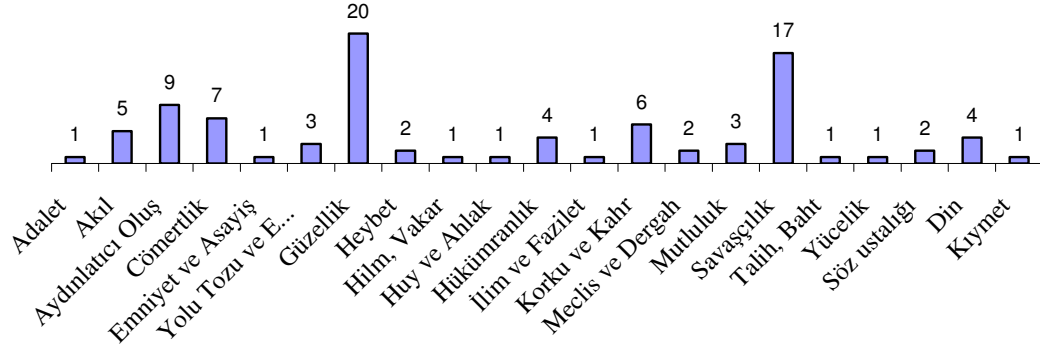
Cemâlî'nin beyitleri, oluşturulmaya başlanan konu geleneğine göre düzenlenmiştir. Bunun dışında memduhunu her konuda öven şairin diğer konularda oluşturduğu beyit sayısı ise klasik konulu beyitlere oranlandığında oldukça geride kalmaktadır. Din övgüsünün klasik konulara yaklaşan beyit sayısının nedeni, memduhları arasında II. Mehmet'in bulunmasıdır.

Grafik: 76
Nizâmî'nin 162 Methiye Beytinin Konulara Göre Dağılımı

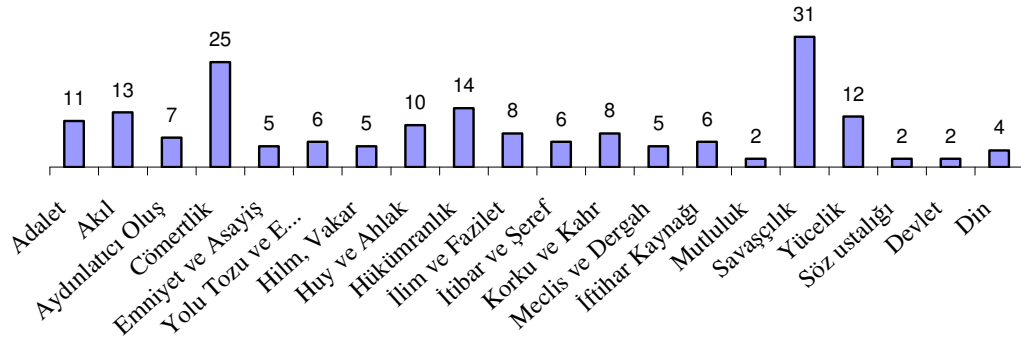
Nizâmî'nin beyitlerinde dikkat çeken konu, ilim ve fazilet övgüsünün sayı bakımından diğer beyitlere yaklaşmasıdır. Onun dışında dikkati çeken bir başka nokta da adalet övgüsünün diğerlerinden geride kalmasıdır.

Grafik: 77
Fakih'in 128 Methiye Beytinin Konulara Göre Dağılımı

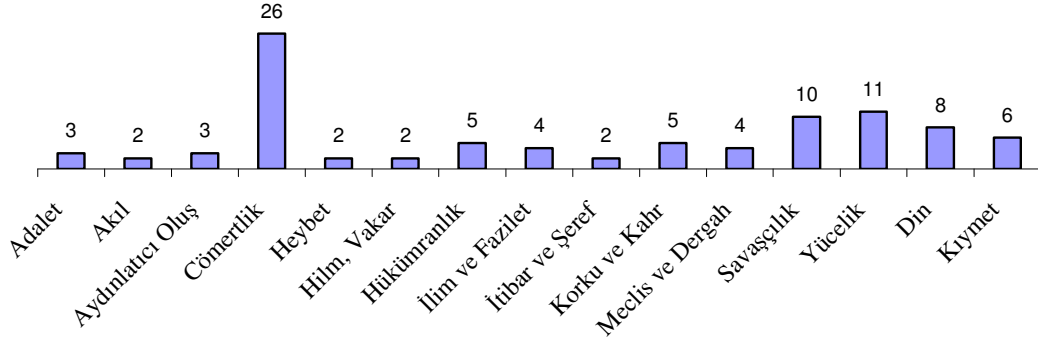
Fakih'in beyit konuları birbirinden oldukça uzak olan savaşçılık ve güzellik üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu, dönem methiyelerinin konu dağılımında pek fazla görülmeyen bir grafikdir. Özellikle adalet ve yüceliğin yok denecek kadar az beyitte kullanılması, hükümlanlık övgüsünün güzelliğin çok arkasında kalması dikkate değerdir.

Grafik: 78
Mesih'in 200 Methiye Beytinin Konulara Göre Dağılımı

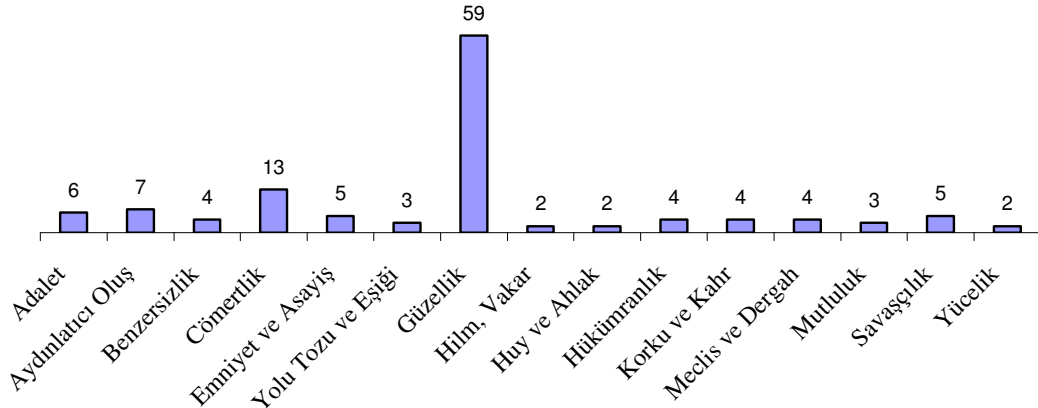
Grafiğe göre Mesih, cömertlik ve savaşçılık övgüsünü ön plana çıkardığı methiyelerinde, diğer konuları eşit şekilde kullanmıştır. Akıl, ahlak, korku ve aydınlatıcılık birbirine yakın sayıda beyitte kullanılmıştır.

Grafik: 79
Vasfî'nin 111 Methiye Beytinin Konulara Göre Dağılımı

Yukarıdaki grafik Vasfî'nin de tıpkı Şeyhî gibi övgüsünü cömertlik üzerinde yoğunlaştırdığını, savaşçılık ve yücelik dışında kalan konulara pek yer vermediğini göstermektedir. Bunda şairin çok sayıda memduha kaside yazması ve bunlardan inayet istemesinin rolü büyüktür.

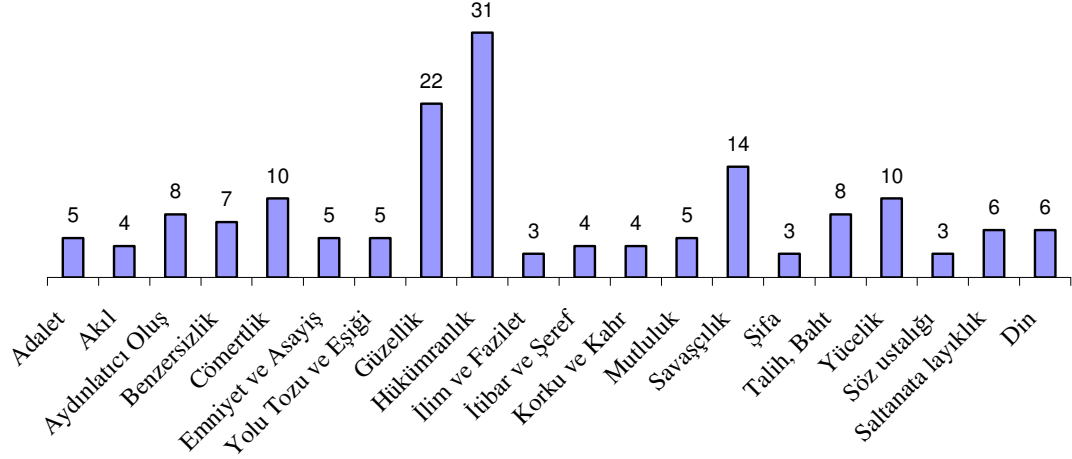
Grafik: 80
Mihri Hatun'un 142 Methiye Beytinin Konulara Göre Dağılımı

Mihri Hatun, kasidelerinde övdüğü Şehzade Ahmet'in en fazla güzelliği üzerinde durmuştur. Bu, memduhtan değil, şairden kaynaklanan bir durumdur. Şair, kadın hassasiyetiyle, karşı cinsten olan memduhunu bir sevgili gibi övmüş, onun

güzelliğini ön plana çıkarmıştır. Bunun yanında cömertlik, adalet ve aydınlatıcılık üzerinde durulan diğer konulardır.

Grafik: 81
Karamanlı Aynî'nin 310 Methiye Beytinin Konulara Göre Dağılımı

Karamanlı Aynî'yi diğer şairlerle karşılaştığımızda memduhunun Şehzade Cem olmasından dolayı karşımıza farklı bir görüntüyle çıktığını görürüz. Memduhuna olan düşkünlüğü, methiyelerini hükümranlık, güzellik, saltanata layıklık ve savaşçılık üzerine kurmasını sağlamıştır. Adalet ve cömertlik ise bunlardan sonra gelir.

C. REDİFLER VE ÖVGÜ:

15. yüzyıl şairleri, memduhlarını çok geniş bir konu ve yaklaşım yelpazesine övmüşler, onları dünyanın eşsiz insanları olarak yüceltmişlerdir.

Şairin memduhuna yönelen amacını, onun hangi yönünü öne çıkaracağını, hangi yönlerden öveceğini ele veren anahtar, şüphesiz şiirin hakim redifidir. Rediflere baktığımızda hemen memduhla; ya yüceliği, ya cömertliği, ya da saltanatın sahibi olan bir sultan, bir hâmiyle karşılaşırız.

Örneğin; Necâtî Bey'in 19. kasidesi, Vâfî'nin 4. kasidesi "hâtem" rediflidir ve bizde hakimiyet ve sultanlığı çağrıştırmaktadır.

Dönem kasidelerinde en çok kullanılan redif "kerem" ve "güneş"tir. 4 ayrı şair (Necâtî, Vâfî, Aynî, Şeyhî) toplam 5 kasidede kerem redifini kullanmıştır ve üzerinde

durulan yön cömertliktir. Yine 4 ayrı şair (Necâtî, Vasfî, Ahmed Paşa , Şeyhî) 5 kasidede “güneş” redifini kullanmıştır ve öne çıkarılan vasıf; cömertlik, yücelik ve aydınlıktır.

Çiçekler ve tabiat, devlet esenliği ve memduh güzelliği için kullanılan rediflerdir. “gül, benefşe, nergis, jale” bunun için kullanılan çiçek isimleridir. Hatta Mihrî Hâtun 11. kasidesine “şekl” redifini seçmiştir ki anlaşılacağı üzere üzerinde durulan konu güzelliştir.

Silahlar ve zafer; savaşıklık, su; cömertlik, ıyd; esenlik, cihan ise hükümlanlık yönünü ele veren redifler olarak dönem kasidelerinde kullanılmıştır.

Kasidelerde Redifler, Şairler ve Memduhlar:

Hakim Redif	Kaside Sayısı	Yazan Şair	Yazılan Memduh
Āb	3	A. Paşa, Necâtî	II. Bayezid, Ş. Mahmud
Benefşe	3	Necati Cemali A. Paşa	II. Mehmed, Cem, Ş. Mahmud
cihân	1		
dost	2	Fakih, A. Paşa	II. Mehmed, Ş. Mustafa
Gül	3	Mihri Hatun, Necati, Cemali	II. Mehmed, II. Bayezid, Ş. Ahmed
güneş	2	Fakih, A. Paşa	II. Mehmed
hançer	1	Necati	II. Bayezid
hâtem	2	Necati, Vasfî	Ali Paşa, Mustafa Paşa
hilal	1	Mesihî	II. Bayezid
ıyd	2	A. Paşa, Mihri Hatun	II. Bayezid, Ş. Ahmed
Jäle	1	Mesihî	Tacizade
kerem	5	Necati, Cem, Şeyhi, A. Paşa	II. Mehmed, Cem, Ş. Selim, Ş. Mahmud, Mehmed Paşa
La’l	1	A. Paşa	II. Mehmed
Nergis	2	Nizami, Dai	II. Mehmed, Ş. Süleyman
Nesim	1	Mesihî	Tacizade
Nişan	1	Necati	Ş. Mahmud
Seher	1	Necati	II. Bayezid
Serv	1	Necati	Ş. Mahmud
Şekl	1	Mihri Hatun	Ş. Ahmed
Tiğ	1	Necati	II. Bayezid
Zafer	1	Cemali	II. Mehmed

D. BİRBİRİNE NAZİRE OLAN KASİDELER

Divan Edebiyatı'nda, şairlerin gösterdikleri hünerlerden birisi, sevdikleri sanatçının sevdikleri şiirinin redifini kullanarak ona nazire yazmalarındır.

15. asrın en kudretli kaside şairi Ahmed Paşa 'dır. Günümüz araştırmacılarının da kabul ettiği, kasideciliğin Divan Edebiyatı'nda Ahmed Paşa ile birlikte başladığı düşüncesi, devrinde adı geçen şaire bolca nazire yazılması sonucunu doğurmuştur. Ahmed Paşa'nın “ āb ” redifli kasidesine Necâtî Bey, “benefşe” redifli kasidesine Necâtî Bey ve Cemâlî,

“ Ey aşr-ı felek-rif' at ü ey tâ-ı mu' allā

Her bāb ile beñzer apuña cennet-i Me'vā

redifli kasidesine Karamanlı Nizāmî nazire yazmıştır. Ayrıca Necâtî Bey'in “göl” redifli kasidesine Mihri Hatun nazire yazmıştır. Ahmed Paşa'nın “güneş” redifli kasidesi ise Atayi'nin kasidesine naziredir.¹

E. DÖNEM METHİYELERİNDE KULLANILAN BAZI ASTRONOMİK, DİNİ TABİİ, TARİHİ VE MİTOLOJİK UNSURLAR

I. Astronomik Unsurlar

1) Ay, Kamer, Hilal

Güneşin üstlendiği anlam görevlerinde, Çoğu zaman da güneşle birlikte kullanılmıştır.

Nūr-ı rāyuñdan eger māye ire nāmesine

Meh-i bedr ola gül ü Zühre-i ezher nergis (Nizami 5/56)

Bu felek her māh kim saña hilālin 'arz ider

Dimek ister ki senüñ bir bendeñem ben av-dār (Vasfi 3/17)

¹ A. Gülay Keskin, *Klasik Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli*, s. 73

Harīm-i hürmetine māh gece meş‘ale-dār
Sarāy-ı haşmetine mihr tanla derbānı (Şeyhi 14/18)

Çanı bābuñ bigi yā feneri ki ola delīl
Şem‘inüñ nūrı münevver ide devr-i kameri (Ayni 31/11)

2) Burçlar :

Hemen hepsinin arka arkaya sıralandığı beyitler hükümlerlik, talih ve ilminin sınırsızlığı için kullanılmıştır.

Bunuñdur berre vü Şevr ile Cevzā
Serañan u Esed ‘Azrā vü Mīzān (Ayni 21/73)

Bunuñdur ‘Akrēb ü Çavs ü Cedī hem
Bunuñdur Delv ü Hüt u Sa’d u Su’dān (Ayni 21/74)

Temeyyüz hānesidür Hüt u Bercīs
Virür ‘ilm-i ledünden aña bürhān (Ayni 21 /42)

3) Dünya

Dünya, methiyelerin hemen her bölümünde kullanılan bir varlıktır. Hakim olunması, ihya edilmesi, adaletle yönetilmesi gibi düşünceler için kullanılmıştır.

Bugün ‘adlūñ bile dünyā çarıyken nev-cüvān oldı
Meger hüsñ ile Yūsufdur ki ‘akd eyler Zeliḥāya (Dai 21/18)

Ṭīb-i aḥlākı havāsı ile cinān oldı cihān
Cāri aḥkāmı şuyı niteki cennetde zülāl (Necati 16/20)

Nār u ḥākin düzaḥuñ gülşen ider luṭfi şuyı
Ger eserse çahrı yili biveş ditrer cihān (Ayni 22/35)

4) Felek, Gökyüzü, Arş

Aklının aydınlığını,

Rāyuñ şu‘ā‘ı ile āfāk rūşen idi

Evc-i felekde encüm yandırmadan meşā‘il (Nizami 6 /23)

hükümranlığının genişliğini,

Bu felek her māh kim saña hilālin ‘arz ider

Dimek ister ki senüñ bir bendeñem ben ıavk-dār (Vasfi 3 /17)

Nitekim sāye olur tābi‘-i hūrşīd-i münīr

Emr-i neffāzına rām oldu sipihr-i ‘ulyā (Necati 2/18)

aydınlığının sınırsızlığını,

İy ki bu devrān içinde āfitāb-ı hükümüñüñ

‘Ācizidür mihr ü māh u çarḥ ser-gerdānidur (Cemali 5/26)

Şeh ferrine bu şeh ir eli ‘arş ider ḥased

Ol ḳadre ḳ‘āsumān iremez ḥākdān irür (Fakih 6 /29)

eşiğinin yüceliğini anlatmak için kullanılmıştır.

Cāfer Beg ol emīr-i diyār-ı ‘ulüvv-i fazl

Kim āsitānına ider eflāk intisāb (Mesihî 7/24)

5) Güneş, Mihr, Afitab

Methiyelerde en fazla kullanılan astronomik unsurdur. Mihr, afitab, güneş isimleriyle hemen her kasidede yer almış; akıl, gönül, aydınlatıcı oluş, yücelik başta olmak üzere her yaklaşımda kullanılmıştır.

Destâr-ı şubh-ı re' yün elin ger uzatmasa
 Kurtılmaz idi varṭa-i zulmetden âfitâb (Mesîhi 7/35)

Âsitânuñ her kudüretden zihî ' âlî-cenâb
 Pâk ider cârûb-ı zerrin ile her şubh âfitâb (Necati 4/1)

Yalñuz bir meh degildür ḳapusı üftâdesi
 Biñ şafâyile gelür bâş üzre her şubh âfitâb (Mihri 4/5)

Hürşîdi ditreten ḳılıcuñ ḳorkuşıdur
 Yâ yoḳ yere mi aḡarup oldu dü-tâ seḫer (Necati 9/36)

Ḥalâyıḳ iy felek-ârâ-yı hürşîd
 Dutar encüm-şıfat ḳapuñda dîvân (Ayni 21/5)

6) Keyvan (Zuhal)

Yedinci gökte bulunduḡu için tüm yıldızlardan yüksektir. Yüzyıl kasidelerinde savaşıklık , yücelik ve saray tasvirlerinde kullanılmıştır.

Dergehinde päs-bân olalı keyvân ol mehün
 Gelmedi devrinde bir seyyârenün çeşmine ḥâb (Mihri 4 /6)

Kim aldı sencileyin bir seferde iki ḫışâr
 Ki görmemiş ola mişlini pîr-i Keyvânı (Necati 25/28)

Bir şehensâh-ı ḳader-ḳadr ü ḳazâ-râdur k'olur
 Bâmına hindü Zuḫal der-gâhına çâker güneş (A. Paşa 20/20)

7) Zühre (Çobanyıldızı, Venüs, Nahid)

Seyyarelerin en güzeli ve en parlağıdır. “Zühre-i cebin” olarak da kullanılır. Yüzyıl divanlarında memduhun aklını, sarayını, güzelliğini, yüceliğini ortaya çıkarmak için kullanılmıştır.

Nür-ı rāyuñdan eger māye ire nāmesine

Meh-i bedr ola gül ü Zühre-i ezher nergis (Nizami 5/56)

Ger şora ehl-i raşad rüy u cebinüñ haberin

Meh-i burc-i seretān zühre-i mizān diyeyüm (Ayni 27/29)

Zühre muṭriblik ider serv-i sehī raḳḳās olur

Sāz için def tutmağı cem‘ inde beyzā gösterür (Cemali 10/37)

8) Diğer Seyyareler(Bercis, Utarid, Behram)

Bercis (Müşteri) mutluluk ve bereket sembolü olan yıldız iken; Utarid, katiplik ve yazı işlerinin sembolü olan yıldızdır. Behram (Merih) ise savaşçılık ve cesaret alametidir. Yüzyıl kasidelerinde ilim, hükümlerlik ve güzellik için kullanılmıştır.

Sa‘ ādet maḳdeminden buldı Bercīs

Cemālin gördi Nāhīd oldı ḥandān (Ayni 21/26)

Sebāk aldı cemālī defterinden

‘ Utārid bağıladı vaşfinda dīvān (Ayni 21/28)

Gözinde şīveler öğrendi Behrām

Saçından büyü aldı Keyvān (Ayni 21/27)

Bunuñdur mihr ü mäh u tīr ü Mirriḥ

Bunuñdur ḳaşr-ı eflāk üzre ḳeyvān (Ayni 21/75)

Bercīs kim olupdur aḳze'l-ḳuzāt-ı gerdūn
İrmez saña ne deñlü ' ilm içre olsa kāmil (Nizami 6 /25)

Mirriḥ kim tūtopdur ḥıṣm ile elde ḥançer
İster ki düşmenüñle ola senüñ muḳābil (Nizami 6/26)

II) Dinî Unsurlar

1 Peygamberler

Nuh Peygamber

Tufandan sonra çoğalan neslin atası olduğu için ona “ikinci Adem” denmiştir.
Uzun ömrü ve tufandan kurtaran gemisi ile kullanılmıştır.

Yazılır fülk-i felekde Nūh-veş saña necāt
Oḳınur mülk-i melekde hem-çü Loḳmān ḥikmetüñ (Ayni 20/6)

Süleyman Peygamber

Davud peygamber'in hem padişah hem de peygamber olan oğludur. Yüzüğü ile ruhanî ve cismanî tüm canlılara hükümrân olmasından dolayı genellikle kasidelerde hakimiyet özelliğinin vurgulanmasında kullanılmıştır.

Etdügi ḥükmile Ḥaḳ seni Süleymān-ḥātem
Bu ki rām ola senüñ emrüñe dehr Ehrimeni (Adni 1/29)

Oİ Sikendersin kim oldu şarḳ u ğarb aña muḥīc
Oİ Süleymānsın kim oldu ins ü cin aña ḥadem (Nizami 7/14)

Devlet-i dīvānına fermān olupdur ins ü cin
Bāde-i şāfī içer āşaf Süleymān devridür (Dai 16/2)

Yusuf Peygamber

İsrailoğulları peygamberlerinden Hz. Yakup'un oğludur. Güzelliği, güzelliğinden dolayı başına gelenler, atıldığı kuyu, Mısırlı vezirin karısı Zeliha'nın ona olan aşkı ile hikaye edilir. Dönem kasidelerinde güzellik, yüzünün aydınlığı ve masumiyet özellikleriyle kullanılmıştır.

Fürûğ-1 devletün itdi mażîk-1 çarhı münîr

Şan açdı Yūsuf-1 MıŖrı bu çāh içinde cemāl (A. PaŖa 23/2)

Ol 'Azîz-i MıŖr-1 dāniŖdür ki her gün āfitāb

Yūsuf-1 iķbāline hūsn-i Zelîhā gösterür (Cemali 10/25)

Musa Peygamber

İsrailoğulları peygamberidir. Tur Dağı'nda peygamberlik görevini aldıktan sonra kendisine inananlarla birlikte Kızıldeniz'i geçmiştir. Yüzyıl kasidelerinde gösterdiği "yed-i beyza" (koynuna elini sokar ve güneş gibi pırıl pırıl bir halde çıkarır) mucizesi ve mucizevi asası ile cömertlik, adalet ve savaşçılığın anlatımında kullanılır.

Gerçi fir'avn ola dūŖmenleri kahr etmek için

Yed-i beyzādır elin hüccet-i bürhān-1 kerem (Şeyhi 11/14)

HurŖîd-i zāfer tālî' olur feth ufuķından

Çün Ŗubh-Ŗıfat keŖf ide tîguñ Yed-i Beyzā (A. PaŖa 12/62)

Hāzret-i PāŖāya sihrüñden Ŗikāyet eylerem

Kim 'aŖā-yı 'adl ile i'cāz-1 Mūsā gösterür (Cemali 10/22)

Keff-i dūr-baĖŖı kifāyetde hemān dest-i Kelîm

Tab' -1 gevher-zāsı enfās-1 Mesîhādur yine (Necati 24/15)

İsa Peygamber

İsrailoğullarının son peygamberi. Hz. Meryem'in oğludur. Dönem kasidelerinde daha çok ölüleri diriltten nefesiyle; ahlak, cömertlik, şairlik gibi özellikleri yüceltmek için kullanılmıştır.

İşigün dâr-ı şifâsından umar dirligi halk

Kerem-i Şâh Mesîhâ-yı zemân olsa gerek (Necati 12/13)

Kâm- gârâ dil ü tab' uñ dem-i luţfuña nigîn

Hâtem-i bezm-i kerem resm-i Mesîhâ mı degül (Necati 17/20)

Hûyuñda luţf-ı Aḥmed hûyuñda bûy-ı 'İsâ

Rûyuñda nâr-ı Mûsâ müyuñda sırr-ı şü' bân (Ayni 42/33)

Mesîh enfâsıdur hulkuñ mü' eyyed ruḥ-ı ḳudsîden

Kefîl olursa ḳâdirdür bugün iḥyâ-yı mevtâya (Dai 21/16)

Can virür 'İsâ' bni Meryem bigi gerçi sözleri

Lîk devrûñ pâk zâtî Mûsi-i 'İmrânıdur (Cemali 5/7)

Hz Muhammed (SAV)

Memduhlar; yüzünün nuru, güzelliği, huy ve mizacı bakımından Hz. Peygamber'e benzetilmiş, yüceltilmiştir. Tebuk Seferinde gösterdiği parmaklarından su akıtıp ordusunun susuzluğunu gidermesi mucizesi ise memduhların cömertliğinin anlatılmasında kullanılmıştır.

Gül yüzün bâğı cihâne 'arz olaldan ḥusrevâ

Zâhir oldı şanki nûr-ı Aḥmed-i Muḥtâr gül (Mihri 7/17)

Hüyuñda luḡf-ı Aḡmed hüyuñda büy-ı ʿİsâ
Rüyuñda nâr-ı Mûsâ müyuñda sırr-ı şüʿbân (Ayni 42/33)

Laḡza-be-laḡza muʿciz-i cûd u seḡhâ ile
Parmaḡları ucundan aḡar çeşme-i revân (Mesihî 2/26)

2) Dini Mekanlar

Kaʿbe

Cömertliḡi ve sarayının yüceliḡinin övülmesinde kullanılmıştır. Şairler memduhlarının saraylarını hacet kiblesi olarak görmüşler, onun eşiḡinin, ihtiyaç sahiplerinin “Kaʿbe”si olduḡu üzerinde durmuşlardır.

İşigün bir Kaʿbedür mecmûʿ hacât ehline
Ki olmuş aña ḡalka-i der kâkül-i müşḡin-i dost (A. Paşa 19/20)

Oldı sipihre Kaʿbe işigün ḡavâfi farz
Kim sîm ü zerle kesb idüpdür ḡinâ seḡer (Necati 9 /30)

İşügünde bilünür her kişinün miḡdârı
İşidürüz bunu kim âdemedür Kaʿbe miḡak (Necati 12/23)

Âsitânı Kaʿbesidür secde-ḡâh-ı Rûḡ-ı Ḳuds
Ḥâk-i pâyi cevheridür tûtiyâ-yi ḡür-ı ʿıyn (A. Paşa 24/31)

Der-ḡehün bir kaʿbedür kim ḡalk ider her dem ḡavâf
Leşkeründe her zamân mevcûddur ḡacc u ḡuzât (Dai 12/17)

Mescid-i Aksa

Şāhā ne var oldı ise evvelki sarāyuñ

Ꞑudsīlere yüz urmağ için Mescid-i Aꞑşā (A. Paşa 12/85)

Cennet

Şairler adaletleriyle yaşanabilir hale getirdikleri ülkeyi ve alemi cennete ve cennetin içindeki unsurlara benzetmişlerdir. Ayrıca onun sarayının güzelliği, memduhunun fiziki güzelliği de cennet ile anlatılmaya çalışılmıştır.

Ꞑadd-i servi ‘adl-i gül-zārında Ꞑübīlik idüp

Rāstī kim ‘ālemi Firdevs-i ā‘lā gösterür (Cemali 10/29)

Gülşen-i hüsnuñ şehā pesdür gerekmez cenneti

Gerçi kim her kūşesinde niçe yüz biñ vār gül (Mihri 7/21)

Cennetü’l-me’vā olupdur meclisüñ kevşer ꞑadeğ

Ol şarābuñ sākisi vildān u ğilmān devridür (Dai 16/14)

Arafat

Marifet sahibi oluşunun vurgulanması için “lebbeyk” kelimesiyle kullanılmıştır.

Çü ma‘rifet ‘Arafatında eyledi Lebbeyk

Ne ola ger Harem-i Muhteremde bulsa vişāl (Cemali 11/12)

Cehennem

Cehennem, genellikle memduhların savaşırlıklarının şiddetini göstermek, düşmanın yüreğine saldığı korkuyu pekiştirmek, kahhar oluşunu anlatmak için ateş ile kullanılmıştır .

Ꞑahruñ odınuñ ꞑıt‘ asıdur āteş-i dūzah

Luţfuñ şuyınuñ ravzasıdur cennet-i Me’vā (A. Paşa 12/55)

Cevrũn caḥĩmi yansa dũſer yerlere gũneſ
Luṭfuñ nesĩmi esse çıkar göklere ğubr (Fakih 1/27)

Nr u ḥkin dũzaḥuñ gũlſen ider luṭfi ſuyı
Ger eserse hrı yili bĩveſ ditrer cihn (Ayni 22/35)

Levh-i Mahfuz

Allah'ın kudretiyle olacak ſeylerin, üzerinde yazılı bulunduğu levha, ilahi takdir.
Yüzyıl kasidelerinde güzellik ve adaleti övmek maksadıyla kullanılmıſtır.

İy ſehinſeh kim cemlnden cihn pr-nrdur
Levh-i maḥfz üzre aduñ 'adl ile meſtrdur (Dai 5/12)

3) Dört Halife

Hiz. Peygamber'in en yakın dostları olan Hiz. Ebu Bekir, Hiz. Ömer, Hiz. Osman, ve Hiz. Ali. Onların ne çıkan kendilerine özgü özellikleri memduhlara yüklenerek kullanılmıſtır. ſairler, efendilerini; doğrulukta Ebu Bekir'e, adalette, mer'e, heybet ve savaſılıktta Ali'ye, hilm ve hayada ise Osman'a benzetmiſlerdir.

Bunlarla birlikte Hiz. Ali'nin oğulları da övgüde kullanılan isimler arasındadır.

'Oſmn Oğullarından sen ey ſh-ı muḥterem
Cd-ı 'Alĩ 'alemsin  'adl-i 'mer-niſn (Necati 21/33)

ſıdk ile ſıddĩk olupdur 'adl  dd içre 'mer
Ol 'Alĩ heybetlü Sulṭn ibn 'Oſmn devridür (Dai 16/6)

'Alĩ heybetlüdür ol ſeh ki atı Reſk-i Dlddr
Dutıcağ rezme ruḥ tĩgin miſl-i Zl'l-fiğr eyler (Cemali 9 /10)

Ol 'Alĩ-himmet 'mer heybet kılıcı hrı-la
Gösterür 'Oſmn elinde ḥcct  brhn bugün (Dai 5/6)

Murtazâ medhûnde çûn gördi kemâlin ehl-i dil
Didiler taḥsîn ki Ḥassâne budur nâ'ib münâb (Nizami 3/23)

Anuñ içündür 'Alî-veş ḥulkı vü ḥüsni ḥasen
Kim kemâl-i luḫf ile ḥilm ü ḥayâ 'Oşmânıdur (Cemali 5 /21)

4) Sure ve Ayetler

Dönem şairlerinin mehdiye kasidelerinde kullanmak üzere Kur'an-ı Kerim'den en fazla başvurdukları sureler "Fetih" ve "Fatiha" sureleridir. Şairler , memduhlarının savaşçılıklarını ortaya çıkarmak, yaptıkları savaşın aslında cihad olduğunu vurgulamak için "*innâ fetahnâ* " ile başlayan fetih suresini kullanmışlardır. Bundan başka Duhan suresi, İhlas suresi, bazı ayet parçaları güzellik ve hakimiyeti pekiştirmek için kullanılmıştır.

Ol ki rûyında anuñ lem'a-i nûr-ı kameri
Ol ki müyünde anuñ sûre-i Duḥân diyeyüm (Ayni 27/17)

Şuret-i fâtiḥa-i ḥüsne hırz olmağ için
Ḳul hüv'allâhü eḫad oḫuram Allâhü'ş-şamed (Nizami 8 /5)

Âvâze-i ḥükmüñ çü semâvâta irişdi
İki bükülüp didi *semî'nâ ve eḫa'nâ* (Nizami 2/12)

Âyet-i *innâ fetahnâ* çün senüñ şânuñdadur
Feth u nuşret âyetidür râyetünde beyyinât (Dai 12 /15)

Ve'l-âdiyâtu zabḥâ ayet şân-ı esbüne
Fe'l-müriyâtu ḳadḫa açar (.....) ü diyâr (Fakih 1/38)

5) Mübarek Geceler

Mübarek geceler, özellikle Kadir Gecesi, memduhun güzelliğini ve aydınlığını ortaya koymak için kullanılmıştır. Sohbetlerinin güzelliği için de aynı gece kullanılmıştır. Bunun yanında Berat Gecesi'nin de aynı görev için kullanılabilirdiğini görüyoruz.

Ḥüsnuñüñ Ḳadrī Berātı ḥükmine tevķī^ç için

Ḥaṭṭ-ı Yākūt ile yazılmış durur ^ç unvān-ı gül (Cemali 5/49)

Baḥt-ı rüzı rüyına Ḳadri şebi bir ḥāldür

Kim niçe ḥāsıdlerüñ başına sevdā gösterür (Cemali 10/30)

Zülf-i siyehünden görünür tāb-ı cemālün

Şan leyle-i ḳadr içre kıılır nūr tecellā (A. Paşa 12/81)

Bugün ol ^ç aḳl u başıret bile çün dānādur

Lā-cerem ḳadr olur her gice dānā gicesi (Dai 14/22)

Ḳadr dirdüm şoḥbetüñe her gice olsa idi ḳadr

^ç İyd dirdüm devletüñe olmasa pāyān-ı ^ç İyd (A. Paşa 35/15)

6) Melekler (Cebrail), Cin ve Şeytan

Gayb aleminin mensubu olan bu kavramlar, yüzyıl medhiyelerinde şairin efendisinin ilmî özelleliklerini vurgulamak, hakimiyetinin genişliğini ifade edebilmek için kullanılmıştır.

Cibrīl ol hevāda ki bāl açsa per yaḳar

Şayd-ı me^ç āniyiçün olur fikrüñe meṭār (Fakih 1/40)

Mekteb-i devletde almış Rūḥ-ı Ḳudsīden sebāk

Ma^ç rifet dersinde söz ḳor ḳuṭb-ı aḳṭāb üstine (A. Paşa 17/24)

Ḳamu cinn ü şeyâṭın oldu sâcid
Ḳamu ins ü melâ'ik oldu râki' (Dai 11/16)

Devlet-i divânına fermân olupdur ins ü cin
Bâde-i şâfî içer âşaf Süleymân devridür (Dai 16/2)

7) Kıyamet

Kıyametin karanlığında yüzünün aydınlığını vurgulamak, hışmının düşmanı için ne ifade etmesi gerektiğini anlatmak için kullanılmıştır.

Meger hışmuñ ezel eflâke düşdi
Anuñçün tâ kıyâmet kaldı lerzân (Ayni 21/9)

Tâ kıyâmet sermedi' zulmetde alurdu eger
Olmasa 'âlemde iy hürşid-i tâbân al' atuñ (Ayni 20/19)

III.Tabiat Unsurları

1) Bulut

Genellikle cömertliğin ifadesi için kullanılmıştır.

Sulṫân-ı dehr Ḳazret-i Maḥmūd Ḳân k'anuñ
Cüdi bulutlarından olur her diyâr âb (Necati 5/8)

2) Çiekler (menekşe, gül, lale, nergis, yasemin,fesleen, sümbül)

Methiyelerde çiekler , memduhun aydınlık ve fiziki güzellii ile birlikte, “buy-ı hulk” ifadesiyle şairin efendisinin ahlakı ve mizacı güzelliini övmek için de kullanılmıştır.

Çigzinür başı kararur gözi zulmetde meger
Südde-i 'āliyeñi eyledi manzar nergis (Nizami 5/58)

Haṭṭuña benefşe öyküneli çeşmiñe nergis
Oldı bularuñ biri siyeh rû biri a' mā (Mihri 1/22)

Ayağuñ toprağı bīnā ide nergis gözini
İdinürse ger anı sürme-i ağber nergis (Dai 10/12)

Қadr ile şeref buldı yetişdi göge başı
Şah işigine süreli ruhsarı benefşe (Necati 23/27)

Şāh Sulṭān Aḥmedüñ devrānıdur bezminde gör
Lāle sākî ğonce bāde oldı hızmetkār gül (Mihri 7/11)

Ṭīb-i hulḩuñdan hikāyet eyledi gülşende bād
Bu feraḩdan göke degdürdi külāhın yāsemīn (A. Paşa 24/39)

Esmese gülzāra ḩüsnüñ gülşeninden bu nesīm
Virmez idi ḩalkā bŷy-ı reyḩān gül-i gülāb (Mihri 4 /9)

Sünbül şaçuña gül yüzüne lāle ḩaddüne
Ger beñzerem dirse ḩatı şerm-sār ola (Mihri 12/5)

3) Dağ

Dönem kasidelerinde; duruşları, sebatları ve büyüklükleriyle memduhların vakar, edep ve tevazularını övmek, güzelliklerini tasvir etmek için kullanılmıştır.

Mizān-ı vekāruñla sebük sengi cibālūñ
Mi' yār-ı zamīründe seḩer simi key ednā (Necati 1/22)

Karşu ger hilm ü vaqâruñdan edeb öğrense
Söyledükçe kişiyi yañşılamazdı kuhsâr (Mesihî 8/28)

Yıldırım başına odlar yaçar anuñ her gâh
Yeñilüp hilmine öyküñdi meger kim kühsâr (Mesihî 12/11)

Husrevâ gül ruhuñuñ şevkle gülşende tûrup
Tûr-veş her şecr üstinde hezâr oldı Kelîm (Mihri 9/12)

4) Deniz, Okyanus

Genişliği ve sınırsızlığından dolayı hükümrânlık ve cömertliğin övülmesinde kullanılmıştır.

Baħr-ı muħit olupdur ħapuñ gedâlarından
Görmez misin ki dirler her kişi aña sâyl (Nizami 6/19)

Dest-i cevâduñ ile meger da'vi itdi kim
Şermende oldı yüzine tûtar kefin biħâr (Necati 6 /33)

5) Ebem kuşadı

Yücelik ve itibarının övülmesinde, hilal ile birlikte kullanılmıştır.

Baħr-ı cûdında yüce top-ı felekden ħabâb
Çarħ-ı ħadrinde büyük ħavs-i ħuzahdan her hilâl (Mesihî 3/13)

6) Ekvator

Şeklinden dolayı adaletin doğruluğunun övülmesinde kullanılmıştır.

Ey ħať-ı istivâya 'adlün senüñ muvâzi
Vey sať-ı âsmâna ħaşruñ senüñ müşâkil (Nizami 6/18)

7) Hayvanlar

Akrep

Memduhun güzelliğinin tasvirinde kullanılmıştır.

Haṭṭuñla iki zülfüñ bir yirde vāḳi^ç olmuş

Görmüş degül kimesne ^ç akreb yanında reyḥān (Ayni 42/43)

Aslan

Her canlıyı ürkütebilen, ormanların kralı olarak bilinen aslan, şairin efendisinin savaşçılık ve düşman yüreğine düşürdüğü korkunun anlatılmasında kullanılmıştır.

Heybetüñden ğaybet idüp bişede yatmazdı şîr

Rāh-ı tîġuñ uğrasa bir kez eger ğāb üstine (A. Paşa 17/30)

Rezm içinde deprede çün rāyetüñ şîrîñ şabā

Ḥavfdan ḥummā dutup lerzān ola şîr-i ğarîñ (A. Paşa 24/43)

Avcı ve Avlar (aslan-ceylan, doğan-keklik, kurt-koyun/kuzu)

Adalet ile birlikte asayişin de sağlandığını anlatmak için bu çiftler bir yerde kullanılmış, böylelikle güven ortamı anlatılmıştır.

Şit-i ^ç adlüñle şeref bulalı şahrā-yı cihān

Hem-dem olup şalınur şîr-i jiyān ile ğazāl (Necati16/25)

Ṭoġan keklik bile oldı muvāfiḳ

Geyik aşlan ile oldu muzāci^ç (Dai 11/44)

Mülkinüñ zabṭın görüp ^ç ādl ü siyāset birle ol

Kekliġi şāhîne ḳurdı çübān eyledi (Dai 17/40)

Kuzı vü ḳurd u keklik ü şāhîñ

Bile uçar ḳonar bile otlar (Dai 23/9)

Bahk

Savaşçılığının övülmesinde kıvraklığı dolayısıyla kılıç tasvirinde kullanılmıştır.

Baħr-ı kefinde kılıcı Şol m̄hi gibidür

Kim arkasında naẓm-ı zemīn ola ũstũvār (Necati 6/31)

Bũlbũl

Memduhuh Őairliđini övme ve gül- bũlbũl iliŐkisi ile de gũzelliđinin tasvirinde kullanılmıştır.

Ĥusrevā virdi yũziñ ķand-ı sŕzũñ añdı nesīm

Bũlbũl unuttđ gũlistāni ve ẗũŕi Őekeri (Ayni 31/4)

Dil yũzũñ gũl-zārına bũlbũl olup feryād ider

‘İyd-i vaŐl ićũn meger olmak diler ķurbān-ı gũl (Cemali 5/50)

Dũldũl

Hız. Peygamber tarafından Hz. Ali’ye hediye edilen beyaz ya da kırmızı renkli katırın adıdır. “kirpi” anlamına gelen bu ad ona hızlı yũrũmesinden dolayı verilmiştir. Cesur ve uzun ŕmũr yaşamış bir hayvandır.

Dŕnem methiyelerinde, sultanların atlarının tasvirlerinde savaşçılık ve heybet konularında genellikle Hz. Ali ile birlikte kullanılmıştır.

‘Alī heybetlũdũr ol Şeh ki atı Reşk-i Dũldũldũr

Dutıcaķ rezme ruĥ tığin miŐāl-i Zũl’l-fiķār eyler (Cemali 9/10)

Karga Derneği

Halk arasında ŕlũmũn sembolũ olan karga sũrũsũ, karanlık ve kalabalık oluŐlarından ŕtũrũ kalabalık dũŐman ordusunun tasvirinde kullanılmıştır.

Ne deñlũ ķarđa derneği gibi çoğ ise ĥaŐm

Őehbāz-ı tiz-bāldũrũr ĥusrevāne tığ (Necati 11/37)

Karınca

Hz. Süleyman ile yaşadığı maceradan dolayı onunla birlikte, hükümrânlık ve sultanlık için kullanılmıştır.

Biñ haşmet-i Süleymân bir mûra vire Yezdân

Ger himmetüñ hümâsı üstine bırağa zıll (Nizami 6/22)

Papağan

Dillere destan güzelliğinin tasvir edilmesinde kullanılmıştır.

Can âyine-i hüsnuñ ile tũtĩ-i nâtiq

Dil ebr-i ‘aţāyañ ile deryā-yi güher-zā (A. Paşa12/59)

Tavus

Göz kamaştırıcı güzelliğe sahip bir kuştur. Efsaneye göre gururundan dolayı Allah tarafından ayağı ve sesi çirkin yaratılan, diğer bir efsaneye göre de şeytanın cennete girmesine yardımcı olup, Adem ile Hava'nın yasaklı meyveden yemesine neden olduğu için cennetten çıkarılıp, çıplak ayaklarıyla Babil'e bırakılmıştır.

Dönem kasidelerinde güzelliği ifade etmek için kullanılmıştır.

Hüsn dīvânında şeh-beytise çeşm-i sāhiri

Huld tāvūsında şeh-per kākül-i miskīn-dost (Fakih 4/4)

Gülşen-i hüsniinde zülfün depredüp bād-ı şabā

Gösterür tāvus-veş her dem-be-dem cevlan añā (Mihri 2/13)

Zülfi tāvusını gör gülşen-i hüsn içre nice

Cilveler ‘arz kıılır her yaña cevlan-ı şekl (Mihri 11/14)

Yılan

Savaşçılık tasvirinde memduhun kılıcının düşman bedeninden çıkışının tasvirinde kullanılmıştır.

Düşmân günü ki kından el urup çıkara Şâh

Beñzer şu pūstdan çıkan ef' i yılana tīg̃ (Necati 11/17)

8) Müşg-i Çin (Ahu-yı Çin, Nafe-i Tatar)

Genellikle Çin Türkistan'ında yetişen misk keçisinin göbeğinden elde edilen güzel kokulu bir maddedir. Memduhun ahlakı kokusu ve adaletinin aydınlatıcılığı için kullanılmıştır.

Būy-ı hūlķı 'āleme bir veche zīnet virdi kim

İttifāk itse viremez nev-bahār ü müşg-i Çīn (Necati 20/35)

Bād-ı hūlķuñ itmeyince ta' n ile bağrını kıan

Virmedi gülşende būy-ı nāfe-i tātār gül (Necati 15/33)

Qalması devrūñde küynüklü meger micmerden müşg

Yoğdur eyyāmuñda hūnīn-dil meger āhū-yi Çīn (A. Paşa 24/37)

9) Nevruz

Ahlaki güzelliğinin tasvirinde kullanılmıştır.

Vefā vü hūlķu yelidir hevā-yı nevrūzī

Şafā vü hūlķu şuyudur zülāl-i nīsānī (Şeyhi 14/24)

10) Rüzgar

Eşiğinin kıymet ve yüceliğini pekiştirmek , güzelliğini övmek için kullanılmıştır.

Yollar üstinde semā' uran degüldür gird-bād

Kim ayagañ toprağı üstine ceng eyler nesīm (Mesihî10/23)

Şeh-nişînini temâşâ itmeg için gâh gâh
Şâhid-i gülzâra açmış gönecadan manzar nesîm (Mesîhi 10/15)

11) Şimşek

Hükümranlığı ve saldığı korkuyu övmek için kullanılmıştır.

Çü tldı kûbbe-i gerdûn şadâ-yı na' rañ ile
İçinde od düşüben ra' d ider gıriv ü gareng (A. Paşa 22/20)

12) Su

Sonsuz ve sınırsızlığından dolayı cömertliğin, berraklığından dolayı aklın
övülmesinde kullanılmıştır.

Zerrece ' âlem yüzinde kalmadı gerd-i fütür
Çihre-i mülk âb-ı re 'yiyle muşaffâdur yine (Necati 24/12)

Öykünmez idi luţf-ı kelâmuñla zihnüñe
Olmasa cây-gâh-ı dür-i âb-dâr âb (A. Paşa 37/45)

Zihnüñ şafâsı bir nazâr eylese terbiyet
Esrâr-ı ğaybı yek-ser ide âşikâr âb (A. Paşa 36 /21)

Âb-ı cûd irse şehâb-ı himmetinden sebze
Bî-tekellûf serv yemiş vire isfidâr gül (Necati 15/22)

13) Yağmur

Genellikle “ebr-i nisan” şeklinde, cömertlik için kullanılmıştır.

Öger kilk-i kefi dürr-pâşuñı t̂ab' -ı güher-rizüm
Şadef ağzın açup eyler şenâsın ebr-i nisânuñ (Necati 13/32)

IV. Tarihî ve Mitolojik Unsurlar

1) Acem Kaynaklı Şahıslar

Behmen

Keyaniyan sülalesinden Küştasb'ın torunu, İsfendiyar'ın oğlu, Erdşir'in lakabıdır.¹

Hükümranlık övgüsünde kullanılmıştır.

Taň mıdur emrine olsa Behmen ü Behrām rām

K'ol Şehūñ Kısra vü Dārā bende-i fermānidur (Cemali 5/9)

Behram

Sasâniyan sülalesinden, Yezdگرد'ın oğlu olan ve Behram-ı Gur adıyla anılan padişaktır. Cesaret, adalet ve kahramanlıklarıyla ünlü padişahın, yaban eşeği anlamına gelen "Gur" ünvanı sürekli yaban eşeği avına çıkmasından kaynaklandığı rivayet edilir. Rivayete göre onun hüküm sürdüğü topraklarda dört yıl boyunca kimse ölmemiş, eğlence, saz ve söz iyice yaygınlaşmıştır.²

Dönem kasidelerinde savaşıklık ve kahramanlık övgüsünde kullanılmıştır.

Rezm- i Behrāmī-li Yūnān tahtını fetḥ eyleyüp

Kaşr-ı Keyhüsrevde Dārā gibi tıtdı bezm-i Cem (Nizami 7/2)

Cemşid (Cem)

Pişdâdiyan sülalesinin dördüncü hükümdarı olup İran mitolojisine göre yaklaşık bin yıl yaşamıştır. Bilimle ilgilenmiş, Nevruz'u yılbaşı ilan etmiştir.³

Dönem kasinelerinde savaşıklık yücettilmesinde kullanılmıştır.

Görürse rezmüñi Rüstem olaydı ' âleme destân

Zirā heybet alur her dem Cem ü İsfendiyār andan (Dai 9 /30)

¹ İskender Pala: *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, s. 73

² Dursun Ali Tökel: *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yayınları Ankara, 2000, s. 117

³ a.g.e., s. 125-127

Dârâ

Keyaniyan sülalesinin dokuzuncu hükümdarıdır. Büyük İskender ile yaptığı savaşta ölmüştür. Şehname'nin ana kahramanlarından.

Savaşçılık yönünün yüceltilmesinde kullanılmıştır.

Ḥan Muḥammed ki o gerdün-^ç azamet der-gehinüñ

Bendesi olmağa Keyḥusrev ü Dârâ ḳâyil (Necati 14/18)

Efrasiyab

Efsanevi Turan Hükümdarı. Alp Er Tunga'nın Şehname'deki adıdır. İran Topraklarını Pişdâdiyan sülalesinin elinden alması ve İran ile yaptığı savaşlar Şehname'nin en büyük bölümünü oluşturur. Keyhüsrev tarafından öldürülmüştür.

Dönem kasidelerinde savaşçılık ve korku özelliklerinin yüceltilmesinde kullanılmıştır.

Ol cihân-gîr-i zamānuñ görse tîḡı lem^ç āsın

Ḳorḳusundan kendözünü bilmeye Efrāsiyāb (Mihri 4/15)

Ehrimen

Mecûsilerin inanç sistemlerinde kötülük ve şer tanrısı olan ilahın adı. Kötülük yapmak için her kılığa girebilen, hayvanları yaban eşeği kılığında telef eden ve kimsenin baş edemediği bir yaratıktır.¹

Hükümranlık unsuru olarak kullanılmıştır.

Etdügi ḥükmile Ḥaḳ seni Süleymān-ḥâtem

Bu ki rām ola senüñ emrüñe dehr Ehrimeni (Adni 1/29)

Feridun

Pişdâdiyan sülalesinin altıncı hükümdarı. Dahhak'ın öldürülmesinden sonra tahta geçmiştir. Ünvanı "ferruh"tur.

Dönem kasidelerinde hükümranlık ve yücelik övgüsünde kullanılmıştır.

¹ Dursun Ali Tökel: *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, s. 160-161

Altunlu geydi çıkdı gümüş taht üstine
Hükm eyledi cihāna Feridun-fer nişān (Necati 21/20)

Husrevā sen şol Ferīdūnsın ki ednā bendeññ
Hāk-i pāyi cevher-i tāk-ı ser-i Hākānidur (A. Paşa 16/37)

Gave

Omuzlarındaki iki yılanı beslemek için günde iki insan beyni yediren Dahhak'a on sekiz oğlundan on yedisini verdikten sonra sıra sonuncusuna geldiğinde itiraz eden ve demirci önlüğünü bayrak olarak açarak halkı isyana çağırın ve Feridun'un tahta çıkmasına vesile olan kahraman demircidir.¹

Yüzyıl kasidelerinde kahramanlık ve fetihlerin övülmesinde kullanılmıştır.

Gerdūnda Gave hamle ider şir-i rāyetūñ
Hırşid-i feth hem-rehidür tiz ider şikār (Fakih 1/30)

Güstem

Eski İnan pehlivanlarından iki tanesinin oğullarının adıdır.

Kasidelerde savaşçılık övgüsünde kullanılmıştır.

Āferin eylerler idi görselerdi rezmüñi
Erdeşir ü Rüstem ü hem Pürişeng ü Güstem (Nizami 7/35)

İsfendiyar

Keyaniyan sülalesinden Güştasb'ın oğludur. Heft-han adı verilen tehlikeli yoldan Rüstem'den sonra geçen ikinci kişidir. Rüstem ile yaptığı savaşta ölmüştür. Savaş tasvirlerinde kullanılmıştır.²

Diyār içinde nola kılsa Zāl u Rüstemlik
Ki kem kılı durur İsfendiyār-ı feth ü zafer (Cemali 4/25)

¹ Dursun Ali Tökel: *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, s. 174

² a.g.e., s. 182

Görürse rezmüñi Rüstem olaydı ‘ âleme destân

Zirâ heybet alur her dem Cem ü İsfendiyâr andan (Dai 9/30)

İskender

Büyük İskender ile Zülkarneyn ‘in karışımı bir şahsiyet olup, şiirlerde ab-ı hayatı arayan, İran ‘ı fetheden hükümdar olarak karşımıza çıkar. Genellikle Hızır ile birlikte kullanıldığında ab-ı hayatın peşindeyken, yalnız başına kullanıldığında savaşçı ve fatihtir. Dönem kasidelerinde Ye‘cüc ve Me‘cüc kabilelerinin fitnelere karşı yaptığı Kehf /97‘de ve Enbiya /96‘da zikredilen sed ¹ ile emniyet ve asayişin övülmesinde, sultanlığının yüceltilmesinde kullanılır.

Neye dirlerdi kim olmaz yalunuz taş dīvār

Fitne Ye‘cücına ey sedd-i Skender hâtem (Necati 19/3)

Kayser-i Rümî olursa hâzretinde yir öper

Şâh-ı İskender-şifat devletlü hâķan devridür (Dai 16/5)

Ger Skender istese envâr-ı râyûndan meded

Râh-ı zulmetde olurdu hâyılina reh-ber güneş (A. Paşa 20/47)

Ne ‘ aceb ger yüz ura Hızır u Sikender kâpına

K‘eşiginden akar uş çeşme-i hayvân-ı kerem (Şeyhi 11/13)

Ol ebâ-‘ an-ced Skender tahtına sultân olan

Ayağı toprağı Hızruñ Çeşme-i Hayvânıdur (A. Paşa 16/26)

Kubat

Adaletiyle ün salmış, İran ‘da “Key” ünvanını ilk kez kullanmış, Pişdâdiyandan sonra gelen şah sülalesi Keyâniyan ‘ın ilk hükümdarıdır.

Hükümlanlık ve padişahlığın methinde kullanılmıştır.

¹ Dursun Ali Tökel: *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar* , s. 397

Bezmine inse hac̄il ola gide Şāh K̄ubād

Rezm̄ine binse meşāf idemeye R̄üstem-i Zāl (Necati 16/18)

Nūşirevan

Adaletiyle meşhur İnan hükümdarıdır. Bağdat yakınlarındaki Medâyin’de yaptırmış olduğu sarayın büyük bir bölümünde halkın adaletle ilgili sorunlarını dinlediği, Yaptırdığı tak’a bir çan bağlatıp, sıkıntı sahiplerinin, sıkıntılarını bu çanla hükümdara haber verdikleri rivayet edilir.¹

Adaletin timsallerinden olduğu için kasidelerde de sultanların adaletlerini övmek için kullanılmıştır.

‘Adli hikāyetin nice taḥrīr idem ki anuñ

Kem izi tozı efser-i Nūşin-Revān imiş (A. Paşa 27/14)

‘Adl-i nūşirevānı kim dirler

Aña ‘adlūñ ḫatında yok miḫdār (Dai 23/8)

Rüstem

Sam’ın torunu, Zal’in oğlu. Sührab ve Feramurz’un babası, Bijen’in dedesi olan Acem kahramanıdır. Çocukluğu Oğuz Kağan’ın çocukluğuna benzeyen Rüstem Turan hükümdarları ve Efrasiyab ile olan mücadeleleri ile meşhurdur. Kahramanlık ve yenilmezliğin sembolüdür. Unvanı “Tehemten” dir.

Dönem kasidelerinde de aynı görevde kullanılmıştır.

Ḥükmi efgendesidür Rüstem-i destān-ı cihān

İşigi bendesidür Ḥusrev-i ḫaḫan-ı kerem (Cem 7/4)

Bir cihāngîr-i zamāndur ol bu gün ‘ālemde kim

Rüstem ü Zāl olsa rezmüne gelüp itmez cidāl (Mihri 8/13)

¹ İskender Pala: *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul, 2003, s. 375

Bu ŧecā' at kim anuñ var āferīn olsun aña
Ger dir imiŧse göreydi Rüstem-i destān bugün (Dai 5/8)

Rezm-i Rüstem edicek alsa ele tīr ü kemān
Uğradur sehm-i kaçā vü kaçdere Tehmeten'ī (Adni 1/20)

Neriman

Sam'ın babası, Zal'ın dedesidir. Şehname'de sadece onun ölümüne sebep olan olaydan bahsedilir.

Eger berren eger baħren dil-āverlikler itdūñ kim
Kaçu efsānedür destānları Sām ü Nerimānuñ (Necati 13/24)

Zal

Doğduğunda saçı, kaşı ve kirpikleri ak olduğu için "ihtiyar, ak sakallı" anlamına gelen bu adı almıştır. Rüstem'in babasıdır.

Savaşçılık ve kahramanlığın övgüsünde kullanılmıştır.

Rüyīn-ten āteş-i gāzabuñ görse nerm olur
Tīgūñle kaçan olur dil-i sengīn-i pūr-ı Zāl (Vasfi 2/22)

2) Adı Kutsal Kitaplarda Geçen Şahıslar

Karun

Kur'an'da (Kasas / 76-82, Ankebut / 39, Kafir / 24) adı Firavun ve Hāmān ile birlikte anılan, Musa Peygamber zamanında yaşamış, zenginliği, cimriliği Allah'a olan isyanı ile meşhur olmuş ve akabinde de malı ve mülküyle beraber yere geçmiş, İsrailoğullarından bir kişi.¹

Yüzyıl kasidelerinde cömertlik ve zenginliğin methinde kullanılmıştır.

Geçer yirden yire emvāl-i Kārūn
Olalı ħalk cūduñla tūvān-ger (Necati 10/25)

¹Dursun Ali Tökel: *Divan Şirinde Mitolojik Unsurlar*, s. 380

Ķārūn yir iĶre gizledi genci vü mālını
 Ķün kim iřitdi řāh-ı cihānuñ ‘aťāsını (Dai 4/10)

Lokman

Kur’an-ı Kerim’de adı “Salih bir kul” olarak geĶen, diğer taraftan hikmet ve hekimliğin pîri olarak kabul edilen tarihi bir kişilik.

Kasidelerde asayışi temin ve dñnyayı ıslah etme özelliğinin övñlmesinde kullanılmıştır.

Sū’-i mizācın ‘ālemññ Ķikmetle ıřlāĶ itmege
 Sen Hızr-dem ‘İsā- nefes LoĶmāna řıĶĶat yaraşur (A. Paşa 33/8)

Yecñc (ve Me’cuc)

Me’cuc ile birlikte Nuh peygamberin oğlu Yafes’in zñrriyetinden gelen iki kabilenin adıdır. Kur’an-ı Kerim’de Kehf ve Enbiya surelerinde zikredilen bu iki kavim, tefsirlerde , dñnyayı fesada verecekleri, kıyamete kadar bñtñn insanlığı tehdit edecek bir afet oldukları ve kıyamete yakın, buldukları yerden Ķıkacakları anlatılır. Onlarla karşılaştıktan sonra onların fitne ve zulñmlerine karşı sed ören İskender ile birlikte anılır.¹

Dñnem kasidelerinde, fitnenin giderilmesi ve asayışın sağlanması övgñlerinde kullanılmıştır.

Eyledi āĶir zamānuñ fitnessi ye’cñcına
 Devletññ sedd-i Skender gibi bir Ķıřn-ı Ķasñn (Necati 20/45)

Ye’cñc-i zñlm ü fitnenññ sedd-i sedđidin Ķekmege
 Ol meĶĶar-ı İskender-i yñnāna řıĶĶat yaraşur (A. Paşa 33/6)

¹ İskender Pala: *Ansiklopedik Divan şiiri Sñzlñđñ*, s. 493

3)Tarihî veya Mitolojik Diğer Şahıslar

Bermek

Harun Reşid zamanında vezirlik eden bir ailenin Halit, Yahya, Fazıl, Cafer adında dört oğlunun soyadı.

Dönem kasidelerinde cömertlik ve zenginliğin övülmesinde kullanılmıştır.

İreli keff-i kerîmüñ unuduldu Şahâ

Ĥâtemüñ cûdı ile bahşîş-i Āl-i Bermek (Necati 12/14)

Hasan Selman

Ünlü İranlı Şair. Memduhların şairlik yönlerinin övülmesinde kullanılmıştır.

Ṭab‘ı mevzûn çün Ĥâsen Selmân-fesâhat çün Kemâl

Naẓm-ı dürr-bârından anuñ oldu pür-gevher cihân (Ayni 22 /39)

Herkül

Güç ve kuvvetin sembolü Yunan mitolojisi kahramanı.

‘İzz ü celâl içinde fazl u kemâl içinde

Her ıul ıapuñda Dârâ her ııl tenüñde Herııl (Nizami 6/42)

İbn-i Edhem

Bir hükümdar olarak şaşaa ve debdebe içinde yaşarken, ilahi bir ikazla bütün dünya ve mal kaygısından vazgeçerek kendisini tasavvuf yoluna adanmak ve ömrünün mühim bir kısmını mağaralarda, çöllerde geçirmek suretiyle riyazî bir hayat yaşayan ünlü sima.¹

Kasidelerde ilim yönünün övülmesinde kullanılmıştır.

Kılsan ‘adü şikârın per döke bâz-ı eşheb

Gelsen verâ sözüne pend ala İbni Edhem (Şeyhi 8/19)

¹ Dursun Ali Tökel: *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, s. 405

Mani

Çinli bir nakkaş ve ressamın adıdır. İncelediği Zerdüştlük ve Hristiyanlığı birleştirerek Maniheizm dinini kurmuştur. Erjeng adlı resim mecmuasıyla ünlüdür.

Fazilet bakımından övgüde kullanılmıştır.

Bu fazl ile taşvīrde Mānīsi cihānuñ

Erjeng-i taşavvurda saña yazı bedūh tā (Nizami 2/2)

Nizamülmülk

Siyaset-namesiyle meşhur, ünlü Selçuklu devlet adamı. Memduhların akıl ve bilgilerinin övülmesinde kullanılmıştır.

Unutdurduñ Nizāmü'l-mülk olan 'āķilleri yoķsa

Kitābın oķurlar hıķ-ı 'ālem 'ilm-i nisyānuñ (Necati 13/29)

Sultan Sencer

Büyük Selçuklu Devleti'nin altıncı hükümdarı olup, Devletine en parlak dönemini yaşatmıştır.

Hükümrânlık ve sultanlık özelliklerinin methinde kullanılmıştır.

Salṭanat tācın urur başına biñ i'zāz ile

Memleket tahtında anı Hüsrev ü Sencer kıılır (Dai 15/3)

Ḳullar gibi ḳapuñda ṭapuñ iderler idi

Bu 'aşra ḳalsa şāhā Şeh Sencer ile Ṭoğrı (Nizami 6/43)

Hatem-i Tâî

Cömertliği ve yiğitliği ile ün salmış, Arapların Tayy kabilesine mensup olan şahıs. Bilhassa misafirserverlik ve cömertlikte, kendi ihtiyaçlarını düşünmeyecek kadar cömert bu şahıs Arap ve Türk edebiyatlarında cömertliğin timsali yapılmıştır. Dönem kasidelerinin de kullandığı konu aynıdır.¹

¹ Dursun Ali Tökel: *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, s. 454-455

Dir dimez Hâtem-i Tayy defterini dürdi cihân
Şehriyâr adına oğumalı divân-ı kerem (Necati 18/5)

Hâtem-i Tayysin keremde hân virmeğe Halîl
Tañ mı ger kamu mülük olursa senün milletün (Ayni 20 /7)

4) Tarihi veya Mitolojik Diğer Unsurlar

Âb-ı Hayat

Hızır ve İlyas'ın karanlıklar ülkesinde bir pınardan içerek ölümsüzlüğe kavuştukları, efendileri İskendir-i Zülkarneyn'in içemediği ölümsüzlük suyu. Dönem methiyelerinde en fazla ve en etkin kullanılan unsurlardandır. Methiyelerde; eşiğin bereketi, güzellik, saray ve sohbetler, cömertlik, şairlik ve savaşçılık özelliklerinin övülmesinde kullanılmıştır.

Didüm kim itdi leblerüni Çeşme-i Hayât
Didi ki büse-i der-i der-gâh-ı Şehriyâr (A. Paşa 34/19)

Haţtuñ ol zulmetdürür kim andadur Âb-ı Hayât
Nâmuñ ol mağzendürür kim andadur genc-i defîn (A. Paşa 24/35)

Mürde-i cân u dile virdi hayâtı ebedî
Leblerün olduğün çeşme-i hayvân-ı şekl (Mihri 11/13)

Bu Sikender şohbetidür içilür âb-ı hayât
Hızr sâķī oldı lâ-büd âb-ı hayvân devridür (Dai 16/10)

İşigünden ne 'aceb dirlik umarsa 'âlem
Ki kapuñ toprağidur Çeşme-i Hayvân-ı kerem (Necati 18/10)

Miyān-ı ma' reke zulmetdürür Şehenşeh Hızır
Kılıcı māhidürür feth Āb-ı Hāyvānı (Necati 25/19)

Naẓmuñ zülälidür viren Hızra yine ' ömr-i ebed
Sen āşinā-yi Çeşme-i Hāyvāna şihhat yaraşur (A. Paşa 33/13)

Ağzuñ haberlerinden bir kez işitdüğüçün
Utandı geçti yire yoğ oldı āb-ı hāyvān (Ayni 42/36)

Âyine-i İskender

İskender tarafından, hocası Aristo'ya yaptırıldığı ve İskenderiye şehrine yürüyen düşman gemilerini bir aylık mesafedeyken bile gösterip güneş ışığını yansıtarak onları yakabildiği rivayet edilen ayna.

Dönem kasidelerinde, gönül ve güzellik yönlerinin övülmesinde kullanılmıştır.

Rūyuñuñ āyīnesidür var ise
Mülk-i İskenderdeki giti-nümā (Ayni 34/37)

Bâbil Kuyusu

Hârut ve Mârut adlı, içinde büyüçülükle uğraştıkları için saçlarından asılı olarak kıyamete kadar kalmakla cezalandırılan meleklerin, büyü yaptıkları ve asılı kaldıkları karanlık kuyu.

Güzellik ve şairlik özelliklerinin övülmesinde kullanılmıştır.

Sihrile bil çāh-ı Bâbil çeşm-i cādū-yı nigār
Küfrile şan burc-ı Hāyber kākül-i miskīn-dost (Fakih 4/7)

Ey lisānuñ çü Kelīm ü kelimātuñ mu' ciz
Vey devātuñ çeh-i Bâbil ser-i kilküñ sahhār (Mesihî 8/24)

Bağ-ı İrem

Şam veya Yemen’de eski Âd kavminin kralı Şeddad tarafından cennete benzetilerek yapılan bahçe.

Yüzyıl methiyelerinde güzelliğin tasviri ve söz ustalığının anlatımında kullanılmıştır.

Bağ-ı iremde ruḥları gül la‘li goncedür

Şahn-ı çemende kâmeti serv ü çenardur (Mihri 8/12)

Ṭavr-ı gâzelde ḥâmesi ol Şâh-zâdenün

Bâğ-ı İremde tûṭî-i şîrîn-zebân imiş (A. Paşa 27 /15)

Kaf Dağı

Dünyanın etrafını çevrelediğine ve aşılmasının imkansız olduğuna inanılan dağlar zinciri. Yüksekliği ve ihtişamından dolayı şiirlerde kullanılmıştır.

Dönem kasidelerinde, akıl ve hışm özelliklerinin övülmesinde kullanılmıştır.

Umûr-ı memleketün ‘ayn-ı luṭfidur râyi

Zihî ki bu şifata Kâf-ı Kâdri oldı dâl (Cemali 11/18)

Eğer hışm ile baksañ kûh-ı Kâfa

Eriye seng-i ḥârâ ola mâyi‘ (Dai 11/25)

Semender

Efsaneye göre deniz atına benzer bir hayvan olup ateşte yanmadığı rivayet edilir. Bir başka inanış ise onun ateşte yaşadığıdır.

Şairin efendisinin güzellik tasvirinde kullanılmıştır.

Nâr-ı ruḥsârı ḥalîlinün semendür ‘âşîka

Şandılar k’olmuş semender kâkül-i miskîn-dost (Fakih 4/5)

SONUÇ

“15. Yüzyıl Divanlarında Methiye” adlı çalışmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

15. Yüzyıl, Divan şiirinin oluşmaya başladığı bir dönem olarak kabul edilir. Edebiyat tarihçi ve eleştirmenleri, Divan şiiri zevkinin yeni yeni oturmaya başladığı, aruz kusurlarının bile tam olarak giderilemediği bir dönem olduğu konusunda fikir birliğine varırlar. Yüzyıl divanlarının sayılarına ve kasidelerin sayı ve çeşitliliğine bakıldığında ise karşımıza farklı bir fotoğraf çıkmaktadır. Bir önceki yüzyıla göre hem şair, hem divan hem de kaside sayısındaki artış, bu yüzyılın, Divan Şiiri açısından önemli bir sıçramanın yaşandığı bir dönem olduğunun göstergeleridir. Ahmet Paşa ve Necati gibi devrin sanatsal kalitesi üst seviyedeki sanatçıları, hem şiire hem de kasideciliğe yeni bir soluk getirmişler, kendilerinden sonraki şairleri sanatçılıklarıyla derinden etkilemişlerdir.

Yüzyıl methiyeleri de yukarıda zikredilen bu atılıma ayak uydurmuştur. Şairler, memduhlarını hemen her özellikleriyle övmüşler; onları başta cömertlik, savaşçılık, adalet, yücelik olmak üzere, sahip oldukları vasıflarından dolayı yüceltmişlerdir.

Methiyelerdeki övgü konularının sayısal dağılımları, şair veya memduhların bazı özel durumları hariç, hemen tüm şairlerde birbirine benzemektedir. Bu, yüzyılda bir övgü geleneğinin tesis olunmaya başladığını göstermektedir.

Birkaç şairin methiyeleri hariç memduhların özellikle vurgulanan, üzerinde durulan özelliklerinden elde edilen fotoğrafın tarih biliminin verdiği fotoğrafla büyük ölçüde örtüşmesi, methiyeciliğin ayakları yere basmayan kuru övgü olduğu düşüncesini ortadan kaldırmaktadır.

Kasidelerdeki samimiyet ve sanat kalitesi methiyenin yazılış amacına göre değişiklik göstermiştir. Himaye, ihsan ve arz-ı hal için yazılan methiyeler övgü konuları ve sanat kaliteleri bakımından zayıf iken, bu endişelerden uzak şairlerin methiyeleri ise daha yüksek sanat değeri taşımaktadır.

Değişik memduhlarına değişik sayılarda methiye yazan şairler, onları överken İslam, İran ve Arap kültür ve medeniyetine ait tarihi ve mitolojik unsurları zorlanmadan kullanmışlar telmih ve iktibaslar yapmışlardır. Bu, gerek doğuda gerekse Anadolu’da eğitim gören divan şairlerinin, bu kültürleri henüz 15. yüzyılda şiirlerinde kullanabilecek kadar tanıdıklarını göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- AKAY, Mehmet: İbrahim Gülşenî'nin Divanı, Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1998
- AYDEMİR, Semra: Dede Ömer Rûşenî (Hayatı, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni), Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1990
- AYDEMİR, Yaşar: “*Türk Edebiyatında Kaside*”, Bilig Dergisi, S. 22, s. 155, Ankara, 2002
- AYNUR, Hatice: Çâkerî ve Divanı, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1999
- BANARLI, Nihat Sami: Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, MEB Yayınları, İstanbul, 2001
- Bilinmeyen Osmanlı: Haz :Ahmed Gündüz, Sait Öztürk, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1999
- Büyük Larousse, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1986
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet: “*Kaside*” Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı, Ankara, 1986, s. 17-27
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed: Vasfî Divanı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1980
- ÇETİN, Nihat M.: Eski Arap Şiiri, İstanbul, 1971
- DERDİYOK, İ. Çetin: Cemâlî, Hayatı, Eserleri ve Divanı, Harvard University, 1994
- DİLÇİN, Cem: Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005
- DURMUŞ, İsmail: “*Methiye*” TDV İslam Ansk. TDV Yayınları, c. 29, Ankara, 2004, s. 406
- ECKMANN, J.: The Divan of Gadâ'î, İndiana University, 1971
- ERSOYLU, İ. Halil: Cem Sultan'ın Türkçe Divanı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1989
- ERÜNSAL, İsmail E.: “*Cezerî Kasım Paşa*”, TDV İslam Ansk., c. 7, Ankara, 2004, s. 545-546
- ERTAYLAN, İ. H.: İlâhî Divanı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1961
- ERTAYLAN, İ. H.: Külliyyat-ı Divân-ı Kabûlî, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1948

- ERTAYLAN, İ. H.: Külliyyat-ı Mevlânâ Hamîdî, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1949
- ERTAYLAN, İ. H.: Lutfî Divanı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1960
- Eski Türk Edebiyatı El Kitabı: Haz. M. İsen , O Horata, M. Macit, F. Kılıç, İ. H. Aksoyak, Grafiker Yayınları, Ankara, 2003
- GİBB, E.J. Wilkinson: Osmanlı Şiiri Tarihi, 1901 (çev. Ali Çavuşoğlu), Akçağ Yayınları, Ankara, 1999
- GÜNDÜZ, İrfan: Osmanlılarda Devlet – Tekke Münasebetleri, Seha Neşriyat, İstanbul, 1984
- GÜNEŞ, Mustafa: Eşrefoğlu Rûmî ve Divanı, İnönü Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 1994
- HORNEY, Karen: Psikanalizde Yeni Yollar, Öteki Yayınları, Ankara, 1999
- İNALCIK, Halil: Şair ve Patron, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005,
- İPEKTEN, Haluk: Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri, Atatürk Üniv. Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum, 1989
- İPEKTEN, Haluk: Karamanlı Nizâmî: Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı, Ankara Yayınları, Ankara, 1974
- KESKİN, Ayşe Gülay: Klasik Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli (13,14,15.Yüzyıllar), Gazi Üniv. Sosyal Bil. Enst.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994
- KURNAZ, Cemal: Halk ve Divan Şiirinin Müşterekleri Üzerine Bir Deneme: Türküden Gazele, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997
- KURNAZ, Cemal: Hayali Bey Divanı Tahlili, MEB Yayınları, İstanbul, 1996
- KURNAZ, Cemal: Münacât Antolojisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1992
- MAŞTAKOVA, E. I.: Divan-ı Mihri Hatun, Moskova, 1967
- MENGİ, Mine: Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999
- MENGİ, Mine: Mesîhî Divanı, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1995
- MERMER, Ahmet: Karamanlı Aynî ve Divanı, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997
- ÖZMEN, Mehmet: Ahmed-i Dâî Divanı, Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1984

- ÖZYILDIRIM, Ali Emre: Hamdullah Hamdî ve Divanı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999
- PALA, İskender: Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, LM Yayınları, İstanbul, 2003
- PALA, İskender: “*Türk Edebiyatında Kaside*”, TDV İslam Ansk., c. 24, Ankara, 2004, s. 564
- SEVİNÇ, Fırat: Edhemî Divanı ve Tahlili, Yüzüncü Yıl Üniv.Sosyal Bilimler Enst, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2001
- SÜNGER, Ercan: Fakîh: Hayatı, Eserleri, Divanı, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004
- Şeyhî Divanı: Haz : Mustafa İsen, Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990
- TARLAN, Ali Nihat: Ahmet Paşa Divanı, MEB Yayınları, İstanbul, 2005
- TARLAN, Ali Nihat: Necâtî Beg Divanı, MEB Yayınları, İstanbul, 1963
- TEKİNDAĞ, Şehabeddin: “*Mahmud Paşa*”, TDV İslam Ansk., c. 27, Ankara, 2004, s. 377
- TOLASA, Harun: Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001
- TOPARLI, Recep: Harezmi Hâfız'ın Divanı, TDK Yayınları, Ankara, 1998
- TÖKEL, Dursun Ali: Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000
- TURAN, Şerafettin: “*II.Bayezid*” TDV İslam Ansk., c. 5, Ankara, 2004, s. 237
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı: Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, c.1-2,
- ÜNSEL, Kemal Edip: Fatihin Şiirleri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1946
- ÜNVER, İsmail: “*Aynı*”, TDV İslam Ansk., c. 4, Ankara, 2004, s. 273
- VANLIOĞLU, Mehmet: “*Fars Edebiyatında Kaside*” TDV İslam Ansk., c. 24, Ankara, 2004, s. 564
- YAVUZER, Hayati: Kemal Ümmî Divanı, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Enst.,Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1997
- YÜCEL, Bilal: Adnî (Mahmud Paşa) Divanı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002
- WALSH, John R.: *The Divançe-i Kemal-i Zerd*, Journal of Turkish Studies, Cambridge,1979 /3, s. 403- 442
- II. Bayezîd Divanı, Matba'a-i Osmaniye, 1309